

**EV MERKEZLİ ANNE-BEBEK ETKİLEŞİM PROGRAMININ
ANNELERİN DUYARLILIK ve KARŞILIKLI ETKİLEŞİM
DAVRANIŞLARI ile BEBEĞİN GELİŞİMİNE ETKİSİ**

AYŞEGÜL ULUTAŞ AVCU

DOKTORA TEZİ

ÇOCUK GELİŞİMİ ve EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

NİSAN, 2015

TELİF HAKKI ve TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 36 (otuz altı) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Ayşegül
Soyadı : ULUTAŞ AVCU
Bölümü : Çocuk Gelişimi ve Eğitimi
İmza :
Teslim Tarihi : 10.04.2015

TEZİN

Türkçe Adı : Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programının Annelerin Duyarlılık ve Karşılıklı Etkileşim Davranışları ile Bebeğin Gelişimine Etkisi

İngilizce Adı : The Effect of Home-Based Mother-Infant Interaction Program to Mothers' Sensitivity and Interaction Behaviour and to Infants Development

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı : Ayşegül ULUTAŞ AVCU

İmza :

Jüri Onay Sayfası

Ayşegül ULUTAŞ AVCU tarafından hazırlanan "Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programının Annelerin Duyarlılık ve Karşılıklı Etkileşim Davranışları ile Bebeğin Gelişimine Etkisi" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı'nda Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Danışman: Doç. Dr. Ayşe Belgin AKSOY

Başkan: Prof. Dr. Neriman ARAL

Üye: Prof. Dr. Abide GÜNGÖR AYTAR

Üye: Yrd. Doç. Dr. Serap DEMİRİZ

Üye: Yrd. Doç. Dr. Özlem ALKAN ERSOY

Tez Savunma Tarihi: 08/04/2015

Bu tezin Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı'nda Doktora tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Servet KARABAĞ

TEŞEKKÜR

Araştırmanın her aşamasında akademik bilgi ve deneyimleriyle destek ve rehberliğini esirgemeyen danışmanım Sayın Doç. Dr. Ayşe Belgin AKSOY’a,

Çalışmama bilimsel katkıları ile destek olan Tez İzleme Komitesi Üyeleri Sayın Prof. Dr. Abide GÜNGÖR AYTAR ve Prof. Dr. Neriman ARAL’a,

Araştırmanın literatür taramasında ve kaynakların Türkçe’ye çevrilmesinde yardımcı olan Sayın Yrd. Doç. Dr. Bekir DEMİRKOL’a,

Tez dönemim süresince desteğini her zaman hissettiğim Sayın Prof. Dr. Behice ERCİ, Prof. Dr. Saim YOLOĞLU, Yrd. Doç. Dr. Zekeriya ÇALIŞKAN, Yrd. Doç. Dr. Nuray DÜZOVA ve Yrd. Doç. Dr. Bahadır KÖKSALAN, Yrd. Doç. Dr. E. Hilal YAYAN, Öğr. Grv. Esra DEMİR’e,

Akademik bilgi ve deneyimleri ile desteklerini esirgemeyen Sayın Yrd. Doç. Dr. Serap DEMİRİZ ve Yrd. Doç. Dr. Özlem ALKAN ERSOY’a,

Araştırmanın yürütülmesi sürecinde desteklerini esirgemeyen Doç. Dr. Arzu İpek YÜKSELEN, Yrd. Doç. Dr. Ege AKGÜN, Yrd. Doç. Dr. Vuslat OĞUZ, Çocuk Gelişimi Uzmanı Birgül URAL BAYOĞLU’na

Araştırmaya gönüllü olarak katılan ve uygulama süresince her türlü desteği sağlayan annelere,

Maddi ve manevi destekleri ile her zaman yanımda olan aileme ve eşime sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ankara, 2015

Ayşegül ULUTAŞ AVCU

**EV MERKEZLİ ANNE-BEBEK ETKİLEŞİM PROGRAMININ
ANNELERİN DUYARLILIK ve KARŞILIKLI ETKİLEŞİM
DAVRANIŞLARI ile BEBEĞİN GELİŞİMİNE ETKİSİ**

Doktora Tezi

Ayşegül ULUTAŞ AVCU

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

NİSAN, 2015

ÖZ

Bu araştırma, Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın (EMABEP) annelerin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları ile bebeğin gelişimine etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma iki boyutlu olarak yürütülmüş, önce Gonzalez, Gartstein, Carranza ve Rothbart tarafından 2001 yılında geliştirilen Mizaç Değerlendirme Bataryası Duyarlılık ve Karşılıklılık Alt Testleri (Subtest of Sensitivity / Responsivity)'nin uyarlama çalışması için geçerlik ve güvenirlik ölçütleri sınanmış sonra Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın annelerin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları ile bebeğin gelişimine etkisi araştırılmıştır. Duyarlılık ve Karşılıklılık Alt Testleri (Subtest of Sensitivity / Responsivity)'nin uyarlama çalışması 9-12 (± 2 hafta) aylık 70 bebek ve anneleri üzerinde yapılmıştır. Araştırmanın ikinci boyutunda ev merkezli anne-bebek etkileşim programının annenin duyarlılığı ve karşılıklı etkileşim davranışları ile bebeğin gelişimine etkisinin sınanması için 9-12 aylık 44 bebek ve annesi (22 deney, 22 kontrol) ile araştırma yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu Malatya il merkezinde bulunan 44 anne ve bebeği oluşturmaktadır. Araştırmada bilgi toplamak için "Genel Bilgi Formu", "Duyarlılık ve Karşılıklılık Testleri (Subtest of Sensitivity / Responsivity)" ve "Denver Gelişimsel Tarama Testi II" kullanılmıştır. Araştırmada ön test-son test-izleme testi kontrol gruplu model kullanılarak deneysel bir uygulama gerçekleştirilmiştir. Deney ve kontrol grubunda yer alan annelerin yaşı, öğrenim durumu, evlilik süresi, gebelik süresi, gebelik yaşı ile bebeklerin yaşı, cinsiyeti ve doğum şekli bilgileri değerlendirilmiştir. Araştırmaya dâhil edilen bebek ve annelere ön test uygulamaları sonunda deney grubuna haftada bir gün (45 dakika) olmak üzere 12 hafta boyunca Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı uygulanmıştır. Kontrol grubuna ise söz konusu eğitim verilmemiştir. Kontrol grubundaki anne ve bebeklere ölçme araçları ön test ve son test olarak uygulanmıştır. Uygulama sonrasında ölçme araçları deney grubuna son test olarak; uygulamadan üç hafta

sonra ise eğitim programının kalıcılığını tespit etmek için izleme testi olarak uygulanmıştır. Elde edilen verileri analiz etmek için SPSS (Statistical Program for Social Sciences) 22 paket programı kullanılmıştır. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metodlar (ortalama, standart sapma, medyan, frekans, oran, minimum, maksimum) kullanılmıştır. Normal dağılım gösteren niceliksel verilerin iki grup karşılaştırmalarında Bağımsız Gruplar t Testi, normal dağılım göstermeyen değişkenlerin karşılaştırmalarında ise Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Normal dağılım gösteren değişkenlerin grup içi karşılaştırmalarında Bağımlı Gruplar t Testi, normal dağılım göstermeyen değişkenlerin grup içi karşılaştırmalarında ise Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda; deney ve kontrol grubundaki annelerin duyarlılık davranışı ön test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı ($p>0.05$), son test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu ($p<0.05$), ön test ve son test puan ortalamaları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark olduğu ($p<0.05$) saptanmıştır. Deney ve kontrol grubundaki annelerin karşılıklılık testi ön test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu ($p<0.05$), son test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu ($p<0.05$), ön test ve son test puan ortalamaları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark olduğu ($p<0.05$) belirlenmiştir. Deney ve kontrol grubundaki bebeklerin kişisel-sosyal, ince motor, dil ve kaba motor alanda ön test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı ($p>0.05$), kişisel-sosyal, ince motor ve kaba motor alanda son test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu ($p<0.05$), dil alanında anlamlı fark olmadığı ($p>0.05$) belirlenmiştir. Deney ve kontrol grubundaki bebeklerin kişisel-sosyal, ince motor ve kaba motor alanda ön test-son test puanları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark olduğu ($p<0.05$), dil alanında anlamlı fark olmadığı ($p>0.05$) saptanmıştır. Deney grubundaki annelerin duyarlılık ve karşılıklılık testi son test ve kalıcılık testi puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu ($p<0.05$) görülmüştür. Deney grubundaki bebeklerin DENVER II Gelişimsel Tarama Testi toplam puan, kişisel-sosyal, ince motor ve dil alt boyutlarına ilişkin son test ve kalıcılık testi puan ortalamaları arasında anlamlı fark olduğu ($p<0.05$), kaba motor alanda anlamlı fark olmadığı ($p>0.05$), saptanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda önerilerde bulunulmuştur.

Bilim Kodu:

Anahtar Kelimeler: Anne-bebek etkileşimi, duyarlılık, karşılıklılık, bebek gelişimi

Sayfa Adedi: 214

Danışman: Doç. Dr. Ayşe Belgin AKSOY

**THE EFFECT of HOME-BASED MOTHER-INFANT INTERACTION
PROGRAM to MOTHERS' SENSITIVITY and INTERACTION
BEHAVIOR and to INFANTS DEVELOPMENT**

Ph.D Thesis

Ayşegül ULUTAŞ AVCU

**GAZI UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES**

APRIL, 2015

ABSTRACT

In this research depending on the theory with home based on interaction programme mother and infant (EMABEP). The aim of this research is; examine of development of infant's with the effect of sensitivity and mutual interaction on infant's development. This research is carried out with two dimensional shape. First of all at the year of 2001 was also developed subtest of sensitivity and responsivity belonging to temperament assessment battery doing by Gonzalez, Gartstein, Carranza ve Rothbart. It tested for validity and reliability criteria with home based on interaction to mother and infant and tasted effect of behaviorus on infants. The test adaptation activities of Subtest of sensitivity and synchrony doing by 9-12 week (± 2 week) and 65 infants and their mothers per months. In the second aspect of this study to investigate the home based on interaction of infants and their mothers and to teste the effect of their behaviours and developing them for research carried out with 44 infants and their mothers 9-12 month (22 research, 22 control). The working group this research has occurred 44 mother and their infants who located in the city center. In this research used by subtest of sensitivity and synchrony and Denver developmental screening test 2. In experimental and control groups; mothers age, learn status, duration of marriage, duration and age of pregnancy, sex and type of delivers are as a descriptive. As a result of the pre-testing infants and their mothers who 9-12 week (± 2 hafta) was applied during the 12 week one day a week (45 minutes) people who experimental group, but in the control group there is no education. After this application measuring tools is made lastly to experimental group. Approximately after 3 weeks to this application to identify the permanence of training program it applied to as a screening test. The software package was used the data that obtained for analyzing Statistical program for social sciences. While assesing the operating data they used descriptive statistical methods (avarage, standard deviation, median, frequency, rate, minimum, maximum). normal distribution quantitative data in comparison that 2 groups; the Independent Samples

t Test was used and comparison of abnormal distribution the Mann Whitney U test was used. The comparison of intra-group normal distribution of variables that used Paired Sample T test and the comparison of abnormal, distribution of variables that used Wilcoxon signed ranks test. The result of this research mothers who in the control and test group sensitivity behaviour between pretest mean scores there is significant difference. Mothers who in the control and test group interaction behaviours between pretest mean scores there is significant differences and between final test average scores there is no significant difference, mother who in the control and test group there is significant difference between pretest and final test average mean scores. Infants who in the control and test groups in field; personal, social, fine motor and gross motor there is no difference between pretest average mean scores. In field of personal, social, fine motor and gross motor there is difference between final test average mean scores. In the language field there is no significant differences. Infants who in the control and test group in field of personal, social, fine motor and gross motor there is significant difference between pretest and final test but at the control group there were determined no differences. At group of test and control in field of language and gross motor there is no differences between pretest and final test. Mothers who in the test group sensitivity and reciprocity test at the average mean scores there is significant difference between final test and retention. Infants who in the test group DENVER II developmental screening test, personal-social, fine motor and language subscales the average mean scores there is significant difference between final test and retention test. At the gross motor there is no significant difference. According to findings obtained from this research suggestions were made.

Science Code:

Key Words: Mother-infant interaction, sensitivity, synchrony, infant development.

Page Number: 214

Supervisor: Associate Professor Phd Ayşe Belgin AKSOY

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI ve TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
Jüri Onay Sayfası.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZ.....	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ	xv
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ	1
Problem Durumu	3
Araştırmanın Amacı	5
Alt Amaçlar	5
Araştırmanın Önemi.....	5
Sayıtlar.....	8
Sınırlılıklar.....	8
Tanımlar	8
BÖLÜM 2	10
KURAMSAL TEMELLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	10
Aile Eğitimi.....	10
Aile Eğitiminin Amaçları.....	13
Aile Eğitim Modelleri.....	15
Ev Merkezli Aile Eğitimi.....	15
Kurum Merkezli Aile Eğitimi.....	16
Çocuk Eğitimi ile Kaynaştırılmış Aile Eğitimi.....	17
Çocuktan Çocuğa Eğitim	18
Basın Yayın Aracılığı ile Yapılan Aile Eğitimi.....	19
Dünyada Aile Eğitimi.....	20
Etkili Anne Baba Eğitimi	20
Head Start Programı	21
Erken Güçlü Başlangıç (Early Head Start).....	22
Eşit Başlangıç Programı (Even Start Programı).....	23
Okul Öncesi Çocuklar için Evde Eğitim Programı	23
Aileler ve Küçük Çocuklar için Ev Aktiviteleri	24

Öğretmen Olarak Ebeveynler.....	25
Türkiye'de Aile Eğitimi.....	26
Ana Baba Okulu.....	26
Anne Çocuk Eğitim Programı (AÇEP).....	27
Gazi Üniversitesi Aile Çocuk Eğitim Programı	28
Anne Destek Programı	30
Baba Destek Programı.....	30
Anne Baba Olmak Seminerleri.....	31
Anne-Baba-Çocuk Eğitim Projesi	32
Kadın ve Çocuk Merkezleri	32
Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı (KAEEP)	33
Güneydoğu Anadolu Erken Çocukluk Eğitimi Projesi	34
Anne-Bebek Etkileşimi	35
Anne Duyarlılığı.....	40
Anne Karşılıklılığı (Eş Zamanlı Davranış).....	42
Aile Etkileşimi ile İlgili Kuramlar	44
Sosyal İlişki Kuramı	44
Yapısal İşlevsel Kuram	46
Aile Sistemleri Kuramı.....	47
Ekolojik Sistemler Kuramı (Urie Bronfenbrenner/ 1917-2005)	49
Bağlanma Kuramı	55
Bebeklik Dönemi Gelişim Özellikleri	58
Sosyal-Duygusal Gelişim Özellikleri.....	60
Dil Gelişim Özellikleri.....	62
Psikomotor Gelişim Özellikleri	64
Bilişsel Gelişim Özellikleri	67
İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	71
Yurtiçinde Yapılan Çalışmalar	71
Yurtdışında Yapılan Çalışmalar	76
BÖLÜM 3	90
YÖNTEM.....	90
Araştırmanın Modeli	90
Çalışma Grubu	91
Veri Toplama Araçları	93
1- Genel Bilgi Formu.....	94
2- Mizaç Değerlendirme Bataryası (Temperament Assessment Battery): Duyarlılık (Sensitivity) ve Karşılıklılık (Synchrony) Alt Testleri	94
Duyarlılık ve Karşılıklılık Testi Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması	98
Geçerlik Çalışması.....	99

Güvenirlilik Çalışması.....	107
3- Denver Gelişimsel Tarama Testi II (DGTT II).....	110
Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programının Hazırlanması.....	111
Verilerin Toplanması.....	116
Ön Testlerin Uygulanması.....	118
Eğitim Programının Uygulanması	118
Son Testlerin Uygulanması.....	123
Kalıcılık Testinin Uygulanması	123
Verilerin Analizi.....	123
BÖLÜM 4	127
BULGULAR ve YORUM.....	127
BÖLÜM 5	157
SONUÇ ve ÖNERİLER	157
KAYNAKLAR	161
EKLER.....	182
Ek 1. GENEL BİLGİ FORMU	183
Ek 2. ANNE EĞİTİMİ İHTİYAÇ BELİRLEME FORMU.....	184
Ek 3. BEBEKLERE YÖNELİK GELİŞİM GÖSTERGESİ ve ANNELERE YÖNELİK AMAÇLARA İLİŞKİN ÖRNEKLER	187
Ek 4. EV MERKEZLİ ANNE-BEBEK ETKİLEŞİM PROGRAMI OTURUM ÖRNEKLERİ	189
Ek 5. KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU KARAR FORMU	198

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1. Deney ve Kontrol Grubunun Demografik Özelliklerine İlişkin Dağılımı.....	93
Tablo 2. Duyarlılık Testi Maddelerine İlişkin Kapsam Geçerlik Oranları	102
Tablo 3. Karşılıklılık Testi Maddelerine İlişkin Kapsam Geçerlik Oranları	103
Tablo 4. Duyarlılık Testi Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Küresellik Testi Sonuçları (n=70)	104
Tablo 5. Duyarlılık Testi Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları ve Alfa Değeri	105
Tablo 6. Karşılıklılık Testi Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Küresellik Testi Sonuçları (n=29)	106
Tablo 7. Karşılıklılık Testi Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları ve Alfa Değeri	106
Tablo 8. Duyarlılık Testi Gözlemciler Arası Uyum Güvenirliği Sonuçları.....	108
Tablo 9. Karşılıklılık Testi Gözlemciler Arası Uyum Güvenirliği Sonuçları.....	109
Tablo 10. Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nda Yer Alan Konulara İlişkin Annelerin Yeterlilik Durumu (n=114).....	112
Tablo 11. EMABEP Oturumlarına Ait Konular	116
Tablo 12. Deney ve Kontrol Grubunda Veri Toplama Süreci	117
Tablo 13. Deney ve Kontrol Grubundaki Annelerin Duyarlılık Testi Puanlarına Ait Betimsel İstatistikler ve Normallik Testi Sonuçları.....	124
Tablo 14. Deney ve Kontrol Grubundaki Annelerin Karşılıklılık Testi Puanlarına Ait Betimsel İstatistikler ve Normallik Testi Sonuçları.....	125
Tablo 15. Deney ve Kontrol Grubundaki Bebeklerin DENVER II Gelişimsel Tarama Testi Toplam ve Alt Boyut Puanlarına Ait Betimsel İstatistikler ve Normallik Testi Sonuçları	125
Tablo 16. Duyarlılık Testi Puanlarının Dağılımı	129
Tablo 17. Deney ve Kontrol Grubunda Duyarlılık Testine İlişkin Ön Test, Son Test Puanlarının Karşılaştırılması.....	130
Tablo 18. Karşılıklılık Testi Puanlarının Dağılımı	132
Tablo 19. Deney ve Kontrol Grubu Karşılıklılık Testine İlişkin Ön Test, Son Test Puanlarının Karşılaştırılması.....	133
Tablo 20. DENVER II Gelişimsel Tarama Testi Toplam ve Alt Boyut Puanlarının Dağılımı	135
Tablo 21. Deney ve Kontrol Grubu DENVER II Gelişimsel Tarama Testine İlişkin Toplam Ön Test, Son Test Puanlarının Karşılaştırılması.....	136
Tablo 22. Deney ve Kontrol Grubunda DENVER II Gelişimsel Tarama Testi Kişisel Sosyal Alt Boyutuna İlişkin Ön Test, Son Test Puanlarının Karşılaştırılması	140
Tablo 23. Deney ve Kontrol Grubunda DENVER II Gelişimsel Tarama Testi İnce Motor Alt Boyutuna İlişkin Ön Test, Son Test Puanlarının Karşılaştırılması	142
Tablo 24. Deney ve Kontrol Grubunda DENVER II Gelişimsel Tarama Testi Dil Alt Boyutuna İlişkin Ön Test, Son Test Puanlarının Karşılaştırılması	144
Tablo 25. Deney ve Kontrol Grubunda DENVER II Gelişimsel Tarama Testi Kaba Motor Alt Boyutuna İlişkin Ön Test, Son Test Puanlarının Karşılaştırılması.....	147
Tablo 26. Deney Grubunda Duyarlılık ve Karşılıklılık Testi Puanına İlişkin Son Test ve Kalıcılık Testi Puanlarının Karşılaştırılması.....	149

Tablo 27. Deney Grubunda DENVER II Gelişimsel Tarama Testi Toplam Puan ve Alt Boyut Puanlarına İlişkin Son Test ve Kalıcılık Testi Puanlarının Karşılaştırılması.....	151
Tablo 28. Deney ve Kontrol Grubundaki Bebeklerin Gelişim Kontrol Listesi'ne Ait Kişisel-Sosyal, İnce Motor, Dil ve Kaba Motor Gelişim Alanlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri	154

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Bronfenbrenner ekolojik sistemler kuramında çevre yapısı	55
Şekil 2. EMABEP uygulamasına ilişkin fotoğraf örnekleri.....	122
Şekil 3. EMABEP’te kullanılan materyallere ilişkin fotoğraf örnekleri.....	123
Şekil 4. Deney ve kontrol grubunda duyarlılık testine ilişkin ön test, son test düzeylerinin dağılımı	130
Şekil 5. Deney ve kontrol grubunda karşılıklılık testine ilişkin ön test, son test düzeylerinin dağılımı	133
Şekil 6. Deney ve kontrol grubunda DENVER II gelişimsel tarama testi toplam puanına ilişkin ön test, son test düzeylerinin dağılımı.....	137
Şekil 7. Deney ve kontrol grubunda DENVER II gelişimsel tarama testi kişisel sosyal alt boyutu puanına ilişkin ön test, son test düzeylerinin dağılımı	140
Şekil 8. Deney ve kontrol grubunda DENVER II gelişimsel tarama testi ince motor alt boyutu puanına ilişkin ön test, son test düzeylerinin dağılımı	143
Şekil 9. Deney ve kontrol grubunda DENVER II gelişimsel tarama testi dil alt boyutu puanına ilişkin ön test, son test düzeylerinin dağılımı	145
Şekil 10. Deney ve kontrol grubunda DENVER II gelişimsel tarama testi kaba motor alt boyutu puanına ilişkin ön test, son test düzeylerinin dağılımı	148
Şekil 11. Deney grubu Duyarlılık Testi puanı son test ve kalıcılık testi düzeylerinin dağılımı	150
Şekil 12. Deney grubu Karşılıklılık Testi puanı son test ve kalıcılık testi düzeylerinin dağılımı	150
Şekil 13. Deney grubunda DENVER II gelişimsel tarama testi toplam puanına ilişkin son test ve kalıcılık testi düzeylerinin dağılımı	152
Şekil 14. Deney grubunda DENVER II Gelişimsel Tarama Testi alt boyut puanlarına ilişkin son test ve kalıcılık testi düzeylerinin dağılımı.....	152
Şekil 15. Deney grubundaki bebeklerin gelişim kontrol listesine ait kişisel-sosyal, ince motor, dil ve kaba motor gelişim alanlarına ilişkin yüzde değerleri.....	154
Şekil 16. Kontrol grubundaki bebeklerin gelişim kontrol listesine ait kişisel-sosyal, ince motor, dil ve kaba motor gelişim alanlarına ilişkin yüzde değerleri.....	155

SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ

EMABEP	Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı
DGTT II	Denver Gelişimsel Tarama Testi II
DFA	Doğrulayıcı Faktör Analizi
DT	Duyarlılık Testi
KT	Karşılıklılık Testi
MDB	Mizaç Değerlendirme Bataryası
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bireysel ve sosyal bir varlık olan insanın gelişiminde doğum öncesi dönemden itibaren aile oldukça önemlidir. Çocuğun gelişiminde, zamanın çoğunu birlikte geçirdiği annesinin ve içinde yaşadığı çevrenin büyük önemi vardır. Özellikle yaşamın ilk iki yılını kapsayan bebeklik döneminde bebeklerin anneleri ile etkileşimleri ve annelerin bebek gelişim bilgileri, bebeğin sosyal duygusal alanda sağlıklı gelişmesine, dolayısıyla topluma uyum sağlayan bir birey olmasına yardımcı olur. Annelerin bebeğin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik ebeveynlik rollerini etkili bir şekilde yerine getirebilmesi, bebekleri ile olan etkileşimleri ve bebek gelişim bilgileri ile ilgilidir. Annelerin bebek gelişim bilgilerinde ise annenin ya da babanın ebeveynlik inançları ön plandadır. Anne-bebek etkileşimi ve bebek gelişim bilgileri birlikte düşünüldüğünde bebek ve anne arasında birbirlerini etkileyebilen, karşılıklı bir ilişkinin olduğu ifade edilebilir.

Bebekler doğdukları andan itibaren yaşamlarını sürdürmek için sosyal çevreye ihtiyaç duyarlar. Davranışları ile kendileriyle yakından ilgilenen kişiler olan annelerinin davranışlarını etkilerler. Aynı şekilde anne davranışları da bebeğin davranışlarını etkiler. Bebeğin kendi ihtiyaçlarını karşılayacak becerilere henüz sahip olmaması, en yakınındaki kişi olan annesine bağlanma ihtiyacını gerektirir. Bebeklik döneminde gerçekleşen bağlanma ihtiyacı, bebeğin kişilik gelişiminin de önemli bir kısmını oluşturarak olumlu duygusal ve sosyal bir ilişkinin varlığını belirtir (Tüzün ve Sayar, 2006). Anne ve bebek arasındaki ilişki, bebeğin doğumundan itibaren başlayarak bireyin hayatı boyunca gelişimine etki eder. En önemli yanı bebeğin ileriki yaşamında insanlarla ilişkilerinde büyük etkiye sahip olmasıdır. Anne ve bebek arasında yaşamın ilk yıllarında başlayan, temelinde sevgi ve güven bulunan bağıllık ilişkisi çocuğun ileriki yaşamında ona yardımcı olacak önemli adımı oluşturur. Bebeğin kendisini duygusal güvende hissedebilmesi için sevgi ve şefkat dolu bir ortam içerisinde olması gerekir (Uyanık Balat, 2012). Ebeveyn-bebek ilişkisi, bebeğin güven ve güvensizlik duymasını büyük ölçüde belirler. Güven,

bebeğin yaşamındaki kimliğini etkiler. Anne bebeğinin ihtiyaçlarını zamanında ve sevgi dolu bir yaklaşımla karşılarsa bebekte güven duygusu gelişir.

Anne ve bebek arasındaki etkileşimin bebeğin tüm gelişim alanları ile ilişkili olduğu bilinir. Annenin bebeğine karşı sıcaklığı, ilgi ve sevgisi bebeğin tüm gelişim alanlarına olumlu katkıda bulunur. Bebeğin davranışlarının anne tarafından doğru anlaşılması, yorumlanması, annenin bu davranışlara doğru ve hızlı cevap vermesi; kısacası anne-bebek etkileşiminin iyileştirilmesi bebeğin gelişiminin hızlanmasında önemli rol oynar. Anne ve bebek arasındaki duygusal yakınlık, bebeği sosyal çevrenin olumsuzluklarından kurtarmak için değerlidir. Anne ve bebek etkileşiminin öğeleri olan duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları da annenin bebeği ile sıcak ve samimi ilişkiler kurmasını sağlar. Annenin bebeğinin davranışlarını doğru anlamlandırması, duyarlılık davranışı düzeyinin yüksek olmasını sağlar (Feldman vd. 2013; Gartstein ve Iverson, 2014; Fulton, 2011).

Bebek doğduğu andan itibaren annenin ona dokunması, okşaması, emzirmesi, öpmesi, göz teması kurması, altını temizlemesi, onu doyurması, kucaklaması, işaretlerine uygun cevaplar vermesi, bakımını yapması, konuşması, gülmesi ve sarılması, anne-bebek etkileşiminde etkililiği sağlamada ve bebekte "ben seviliyorum, değerliyim" duygusunun gelişiminde önemlidir. Söz konusu becerilerin geliştirilmesi, anne ve bebek arasındaki bağlanma ilişkisinin artmasında etkili olur. Anne ve bebekte etkileşimsel davranışların sıklığı, etkileşimde yeni beceriler ve farklı davranışlar bebeklerde yaşla birlikte artar (Özer ve Özer, 2012).

Bebeğin gelişimini içinde doğup büyüdüğü ortamın özellikleri ve yakın çevredeki kişilerle kurduğu ilişkiler etkiler. Aile içindeki mutluluk, üzüntü, korku, kızgınlık gibi duygular ancak anne-bebek etkileşimi ile aktarılabilir. Aile içindeki destekleyici iletişim ise bebeğin başta sosyal ve kişisel gelişimi olmak üzere tüm gelişim alanlarını etkiler (Yalçın, 2013). Erken yaşlardan itibaren çocukların anne-babalarıyla sıcak sosyal ilişkiler yaşamaları ve paylaşmayı öğrenmeleri, anne-bebek etkileşiminin önemli öğelerinden duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışlarının ve bebeğin sonraki yıllarda gelişiminin iyileştirilmesi için değerlidir (Berk, 2013).

Bebeğin istenen şekilde gelişimini sürdürmesi ve becerilerini geliştirmesi, ailenin de desteklendiği ortamlar planlı eğitimlerle sağlanabilir. Bu eğitimler sayesinde bebekler bilişsel, sosyal duygusal, kaba motor, ince motor ve dil becerilerinde üst noktalara ulaşabilirler. Bebeklik döneminde gelişimin desteklendiği, bebekle iletişimin ve

etkileşimin temel alındığı eğitim programları bebeğin gelecekteki yaşantısına temel oluşturur. Ev merkezli programlarda eğitimciler belli aralıklarla ev ziyaretleri yaparak bebekler ve anneler hakkında bilgi toplar. Bu bilgilerden yola çıkılarak ve ebeveynin ihtiyaçları belirlenerek ya bebekle doğrudan çalışılır ya da becerilerin öğretilmesinde annelere model olunarak annelerin bebeklerle çalışması sağlanır (Ceber Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2000).

Ebeveyn-çocuk etkileşiminin annenin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları ile bebeğin gelişimi üzerindeki rolünün önemle vurgulanması, anne-bebek etkileşiminin desteklenmesinde ve iyileştirilmesinde eğitim programlarının önemli olduğunun kabul edilmesi; aile içindeki erken sosyal etkileşimleri değerlendirme gereksinimini ortaya çıkarır. Bu nedenle araştırmacılar (Barnett vd., 2012; Behrens vd., 2011; Feldman, 2010; Lowinger, 1999; Schoppe-Sullivan vd., 2006), anne-bebek etkileşimini erken anne ve bebek değerlendirmesinde önemli alanlardan biri olarak vurgular.

Problem Durumu

Yaşamın ilk yıllarında ebeveyn ve bebek arasındaki ilişkiler, bebeğin gelecekteki yaşamında diğer insanlarla nasıl bir iletişim kuracağını ve çevresindeki insanlara karşı tavırlarını belirler. Beslenme, altını değiştirme ve kucaklayıp yatırma gibi davranışları içeren her türlü sosyal iletişim, çocuğu yaşamındaki yetişkinlere bağlı olduğu duygusuna götürür (Greenspan ve Lewis, 2006). Ebeveynlerin yönelimleri özellikle aileler için önemli bir özelliktir. Ebeveynlik, makrosistem faktörlerinden etkilenir ve toplumsal değer, inanç, gelenek ve normlarla gelişimsel sonuçlar arasında bağ kurarak gelişmekte olan bebeği etkiler, ayrıca birçok gelişimsel süreç üzerinde etkiye sahiptir (Kağıtçıbaşı, 2012).

Günümüzde çocuğun gelişiminin sadece kalıtsal veya sadece çevresel etkenler ile açıklandığı görüşü artık önemini kaybetmiştir. Toplumsal çevrenin de önemli rolünün olduğu vurgulanmış ve özellikle bireyin doğumundan itibaren gelişiminin en hızlı olduğu bebeklik döneminde bebeğin içinde yaşadığı aile ve yakın çevrenin sağladığı olanakların çocuğun gelişimindeki rolü giderek daha çok ön plana çıkmıştır. Çocuğun dış etkilere en fazla açık olduğu ve korunmaya en fazla gereksinim duyduğu yaşamın ilk yıllarının en iyi şekilde değerlendirilmesi sağlıklı bireyler yetiştirilmesi açısından önemlidir (Oktay vd., 2003).

Çocuk gelişimi ve eğitiminin öneminin artmasıyla birlikte evde de nitelikli bir eğitim verilmesi gerektiği bilincine varılmıştır. Aile, çocuğun ilerideki hayatını etkileyecek önemli bir sosyal kurum olarak ele alınır. Anne babaların topluma faydalı çocuklar yetiştirebilmesi için çocuğunu tanıması, çocuğun gelişim özelliklerini, ilgi ve ihtiyaçlarını bilmesi, ilgilerini geliştirmek ve çocuğa belli kavramları öğretmek için çocuğu ile yeterince ilgilenmesi ve ona zaman ayırması gerekir (Tezel Şahin ve Özyürek, 2010; Zembat ve Unutkan, 2001). Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nda da annelerin bu rolünü desteklemek ve güçlendirmek için bebekleri ile etkileşime girmeleri sağlanır.

Bebek gelişimi ve anne-bebek etkileşimi belli ölçüde bilgi ve deneyim gerektirir. Bu nedenle anne babaların bu konularda eğitilmeleri gerekirken, nadiren eğitim aldıkları bilinir. Annelerin eğitim sırasında bebekleri ile olan etkileşimlerinin hem anne hem de bebek açısından ortaya çıkarabileceği gelişimsel sonuçlar önemlidir. Ebeveyn-bebek etkileşiminin önemi bilinmekle birlikte bu etkileşimin gelişimini sağlayan eğitim programlarının önemi göz ardı edilir. Klasik bilgi aktaran müdahale programlarından çok anne babaya bu inancı verebilecek, anne babalık kalitesini en üst düzeye çıkarabilecek, kendi doğal yeteneklerine inanmalarını sağlayacak programlar gerekir. Anne babaların kendilerini anne babalık görevleri konusunda memnun ve yeterli hissetmeleri çevresel desteklerle sağlanabilir. Toplumsal yapının değişimi ile bireylerin ihtiyaçları değişmesine rağmen toplumun gelişimi için eğitimin gerekli olduğu bilinen bir gerçektir. Çocuğun gelişimi ve eğitimine ilişkin gereksinimlerinin karşılanması başta anne olmak üzere yakın çevresindeki yetişkinler tarafından karşılanır. Bu amaçla, günümüz şartlarında anne babalara verilecek eğitimin sistemli bir şekilde yapılması zorunlu hale gelmiştir (Çağdaş ve Seçer, 2004; Coleman, 1998). Ailenin de ihtiyaçlarının ve çocuğun gelişimindeki rolünün dikkate alındığı erken destek programlarının geliştirilerek çocuğun ve ailenin desteklenmesi toplumun geleceği için önemlidir.

Gelişmekte olan ülkemizde gerçekçi ve uygulanabilir anne destek sistemlerinin işlerliğini belirleyip, öncelikle hayata geçirmek giderek daha çok önem kazanır (Elibol, 2007). Bu değerlendirmeler doğrultusunda anne ve bebeklerin gereksinimlerinin belirlenmesi ve karşılanması için gerekli eğitim programlarının geliştirilmesi gerekir. Ülkemizde annelerle bebekler arasındaki etkileşim ile bebek gelişiminin değerlendirilmesi ve farklılıkların ortaya çıkarılması ile ilgili çalışmalar yok denecek kadar azdır (Kılınç, 2011; Akgün, 2008; Temel ve Aksoy, 2000; Ceber Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2000; Aksoy, 2011). Bu nedenle bu araştırmanın temel problemi, “Annelere verilen Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim

Programı, annelerin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları ile bebeğin gelişimini etkilemekte midir?” şeklinde oluşmuştur.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın annelerin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları ile bebeğin gelişimine etkisini incelemektir.

Alt Amaçlar

- 1- Deney ve kontrol grubundaki annelerin Duyarlılık Testi,
 - ön test,
 - son test,
 - ön test ve son test,
 - son test ve kalıcılık testi,
 - puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmakta mıdır?
- 2- Deney ve kontrol grubundaki annelerin Karşılıklılık Testi,
 - ön test,
 - son test,
 - ön test ve son test,
 - son test ve kalıcılık testi,
 - puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmakta mıdır?
- 3- Deney ve kontrol grubundaki bebeklerin Denver II Gelişimsel Tarama Testi alt boyutlarına ilişkin,
 - ön test,
 - son test,
 - ön test ve son test,
 - son test ve kalıcılık testi,
 - puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmakta mıdır?

Araştırmanın Önemi

Bebeklik dönemi, bağlanma güvenliği açısından oldukça önemli bir süreci kapsar. Bebeklik döneminde gelişimin sağlıklı olabilmesinde anne ve baba önemli rol oynar. Sıfır-

iki yaş arasında bebeğe sahip olan annelerin bu yaş aralığındaki bebeklerin gelişim özelliklerini bilmesi ve oyun aracılığıyla çocuğun özerkleşmesini sağlayabilmeleri anne-bebek etkileşimi için önem taşır. Bu bilgilerin bebeğin en yakınında bulunan anneler tarafından bilinmesi ve pratiğe dönüştürülmesi gerekir. Pestalozzi'ye göre anneler çocuklarının ilk eğitimcisidirler. Bu nedenle annelerin gerekli bilgi ve becerilerle donatılarak desteklenmesi çocukların gelişimleri açısından önemlidir. Anne babaların erken çocukluk eğitimi programları çerçevesinde bebeklik dönemine yönelik iyi hazırlanmış bir eğitim programı ile desteklenmesi, anne babaların ebeveynliğe ilişkin potansiyellerini belirleyerek geliştirmelerini, birbirleriyle paylaşımda bulunmalarını sağlar. Türkiye'de ve dünyada çok çeşitli erken müdahale programları geliştirilmiştir. Geliştirilen sistematik ve kavramsal temelli destek programlarının amacı, anne-babaları çocuk yetiştirme tutumları, sağlık, beslenme, gelişim, olumlu davranış kazandırma yöntemleri, etkili iletişim ve anne baba olma gibi konularda bilgilendirmek, bilinçlendirmek ve onlara beceriler kazandırmaktır. Ebeveynler, farklı konularda bilgi ve beceri sahibi olmaya gereksinim duyarlar. Özellikle annelerin ihtiyaçları doğrultusunda niteliklerini geliştirmek, sosyal etkileşim içinde bulunmalarını sağlamak, çocuğun hayatında ne kadar önemli olduklarının farkına varmalarını sağlamak, kendilerine güvenlerini ve çocuğun eğitimindeki rolünü artırmak, öğrendiklerini uygulamaya dönüştürmelerini sağlamak, bebekleri ile çift yönlü etkileşimlerini desteklemek gibi konularda yardımcı olmak veya rehberlik etmek amacı ile anne eğitimlerinin sürdürülmesi toplumun geleceği açısından önemlidir (Kılınç, 2011; Tezel Şahin ve Kalburan, 2009).

Son yıllarda dünyada aile eğitiminin önemi daha çok anlaşılmıştır (Madden, O'hara ve Levenstein (1984)'den aktaran Aral vd., 2011). Bunun nedeni, toplumdaki hızlı değişim sonucunda anne babaların ebeveynlik rollerinde değişikliklerin olması ve profesyonel desteğe ihtiyaç duymalarıdır. Ülkemizde birçok anne babanın öğrenim durumunun istenen düzeyde olmaması, sosyoekonomik düzeyi düşük olan aile sayısının fazla olması, sıfır-iki yaşın çocuğun gelişimi ve eğitimi için kritik öneminin olması, anne babaların anne babalığa ilişkin bilgi ve davranışlara yeterince sahip olmaması, yetersiz çevre şartlarında yetiştirilen çocukların varlığı, aile eğitiminin gerekliliğini ve önemini ortaya koyar. Bebeklik döneminde hedeflenen gelişimsel amaçlara ulaşabilmek için ebeveynlerin, özellikle de bebeğin birincil bakımını üstlenen annenin eğitime katılımının sağlanmasının gerekliliği ve önemi bilinir. İyi hazırlanmış bir eğitim programı ebeveynler tarafından

desteklenmediğinde istenen düzeyde etkili olması güçtür (Yalçın, 2011). Yapılan araştırmalarda (Kılınç, 2011; Akgün, 2008; Temel ve Aksoy, 2000; Ceber Bakkaloğlu ve Sucuoğlu, 2000; Aksoy, 2011) ebeveyn-bebek etkileşimini değerlendiren kapsamlı bir ölçeğin olmaması, ilgili alanda bir eksiklik olarak görülür. Çocuğu yaşama hazırlamada önemli bir yere sahip olan anneler araştırmalara konu olmuştur; ancak genellikle anne eğitim programına odaklanılmıştır. Ülkemizde anne-bebek etkileşiminin istendik düzeyde ve yaygınlıkta incelenmediği görülmüştür. Bu nedenle, anne-bebek etkileşimi ve bebeğin gelişimini ileri düzeye taşımada anne-bebek etkileşimi programının önemi gündeme gelir. Bu araştırma, Duyarlılık ve Karşılıklılık Testleri'nin alandaki eksikliği karşılaması, aynı zamanda anne-bebek etkileşimini destekleme ve bebeğin gelişimini sağlamaya yönelik bir Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı hazırlamak ve ileride yapılacak değerlendirmeler için ölçütler geliştirmek açısından önemlidir. Eğitim programlarında çocukların yetiştirilmesi, aile ilişkileri, ailede ve toplumda genellikle anneye ebeveynlik rollerinin yerine getirilmesi için gerekli bilgi, tutum ve becerilerin sistemli biçimde geliştirilmesi hedeflenir. Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nda hem anneye hem de bebeğe hizmet sağlayarak bebeğin yakın çevresi ile etkileşimini dolayısıyla gelişimini iyileştirmek hedeflenir. Bu bilgi doğrultusunda ilk kez anne olan bireylere Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın uygulanmasının, annelerin bebekleriyle etkileşimlerine ve bebeğin gelişimine olumlu yönde etkisinin olacağı düşünülmüştür. Bu araştırma, Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın etkililiğinin ortaya konması, anne ve bebeği birlikte eğitim ortamına dâhil eden çalışmalar için araştırmacılara ve eğitimcilere yol göstermesi, yapılacak diğer çalışmalara ışık tutması ve dolayısıyla alana katkı sağlaması açısından da önemlidir. Ev ziyaretleri sırasında anne ve bebeklere ulaşmak, annelerin değerleri, bebeğine karşı tutum ve davranışları, bebeğin gelişimi ve eğitimine ilişkin beklentilerini öğrenmek, aileyi tanımak ve gereksinimlere ilişkin müdahalede bulunmak, çocuğun gelişimi ve eğitiminde uzun süreli ve kalıcı etki bırakabilmek için önemli fırsatlar sağlayabilecektir. Ayrıca araştırma, Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programının etkililiği konusunda verilen dönütler yoluyla eğitim hizmetlerinin amaç, içerik, hedef kitle, yöntem, teknik, materyal, eğitim veren kişi ve süre bakımından geliştirilmesine ve yaygınlaştırılmasına fırsatlar sunmak, dolayısıyla toplumsal kalkınmayı sağlamak açısından da önemlidir.

Sayıtlar

- 1- Duyarlılık ve Karşılıklılık Testleri'nin anne-bebek etkileşimini ölçtüğü varsayılmaktadır.
- 2- Denver Gelişimsel Tarama Testi II' nin bebek gelişimini ölçtüğü varsayılmaktadır.
- 3- Araştırmaya katılan annelerin ölçme araçlarındaki soruları samimi olarak yanıtladığı varsayılmaktadır.

Sınırlılıklar

- 1- Araştırma, Malatya ilinde 9-12 aylık bebekler ve anneleri ile sınırlıdır.
- 2- Araştırma, ilk bebeğine sahip annelerle sınırlıdır.
- 3- Araştırma, Duyarlılık ve Karşılıklılık Testleri ile Denver Gelişimsel Tarama Testi II' den elde edilen puanlarla sınırlıdır.
- 4- Araştırma, daha önce anne-bebek etkileşimine dayalı eğitim programı uygulanmayan annelerle sınırlıdır.

Tanımlar

- 1- **Etkileşim:** Yüz yüze her türlü toplumsal ilişkide bireylerin davranışlarının birbirlerini etkileme işlevidir (Bakırcıoğlu, 2012).
- 2- **Bebek Gelişimi:** Doğumdan iki yaşa kadar olan bebeklerin sağlığı, psikososyal gelişimi, gelişimsel süreçleri, sağlık ve güvenlik rehberlikleri ve gelişimsel normlarını destekleyen etkili ebeveynlik uygulamaları bilgisidir (Grimes, 2012).
- 3- **Anne Duyarlılığı:** Çocukla etkileşen annenin çocuğun tepkilerini tanımlaması ve tepkilere cevap verme yeteneğidir (Wheeler, 2003).
- 4- **Anne Karşılıklılığı:** Ebeveynlerin çocukları ile etkileşimleri sırasında çocuğun hareketlerini takip etmesi ve çocuğun davranışlarına zamanında cevap vermesidir (Bernard, Meade ve Dozier, 2013).
- 5- **Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı:** Annenin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları ile bebeğin bilişsel, kişisel-sosyal, ince motor, kaba motor ve dil gelişimini desteklemek için anne-bebek etkileşiminin etkililiğini artırmayı

amaçlayan, bebeğin gereksinimlerinin ve ilgilerinin karşılandığı ev ortamında uygulanan bir erken müdahale programıdır.

BÖLÜM 2

KURAMSAL TEMELLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde aile, aile eğitimi, anne-bebek etkileşimi, anne-bebek etkileşimi ile ilgili kuramlar, bebeklik dönemi gelişim özellikleri, konu ile ilgili yurt içinde ve yurt dışında yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

Aile Eğitimi

Aile, kişiler arası ilişkileri içeren belli kuralları olan bir düzendir. Kavram, aile içindeki bireylerin birbirleriyle nasıl etkileşimde bulunduklarını düzenleyen kuralların tamamını içerir (Gordon, 2014).

Aile eğitimi (parenting education) terimi, ebeveynler için sağlanan çok çeşitli öğrenme fırsatları için kullanılan genel bir terimdir. “Ana-baba eğitimi (parent training)”, “ana-baba programları veya grupları” ve “ana-baba desteği” terimleri ana-baba eğitimi yerine kullanılan ifadelerdir. Ana-baba programlarını ebeveynlerin çocuklarının duygusal ve davranışsal gelişimini sağlamalarında yardımcı olan kısa dönem erken müdahale programları olarak tanımlarlar (Wellington, White ve Liossis, 2006).

Farklı kaynaklarda aile eğitimine ilişkin çeşitli tanımlar görülür. Bu tanımlardan bazıları aşağıda açıklanmıştır.

Aile eğitimi, çocuğa bakan kişiyi desteklemek için zengin uyarıcı ev ortamını sağlamak, anne-baba-çocuk iletişimini gerçekleştirmek, çocuğun doğumundan ilkokulun başlangıcına kadar olan devrede gelişimlerine cevap vermek amacıyla düzenlenen öğrenme etkileri sürecidir (Ömeroğlu, 1991).

Aile eğitimi; anne-babaya konuya özgü becerilerin öğretilmesi, sosyal ve duygusal destek verilmesi, anne-babanın bir gruba katılması, anne-baba ile uzmanlar arasında bilgi alışverişinin sağlanması, uygun anne-baba-çocuk ilişkilerinin geliştirilmesi ve anne-babaya toplumsal kaynaklara ulaşmalarında yardımcı olunmasıdır (Kağıtçıbaşı vd., 1993, Kandır ve Ersoy, 2004).

Anne-baba eğitimi, çocukların yetiştirilmesi, aile ilişkileri, ailede ve toplumda anne babaya düşen yükümlülüklerin yerine getirilmesi için gerekli bilgi, tutum ve becerilerin sistemli biçimde geliştirilmesidir (Çağdaş, 2008).

Anne-baba eğitimi, anne babaları çocuk bakımı ve aile yaşamının geliştirilmesi gibi konularda aydınlatıp yetiştirmeyi amaçlayan halk eğitimi çalışmalarıdır (Erkan, 2010).

Aile eğitimi, ebeveynlere çocuklarının fiziksel, ruhsal, duygusal ve sosyal gelişimlerinin her aşamasında gerekli bilgi ve beceri kazanmalarına yardımcı olan eğitimidir (Duran, 2005).

Aile içinde çocuklar ilk toplumsal çatışmalarını yaşar, dil becerilerini ve kültürel değerlerini öğrenirler. Neslin devamını sağlamak, çocuğun bakımı, koruyuculuk, çocuğa güven duygusu kazandırma, topluma uyumlu kişilik kazandırma ve çocuk eğitimi ailenin fonksiyonlarından (Erkan, 2010; Berk, 2013). Anne babalığın temel görevi, sadece çocuk gelişimine yardımcı olmak veya uygun disiplin yöntemlerini kullanmak değil aynı zamanda aile içinde ve dışında çocukların tüm kapasitelerini geliştirmelerine olanak sağlayan ortamları yaratmaktır (Aksoy, 2005).

Çocukların yaşamında ana babalık evrenseldir. Doyurucu ve destekleyici aile yaşamı her çocuk için önemli bir gereksinimdir. Bireyin yaşamından doyum sağlaması, işlevlerini etkili bir biçimde yerine getirmesi ve yaşadığı topluma uygun bir kişi olarak yetişmesi önce aile çevresinde sağlanabilir. İnsan yaşamında, doğumdan önce başlayan ve hayatın sonuna kadar etkisini sürdüren bir kurum olarak aile, fizyolojik olduğu kadar ekonomik, kültürel ve toplumsal yönleriyle de kişinin ruhsal gelişimini, davranışlarını biçimlendirip yönlendirir (Yavuzer, 2013). Aynı zamanda, aile ciddi duygusal rahatsızlıkların, gerilim ve çatışmaların da kaynağı olabilir. Aile içi çatışmalar ve şiddet, kötü muamele gören çocuklar, yatma ve yeme ile sınırlandırılmış ilişkiler, engellenme ve başarısızlıklar, duygusal ya da diğer doyumsuzluklar da aile yaşamında karşılaşılabilen sorunlardır. Aile, tüm yönleriyle incelenmesi son derece güç bir yaşama ortamıdır (Gander ve Gardiner, 1995).

Anne-çocuk arasındaki ilişki, çocuğun hem çevresini hem de kendi benliğini algılamasında ve değerlendirmesinde önemli bir etkidir. İhtiyaçların uygun bir biçimde karşılanması sonucu çocuk, kendi benliğini değerli bir varlık olarak görür. Çevresini de değer veren ve güvenilir bir çevre olarak algılar. Böylece güven duygusunun temeli atılmış olur. Çocuk, zamanla kazandığı bu güven duygusunu dış dünyaya da yansıtır. Güven ve özerklik duyguları oranında yavaş yavaş çevre üzerinde bir denetim gücü kazanır. Çocukta gelişen

güven duygusu ve güven duygusuna bağlı olarak çevreyi tanıma ve öğrenme eğilimi, çocuğun başta sevgi ve ilgi olmak üzere tüm temel ihtiyaçlarının annesi tarafından zamanında karşılanmasıyla doğrudan ilişkilidir.

Ülkemizde birçok anne babanın öğrenim düzeyinin düşük olması, sosyoekonomik düzeyi düşük olan aile sayısının fazla olması, 0-6 yaşın çocuğun gelişimi ve eğitimi için kritik öneminin olması, anne babaların anne babalığa ilişkin bilgi ve davranışlara yeterince sahip olmaması, yetersiz çevre şartlarında yetiştirilen çocukların varlığı aile eğitimine olan ihtiyacı artırır. Bu nedenle anne babaların aile içindeki rollerini destekleyecek eğitim programlarının geliştirilerek uygulanması gerekir (Yavuzer, 2000; Çağdaş ve Seçer, 2004; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010).

Aile eğitim programları, anne-babaların ebeveynliğe ilişkin bilgi ve becerilerini geliştirme, ebeveynlerin çocuk gelişimi konusunda deneyimlerinin geliştirilmesine odaklanma açısından son derece önemlidir. Aile eğitiminde anne babaların çocukları üzerindeki etkilerini desteklemek ve çocukları için sağlıklı bir gelecek hazırlama konusunda onlara eğitim ve rehberlik sağlayabilmek amacıyla bilgi ve beceriler kazandırmak hedeflenir. Anne ve babalara, ebeveynlik kuralları ve sorumlulukları hakkında bilgi verilir, ebeveynliğe ilişkin yeterlilikleri sağlanır, anne-baba-çocuk ilişkilerini geliştirici ve iyileştirici beceriler kazandırılır, yaşam boyunca değişen ebeveynlik rollerine uyum sağlayabilmeleri için gerekli bilgi ve becerilerle donatılırlar. Dolayısıyla ebeveyn eğitimleri, çocuk gelişimi, anne-baba-çocuk etkileşimi, çocuk bakım becerileri, ebeveynlik becerileri, temel iletişim becerileri, problem çözme, çatışma çözme gibi eğitimlerinden ibarettir (Mahoney vd., 1999). Aile eğitim programlarında sağlıklı aile yaşamı, eşler arası ilişkiler ve etkileşim, cinsel eğitim, aile planlaması, bireysel gelişim, dağılmış aileler, aile çocuk etkileşimi, çocuk bakımı ve gelişimi, çocuğun eğitimi ve çocuk eğitimine aile katılımı konuları ön planda tutulur (Ural, 2005).

Aile eğitim programları düzenlenirken kültürel öğelerle çatışmamaya özen gösterilir. Ülke genelinde uygulanacak tek bir eğitim program modeli yerine farklı yörelerde yaşayan anne babaların farklı eğitim gereksinimlerine cevap verebilecek eğitim programları geliştirilir. Geliştirilen eğitim programları, anne babaların bilgi, beceri, yetenek ve güvenlerini geliştirmeye yönelik olmalıdır. Aile, çocukların gelecek yaşantısını önemli ölçüde etkilediğinden anne babaların çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda eğitim yaşantıları geçirerek çocukların daha iyi yetişmelerini sağlamaları gerekir (Üstünoğlu, 1991).

Aile Eğitiminin Amaçları

Ailenin psikolojik ve sosyal açıdan bulunduğu yaşam şartlarına uyum sağlayabilmesine yardımcı bulunmak, çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda aileyi bilgilendirmek ve onlara destek olmak aile eğitiminin asıl amaçlarıdır (Tezel Şahin ve Özyürek, 2010). Aile eğitimi, anne babaları çocuk yetiştirme becerileri konusunda bilgilendirmeyi, anne baba eğitim programları ise çocuklarının gelişimsel becerilerini desteklemek ve güçlendirmek konusunda anne babalara yardımcı olacak stratejiler öğretmeyi içerir. Aile içi ilişkiler ve çocuk yetiştirme üzerine odaklanan anne baba eğitimleriyle ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutum ve becerileri desteklenir (Strom vd., 1990). Aile eğitimine ihtiyaç duyulmasının önemli diğer nedeni ise ebeveynlikle ilgili bilgilerin karmaşık hâle gelmesi ve gelecek nesillere aktarılmasında ortaya çıkan sorunlardır. Ayrıca aile içi rollerin değişmesiyle birlikte annelik ve babalık rollerinin iç içe geçmesi, birçok ailenin kamu ya da özel sektör tarafından sunulan eğitim programlarından yararlanma imkânlarının sınırlı olması aile eğitiminin gerekçelerindendir (Şahin ve Özbey, 2007). Bu anlamıyla aile eğitim programları aynı zamanda erken müdahale programlarının da bir türüdür.

Müdahale programlarının temel amacı, çocukların gelişimlerini risk altına sokan etkenleri azaltmak ve destekleyici etkenleri çoğaltmaktır. Çocuğun içinde bulunduğu ve gelişiminin gerçekleştiği bağlamın önemli bir unsuru olan aile, müdahale programlarında önemli bir yer tutar (Bekman ve Koçak, 2010). Etkili erken müdahale uygulamalarının yapıldığı ülkelerde erken müdahale hizmetlerinin temel amacı ise çocukların gelişimsel problemlerine (iletişim, dil, bilişsel gelişim sosyal duygusal gelişim, motor gelişim) mümkün olduğunca erken dönemde müdahale etmektir. Erken dönemde çocuklara sunulan müdahale programları doğrultusunda ailenin müdahale programlarına aktif katılımı olmaksızın hem çocuk hem de aile açısından programlarda belirlenen amaçlara ulaşamayacağı belirtilir. Çocuk gelişiminde ailenin katılımını sağlayan aile eğitim programları etkili bir şekilde uygulandığında ailelerin güçlü yönlerini temel alır ve çocukların erken gelişimlerini destekleyici ebeveynlik rollerine ağırlık verir. Aile eğitimi modelini temel alan ev merkezli eğitim programlarında, çocuğun gelişimi ve bakımı açısından birincil sorumluluk aileye verilir. Bu tür programların çocuğun gelişiminde ve yakın çevresindeki ilişkilerin düzenlenmesinde çok önemli katkıları olduğu bilinir (Üstünoğlu, 1991; Özdemir, 2008; Diken, 2009).

Aile eğitiminin temel amaçları aşağıda açıklanmıştır.

- Anne babaları doğum öncesi ve sonrasında çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgilendirmek,
- Aileleri çocuk bakımına ilişkin hatalı tutumlar konusunda bilgilendirmek,
- Ailelerin öğrendiklerini pratiğe dönüştürmelerini sağlamak,
- Aileyi kendi çocuğunun hayatında son derece önemli olduğu konusunda bilgilendirmek,
- Anne babaların ebeveynlik rollerini yerine getirmeleri için kendilerine güvenlerini artırmak,
- Çocuğun ailedeki öğrenme ortamına katkı sağlamak,
- Çocuğun tüm gelişimine katkıda bulunmak,
- Anne babaların eğitimi yoluyla çevredeki diğer bireylere ulaşarak eğitim programının etkisini yaygınlaştırmak,
- Çocukların davranış ve alışkanlıklarını değiştirme yollarını öğretmek, anne-baba adaylarını eğitmek,
- Evlat edinen ailelere üstlendikleri anne-baba rollerini benimsetmek, ailelere çocuk sağlığı ve beslenmesi konusunda yardımcı olmak,
- Çocuğun ve ailenin gereksinimlerinin kurumdaki program tarafından sağlandığına emin olmak,
- Çocukta görülen olumlu davranışların devam etmesini sağlamak,
- Ailenin kendi çocuğunun yaşamında ne kadar önemli rolü olduğunu pekiştirmek,
- Problemleri önlemek ve alternatif disiplin yöntemleri sunmak,
- Aileye çocuğun ev ortamında öğrenebilecekleri deneyimler hakkında bilgi vermek,
- Aileleri hakları ile ilgili olarak bilinçlendirmek (Üstünoğlu, 1991; Eryorulmaz, 1993; Ersoy ve Tezel Şahin, 1999; Temel, 2003)

Aile eğitiminin bahsedilen amaçları ile birlikte diğer önemli amacı da olumsuz çevresel koşullar nedeni ile gelişimi örselenebilir çocukların gelişimlerini erken yaşta desteklemek, anne babaların çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgilendirmelerini sağlamak, her yaşın gelişim özelliklerine göre çocuklarını tanımalarına yardımcı bulunmak, anne babaları çocukla sağlıklı iletişim konusunda bilgilendirmek ve ebeveynleri kendi hakları konusunda bilgilendirmektir. Günümüz eğitim sisteminde aileyi eğitime dâhil etmeyen bir program ile

belirlenen hedefe ulaşmak oldukça zordur. Aileleri çocuğun eğitime dâhil etmenin, eğitim programının önemli bir ögesi olduğu ve çocukların okul başarısını artırdığı görüşü nedeniyle son yıllarda aile eğitimine verilen önem gittikçe artar ve bu alanda daha sıkı çalışılır. Çocuğun gelişimi ve eğitiminde belirleyici etkileri olan aile bireylerinin çocuk gelişimi ve eğitimi konularında bilgilendirilmeleri ve öğrendiklerini davranışa dönüştürebilmeleri için belli bir program çerçevesinde eğitilmeleri gerekir (Yıldırım, 2012).

Aile Eğitim Modelleri

Aile eğitim programları, ailelerin yaşam kalitelerini artırmak, çocuğun ve ailenin ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla ev merkezli, kurum merkezli veya ev-kurum merkezli olarak yürütülür. Aile eğitim programlarının geliştirilme amaçları benzer olmasına karşın programlarda kullanılan yöntemlerin farklılık gösterdiği görülür. Farklı yöntemlerin kullanıldığı aile eğitim modelleri aşağıda açıklanmıştır.

Ev Merkezli Aile Eğitimi

Annenin çocuğunun ilk ve en önemli öğretmeni olarak kabul edildiği bu tip programlar genellikle anne-çocuk etkileşimi üzerinde yoğunlaşır ve anneyi çocuğuyla birlikte evde eğitmeyi amaçlar. Anne, çocuğun gelişimini ve eğitimini sağlamada çocuğun ilk ve en önemli öğretmenidir (Üstünoğlu, 1991). Anne babalar veya çocuğa bakım veren kişilerin eğitimine yönelik programlar, çocuğun gelişiminde uzun süreli ve kalıcı etki yaratabilir. Ev ortamının etkili bir eğitim çevresine dönüştürülmesi çocuğun öğrenmesinde ve gelişiminde olumlu etkiler yaratır. Çocukların gelişimleri ve eğitimlerinde aile katılımları başarıyı artıran bir faktördür (Temel, 2003).

Ev merkezli aile eğitim programlarında ev, verimli bir öğretim ortamına dönüştürülür. Ev merkezli aile eğitim programları, çocuğun ve anne babanın gereksinimleri belirlendikten sonra planlanır. Bu tür programlarda eğitimcinin görevi, çocuğun gereksinimlerini belirlemek için gözlemler ve değerlendirmeler yapmak ve yapılan gözlemleri aile ile paylaşp, birlikte belirlemektir (Vuran, 1997).

Ev merkezli aile eğitiminin genel amacı, dezavantajlı olan çocukların tüm yönlerden gelişimlerini desteklemek, beslenme koşullarını daha iyi duruma getirmek ve sağlıklı gelişebilmeleri için içinde bulundukları ortamı daha iyi düzenlemek amacıyla eve yapılan

ziyaretlerle çocuğa bakan kişiyi yönlendirmek, ev ortamını daha uyarıcı bir ortam haline getirmek ve dezavantajlı çocukların gelişim düzeylerini diğer yaşlılarının gelişim düzeyine ulaştırmaktır (Ömeroğlu vd., 1999).

Ev merkezli aile eğitimi, ebeveynlerin değerlerini, çocuğuna karşı tutum ve davranışlarını, çocuk ile ilgili beklentilerini öğrenmek ve aileyi tanımak için son derece önemli bir yöntemdir. Bu tür yöntemler eğitimciler açısından bazı güçlükleri içerse de eğitim verilen grubu ve çevresini yakından tanımak, beklenti ve eksiklerini öğrenmek açısından çok önemli fırsatlar sağlar. Katılımcılar açısından da ev ziyaretleri, duygu ve düşüncelerini daha rahat ifade edebilmelerini sağlamanın yanı sıra kendileri ile ilgilenildiği ve kendilerine değer verildiğini hissetmeleri gibi çeşitli yararlar sunar (Ömeroğlu ve Yaşar, 2005; Kılıç, 2010).

Ev merkezli aile eğitiminde eğitimci belli aralıklarla aileyi ziyaret eder. Ev ziyaretlerinde ailelere çocuğun sağlığı, beslenmesi ve tüm alanlardaki gelişimine yardımcı olacak ev ortamı düzenlenerek bu konularda bilgi ve rehberlik sağlanır. Çocuğun gelişimi ve bakımında birincil sorumluluk aileye verilir. Bu eğitim modeli, eğitimin doğal ortamda gerçekleşmesine, bireysel öğrenme fırsatı sunmasına, tüm aile bireylerinin doğrudan katılımına ve ebeveyn çocuk etkileşiminin doğrudan gözlenmesine olanak sağlar (Turan vd., 1997; Aral, 2002). Ev merkezli aile eğitimi, ebeveyn-çocuk ilişkilerinin kalitesine odaklanarak ebeveynlerin çocuklarıyla etkileşimlerini destekler. Ebeveynlere duygusal destek, bilgi desteği sunar ve ebeveynleri bu konuda cesaretlendirir (Ponzetti vd., 2009).

Evde çalışma yapmaya uygun sessiz bir ortamın olmaması, anne-babaların evde bulundukları zamanın çalışma koşulları nedeniyle sınırlı olması, aile üyelerinin çok kalabalık olması nedeniyle öğretim üzerinde yoğunlaşmanın olanaklı olmaması ya da anne-babaların eğitimcinin olmadığı zamanlarda çocukla çalışma yapmaması ve öğretimi aksatmaları gibi durumlar ev merkezli aile eğitim programlarının uygulanmasında oluşabilecek aksamalardır (Varol, 2010).

Kurum Merkezli Aile Eğitimi

Kurum merkezli aile eğitimi, anne-baba-çocuk etkileşimine dayanır. Kurum merkezli eğitimde eğitimci, aynı anda yirmi veya daha fazla sayıda anne babaya eğitim verebilir. Kurum merkezli programlar sağlık, beslenme ve diğer sosyal hizmet programlarına ek olarak anne baba eğitimi ya da bağımsız şekilde anne baba eğitim programları şeklinde

başlamıştır. Bu programlar içerik bakımından birbirlerinden farklılık gösterir. Farklı kültürlerden gelen çocukların ortama uyum sağlamalarını desteklemek ve uyarıcı bakımından yetersiz çevrelerden gelen çocukları zengin uyarıcılarla karşılaştırmak için göçün yoğun olduğu gecekondü bölgelerinde çocuklara halk eğitim merkezlerinde, anne-çocuk sağlığı merkezlerinde, okullarda, oyun parklarında eğitim verilebilir (Aral vd., 2002; Güler vd., 2010).

Kurum merkezli aile eğitiminde yalnız anne-baba grupları veya anne-babalarla birlikte çocukların eğitilmesi söz konusudur. Sadece anne-babaların eğitildiği uygulamalarda anne ve babaların eğitici ile etkileşimi temel alınır. Kurum merkezli eğitimlerde uygulanan toplantılarda anneler, diğer annelerle ve eğitimci ile etkileşimde bulunduğu için birbirlerinden karşılıklı olarak yeni ve değişik bilgi ve beceriler edinirler. Uzman bir eğitici, eğitim merkezinde haftada iki saatlik grup toplantıları düzenler. Toplantıların dışındaki günlerde anne-babalar verilen eğitsel materyallerle evde çocukları ile çalışırlar. Eğitici, ayda iki kez aileleri evde ziyaret ederek anne-çocuk ilişkisini gözlemler ve annelere destek verir (Üstünoğlu, 1991; Aksoy, 2002; Çağdaş, 2004).

Kurum merkezli aile eğitimi, anne babaları düşük bir maliyetle çocuğun gelişimi ve bakımı hakkında bilgilendirmeyi amaçlar. Ayrıca kısa sürede daha çok aileye ulaşılabilir ve benzer yaş grubundaki çocuğa sahip anne babaların birbirleriyle paylaşımlarda bulunabilmelerini sağlar. Ailelerin eğitim ihtiyaçları belirlenerek onlara eğitim verilir, çocuklara ise uygun koşullar sağlanarak eğitilmiş, profesyonel, yarı profesyonel, gönüllü bakıcılar tarafından eğitim verilir (Myers, 1996). Bu yaklaşımla gerçekleştirilen eğitim, sadece aileye verilip aile aracılığıyla çocuğun eğitilmesini hedef alacağı gibi erken çocukluk programları ile de birleştirilebilir (Aral vd., 2002).

Çocuk Eğitimi ile Kaynaştırılmış Aile Eğitimi

Okul öncesi eğitim ile bütünleştirilmiş aile eğitimi yaklaşımı, okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocukların anne babalarına aynı kurumda ve evlerinde eğitim verilmesidir. Çocuklara uygulanan eğitim programı ile aile eğitim programı bütünleştirilir. Çocuk eğitimi ile kaynaştırılmış aile eğitiminde çocuğun yaşamını, gelişimini ve eğitimini etkileyen okul aile işbirliği önem taşır. Anne babaların, çocuklarının eğitim öğretim sürecinde temel öğelerden biri oldukları için çocuklarının eğitim öğretimlerine bizzat katılmaları gerekir. Anne babaların eğitim öğretim sürecine katılmaları, çocuklarda sosyal

ve davranışsal uyum gelişimi, disiplin sorunlarının azalması, okula devamlarının ve akademik başarılarının artması gibi eğitim öğretimin pek çok alanında olumlu etkiler sağlar. Bu eğitim modelinde amaç, çocuğun fiziksel, zihinsel, sosyal, duygusal ve dil gelişimini destekleyerek okulda başarılı olmasını sağlar. Çocuklara uygulanan eğitim programlarıyla birlikte bireysel görüşmeler, ev ziyaretleri, eğitim toplantıları, bilgilendirici broşürler gibi çeşitli çalışmalar yapılarak eğitime ailelerin katılımı sağlanır. Anne babalar çocuklarının okul öncesi eğitim programlarına ilgi gösterirlerse çocuklar bu programlardan büyük oranda yararlanır (Çağdaş ve Seçer, 2006; Kotaman, 2008; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010).

Çocuktan Çocuğa Eğitim

Çocuktan çocuğa eğitim, çocukların evde, okulda veya dışarda öğrendiklerini diğer çocuğa aktarmasıdır. Çocukta çocuğa eğitim modelinde çocuklar sorunlara çözüm bulmakla birlikte yetişkinlere de görevlerini hatırlatmış olurlar. Çocukta çocuğa eğitim modeli, Uluslararası Çocuk Yılı için yapılan çalışmaların bir kolu olarak Londra'daki Ana Çocuk Sağlığı Enstitüsü tarafından geliştirilmiştir. Kırsal bölgelerde ve gecekondu bölgelerinde çocukların kardeşleri ile daha fazla ilgilenmeleri, çocukta çocuğa eğitim yaklaşımının okul öncesi eğitimde yaygınlaştırılmasında önemli katkıların olduğu düşünülür. Yaşça büyük çocukların kardeşlerine bakabilmeleri için çocuğun öğrenme sürecine aktif katılım konusunda desteklenmesi, çocuğa somut bilgiler verilmesi, öğrendiklerini pratiğe dönüştürmesi için yardımcı olunması ve okul, ev, toplum arasında bağlantı kurabilmesi sağlanmalıdır. Özellikle beslenme ve sağlıkla ilgili eğitimde kullanılabilecek bu yaklaşımla diğer çocukların, ailelerin ve toplumun sağlık ve çevre koşullarını nasıl geliştirebileceklerini anlamalarını sağlamak amaçlanır. Bu eğitimde genç bakıcılara aşıların gerekliliği, ağızdan sıvı tedavisi tekniklerinin kullanılması öğretilerek konuşma, kucaklama, oynama ve uygun beslenme davranışları pekiştirilir ve iyileştirilir (Myers, 1996; Temel, 2002; Güler vd., 2010; Tezel Şahin ve Özyürek, 2010).

Çocuktan çocuğa eğitim modelinde içerik uygulanan hedef kitleye göre değişiklik gösterebilir; ancak genellikle sağlık beslenme, kazaların önlenmesi, zihinsel ve sosyal gelişimi içerir (Myers, 1996).

Basın Yayın Aracılığı ile Yapılan Aile Eğitimi

Basın yayın yolu aracılığı ile yapılan aile eğitimi modelinde aile eğitimi uzaktan eğitim süreçlerinden yararlanılarak gerçekleştirilir. Modelde farklı öğretim süreçleri kullanıldığından farklı uygulamalar görülür. Bu uygulamalardan ilki mektupla öğretim yolu ile aile eğitimidir. Özellikle coğrafi güçlükler nedeni ile ulaşılması güç olan bölgelerde okul öncesi eğitim olanaklarından yararlanamayan çocuklara ve ailelerine çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgilendirmeye yönelik yazılı metinler, kitapçıklar, broşürler, bilgisayar, video kayıtları, televizyon ve radyo bağlantıları aracılığıyla ulaşılması amaçlanır. Anne babalar katılabilirlerse yüz yüze eğitim de verilir. Yüz yüze eğitimde öğretmen rehberliğinde çocuk gelişimine ilişkin bilgiler ve anne babaların sorunları tartışılır (Aral, 2002; Çağdaş ve Seçer, 2004).

Anne, baba ve çocuk eğitimine ayrılan mâli kaynakların yetersizliği, yüz yüze eğitim desteği sağlayan anne-baba eğitim modellerinin etkili; fakat maliyetinin yüksek ve ulaştığı kitlenin sınırlı olması gibi nedenler daha geniş kitlelere ulaşarak çok farklı amaçlarla kitle iletişim araçlarının kullanılmasını gerektirir. Kitle iletişim araçlarının kullanımı bazen diğer modellerin yaygınlaştırılamadığı noktada onların yerine geçen, bazen onların işlevlerindeki eksikleri tamamlayıcı olabilecek güçtedir. Kitle iletişim araçları yolu ile anne, baba ve çocuklar üzerinde bilgilendirme, farkındalık yaratma, harekete geçirme ve eğitime etkileri yaratılabilir (Özdemir Uluç, 2003).

Okuma-yazma bilmeyen anne babalar için radyo ve televizyon aile eğitiminde önemli bir araç olarak kabul edilir. Bu programlarda çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili bilgiler sunulur, anne babalara oyuncak yapımı ve çeşitli oyun örnekleri uygulamalı olarak gösterilir, ailelere yazılı bilgiler gönderilerek bilgilerin pekiştirilmesi sağlanır (Üstünoğlu, 1991). Yazılı materyallerin gönderilmesi de okuma-yazma bilen ailelerin radyo ve televizyonda izledikleri aile eğitimi ile ilgili bilgilerinin pekiştirilmesini sağlar (Myers 1996, Aksoy, 2002). Televizyon yolu ile yapılan eğitimde 0-3 yaş grubu çocuğu olan anne babalar için bu yaş dönemi çocuğun gelişim özelliklerini anlatan eğitici programlar, 10'ar dakikalık video görüntüleri şeklinde hazırlanır. Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Genel Müdürlüğü ve UNICEF işbirliği ile hazırlanan "Videoya Dayalı Aile Eğitimi" programı ile 0-7 yaş arasında çocuğu olan ailelere yönelik hazırlanan video kasetleri ile ailelere çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili olarak bilgi verilir (Oktay vd., 2003; Temel, 2013).

Toplumlarda zaman içerisinde yaşanan hızlı değişimler anne babaların eğitim ihtiyaçlarını farklılaştırır. Anne babalar, düşüncelerini, ilgi ve ihtiyaçlarını başkalarıyla paylaşmaya ve sağlıklı bir çocuk yetiştirebilmek için bilgi edinmeye ihtiyaç duyarlar. Bu değerlendirmeler doğrultusunda sadece çocuğun merkeze alındığı yaklaşımlardan ailelerin gereksinimlerinin ve çocuğun gelişimindeki rolünün dikkate alındığı yaklaşımlara doğru bir geçiş olmuştur. Anne babaların ve anne baba adaylarının mümkün olduğunca erken dönemlerde ebeveynlik rolleri konusunda desteklenmesi gerekir.

Anne babaların ihtiyaçlarını karşılamak ve toplumun her kesimine ulaşmak amacıyla Dünyada ve Türkiye’de farklı aile eğitim programları geliştirilmiştir. Anne babalık rollerini geliştirmeyi hedefleyen oldukça iyi planlanmış bu programlar aile eğitimine ilk kez sistematik bir beceri eğitimi sistemi getirmiştir (Alvy, 1994).

Dünyada Aile Eğitimi

Dünyada yaygın bir şekilde kullanılan aile eğitimi programları aşağıda açıklanmıştır.

Etkili Anne Baba Eğitimi

Etkili Anne Baba Eğitimi (Parent Effectiveness Training / PET), 1962’de Thomas Gordon tarafından ebeveyn çocuk ilişkisini iyileştirmek amacıyla geliştirilmiş bir ebeveyn eğitim programıdır. Bu eğitimin ana amacı aileleri, sınıfta öğrendikleri becerileri gerçek yaşamda karşılaşılan problemlerin çözümünde kullanmaya hazır hale getirmektir. 1980’e kadar PET, Birleşik Devletler’de bulunan topluluklardaki 400.000’den fazla kişiye ulaşmıştır. Esneklik, çatışma ve çözüm gibi birçok konu başlığı PET programında yer alır. Etkin ebeveyn, eşinin ve çocuklarının görüşlerine saygı gösterir, bütün aile üyelerinin kararlara katılımını sağlar ve demokratik ortam oluşturur. Program üç saatlik sekiz oturumdan oluşur. Yaklaşımda çocukların öğretmenlerinin aileleri olduğu vurgulanır, öğretmen olarak ailenin sadece çocukların akademik performanslarını iyileştirmekle kalmadıkları onların, kişisel yaşamlarını zenginleştirdikleri ve daha olumlu aile ilişkileri geliştirmeleri konusunda destekledikleri belirtilir. Gordon’a göre etkili anne baba eğitimi devam eden ve sonlanmayan bir süreçtir. Gordon’un etkili anne baba eğitimi yaklaşımının temelinde aktif dinleme, ben mesajları gönderme, değerleri öğretme, çatışmaların çözümü ve problem çözme yatar (Alvy, 1994; Gordon, 2014).

Head Start Programı

Head Start Programı, kadınların iş hayatına atılması ile birlikte çocuk bakımı ve eğitimine yönelik farklı bir program olarak geliştirilmiştir. Head Start programı, 1960 yılında yoksul ailelerin çocuklarının bilişsel, sosyal, duygusal ve fiziksel gelişimlerine destek vermek amacıyla Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulanmaya başlanmıştır. Program, ailelerin ve çocukların aynı süre içerisinde sosyal hizmetlerden yararlanmasını sağlar (Bredenkamp, Kunesch ve Shulman, 1992). Program, kurum ve ev merkezli olmak üzere iki şekilde yürütülür. Kurum merkezli programda amaç, çocuğun sosyal, duygusal, fiziksel ve zihinsel yönden desteklenmesini sağlamaktır. Ev merkezli programda ise amaç, bireysel farklılıkları göz önünde bulundurarak çocuğun kendine özgü gelişimini desteklemektir. Ev merkezli programda anneler çocuklarına okuma yazmaya hazırlık ve okuma yazma becerilerini kazandırmak için çocuğu ile daha fazla vakit geçirir ve ev içinde basit işlere çocuğun katılımını sağlarlar. Çocuğa daha fazla oyun malzemesi ve kitap temin ederek daha sık kitap okurlar ve çocukları ile sözel iletişimlerini daha ileri düzeyde olur. Programda Head Start servisi gerekli durumlarda araç-gereç desteği sağlar, anne babaya evde oyuncak yapımını öğretir ve ebeveynlere evde veya kurumda çocuklarının gereksinimleri ve eğitim etkinlikleri üzerinde çeşitli bilgiler verir. Head Start Programı, genellikle iki yıllık olup 3-5 yaş arasındaki çocuklara ve ailelerine annelere yönelik hazırlanmıştır. Eğitim, psikoloji, sağlık ve sosyal hizmetler gibi farklı alanlardan gelen personel, aile ve yöneticiler ile işbirliği içinde multidisipliner çalışmaları içerir. Head Start Programı'nın temel felsefesi, çocuğun gelişimine, sorunlarının çözümüne yardımcı olmak için hazırlanan disiplinlerarası ve geniş kapsamlı programla en üst düzeyde yarar sağlamak, çocuğun ailesini ve toplumu programa dâhil etmektir (Staerke ve Spieker, 2006; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2015).

Program, düşük gelirli aileler ve çocuklarına yönelik eğitim, sağlık ve sosyal hizmetleri sağlamak amacıyla 1965'te sekiz haftalık bir deneme projesi olarak başlatılmıştır. Bu projede ailelerin de eğitim çalışmalarına dahil edilerek çocukların eğitimsel, fiziksel ve sosyal gereksinimlerine bir bütün olarak bakılması hedeflenmiştir. Head Start Programı'nın amaçlarının her biri farklı bir koordinatör tarafından ele alınarak, projenin performans standartlarının karşılanması sağlanmıştır. Bu amaçlar aşağıda açıklanmıştır (Young 1996; Kisker vd., 2000; Aral, 2002; Aktan Kerem ve Kınık, 2006):

- *Eğitim:* Her bir çocuğa zihinsel, sosyal ve duygusal gelişimi destekleyecek, yaşına uygun öğrenme deneyimleri sunmak,

- *Sağlık:* Kapsamlı bir aşı programı, tıbbi bakım, zihinsel sağlık ve beslenmeyle ilgili hizmetleri sunmak,
- *Sosyal Hizmetler:* Ailelere gereksinimlerinin neler olduğu konusunda yardım etmek, bu hizmetlere nasıl ulaşılacağını göstermek ve aileleri teşvik etmek,
- *Ebeveyn Katılımı:* Ebeveynleri, çocuk bakımı ve öğretim teknikleri konusunda bilgilendirmek, sınıf ortamındaki çalışmalara katılmalarını teşvik etmek, okul öncesi eğitim programlarının planlanması ve idaresi konusunda cesaretlendirmektir.

Erken Güçlü Başlangıç (Early Head Start)

Erken Head Start Programı, ilk olarak 1995 yılında başlatılan, düşük gelir düzeyindeki annelere hamilelik döneminden itibaren destek verilerek, doğumdan üç yaşına kadar bebeklerin ve çocukların sağlıklı gelişimlerini sağlamak amacıyla geliştirilen, anne adaylarını ve çocuklarını hedefe alan bir programdır. Programla kurum merkezli, ev merkezli ve hem kurum merkezli hem de ev merkezli uygulamalar gerçekleştirilerek çocuk ve ailelere çocuk gelişimi hizmetleri sağlanır. Program iki yıl sürer ve profesyoneller, gönüllüler, yarı profesyoneller tarafından yürütülür. Programın içeriği yoksul aile ve çocuklarını çocuk gelişimi konusunda desteklemeye, beslenme ve yetiştirmeye dayalı gelişimsel problemleri önlemeye veya en aza indirmeye yönelik hazırlanmıştır (Saterkel ve Spieker, 2006; Kartal, 2010).

Erken Head Start Programı'nda, ailenin tamamıyla evde desteklendiği ev merkezli yaklaşım, ailenin tamamen kurumda desteklendiği kurum merkezli yaklaşım, ailenin hem evde hem de kurumda desteklendiği karma yaklaşım olmak üzere üç farklı yaklaşım uygulanır. Aileler iş durumlarından dolayı farklı yaklaşımlara göre eğitim alırlar. Ev merkezli programlara katılan aileler genellikle işsiz ailelerdir. Kurum merkezli eğitim programından yararlanan aileler ise tam zamanlı ya da yarı zamanlı olarak çalışan ailelerdir. Kurum merkezli eğitim yaklaşımında çocuklar haftada beş gün eğitime katılır ve aile, eğitimci tarafından ayda bir kez evde ziyaret edilir Kurumda çocuklara yönelik bebekler ve 1-3 yaş arası çocuklara eğitim programı uygulanır; ailelere ise çocuğun gelişimini destekleme konusunda rehberlik edilir (Golas vd., 2006; Chazan Cohen vd., 2013; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2015).

Eşit Başlangıç Programı (Even Start Programı)

Çocukların akademik başarılarının artırılması amacıyla 1989 yılında uygulanmaya başlanan, devlet tarafından çocuklar için okuma yazma için ihtiyaç duydukları ortamın oluşturulduğu, Amerika Birleşik Devletleri ve Avustralya'da uygulanan bir programdır. Even Start Programı, erken çocukluk eğitimi, yetişkin eğitimi, aile destek eğitimi, aile ve çocuğun birlikte eğitildiği dört ögeden oluşur. Ailelerin bu eğitimlerin hepsine katılması gerekir. Aileler yetişkin eğitimi sınıflarında eğitim alırken, 6 haftalık ve 3 yaş arasındaki bebek ve çocuklara da erken çocukluk eğitimi kapsamında gelişimlerine uygun öğrenme olanakları sunulur. Merkezde yürütülen programlara ev ziyaretleri sırasında destek verilir. Programda anne babalar ve çocukları birlikte nitelikli zaman geçirme fırsatı bulur. Ortalama 7 ay süren programda anne babalar 13 saat yetişkin eğitimi, 6.5 saat ebeveynlik eğitimi, 26 saat erken çocukluk eğitimine katılırlar (Kartal, 2007; Temel, 2013).

Programın alt programı olarak okuryazar olmayan ailelere uygulanan Even Start Aile Okuma-Yazma Programı ile okuryazar olmayan yoksul ailelere uygulanan Even Start Family Literacy eğitim programı uygulanarak okuryazar olmama ve yoksulluğun olumsuz etkileri en aza indirilmeye çalışılır (Temel, 2013).

Okul Öncesi Çocuklar için Evde Eğitim Programı

Okul öncesi çocuklar için evde eğitim programı (Home Instruction Program for Preschool Youngsters/ HIPPY), okul öncesi dönemdeki çocukların aileleri için düzenlenmiş ev merkezli bir programdır. Program, 1969'dan bu yana olumsuz koşullardaki İsrailli çocuklar için İsrail'de Hebrew Üniversitesi'nde yürütülmüş ve Dr. Avima D. Lombard tarafından geliştirilmiştir. Bu program 3-6 yaşlarında çocukları olan ailelerin çocuklarını nasıl eğitebileceğine yardımcı olmaya yöneliktir. Ev ziyaretleri sırasında günde 15 dakika düzenli olarak hikâye okunması, yap-boz oynanması veya bir oyun öğretilmesi şeklinde çalışmalarla çocuğu anaokuluna hazırlamak ve aileleri çocukları için eğitsel yönden desteklemek amaçlanır. Bu program, dezavantajlı çocukların kendilerine göre daha avantajlı olan akranları ile eşit düzeyde okula başlamalarını, anne-baba-çocuk ilişkisini geliştirmelerini ve anne-baba-çocuğun sosyal yaşamın bir parçası olmalarını destekler. Program ile ebeveynler çocuklarının ilk eğitimcisi olarak desteklenir, okula hazır olmaları sağlanır, evde okuryazarlık düzeyi artırılarak öğrenilen bilgilerin pekiştirilmesi sağlanır (Young, 1996; Liddell, 2013).

Ev merkezli bir program olan HIPPY'nin odakında ailelerin, okulöncesi çağıdaki çocukları için, eğitimsel yönden desteklenmesi vardır. Programda, çocuğun eğitiminde, anne babaların çok önemli bir rolü olduğuna inanılır. Bu bakımdan HIPPY ile araç ve yöntem desteğiyle, özellikle bilişsel gelişimlerine destek olmak bakımından yetersiz olan ailelerin çocuklarının kendi evlerinde düzenlenen bir ortamda öğrenim görmeleri amaçlanır. Program süresi 2 yıldır. Program, eğitimciler, gönüllüler ve yarı profesyoneller tarafından yürütülür. HIPPY aileleri, programda çocukların okul ve günlük yaşantılarında başarılı olmaları için onlara nasıl yardımcı olabileceklerini öğrenirler. Ebeveynlerin program süresinde taklit ve canlandırma yapmaları eğitimin yürütülmesinde önemlidir. Programda ayrıca çocukların empati kurma becerisi ile dil ve problem çözme becerisi gelişimleri de desteklenir. Program sonunda çocukları büyüyen aileler, programın yaygınlaştırılması, daha çok çocuğun programdan faydalanması gibi konularda destek olmaya devam ettiği gibi programın yürütülmesi için gerekli olduğunda bütün desteği de verirler (Young, 1996; Temel, 2013).

Aileler ve Küçük Çocuklar için Ev Aktiviteleri

Aileler ve küçük çocuklar için ev aktiviteleri (Home Activities for Toddlers and Their Families/HATAF), 1-3 yaşındaki çocukların tüm gelişim alanlarını destekleyerek 12 yıldan daha az öğrenim gören annelerin çocuk yetiştirme konusundaki becerilerinin geliştirilmesini amaçlar. 1973 yılında Hebrew Üniversitesi'nden Avima Lombard ve ekibi tarafından geliştirilmiştir. HATAF programı ile çocuklara zihinsel gelişimlerinin en hızlı olduğu dönemde ulaşılır. Program, ev ziyaretleri ve grup toplantıları yoluyla uygulanır. İki yıl süren program ilk yıl haftada bir saatlik ikinci yıl ise on beş günde bir yapılan iki saatlik ev ziyaretleri ve üç haftada bir yapılan grup toplantıları ile sürdürülür. Programda anne-çocuk etkileşimi üzerinde durulur ve kullanımı kolay, pahalı olmayan materyallerin kullanılmasına özen gösterilir. Program, üniversite düzeyinde öğrenim görmüş, erken çocukluk eğitimi konusunda deneyimli, HATAF yöntemleri üzerine eğitim almış koordinatorler tarafından yürütülür. Her bir koordinator 60-80 aileye hizmet verir. Programın yürütülmesinde yerel sağlık görevlileri ve sosyal hizmet uzmanları tarafından önerilen, programa katılan gruptan seçilen annelerden oluşan 4-6 yarı profesyonel ev ziyaretçisi görev alır. Seçilen kişilerin okuryazar olması istenir. Her ev ziyaretçisi ilk yıl haftada bir saat, ikinci yıl iki haftada bir saat olmak üzere haftada 12-14 anne ile çalışılır (Alvy, 1994; Young, 1996; Temel, 2013).

Öğretmen Olarak Ebeveynler

Öğretmen Olarak Ebeveynler Programı (Parent as Teacher-PAT), 1970 yılında Missouri eğitimcilerinin çocukların anaokullarına başlarken farklı hazırbulunuşluk düzeylerinde olduğuna dikkat çekerler. Programda ebeveyn eğitimi yoluyla çocuk gelişimi ve okul başarısını artırmak, aileleri çocuk gelişimi konusunda bilgilendirmek ve çocuk yetiştirme becerileri konusunda desteklemek amaçlanır. Program, farklı aile yapısı, kültür, toplum yapısı ve ailenin gereksinimlerine göre uyarılama yapılabilen bir programdır. Ev ziyaretleri yoluyla çocuğun yaşama erken dönemde ve iyi bir başlangıç yapabilmesi için doğum öncesi dönemden 5 yaşına kadar aileleri çocuk gelişimi konusunda bilgilendirmek hedeflenir (Wagner vd., 2002; Temel, 2013).

Programda anne adayları ve çocukları hedef alınır. Doğumdan itibaren bebeğin sağlığı takip edilir, gelişimsel değerleri izlenir, varsa öğrenme güçlükleri ve gelişimsel gerilikler erken dönemde belirlenir ve müdahale edilir. Ayrıca ebeveynler, program yoluyla çocuklarını öğrenme konusunda destekler ve çocukları ile ilişkileri güçlenir. Program eğitimcileri, hizmetinin birinci yılında 20 saatlik, ikinci yılında 15 saatlik, üçüncü ve dördüncü yılında ise 10 saatlik eğitimi tamamlayan ebeveyn eğitimlerinden oluşan 30 saatlik hizmet öncesi eğitime tabi tutulurlar. Ev ziyaretleri ve grup toplantılarının yapıldığı Öğretmen Olarak Ebeveynler Programı'nda sertifikalı ebeveyn eğitimcileri görev alır. Ev ziyareti sırasında anne adayı bebek sahibi olma şartlarına hazırlanır, çocuk gelişimi, büyüme ve öğrenme konuları tartışılır. Eğitimciler, ailelerin birbirleri ile deneyimlerini paylaşmalarını sağlamak, çocuklarının davranışlarının nedenlerini anlamak için personel veya dışarıdan alan uzmanlarının katıldığı grup toplantıları da düzenlerler. Grup toplantılarında oturumlarda oyun, gözlem ve tartışma ögeleri yer alır. Oyun ögesinde bu nedir? Nasıl gelişir? Çocuğa nasıl yöneltilir? sorularına cevap aranır. Gözlem ögesinde ebeveynin çocuğu gözlemleme sırasında zamanı nasıl kullanacağı vurgulanır. Tartışma ögesinde ebeveynin kendine güvenmesi, uygun müdahale yaklaşımlarını öğrenmesi, çocuğun kendine güven ve saygı duygularını geliştirmesi için uygun dille konuşmasını öğrenmesi, çocuğun gelişimini destekleyecek uygun ortamı hazırlamak gibi konular üzerinde durulur (Blasko, Kohen ve Shapland, 1999; Wagner vd., 2002; Temel, 2013).

Türkiye'de Aile Eğitimi

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de aile eğitim programları daha çok sosyoekonomik düzeyi düşük ailelerin çocuklarına hizmet sunmayı hedefler. Bunun amacı, sağlık, eğitim, sosyal ve ekonomik yönden destek bekleyen ailelere ulaşmaktır. Bu tür aileler çocuklarını yetiştirirlerken yaşadıkları zorluklarla nasıl başa çıkabilecekleri ve nereye başvurabilecekleri konusunda belirsizlik yaşayabilirler. Aile eğitim kurumları aileleri ilgili kurumlara yönlendirir ve onları kendi sorunlarına çözüm bulma sürecinde aktif hale getirir (Kılıç, 2010). Türkiye’de yaygın bir şekilde kullanılan aile eğitimi programları aşağıda açıklanmıştır.

Ana Baba Okulu

Anne-babaların çocuklarına istenilen davranış ve alışkanlıkları kazandırabilmeleri, çocukların kendi kendini denetleyen, duygu ve düşüncelerini özgürce ifade edebilen ve girişimci birey olmalarını sağlayabilmeleri, öncelikle onları tanımaları ve onlarla sağlıklı bir iletişim kurmalarıyla mümkündür. Ana Baba Okulu Projesi, bu gereksinimlerden yola çıkılarak başlatılmıştır. Ana Baba Okulu Programı, anne ve babaların çocuklarına karşı olumlu tutum ve davranış geliştirmelerine yardımcı olmak, anne babalara çocuklarıyla nasıl iletişim kuracaklarını anlatmak, çocuğun gelişim sürecindeki değişimlerine ilişkin özelliklerini aktarmaktan cinsel eğitime kadar çocuk ve genci ilgilendiren farklı konularda anne babalara yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur (Kartal, 2007; Alpaydın ve Canel, 2011; Temel, 2013; Yavuzer, 2013).

Ana Baba Okulu Projesi, üç kuşağın birlikte yaşadığı "geniş ailenin" yerini anne-baba-çocuktan oluşan çekirdek aileye bırakması, çekirdek ailede ise paylaşma ve iletişim yetersizliği gözlemlenmesi felsefesi ile yola çıkmıştır. Ana-Baba Okulu’nun çalışmalarının temelleri ülkemizde ilk kez 1962-1963 yıllarında Ord. Prof. Dr. İhsan Şükrü Aksel’in Akıl Hıfzısıhhası Cemiyeti Başkanı olarak, Mediko-Sosyal Merkezi ve Askeri Tıbbiye’de başlattığı, anne babalara haftalık sohbet toplantılarıyla atılmıştır. Yine ülkemizde sistemli ve programlı bir Ana-Baba Okulu modeli ise İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü tarafından 1989 yılı başından itibaren gerçekleştirilmiştir. Ana Baba Okulu eğitim uygulaması, 1989 yılından beri uygulanır ve son üç yıldır sadece Cumartesi, Pazar günleri 09.30-13.30 saatleri arasında gerçekleştirilir. Eğitim ortamı, yetişkin eğitime uygun görsel, işitsel araçlar yardımıyla düzenlenmiştir. Katılımcılar afiş

ve broşürler yardımıyla program konusunda bilgilendirilirler. Program, alt sosyoekonomik düzeydeki ailelere 32 saatlik anne baba eğitimi şeklinde başlatılmış, daha sonra 16 saatlik programlar şeklinde devam etmiştir (Kartal, 2007).

Anne Çocuk Eğitim Programı (AÇEP)

AÇEP, Türkiye’deki erken çocukluk eğitimi sorununa bir çözüm olarak ve kurum merkezli eğitim modeline bir alternatif olarak geliştirilen ev merkezli aile eğitimi modelini temel alan bilimsel temelli bir erken çocukluk eğitimi programıdır. AÇEP’in temel amacı, olumsuz koşullarda yaşayan çocukların çok yönlü gelişimini sağlamak, onun en yakın çevresi olan anne yolu ile desteklemek, annenin eğitici potansiyelini geliştirmek ve ev ortamını çocukların gelişebilmelerine imkân sağlayan ortam haline getirmektir. AÇEP, 1982-1991 yılları arasında uygulanan Erken Destek Araştırma Projesinin verileri doğrultusunda, Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyeleri ve AÇEV uzmanları tarafından geliştirilmiştir. 1993 yılında kurulan Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) bünyesinde yaygın uygulama fırsatı bulmuştur. Programda geliştirilmesi hedeflenen temel beceriler iletişim becerileri ve bilinçli ebeveynlik becerileridir. Erken Destek Projesi’nin 1983’teki uygulamasından bu yana program değiştirilmiş ve genişletilmiştir. En önemli değişiklik programın süresinde yapılmıştır. Programın süresi 60 haftadan 25 haftaya indirilmiştir. Ayrıca programda çocuklara örgün eğitime başlamadan önceki sene ulaşılması amaçlandığı için ilk başlangıçta olduğu gibi 4 ve 5 yaşında olan çocuklar değil, sadece okula başlamadan önceki yıl altı yaşında olan, sosyal ve ekonomik yönden olumsuz şartlarda yaşayan çocuklar ve anneleri hedef alınır. Bu değişikliklere bağlı olarak proje grubu tarafından yeni bir bilişsel eğitim programı geliştirilmiştir. Bu bilişsel eğitim programı Zihinsel Eğitim Programı adını almıştır. Program son yıllarda asıl çalışmada olduğu gibi ev ziyaretleri ve grup toplantıları yerine sadece haftalık grup toplantıları şeklinde uygulanır. Program’ın küçük çapta uygulanması yerine yaygın bir program olmaya başlaması bu esas değişimlerden ve 1991 yılında Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapılmasından sonra olmuştur. AÇEP kursları halen MEB Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü’ne bağlı 200’ü aşkın Halk Eğitimi Merkezi’nde açılır (Temel, 2003; Bekman, 2000).

AÇEP 3 bölümden oluşur. Bu bölümler, Anne Destek Programı, Üreme Sağlığı ve Aile Planlaması ve Zihinsel Eğitim Programı (ZEP)’dir.

- Anne Destek Programı: Her hafta, annelere sohbet şeklinde grup tartışması yöntemiyle işlenen bu bölümde anneler, çocukların zihinsel, sosyal ve bedensel gelişimi, beslenme, hastalıklar, tuvalet alışkanlığı, disiplin yöntemleri, çocuğu dinlemek, annenin kendini duyurması gibi 25 değişik konu hakkında bilinçlendirilir. Bu programla annelerin, çocuklarının gelişimini daha bilinçli ve daha rahat desteklemeleri sağlanır.
- Üreme Sağlığı ve Aile Planlaması: Sohbet şeklinde işlenen bu bölümde kadının kendi üreme sistemini tanınması, üreme sağlığını koruyabilmesi için yapabileceklerini öğrenmesi ile aile planlaması yöntemlerini tanınması amaçlanır.
- Zihinsel Eğitim Programı (ZEP): Bu bölümün amacı çocuğun zihinsel gelişimini değişik açılardan desteklemek ve onu okula hazırlamaktır. Çocuğun program boyunca uygulaması gereken 25 adet form ve 8 adet hikâye kitabı vardır. Anneler her hafta bir formun nasıl uygulandığını toplantılarda öğrenir ve evinde çocuğuyla uygular. Uygulama ev ziyaretinde bulunan öğretmenler anne ve çocuğun çalışmasını gözlemler (Kartal, 2007; Kılıç, 2010; Temel, 2010).

Anne Çocuk Eğitim Programı'nın bütünsel bir yaklaşımı vardır. Yalnızca çocuğa ulaşmaktansa hem çocuğu hem de çocuğun yakın çevresini hedefler. Program, çocuğun gelişiminde çevresinin rolünü vurgulayan ekolojik yaklaşımdan etkilenir. Anne-Çocuk Eğitim Vakfı, Anne-Çocuk Eğitim Programı'nın uygulanmasını Milli Eğitim Bakanlığı Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü ile işbirliğinde 1993'ten günümüze kadar yürütür. Anne Çocuk Eğitim Programı'nda annelerin eğitici rollerinin geliştirilmesi için doğrudan annelere çok yönlü eğitim verilir. Böylece annenin güçlenmesi, eğitici rolünün gelişmesi ve çocuğun gelişim ihtiyaçlarının ev ortamında karşılanması sağlanır. Anne Çocuk Eğitim Programı'nda erken çocukluk eğitimi ile yetişkin eğitimi, çocuğun gelişiminin desteklenmesi ile annenin güçlendirilmesi bir arada ele alınmıştır (Sucuka vd., 1997).

Gazi Üniversitesi Aile Çocuk Eğitim Programı

Türkiye'de Erken Çocukluk Hizmetlerinin yaygınlaştırılmasında kurumsal eğitime alternatif bir model olarak geliştirilen, Aile Eğitim Programı ve Gelişimsel Eğitim Programı yolu ile aile bireylerinin çocuk gelişimi, sağlığı ve disiplini konusunda bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi ve bu yolla çocuğun gelişiminin desteklenmesi ve ev ortamının

zenginleştirilmesi amaçlanır (Temel, 2003). 2003 yılında Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi'nde başlatılan 0-4 Yaş Erken Çocukluk Eğitimi Projesi'nin sonuçlarına dayalı olarak geliştirilen "0-4 Yaş Anne-Çocuk Eğitimi Programı"nın ardından Gazi Üniversitesi, Milli Eğitim Bakanlığı Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü ve UNICEF işbirliğinde 1993 yılında yaygınlaştırma çalışmaları başlatılmıştır. 2003 yılından itibaren de "0-4 Yaş Anne-Eğitimi Programı" yerine, G.Ü. Mesleki Eğitim Fakültesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalında geliştirilen "0-6 Yaş Aile Çocuk Eğitimi" programı uygulanmaya başlanmıştır. Yeni programın uygulanmasında MEB Çıraklık Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü'ne ek olarak Başbakanlık, Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Tarım Bakanlığı, Eğitim-Sen ve GAP idaresi ile işbirliği yapılmıştır. Programın hedef kitlesi sosyoekonomik yönden elverişsiz koşullarda yaşayan 0-6 yaş çocukları ve aileleridir. Program, MEB koordinatörlüğünde Tarım Bakanlığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü ve Eğitim-Sen tarafından UNICEF desteğiyle uygulanır. Program sıfır-iki yaşta çocuğu olan anneler için haftalık 40 dakika süren ev ziyaretleri, ayda bir defa yapılan grup toplantıları; 2-4 ve 4-6 yaşta çocuğu olan anneler için de grup toplantıları ve 15 günde bir yapılan ev ziyaretleri yolu ile sürdürülür. Program 12 oturumdan oluşur. Bu oturumların uygulanma sıklığı kurum bünyesindeki çalışmalara göre haftada bir ya da özellikle ulaşım güçlüğü olan kırsal bölgelerde ayda bir yapılabilir. Program, Aile Eğitim Programı ve Gelişimsel Eğitim Programı olmak üzere iki bölümden oluşur (Kartal, 2010; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2015).

- Aile Eğitim Programı (AEP), sıfır-iki, iki-dört ve dört-altı yaş çocuklarının anneleri için hazırlanan programın içeriğinde farklılık bulunabilir; ancak genellikle çocuk gelişimi, bebek bakımı, çocukla iletişim, çocukta olumlu davranış geliştirme oyun ve oyuncaklar, sağlık ve beslenme gibi konular yer alır.
- Gelişimsel Eğitim Programı (GEP), çocuğun gelişim özelliklerine göre hazırlanmış haftalık bir programdır. Eğitimci etkinlikleri ev ziyareti ile veya grup toplantıları ile anneye öğretir ve annenin uygulamalarını izler.

0-4 Yaş Anne Çocuk Eğitimi Programı, 1993-2003 yılları arasında 59 ilde 248 öğretmen ile uygulanmış 28.854 anneye eğitim verilmiştir. 2003 yılından itibaren 0-6 Yaş Aile Eğitimi Programı altı ilde (Ankara, İstanbul, İzmir, Mersin, Samsun, Diyarbakır) pilot olarak uygulanmaya başlanmıştır. Bu amaçla uygulayıcı sektörlerden toplam 120 uygulayıcı yetiştirilmiştir (Kartal, 2013).

Anne Destek Programı

Anne Destek Programı, 1982 yılında AÇEV tarafından geliştirilmiş ve en son 2007’de yeniden gözden geçirilip düzeltilmiştir. Bu program annenin çocuğun bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimine duyarlılığını artırmayı ve anneye çocuğun gelişimini destekleyici bir ev ortamı hazırlama konusunda yardımcı olmayı amaçlar. Ayrıca anne-babayı tutarlı ve olumlu bir anne-çocuk etkileşimi yaratma konusunda desteklemeyi de hedefler. Program, çocuğun tüm gelişimini destekleyebilmek amacıyla annelerin ebeveynlik becerilerini geliştirmeye yönelik grup çalışması şeklinde hazırlanmıştır. Program, 3-11 yaş arasında çocuğu olan anneleri destekler, 3-6 ve 7-11 yaş grubu çocuğu olan annelere iki ayrı modül olarak uygulanır. Anne Destek Programı, 8 oturumdan oluşur; ancak katılımcıların ihtiyaçları, çevre koşulları, zaman ve isteklerine bağlı olarak 12 oturuma (12 hafta) çıkarılabilir. 20-25 annenin katılımıyla gerçekleşen oturumlarda konular sohbet şeklinde işlenir. Programın konuları arasında çocuk sağlığı, beslenme, bilişsel, sosyal ve fiziksel gelişim alanlarındaki gelişimsel özellikler, duyguları ifade etme, dinleme ve çocuğun kabul edilmesi yaratıcı oyun etkinlikleri ve oyunun önemi yer alır. Disiplin, olumsuz davranışları değiştirme yöntemleri, anne-çocuk etkileşimi ve iletişim gibi konular da vurgulanmaktadır. Eşle olan ilişkiyi içeren diğer insan ilişkilerine de genellemeler yapılır. Bazı toplantılarsa annelerin bir kadın ve bir anne olmaya ilişkin duygularına ayrılır (Bekman, 2000; Kartal, 2013).

Annelerden evde çocuklarına hikâye anlatmaları, çocukları ile yaratıcı etkinlikler yapmaları, çocukların özbakım becerilerini desteklemeleri ve onlara sorumluluk alma fırsatı vermeleri beklenir. Eğitimciler, grup toplantıları ile ilgili dönüt vermek için ev ziyaretlerinde bulunurlar ve annenin kursa devamını teşvik etmiş olurlar. Çok çocuklu annelere ise çocuk bakımı olanakları sağlanır (Bekman, 2000; Kılıç, 2010).

Baba Destek Programı

Baba Destek Programı (BADEP), babanın çocuğunun gelişiminin önemini fark etmesi, çocuk gelişimi konusunda bilgi edinmesi, edindiği bilgiler ışığında çocuğunun gelişimine uygun beklentiler içine girmesi, çocuk istismarının önlenmesi, çocuk gelişiminde daha etkin bir rol oynayabilmesi için gerekli desteği alması, çocuk yetiştirmeye dâhil edilmesiyle cinsler arasında bir denge sağlanması, demokratik yöntemler hakkında bilgi edinip bunları evde eşi ve çocuklarıyla yaşama geçirmesi bunun sonucunda da daha

demokratik ve mutlu bir aile ve toplum yapısının desteklenmesini sağlaması ve programda öğrendiği iletişim, problem çözme, becerileri gibi becerilerini sadece kendi ailesi değil, iş ve diğer toplumsal ilişkilerinde de kullanmasını sağlamayı amaçlar (Atmaca Koçak, 2004; Taşkın ve Erkan, 2009; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2015).

Anne Çocuk Eğitim Programı'na katılan annelerden gelen istek ve talepler doğrultusunda Baba Destek Programı'na gereksinim duyulmuş, bu doğrultuda 1996 yılında AÇEV'in kurucu ve yönetici üyeleri danışmanlığında geliştirilmiş ve 1997 yılından itibaren Eğitim Sen ve SHÇEK tarafından uygulanmaya başlanmıştır. Programda babaların aile içindeki rollerinin güçlendirilmesi ve çocuk gelişiminde daha aktif rol üstlenmesi gibi bir yaklaşımla hareket edilmiştir. Programın içeriği, tanışma ve babanın rolü, aile tutumları, çocuğun davranışlarını kabul etme ve etkin dinleme, ben dili, olumlu disiplin yöntemleri, çocuğun gelişim özellikleri, bedensel ve zihinsel gelişim, kitap okuma ve çocukla geçirilen zamanın önemi, duygusal gelişim, sosyal gelişim, oyun ve oyunun çocuğun gelişimindeki önemi, çatışma çözme yöntemleri, sorumluluk gelişimi ve cinsel sağlık konularından oluşur. Baba Destek Programı'nın hedef kitlesi, 2-10 yaşları arasında çocukları olan okuma yazma bilen her öğrenim düzeyindeki babalardır. Gruplar 15 kişi ile sınırlı olup 13 hafta boyunca haftalık olarak yürütülen her toplantı yaklaşık 2,5 saat sürer. Toplantıların zamanına katılımcılar karar verir. Babaların katılımını artırmak amacıyla akşam saatlerinde uygulanan programda her konunun özetini içeren ekler oturumlar sonrasında babalarla paylaşılır. Oturumlarda grup liderinin önderliğinde o haftanın konusu sohbetler şeklinde örnek olay, oyun, canlandırma ve soru cevap teknikleri de içeren yöntemlerle işlenir (Atmaca Koçak, 2004; Kılıç, 2010; Temel, 2013; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2015).

Anne Baba Olmak Seminerleri

Anne Baba Olmak Seminerleri, Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) tarafından okul öncesi ve ilköğretim döneminde çocuğu olan aileleri çocukla iletişim yöntemleri, çocuk gelişimindeki rolleri gibi konularda bilgilendirmek amacıyla hazırlanmıştır. İstanbul ve Kocaeli illerinde hastanelerde yapılan seminer uygulamalarıyla hayata geçirilmiştir. Seminerler 70-100 kişilik gruplarla 3 saat süren toplantılar şeklinde gerçekleştirilir. Seminerin sonunda anlatılan konularla ilgili kitapçık ve anketler dağıtılır. Anket sonuçlarının değerlendirilmesi ile rapor yazılır. Ailelerde görülen çocuk yetiştirme

tutumları, farklı aile modellerinde yetişen çocukların özelliklerinin karşılaştırılması ve demokratik tutum üzerinde durulur (Kartal, 2013).

Anne-Baba-Çocuk Eğitim Projesi

1997 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü tarafından başlatılan Anne-Baba-Çocuk Eğitim Projesi, genç kızlar, anne adayları ve diğer kadınlar ve erkeklere yönelik, aile bireylerini yetiştirmeyi amaçlayan bir programdır. Projenin hedef kitlesi genç kızlar, anne adayları ve her yaştaki kadınlardır. Eğitim, yetişkinlere okulda, yörede gezici kurslar veya ev ziyaretleri şeklinde gerçekleştirilir. Projede Kız Meslek Lisesi öğretmenleri alanları ile ilgili konularda uygulayıcı olarak görev alır, ihtiyaçlar doğrultusunda sağlık personeli, emniyet personelinden de eğitimci olarak yararlanılır. Uygulama süresine bölgesel ihtiyaçlara göre karar verilir. Program süresi, bölgesel gereksinimlere göre saatlik, günlük, haftalık programlar şeklinde uygulanabilir (Çelik ve Gündoğdu, 2007; Kartal, 2013).

Anne-Baba-Çocuk Eğitim Projesi ile özellikle kadınların eğitim düzeylerinin iyileştirilmesine yönelik çocuk bakımı, aile planlaması, bilinçli eş seçimi ve sağlıklı çocuk dünyaya getirmenin önemi ele alınarak özellikle akraba evliliklerinin getireceği toplumsal olumsuzluklara dikkat çekilmesi, başta genç kız ve kadınlar olmak üzere tüm aile fertlerinin bu konuda eğitilmesi amaçlanır. Kız teknik öğretim okullarında görevli yönetici ve öğretmenlerin sorumluluğunda ve özverili çalışmalarıyla gerçekleşen proje, yerel basın yayın kuruluşlarınca da ilgiyle ele alınmış, gazetelerde yer alan haberlerle ve televizyonda yer alan özel programlarla tüm halk bilgilendirilmiştir (MEB Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı, 2004; Dere Çiftçi ve Aksoy, 2015).

Kadın ve Çocuk Merkezleri

Kadın Emekğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) özellikle dar gelirli bölgelerde erken çocukluk bakım ve eğitim hizmetlerini yaygınlaştırmak amacıyla kurduğu kadın ve çocuk merkezleriyle kadınların ekonomik bağımsızlıklarına kavuşma ve yaşam kalitelerini yükseltme, eğitim olanakları oluşturma, özellikle çocuk bakımı ve eğitimi konusunda destekleyici hizmetler sağlamayı amaçlar. Bu amaçla vakıf tarafından yürütülen ve dar gelirli bölgelerde ucuz ve kaliteli eğitim hizmeti sunmayı amaçlayan “Gecekondu Çocukları Projesi” 1993 yılında başlamıştır. Projenin temel amacı, ülkemizdeki yoksul

bölgelerde ve deprem bölgesinde okul öncesi eğitim alamayan çocuklara toplum destekli çocuk merkezleri aracılığı ile eğitim ve kadınlara ekonomik hayata katılma olanağı sağlar. Vakıf, amaçlarına ulaşabilmek için belediye ve diğer sivil toplum kuruluşları, bölge halkı ile birlikte çalışır. Program, 3-6 yaş grubundaki çocukları ve ailelerini hedef alır. Eğitimde kullanılan mekânlar çocukların ihtiyaçlarına göre düzenlenir. Kendi deneyimleri eğitimle güçlendirilen anneler hizmetlerde profesyonel olarak rol alırlar. Çocuk, aile, eğitici ve toplumu buluşturan ve hepsi için karşılıklı bir öğrenme süreci oluşturan bu modelin eğitim yaklaşımı başka ülkeler tarafından da paylaşılır. Uygulamalar, insanların bir araya gelerek ortak sorunlarını çözmeleri için zemin hazırlar, ortak ihtiyaçlar için kaynaklarını bir araya getirir, ortak mahalle bilinci geliştirir ve geleneksel mahalle dayanışmasını canlandırır (Elibol, 2007; Kılınç, 2011; Kartal, 2013).

Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı (KAEEP)

Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı (KAEEP), (Small Steps Early Intervention Program), 0-4 yaş arası gelişimsel geriliği olan bebekler ve ailelerine yönelik olarak ev merkezli yürütülen bir erken eğitim programıdır. ABD'nin Washington Eyaleti Seattle Kenti'nde Down sendromlu çocuklara yönelik olarak hazırlanan ve yürütülen bu program, 1974 yılında Avustralya'nın Macquaire Üniversitesi tarafından gelişimsel geriliği olan veya gelişimsel riski taşıyan bebeklerle yürütülmeye başlanmıştır. KAEEP için ön koşul daha önce hiçbir eğitim programına katılmamış olma ve program süresince başka bir kurumdan eğitim almamış olmaktır. Program, eğitim materyali, programın tanıtımı, öğretim ilkeleri, değerlendirme envanteri ve gelişim alanlarındaki becerilerin öğretiminden oluşur. Amaç, anne ve babaların temel öğretim ilkelerini öğrenmeleri ve en doğru şekilde uygulayabilmeleridir. Programa 1996-1997 yılında 23, 1997-1998 yılında 39, 1998-1999 yılında 16 olmak üzere toplam 78 çocuk ve ailesi katılmıştır. Anne babaların temel öğretim ilkelerini öğrenmelerini ve en doğru şekilde uygulayabilmelerini amaçlayan program, gelişimsel geriliği olan ya da bu riski taşıyan çocukların toplumsal yaşama katılabilmeleri, ailelerin çocuğun gelişimini desteklemeleri, öğretme becerileri kazanmaları ve gerektiğinde bireysel eğitim programında uyarlamalar yapmalarını sağlayacak şekilde düzenlenmiştir. Çalışma sonuçları, tüm çocukların erken eğitim programından yararlandığını ve her çocuğun gelişiminde anlamlı değişimler olduğunu ortaya koymuştur (Sucuoğlu, 2006; Kılınç, 2011; Kartal, 2013).

Güneydoğu Anadolu Erken Çocukluk Eğitimi Projesi

Güneydoğu Anadolu Erken Çocukluk Eğitimi Projesi, sosyal ve ekonomik şartlardan dolayı gelişimleri risk altında olan çocukların karşılaştığı problemlere çözüm bulmak, özellikle dil ve bilişsel gelişimlerini desteklemek amacıyla Anne Çocuk Eğitim Vakfı tarafından başlatılmıştır. Programın yapısını, bağlamını, içeriğini ve uygulamasındaki en uygun modeli belirlemek için Türkiye'nin üç ilinde erken çocukluk eğitimine duyulan ihtiyaçlar ve okul öncesi/ilköğretim çağı çocuklarının dil yetkinlik düzeyleri konusunda geniş çaplı bir saha araştırması yapılmıştır (Koç, Taylan ve Bekman, 2002). "Türkiye' de okul öncesi eğitimi: Hizmete duyulan ihtiyaçların saptanması ve çocuğun dil yetisi düzeyinin değerlendirilmesi" isimli araştırmada, İstanbul, Diyarbakır ve Van'da çocukların bilişsel gelişim ve dil kullanma becerileri saptanmış, anasınıfı ve ilkokul öğretmenlerinin ve 5-6 yaşında çocuğu olan annelerin okul öncesi eğitimi ile ilgili görüş ve beklentileri irdelenmiştir. Araştırmanın sonucunda Diyarbakır'daki çocukların okuma yazma öğrenmesi ve okulda başarılı olmaları için gerekli olan Türkçe kullanım becerilerinin diğer illerdeki çocuklardan daha çok desteklenmesi gerektiği, 2. sınıfta olan çocukların dil gelişimlerinde bir yıllık okullaşma sonucunda çok önemli gelişme kaydedildiği, Türkçe sözcük bilgisi ve dilbilgisi düzeyi ile Matematik ve Türkçe derslerindeki başarı arasında anlamlı ilişki olduğu, ilkokul öğretmenlerinin anasınıfına gitmiş öğrencilerin gitmemişlere kıyasla daha başarılı olduğunu belirttikleri, anne-babanın çocuğunun eğitime destek vermemesinin ve ilgisiz olmasının çocuğun okul başarısını olumsuz yönde etkilediği belirlenmiştir (Kılıç, 2010; Kılınç, 2011; Kartal, 2013).

Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne özgü ihtiyaçlara yanıt vermek amacıyla birbirleriyle bağlantılı Okul Öncesi Eğitimi Programı ve Anne Destek Programı geliştirilmiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne yönelik Okul Öncesi Eğitimi Programı, tek veya çok dilli çevrelerden gelen çocukların bilişsel, dil, sosyal, duygusal ve fiziksel becerilerini geliştirip okula hazır olmalarını sağlamayı amaçlar. Elverişsiz sosyoekonomik şartlarda yaşadıkları için erken çocukluk eğitimi hizmetlerinden yararlanamayan 5-6 yaşındaki çocuklar hedeflenir. Program, yaratıcılığı, kişisel ifadeyi ve etkin/katılımcı öğretimi vurgular ve bedensel, bilişsel, dilsel ve sosyal-duygusal gelişim modüllerini içerir. Anne Destek Programı ise okul öncesi eğitim programına katılan çocukların annelerini hedefler. Annelerin Türkçe dilinde okuryazar olmaları veya akıcı bir biçimde konuşmaları şart değildir, programı iki dilli eğitimciler uygular. Okul Öncesi Eğitim Programı'na katılan çocukların öğrenme sürecini de

desteklemeyi amaçlayan programda beslenme, koruyucu sağlık, anne-çocuk sağlığı, çocuğun okula hazırlanması ve olumlu disiplin yöntemleri de ele alınır (Bekman, 2000; Kılınç, 2011).

Dünya’da ve Türkiye’de uygulanan aile eğitim programları değerlendirildiğinde programlarda daha çok anne-çocuk etkileşimine odaklanıldığı görölür. Özellikle annenin bebeği ile olan etkileşimi, bebeğin aile içinde bulunduğu yeri belirler. Bu bilgi, anne-bebek etkileşimini açıklama ihtiyacını ortaya çıkarır.

Anne-Bebek Etkileşimi

İnsanlar, doğdukları andan itibaren sosyal bir yaşamın içine girerler; çünkü bebeklerin hayatta kalabilmeleri için yaşamsal ihtiyaçlarının giderilmesi gerekir. Dolayısıyla bebek, söz konusu ihtiyaçları giderilirken kendisine en yakın kişi olan annesi ile etkileşime girer (Atay, 2011). Gözlemler, doğumdan sonraki ilk yıllarda beslenme ile bakım yanında anne ile bebek arasındaki duygusal ilişkinin sanıldığından çok daha önemli olduğunu kanıtlar. Bu dönemde bebeğin gereksinimleri çok sade olmakla birlikte bunların yetersiz karşılanması, sonradan giderilmesi çok güç olan olumsuz sonuçlar doğurur (Yörükoğlu, 2011). Bebekler, kendileriyle ilgilenen kişileri takip ederler. Bebekler, yetişkinlerin sesine ve hareketlerine ilgi göstererek onlarla yakın ve sıcak ilişkiler kurarlar (Karacan, 1998).

Anne babanın ve ailenin diğer üyelerinin bebekle olan etkileşimi, bebeğin aile içinde bulunduğu yeri belirler. Çocuğa yöneltilen davranışlar, ilk yaşantıların gerçekleşmesinde önemlidir. Ailede anne ve babanın çocuğa karşı tutumu doğduğu günden itibaren çocuğun üzerinde kalıcı izler bırakır. Anne-baba-çocuk etkileşiminde yüz yüze ilişkilerin güçlü olması, çocuğun gelişimi üzerinde önemli rol oynar (Özgüven, 2001; Erkan, 2010). Anne ve babaların, çocukların ihtiyaçlarını dikkate alabilmeleri için doğumdan başlayarak onlarla iletişim kurmaları gerekir. İhtiyaçların tümüyle karşılandığı bir ortam, aynı zamanda çocuğun kendine ve çevreye olan güveninin oluşmasına yardımcı olur (Yavuzer vd., 2011). Güvenli bağlanan bebekler, acıktıklarında annelerinin beslenme ihtiyaçlarını karşılayacaklarını, korktuklarında korkularını giderme konusunda yardımcı olacaklarını bilirler. Anneleri yanlarından ayrıldığında tekrar döneceğini düşünerek güven duyarlar (Miller, 2008). Anne-bebek etkileşiminde anne ve bebek birbirlerini etkilemek ile birlikte yakın çevredeki toplumsal ve fiziksel ortamlardan da etkilenirler (Hortaçsu, 2004).

Çocuk yetiştirme inançlarındaki farklılıklardan dolayı ebeveynler çocuklarıyla farklı etkileşim biçimleri kullanırlar. Farklı kültürlerde ebeveynlerin kullandıkları çeşitli etkileşim biçimleri, iletişim, ağlamaya verilen tepkiler, eğitim, taşıma ve tutmadır. Bunlar aşağıda özetlenmiştir (Trawick-Swith, 2013).

İletişim Kurma: Tüm ebeveynler bir şekilde çocuklarıyla iletişim kurar. Bazı kültürel gruplardaki ebeveynler çocuklarıyla daha fazla sözel iletişim kurarlar. Diğerleri ise çoğunlukla vücut hareketlerini, yüz ifadelerini kullanırlar ve fiziksel olarak dokunarak iletişim kurarlar.

Ağlamaya Verilen Tepkiler: Tüm ebeveynler çocuklarının ağlamasına bir şekilde tepki verir. Bazı kültürel gruplardaki ebeveynler çocuklarının ağlamasından endişe duyarlar ve hemen tepki verirler. Diğerleri daha az kaygılıdır ve tepki vermeleri daha uzun sürer. Bazıları çocuklarının huzursuzluğunu ortadan kaldırmak için bebeğin davranışlarına karşılık olarak kucağına alıp okşayıp, beslerken diğerleri emzik veya fiziksel uyarı kullanırlar.

Eğitim: Tüm ebeveynler çocuklarının eğitime önem verir. Bazı kültürel gruplardaki ebeveynler eğitim vermenin ebeveynlik görevinin bir parçası olduğuna inanırlar. Diğer kültürlerde ise okullardaki öğretmenlerin bu görevi yerine getirmekten sorumlu olduğuna inanırlar.

Taşıma (Kucaklama) ve Tutma (Destekleme): Tüm ebeveynler çocuklarını kucaklayarak desteklerler. Bazı çocuklar günün büyük bölümünde kol askıları veya beşiklerde tutulur. Bazıları ise ebeveynlerinin veya büyükanne/büyükbabalarının kollarında taşınırlar. Bazı çocuklar nadiren kucaklanır. Evde veya çevrede özgür şekilde hareket ederler.

Kennell ve Klaus (1998)'a göre annenin bebeğini erken dönemde emzirmesi, bebeğine dokunması, kucaklaması, göz göze iletişimde bulunması, konuşması, sevmesi, okşaması, öpmesi bebeği ile olan etkileşiminde kullandığı en etkili davranış modelleridir. Annelerin bebekleri ile etkileşimleri bakım, korunma, beslenme, emzirme, taşıma, sıkıntı sinyallerine cevap verme, uyarma, gülümseme, yüksek tonlamalı bebek konuşması gibi biyolojik kaynaklı gereksinimler dikkate alındığında genellikle evrenseldir. Bebek bakımı genelde sezgisel ana babalık olarak da bilinen biyolojik yönleri içerir. Anne-bebek etkileşiminde dört temel sistem vardır: özellikle emzirmeyi içeren birincil bakım, genellikle taşıma amaçlı yapılan vücut teması sistemi, vücut motor uyarım sistemi ve yüz yüze etkileşim

sistemidir (Keller, Lohaus, Völker, Cappenberg ve Chasiotis, 1999; Taşkın, 2005; Bee ve Boyd, 2009; Öztürk, 2011; Salihoğlu Dursun, 2013).

Birincil bakım: Yeni doğan bebek anneyi yeni ve değişik durumlarla karşılaştırır. Bu değişikliklerin üstesinden gelebilmek için annenin bebek bakımına ve doğum sonrası değişikliklere hazırlanması gerekir. Yeni doğan bebeğin çevreye uyum sağlayabilmesinde bakım gereksinimlerinin karşılanması önemlidir. Bebeğin birincil bakımında emzirme, bebeğin günlük temizliği, uyku ihtiyaçları anne tarafından karşılanır. Bebeğin temel gereksinimlerinden en önemlisi besin gereksinimidir. Bebek, 4 ile 6 aylık olana kadar bütün besin gereksinimini anne sütü ya da özel mama ile karşılar. Doğumdan sonraki ilk dakikalarda anne, emzirme yoluyla bebeği ile tanışır, bebek annesinin kokusunu tanır ve yabancıların kokusundan ayırt edebilir. Anne ve bebek emzirme sırasında birbirleri ile sevgi alışverişinde bulunurlar. Bebeğin en önemli gereksinimlerinden diğeri günlük bakımı ve temizliğidir. Bebeğin ilk haftalardaki temizlik bakımı, onun temiz ve güzel görünmesinden çok cildini yaralardan ve hastalıklardan korumaya yöneliktir. Yeni doğan bebekler beslenme ve temizlik bakımı dışında kalan süreyi uyku ile geçirirler. İlk 2 ay 16-18 saatlerini uyku ile geçiren bebekler, 2. aydan sonra daha fazla uyanık kalırlar. Bebeğin birincil bakımını sağlamak, annenin annelik rolünü yerine getirmesine ilişkin özgüvenini artırır. Anne, bebeğin gereksinimlerini karşılarırken ebeveynliğe ilişkin yeni rollerine uyumu da kolaylaştırır. Doğumdan sonraki 3. günden 6. haftaya kadar geçen sürede anne, annelik rolünü benimser ve anneliğe uyum sağlar.

Vücut teması sistemi: Vücut teması, genellikle taşıma amaçlı gerçekleştirilir. Annenin yeni bir bebek için hem fiziksel hem de duygusal yönden en sağlıklı yeridir. Anne rahminden dünyaya geçiş her bebek için büyük bir adaptasyon sürecidir. Bebeğin ilk aradığı ortam güvenli, tanıdık ve rahat bir ortamdır. Doğumdan sonraki ilk 1-2 saat annenin bebeği ile vücut temasının büyük önemi ve uzun süren birçok faydası vardır. Kucağa alınmak ve okşanmak, ilk günlerden itibaren bebeğin temel ihtiyaçlarındandır. Bebeği sıcak ve yavaş tutmak (desteklemek), sert ve soğuk tutuşlara tercih edilmelidir. Bebek, doğum ile ana rahmindeki hayatından kendi başına olduğu hayata geçiş yaptığından erken vücut teması (kanguru teması) doğal bir süreçtir. Çıplak durumdaki yeni doğanın göğsünün, annenin çıplak göğsüne yatırılıp, uygun bir örtü ile sarılarak kuru ve ılık tutulmasıyla sağlanır. Bebeğin annesinin sol göğsünde tutulması, kalp seslerini hissederek yatışmasına yardımcı olur.

Vücut motor uyarım sistemi: Bebeğin dokunma duyusu bebek doğar doğmaz çalışır. Yeni doğan bebeklerde belirli uyarımlara beden otomatik tepkiler verir. Bebeğe uyarı vermek için en uygun zaman onun en uyanık ve rahat olduğu zamandır. Bebek annenin kucağında iken başını ona doğru çevirebilir, arama, emme ve kavrama refleksiyle fiziksel iletişim kurar. Bebeğin dudakları dokunmaya karşı çok hassastır. Memenin kenarına değeri değmez emme hareketi için başlarını çevirirler. Bebeğin derisi de çok hassas olup, dış etkenlerden kolayca etkilenebilir. Bebeğin yanağına dokunulduğunda o yana dönmesine, ağzını açmasına ve emme hareketleri yapmasına arama refleksi yardımcı olur.

Yüz yüze etkileşim sistemi: Bebek, doğumundan itibaren tepki alan, tepki veren, algısal kapasitesi olan bir varlıktır. Bir bebeğin ilk sosyal davranışı gülmesidir. Bebek duyuları olan ve duysal olarak aktif bir varlıktır. 20-25 cm uzaklıktaki objeleri rahatlıkla görüp takip edebilir ve bir noktaya odaklanabilir. Bu durum onun çevreyi araştırmasını ve tanımasını, sosyal ilişkilerini geliştirmesini sağlar. Bu sayede bebeğin anne ile göz göze iletişimi başlar. Annesi ile göz göze geldiğinde mutlu ve rahat olduğunu ifade etmek için gülümser. Bebeklik döneminde anne ve bebek arasındaki duygusal iletişim öncelikle yüz yüze bakma, vücut duruşu, dokunma ve ses çıkarma ile olur. Bebek büyüdükçe daha karmaşık ve üstün sistemler geliştirse de yüzyüze etkileşim ve karşılıklı bakış, duygulanımın paylaşılması ve etkileşimin düzenlenmesinde çekirdek rolü oynar.

Bebeklerin ağlama, gülme, dikkatini yoğunlaştırma gibi duygusal işaretleri çevresindeki insanların özellikle de annenin ilgisini çeker. Annenin ya da çevredeki insanların duygusal tepkileri de bebeklerin ilgisini çeker. Anne-bebek etkileşimine yönelik analizler bebek üç aylık olduğunda etkileşimdeki her bir ortağın diğerinin işaretlerine uygun ve zamanında tepki vermesi karmaşık bir iletişim sistemini oluşturur. Bebek, dış dünyaya karşı verdiği sinyallerin alındığını, ihtiyaçları çevresindekiler tarafından yeterli şekilde karşılandığında fark eder. Bebek bu sinyallerle annesiyle karşılıklı bir iletişime geçer. Bu ilk iletişim onun ileride diğer insanlarla kuracağı ilişkinin ya da sosyalleşmenin temelini oluşturur (Weinberg vd., 1999; Paktuna Keskin, 2013). Yaş ilerledikçe duygusal ifadeler bebeklerde amaçlı araçlara dönüşür. Bebekler çevresindeki insanları anlayabilmek için onların duygusal işaretlerini gözlerler. Bebeklerle olumlu duygusal alışverişleri genellikle anneler başlatır. Dördüncü ve beşinci aylarda anne ve bebek arasındaki etkileşimler bir cee oyunundaki gibi ver ve al'ı içermeye başlar. Önce anne oyunu başlatır, bebek eğlenerek gözlem yapar. Dokuz aylık olduklarında bebekler anneleri ya da yakın çevresindeki

insanlar gülümsemeden gülümseyerek alışverişin başlatıcısı haline gelirler. 12. ayda bebek anne ile rolleri değiştirir ve etkileşime etkin bir şekilde katılır. Bunu gerçekleştirirken insan konuşmasının sıra ile konuşma örüntüsünü deneyerek öğrenirler. Sıra ile konuşmak dil ve iletişim becerilerini kazanmak için yaşamsal bir değere sahiptir. Bebeklerin oyunlar sırasındaki olgunluk oyunları ve sözelleştirmeleri ikinci yaşlarındaki dil gelişiminin göstergesidir (Rome-Flanders ve Cronk, 1995; Berk, 2008).

Annenin bebeğinin ihtiyaçlarını algılama düzeyi bebeği ile olan etkileşimini etkiler. Anne bebeğini gözlemleyerek onun gereksinimlerini anlayabilir ve bebeği ile daha uyumlu ilişkilere girebilir. Anneleriyle uyumlu ilişki içinde olan bebeklerin çevrelerine karşı daha ilgili oldukları ve daha az korku duygusuyla yaklaştıkları görülür. Bebeğin seslendirmelerine tepkide bulunan annelerin bebeklerinin daha uyanık, canlı, zihinsel açıdan daha olgun oldukları görülür. Bebeğe gösterilen tepkilere ağlayan bebeğin yanına gitme, farklı sesler çıkaran bebeğe ilgiyle bakma, bebek sustuğunda bebeğin bu farklı seslerinin benzerini çıkarma, gülen bebeğe gülme davranışları birer örnektir. Annelerin bebekleriyle olumlu etkileşimleri bebeklerin çevreye karşı daha meraklı olmalarını ve çevredeki nesneleri keşfetmeye daha açık olduklarını gösterir. Annelerin bebekleri ile aşırı etkileşimleri ya da bebeklerini sürekli gözetim altında tutmaları bebeklerde bağımsızlık duygusunun oluşmasına engel olabilir. Bebeklerin bağımsız hareket etmeye istekli oldukları gözlemlendiğinde etkileşime gereksinim gösterdiklerinde ya da etkileşime açık olduklarında annenin duyarlılık davranışlarını göstermesi gerekir (Davaslıgil, 2013).

Her etkileşim aşaması, anne ya da bebekten birinin etkileşimi başlatması ve karşılıklı selamlaşma ile başlar, hareketli ve değiş tokuş içeren yüz ifadeleri ve seslendirmelerle artar. Yüz ifadeleri ve seslendirmelerle bebek, kolları ve bacaklarıyla yaptığı heyecanlı hareketlerle annesine doğru yönelir. Bu etkileşimler süresince bebek annesi ile birlikte aktif olma eğilimindedir. Anne ve bebeğin rollerinin değiştiği yer, verdikleri tepkinin zamanlaması kısmındadır. Bir bebeğin etkileşimi başlatması ve etkileşimden çıkması, bebeğin kendi kendini yöneten ritmini ifade eder (Özakkaş, 2012).

Etkileşimsel davranışlar, bebeğin oyunu başlatabilmesini ve annenin yeni oyunlar oluşturarak bu oyunları bebeklerin oynamasına fırsat vermesini kapsar (Fiese, 1987). Anne ile bebeğin oyun sırasında doyurucu ve zevk verici bir etkileşimi, annenin çocuğuna karşı geliştirdiği sevgi bağının oluşum sürecini, anne ile bebek arasında bağlanmayı ifade eder. Bebeğin güven duygusu, tekrarlayan pozitif anne-bebek etkileşiminin önemli bir

göstergesidir (Simpson ve Creehan, 2001). Ebeveynler ve bebek arasında kurulan iletişim becerisinin, çocuğun benliğine en çok etki eden davranış unsuru olduğunun bilinmesi, çocukta sağlam bir kişilik ve karakter oluşumunu sağlar ve çocuğun olumlu davranışlar edinimine yardımcı olur (Berk, 2008; Şimşek, 2012).

Anne-bebek etkileşiminde annenin bebeğin her bir davranışının değerli olduğu konusundaki farkındalığı ve bebeğin davranışlarını doğru anlayıp ona uygun cevaplar verme becerisinde annenin duyarlılığının rolü büyüktür. Erken dönemde anne-bebek etkileşiminin ifade edilmesi için anne duyarlılığını açıklamak önemlidir.

Anne Duyarlılığı

Duyarlılık, ebeveynin çocuğun yaşına uygun ihtiyaçlarına cevap verebilirliği olarak tanımlanır (Feldman, Eidelman ve Rotenberg, 2004). Anne duyarlılığı, ailedeki etkileşim örüntülerinin önemli bir ögesidir. Erken dönemde anne-bebek etkileşimini tanımlamak için kullanılan bir kavram olup, bebeğin işaretlerine sürekli ve uygun şekilde cevap verme ve annelik yeteneği olarak tanımlanır (Öztürk, 2011). Anne duyarlılığı erken dönemde anne bebek etkileşimini tanımlamak için bağlanma kuramında kullanılır. Kavram, Mary Ainsworth ve John Bowlby'nin birlikte çalışmaları sonucunda 1978 yılında oluşturulmuş, bağlanma kuramına eklenmiştir (Kemppinen, 2007). Anne duyarlılığı iyi bir ebeveynlik için gerekli bir unsur olup, annenin olayları çocuğunun bakış açısıyla algılayabilmesini sağlar. Bağlanma ilişkilerinin oluşumunda önemli olan anne duyarlılığı, sadece bebeğin doğuştan bağlanma özelliğinde değil, aynı zamanda bebeğe karşı cevaplayıcı olan ebeveyn bağlanma seviyesinde de önemli rol oynar (Brenner ve Slater, 2004).

Hayatın ilk birkaç yılı çocuğun gelişiminde çok önemlidir. Ebeveynler ve çocukların ilk bakıcıları onların bilişsel, duygusal ve sosyal gelişiminde önemli bir rol oynar. Anneler çoğu zaman ekonomik, psikolojik ve sosyal zorlukların üstesinden gelmek için çabalar, bebekleriyle etkileşime girmek için mücadele ederler. Eğitim eksikliği, işsizlik ve yoksulluk, annelerin çocuk gelişimi konusunda yeterince bilgiye sahip olmalarını engeller. Söz konusu engellerle karşılaşan anneler çocuklarıyla duyarlı, olgun ve duygusal etkileşime girmedi zorlanabilirler. Duyarlı ebeveynlik, çocuğun işaretlerine karşı ilgi ve farkındalık duygularını ifade eder. Çocuğun ihtiyaçlarına ebeveyn tarafından duygusal yönden cevap verilir. Anne duyarlılığı aynı zamanda karşılıklılığın merkezinde

bulunduğundan anne ve bebek arasındaki iletişimi destekler ve bağlanma güvenliğini korur. Bebeğin ihtiyaçlarının annesi tarafından zamanında, ilgili ve duyarlı bir yaklaşımla karşılanması, anne duyarlılığının ve anne-bebek ilişkisinin temellerinin atılmasını sağlar. Bebek, anne duyarlılığı karşısında çevreye yönelmeye başlar ve sosyal farkındalığı gelişir. Dolayısıyla bebekle doğumdan itibaren sevgi, ilgi ve duyarlılığa dayalı bir etkileşimde bulunulması, bebeğe zengin uyarıcı fırsatı sunulması önemlidir (Gülay ve Akman, 2009; Bohr ve BinNoon, 2014). Annelerin bebeklerini etkin dinleyebilmeleri için sözsüz etkin dinleme konusunda ek bilgiler edinmeleri gerekir. Bebeklerin gereksinimlerinin karşılanması, sorunlarının çözümü, üç yaş ve üzerindeki çocuklara yardımcı olmaktan farklıdır. Annelerin bebeklerine yardımcı olabilmeleri için onları mutlaka anlamaları gerekir. Bebekler konuşmadıklarından annelerin dinlemesi değişik türde olacaktır. Anne, bebeğinin sözsüz iletisini (ağlama gibi) çözümlediğinde yaptığı işlemin doğruluğunu anlayabilmek için geri bildirimde bulunmalıdır. Örneğin, anne, bebeğinin ağlama davranışını "üşüyor" olarak algılayabilir. Bebeğinin üstünü örttüğünde bebek ağlamaya devam ediyorsa anne bebeği için "rüyasında korkmuş olmalı" çözümünü yapar ve bebeğini kucağına alarak sallar. Bebek tekrar ağlamaya devam ederse "karnı aç" çözümlemesini yapar ve süt dolu biberonu bebeğinin ağzına verir veya bebeğini emzirir. Bebek ağlamayı bırakırsa "evet sonunda beni anladınız, karnım açtı" işaretini anneye vermiş olur (Gordon, 2014).

Bebekler yaşama devam edebilmek için anne-babalarına bağımlı kalırlar, anne-babalar ise doğuştan bakım sağlama tepkilerini korurlar. Bebekler işaret davranışlarıyla yetişkinde duyarlılık davranışı ortaya çıkarırlar. Pek çok bebek, annenin yanıtladığı davranışları tekrarlayarak gösterir. Bebeklerdeki gülümseme, görsel olarak yüze sabitlenme ve cıvıldağa gibi işaret davranışları anne-babanın ilgisini ve dikkatini çeker (Miller, 2008). Duyarlı anneler, çocuklarının verdikleri işaretleri doğru bir şekilde alırlar ve çocuğun gereksinimlerine uygun tepkiler verirler. Ebeveyni duyarlı olan çocuklar konuşmayı daha hızlı öğrenirler, bilişsel gelişimleri hızlıdır, güvenli bağlanma, anne ve babanın sözünü dinleme ve toplumsal açıdan yeterlilik eğilimleri daha yüksektir (Bee ve Boyd, 2009). Bebek, konuşmalarına cevap aldıkça kendine olan güveni artar ve olumlu sosyal davranışlar sergilemeye teşvik edilmiş olur. Bebeğin mesajlarının anne tarafından doğru bir şekilde anlamlandırılması ya da tahmin edilmesi kolay olmadığından annenin bebeğin sözel ve sözel olmayan davranışlarına tepkide bulunma şekli de zor olur. Bu durumda

annenin bebeğın işaretlerini kendi ifadeleriyle yinelemesi, doğru algılayıp algılamadığını kontrol etmesi gerekir. Örneğın, "Biraz süt mü istiyorsun? Acıktın değil mi?" gibi. Bu tür ifadeler bebeğın diğer zamanlarda kendini açıkça ifade etmesini kolaylaştırır, kendi isteklerinin farkına varmasını sağlar ve annede farkındalık oluşturduğu için kendine güveni artar (Davaslıgil, 2013).

Bebeklere bağlanmayı destekleyecek şefkatli ve duyarlı bir bakım sağlanmalıdır. Yetişkinler içten, fiziksel temas kurarak ve çocuğın ihtiyaçlarına hemen cevap vererek bebeklerle pozitif duygusal bağ kurabilirler. Bu bağlar sadece bebeklerin kendilerini güvende hissetmelerini sağlamakla kalmaz beyinlerini çevresel tehlikelere karşı korur (Trawick-Swith, 2013). Annenin bebeğın gelişim ve gereksinimlerine duyarsız davranması ise zihinsel açıdan risk faktörü oluşturabilir (Chow, 2004).

Anne-bebek etkileşiminde annenin bebeğının davranışlarını takip ederek davranışlara zamanında tepki vermesi, annenin karşılıklı etkileşim davranışını ifade eder. Anne ve bebeklerin etkileşim sırasında karşılıklı uyum ve etkileşim içinde olmaları anne-bebek ilişkisini düzenler ve dengede tutar. Anne-bebek etkileşiminin önemli diğer öğesi ise anne karşılıklıdır.

Anne Karşılıklılığı (Eş Zamanlı Davranış)

Karşılıklılık (eş zamanlı davranış), ebeveynlerin çocukları ile etkileşimleri sırasında çocuğın hareketlerini takip etmesi ve çocuğın davranışlarına zamanında cevap vermesidir (Bernard, Meade ve Dozier, 2013). Karşılıklı etkileşimde anne ve çocuğın davranışları arasında geçici uyum söz konusudur. Karşılıklılık hayatın ilk yılında gelişir, anne ve çocuk arasındaki uyum benzerliğinin düzeyini yansıtır. Anne-babalar bebeğın uygun zamanlarda toplumsal olarak davranma ve başkalarından ipucu alma yeteneğinin ortaya çıkmasını sağlar (Gander ve Gardiner, 2010). Bebeklerin ve ebeveynlerin karşılıklı etkileşim ve uyum içinde olmaları gerekir. Ebeveynler, bebeklerinin ihtiyaçlarını hissetmek ve karşılamak için yardıma gereksinim duyarlar; ihtiyaçları karşılanan bebeklerin ise istekleri giderek azalır ve gelişimi ilerler (Osofsky ve Connors (1979)'tan aktaran Koşaner, 1987). Karşılıklı etkileşim, yüz yüze olma, göz kontağı kurma, ortak dikkate sahip olma ve iletişim ortağının fikirlerine karşılık verilmesini içerir; çocuğa hem farklı sözcük türlerini nasıl kullanacağı hem de bu sözcükleri farklı ve değişik durumlarda nasıl kullanacağını

öğrenme fırsatı sunar. Aynı zamanda sözel ve sözel olmayan davranışları, bilgi ve iletişimi destekler. İyi bir etkileşimden hem çocuk hem de çocukla etkileşimde bulunan kişi bilgi edinir ve tatmin olur (Diken, 2012).

Karşılıklılık, anne-bebek ortaklığında olumlu sosyal davranışların zamana bağlı uyumunu ifade eder. Bebekle anne arasında olumlu karşılıklılığın yaşanması anne-bebek ilişkisinde dengeleyici ve düzenleyici bir rol oynar (Giuliano, Skowron ve Berkman, 2014). Anne karşılıklılığı, çocuğun büyümesi ve gelişimi için önemli katkılar sağlayan, sosyal etkileşim esnasında anne ve bebek arasında hormonal, psikolojik ve davranışsal uyaranların karşılıklı değişimini sağlar. Bebeklerde ve annelerde ritmi (eş zamanlı davranış uyumu) düzenler, biyolojik saati ayarlar. Etkileşimler sadece beslenme, bakım ve korunma amaçlı değildir. Sosyal bağları etkileyen beyindeki bağların olgunlaşmasında da önemli bir rol oynar (Feldman vd., 2011).

Anne ile bebeğin karşılıklı, iç içe geçmiş bağlanma davranışları göstermesi, etkileşim 'dansında' (anne ve bebeğin davranışlarının eş zamanlı uyumu) birbirleriyle uyumlu olmalarını sağlar. Anneler, bebeklerinin gereksinim işaretlerini beklerler ve bunlara yanıt verirler. Bebek, gereksinimlerini ağlayarak, gülerek ya da değişik sesler çıkararak belirtir. Anne ona baktığında bebek annesine karşılık verir. Anne de etkileşim becerileri sayesinde bu karşılıklı etkileşim dansına katılır. Bütün insanların karşılıklı etkileşim sırasında kendine özgü bir uyumu bulunur ve bu uyum benzer şekillerde gerçekleştirilir. Bebekler söz konusu olduğunda anneler genellikle gülümseme, bakma, kaşlarını kaldırma ya da gözlerini sonuna kadar açma gibi davranışlar göstererek seslerini özel bir şekilde kullanırlar. Anneler bebekleriyle genellikle bebeklerinin ses tonunu yakalayarak benzer şekilde konuşmaya çalışırlar. Anne ile bebek arasında bağ kurmada en önemli bileşen gerçek karşılıklı etkileşimin gelişmesi yani anne-bebek ikilisinin uyumlu şekilde doyum sağlayarak ve zevk alarak dans edene kadar (karşılıklı etkileşim-eş zamanlı davranış) prova yapmasıdır. Bunun için anne-bebek etkileşiminin yeterli sürede gerçekleşmesi gerekir. Karşılıklı etkileşim sürecinin çok daha düzgün ve öngörülebilir hale getirilmesi anne-bebek arasında doyurucu karşılıklı etkileşimi güçlendirir (Bee ve Boyd, 2009).

Karşılıklı etkileşim davranışları, annenin bebeğine model olarak genellikle müzik eşliğinde ritmik şekilde hareket etmesini de içerir. Bebekler ilk aylarda ritmik hareketler yapan annesine kollarını, bacaklarını sallayarak, ses taklitleri yaparak tepki verirler; verdikleri tepkiler, annenin kullandığı ritmik hareketlere uygun değildir. Annenin model olmasıyla sesleri ve hareketleri taklit ederler. Ritmik hareketler karşısında bebeklerde sağa sola, öne

arkaya sallanma, oturma pozisyonu alma, yerinde yaylanma ve el çırpma hareketleri görülür (Dikici Sığırtmaç, 2005). Model alma ya da başka bir ifadeyle taklit ya da gözlem yoluyla öğrenme karşılıklı etkileşim davranışlarının güçlü bir gelişim kaynağıdır. Annesi ellerini çırpıttıktan sonra ellerini çırpın bir bebek gözlem yoluyla öğrenme davranışı sergiler. Taklit etme güdülerini etkileyen çeşitli etmenler bulunur. Bunlar, davranışın pekiştirildiği ya da cezalandırıldığı kendi geçmiş deneyimleri, gelecekte pekiştirme ya da cezalandırılmaya yönelik beklenti, modelin ödüllendirildiğinin ya da cezalandırıldığının gözlenmesidir. Bebeğin zaman içinde gelişen bilişsel becerileri ve yetilerinin anne-bebek ilişkisinde etkili olduğu görüşü ile bebeklerin annelerinin davranışlarını etkiledikleri fark edilerek anne-bebek ilişkisinin çift yönlü bir ilişki olduğu düşüncesi son yıllarda önem kazanmıştır. Zamanla sadece anne ya da babanın etken olduğu modelden çıkılarak bebeğin de karşılıklı etkileşimlerde etken olduğu karşılıklı etkileşim modeline geçiş olmuştur (Hortaçsu, 2004).

Aile Etkileşimi ile İlgili Kuramlar

Aile, sistem içerisinde yer alan en temel yapıdır. Özellikle yaşamın ilk yıllarında bebeğin yaşamda kalmasını ve gelişimini sağlamada ebeveynlerin önemli rolü vardır. Aileye yönelik çeşitli kuramlar ileri sürülmüştür. Her kuram aileyi farklı açılardan ele alır. Sosyal İlişki Kuramı, Yapısal İşlevsel Kuram, Aile Sistemleri Kuramı, Ekolojik Sistemler Kuramı ve Bağlanma Kuramı'nın aileyi büyük bir sosyal bağlam bütününün önemli bir unsuru olarak kabul ettiği görülür. Bu kuramlar çocuğun gelişimi üzerinde yakın çevrenin (özellikle aile üyelerinin) ve çocuğa birincil bakımı sağlayan bireylerin çocuğun gelişimi üzerinde en fazla etkisi olan bireyler olduğunu ifade eder. Aile etkileşimine ilişkin başlıca kuramlar aşağıda açıklanmıştır.

Sosyal İlişki Kuramı

Sosyal İlişki Kuramı, anne-baba ile çocuk arasındaki karşılıklı sosyal ilişkileri vurgular. Kuramın öncüleri Henri Tajfel ve John Turner'dir. Bebeklik döneminde bebeklerin çevreye karşı duyarlılığının yüksek olması olası dış etkilere karşı açık olmalarını sağlar. Etkileşim sırasında bebekler hem anne babalarının davranışlarını etkiler hem de onların davranışlarından etkilenirler. Karşılıklı etkileşimsel süreçte çocuk, bulunduğu çevrede etkin rol oynar, ebeveynleri de dâhil olmak üzere çevresini etkiler ve değiştirir. Kuramda

ebeveynin çocuğu etkilediği tek yönlü etkilerden çok çocuğun ebeveyni etkilediği ve karşılıklı etkileşimin toplumsallaşma sürecinde önemli bir etken olduğu ifade edilir (Karraker ve Coleman, 2005).

Ebeveyn ve çocuk arasındaki karşılıklı ilişki niteliği, çocuğun sağlıklı gelişimi ve toplumsal uyumu için önemlidir. Çocukların ebeveynleri ile ilişkileri ve bu ilişkilerin çocuk açısından sonuçları çocuğun ileriki yaşamında kuracağı toplumsal ilişkilerde önemli rol oynar. Kuram, çocuğun yaşamı boyunca kuracağı ilişkilerin niteliği, ilişkilerdeki davranışlarının, ilişkilere bakış açısının ve ilişkilerden beklentilerinin çocuğun ebeveynleri ile kurduğu ilk ilişki tarafından etkilendiği temeline dayanır. Çocuk, dünyaya geldiği andan itibaren çevresinde bulunan insanlarla etkileşime girmek, yakınlık kurmak için gerekli kalıtsal donanıma sahiptir. Çocukların ebeveynleri ile ilişkisinin niteliğine bağlı olarak bireysel ve toplumsal ilişkiler hakkında çıkardıkları sonuçlar, çocukların en önemli erken yaşam deneyimlerinden birini oluşturur. Özellikle anne ve çocuk arasındaki ilişkinin farklılıklar göstermesi, çocukların gelecekte toplumsal ilişkilerinin de farklı olacağı beklentisini doğurur (Kartal, 2007; Miller, 2008; Özgün, 2013).

Çocuğuyla yakın, sıcak ve duyarlı bir ilişki geliştirmeyi başarabilen ebeveynler çocuklarının duygusal işaretlerini doğru şekilde anlarlar, çocuğun bakış açısını önemserler, çocuğun ihtiyaçlarını uygun bir şekilde ve zamanında karşılarlar. Duyarlı ve ilgili ebeveynliğin sonucunda çocuk, ebeveynlerin kendi ihtiyaçlarını karşılama, bakım verme, koruma, rahatlama, güvende hissetme konusunda güvenilebileceği bir kişi olduğunu düşünür. Çocuk ebeveynleri ile güvene dayalı sağlıklı bir sosyal ilişki kurduğunda toplumsal ilişkilerde kendini güvende, sevgiye değer, başkalarının olumlu yaklaşımlarını hak eden bir kişi olarak hisseder (Bowlby (1969)'den aktaran Özgün, 2013).

Çocukların mizaçları da onların ebeveynleri ile ilişkilerini etkiler. Çok ağlayan ve kolay yatıştırılamayan bebekler, annelerin bebeğine karşı öfke, yetersizlik ve engellenmişlik gibi olumsuz duygular beslemelerine neden olur ve zamanla bebeğin ağlamasına duyarsızlık artarak annenin ağlamalara olumsuz ve geç cevap vermeye başladığı görülür. Çok ağlayan ve yatıştırılması zor bir bebeğe sahip olmak, annenin özgüvenini düşürür, özyetkinlik algısını azaltır, annenin daha fazla stres yaşamasına ve depresif belirtiler göstermesine neden olur (Wilkie ve Ames'ten aktaran Temel, 2010). Sonuç olarak, zor mizaçlı bebeklerin hem annelerinin hem de babalarının davranış ve duygu durumlarını olumsuz etkiledikleri, ebeveynliğe geçiş sürecinde eşler arasında çatışma ve gerginlikleri artırdığı söylenebilir.

Yapısal İşlevsel Kuram

Yapısal İşlevsel Kuram, Salvador Minuchin tarafından 1970'lerde ileri sürülmüştür. Minuchin, kuramında yapı ve sınır kavramlarıyla Talcott Parson'dan etkilenmiştir. Kuramda bireyin içinde yer aldığı dış bağlamın önemi üzerinde durulur (Nichols ve Schwartz, 1997). Yapısal İşlevsel Kuram, toplumu değişime karşı direnen mevcut yapıya sahip, korumaya ve hayatta kalmaya çalışan bir organizma olarak görür. Toplumdaki tüm sistemler toplumun hayatının devam etmesine yardımcı olur. Kuramda aile, insan ilişkilerini oluşturan bir fabrikaya benzetilir (Özgün, 2013).

İstikrar ve düzen istendik davranışlar olarak görülürken toplumdaki çatışmalar ve düzensizlikler sistemdeki sapmanın bir belirtisi olarak görülür. Sistem üzerinde her bileşenin ayrı bir işlevi vardır ve her bileşen genel sistemin işlevini yerine getirmesini sağlar. Toplumdaki sistemlerin tamamı toplumun varlığını sürdürmesine yardımcı olur. Ailenin temel işlevi üreme yoluyla topluma yeni bireyler kazandırmak ve neslin devamını sağlamaktır. Yapısal İşlevsel Kuramı'nın öncüsü olan Talcott Parsons'a göre bu işlevler araçsal ve duygusal işlevlerdir. Ailedeki beslenme, barınma gibi hayatta kalmaya yönelik işlevler araçsal işlevler; sevgi, şefkat, güven gibi toplumun maneviyatına yönelik işlevler de duygusal işlevlerdir (Smith, 1995; Özgün, 2013).

Yapısal İşlevsel Kuramı'nda aile yapısı, yakınlık, hiyerarşi, sınırlar ve aile üyeleri arasındaki ittifaklar gibi kavramlar kullanılır (Minuchin ve Fishman, 1996; Nichols ve Schwartz, 1997; Akün, 2013; Özgün, 2013). Kavramlar, aile yapısını, ebeveyn rollerini ve işlevlerini anlamada etkili olup, aile içindeki istikrar, düzen, düzensizlik ve çatışma etkenlerini açıklar.

Aile yapısı, aile üyelerinin birbirleriyle etkileşimini organize eden işlevsel istekler olarak tanımlanır. Yapı, bireylerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen kurallardır. Aile, etkileşimsel örüntüler aracılığıyla işlev görür. Aile üyelerinin birbirleriyle ilişkileri, iki temel faktör tarafından belirlenir. Bunlar, her aile için geçerli olan evrensel kurallar ve aile üyelerinin karşılıklı beklentileridir. *Yakınlık*, aile üyeleri arasındaki duygusal bağlılık olarak tanımlanır. Yakınlık duygusunun düşük olmasının ayrışık ilişkilere, yüksek olmasının ise yapışık ilişkilere yol açtığı ileri sürülür. İşlevsel ailelerin yakınlık açısından dengede; yani iki uç noktanın ortasında yer alması gerektiği öne sürülür. Çoğu ailede yapışık ya da ayrışık alt sistemler bulunur. Anne-çocuk alt sistemi, çocuk küçükken yapışık olma eğilimi gösterirken; baba-çocuk alt sistemi daha ayrışık olabilir. Anne ve çocuk arasındaki bu yapışık ilişki, babayı büyük çocukla daha fazla etkileşime girmeye

yöneltebilir. *Sınırlar*, bireylerin, alt sistemlerin ve ailelerin bütünlüğünü koruyan duygusal engel olarak tanımlanır. Her sistem alt sistemlerin birbirleri arasındaki etkileşimlerini düzenleyen kuralları ve örüntüleri içeren sınırlarla çevrilidir. Sınırlar, aile üyeleri arasındaki yakınlığı ve gücü yöneterek ailenin ve alt sistemlerinin özerkliğini korur. *Alt Sistemler*, sistemi oluşturan her bir bileşeni ifade eder. Ailedeki her birey, farklı düzeyde güce sahip olan ve farklı beceriler edinen birer alt sistemdir. Bununla birlikte sistemin içinde “karı-koca” veya “anne-çocuk” gibi ikili veya üçlü alt sistemler bulunur. Güç kavramı, otorite, baskınlık, karar verme gücü, bir aile üyesinin diğerleri üzerindeki etki gücü gibi farklı terimlerle ifade edilir. Bir aktivitenin sonucu üzerinde herhangi bir aile üyesinin, diğerlerine oranla daha fazla etkisi olması şeklinde de tanımlanır. Yapısal İşlevsel Kuram’da aile üyelerinin farklı düzeyde güce sahip olduğu hiyerarşik bir yapılanma vardır. Ailede farklı otorite düzeylerini yansıtan, anne-baba ve çocukları ayıran bir güç hiyerarşisi bulunur. Bu hiyerarşik yapının en üstünde genellikle baba bulunur, babanın ardından anne ve çocuklar gelir. *Esneklik*, Yapısal İşlevsel Kuram’da yer alan diğer bir kavramdır. Esneklik, durumsal ve gelişimsel değişikliklere uyum sağlamak için aile sisteminin yakınlık ve güç ilişkilerini değiştirebilme becerisi olarak tanımlanır. Esnekliğin düşük olması, katı, otoriter ve değişmeye dirençli bir yapıyı ifade eder. Esneklik düzeyi yüksek olan ailelerde ise lider bulunmaz, aşırı rol değişimleri ve istikrarsız anlaşmalar yapıldığı görülür. *İttifaklar*, aile sistemi içinde belli bazı işlevleri yüklenmiş bir kişinin yanında veya karşısında yer almak anlamına gelir.

Aile, dinamik ve kendi kendini düzenleyen bir toplumsal grup olduğundan aile sistemi sürekli istikrar ve değişim aşamalarından geçer ve bu değişimler karşısında dengesini korumak için çaba harcamaya devam eder. Bu bilgilerden hareketle toplumsal işlevlerini başarılı bir şekilde yerine getirebilmesi için aile içinde belli bir rol dağılımının ve düzenlemesinin yapılması gerektiği söylenebilir.

Aile Sistemleri Kuramı

Aile kurmaya ve çocuk sahibi olmaya karar vermek hem önemli bir karardır hem de aile yaşam döngüsünün farklı bir aşamaya geçmesi anlamına gelir. Aileye katılan yeni birey ebeveynlere ebeveynlik sorumluluğu getirdiği gibi aile içindeki işleyişi de değiştirir. Anne babaların yaşam şekli ve edindikleri roller değişerek birbirlerine karşı sorumlulukları artar (Küçüker, 2001). Son otuz yılda çocuk merkezli etkileşime dayalı aile merkezli

uygulamalara geçişin kuramsal temellerini oluşturan en önde gelen kuramlardan biri de Aile Sistemleri Kuramıdır (Wehman, 1998).

Kuramda dört temel varsayımının aile için geçerli olabileceği ileri sürülmüştür. Kuramın ilk varsayımı olan “bütünlük ve düzen”e göre, bütün parçalarının toplamından büyüktür ve bütünün özellikleri, parçaların birleştirilmesi yoluyla yeterli bir şekilde açıklanamaz. Bu yaklaşıma göre aile, her bir üyesinin birbirine bağlı olduğu, birbirini sürekli ve karşılıklı olarak etkilediği karmaşık ve etkileşimsel bir bütündür. Kuramın ikinci varsayımı, “hiyerarşik yapı”, sistemin kendi başına birer sistem olan alt sistemlerden oluştuğunu ileri sürer. Aile de kendi içinde ebeveyn, eş, kardeş gibi daha küçük alt sistemlerden oluşur. Bununla birlikte aile, geniş aile, toplum gibi daha geniş sistemlerin içinde yer alır. Aile farklı düzeyleri arasında farklı etkileşimlerin olduğu, hiyerarşik, organize bir sistemdir. Kuramın üçüncü varsayımı olan “homeostasis (denge)” ilkesine göre sistem, bütünlüğünü sürdürebilmek amacıyla değişen çevresel koşullara göre kendisini düzenler. Her aile, üyelerini koruma, büyüme, gelişme ve üyelerinin bakımını sağlama amacıyla hareket eder. Bu nedenle aile kendi kendini devam ettiren bir denge kurar ve bu dengeyi sürdürür. Son olarak sistem, içsel ve dışsal taleplere uyum sağlamak amacıyla, içsel yapısında değişiklikler yapma ve kendini yeniden düzenleme becerisine sahiptir. Bu beceriye “uyum sağlayıcı kendini düzenleme kapasitesi” adı verilir. Uyum sağlayıcı terimi, sistemin yeni durumlarla karşılaştığında işlevselliğini sürdürebileceği en iyi değişim yönünü belirtir. Aile açısından bu beceri, aile sisteminde var olan örüntülerin değişimini ifade eder. Her bir alt sistemde meydana gelen değişimler, diğer alt sistemlerde de değişim yaratır, bu değişimler de aileyi çok yönlü etkiler (Nichols ve Schwartz,1997; Dallos ve Draper, 2005; Akün, 2013).

Aile sistemi, karşılıklı bilgi aktarımı içeren, karmaşık iletişim süreçleri aracılığıyla çevrede meydana gelen değişime uyum sağlamaya çalışır. Sistemin en belirgin özelliği, bir bütün olmasıdır. Bütünü meydana getiren öğeler, tesadüfen değil her biri belli bir fonksiyonu yerine getirecek şekilde bir araya gelir. Aile Sistemleri Kuramı’nda aile toplumsal yapının en temel taşı olarak kabul edilir; çünkü aile, birbiri içine geçmiş, karşılıklı işbirliği ve iletişim içerisinde bulunan üyelerin oluşturduğu bir sistemdir (Eremrem, 2007).

Aileler, ortak bir geçmiş temelinde hem bireysel olarak üyelerin hem de bir bütün olarak ailenin gereksinimlerini karşılamak üzere bir araya gelmiş bireylerden oluşur. Aile ilişkilerinin çocuk gelişimi üzerindeki etkileri herhangi iki aile üyesi arasındaki etkileşimin ortamda bulunan başkaları tarafından etkilendiği dikkate alındığında daha da karmaşık hale

gelir (Berk, 2013). Her ailenin gelişimsel gereksinimlerini karşılamak ve yaşamlarını sürdürmek üzere geliştirdiği kendine özgü yöntemleri vardır. Aile Sistemleri Kuramı, hem ailelerin yapısal karmaşıklığını hem de aile içi etkileşimleri yönlendiren etkileşimsel örüntüleri anlamaya yardımcı olur (Anderson ve Sabatelli, 2006). Aile, kendini oluşturan bireylerin tek tek katılımıyla değil bu bireylerin aralarındaki etkileşimler ve davranış örüntüleri yoluyla sisteme katılımlarıyla tanımlanır (Locke vd., 2001). Aile sistemi, etkileşimsel örüntüler aracılığıyla işlev görür. Aile sistem kuramcıları, çocukların başkalarından aldıkları girdiler aracılığıyla mekanik olarak şekillenmediklerini, her bir aile üyesinin davranışlarının diğerlerinin davranışlarını etkilediği çift yönlü bir etkileşimin olduğunu ifade ederler (Nichols vd., 1997; Berk, 2013).

Aile sistemi içerisinde alt sistemleri oluşturan üç ilişkinin niteliği önem taşır. Ebeveynlerin birbirleriyle olan ilişkisi, ebeveyn-çocuk ilişkisi ve kardeşlerin birbirleriyle olan ilişkileridir (Hakvoort vd., 2010). Kuram, hizmet sağlayıcıların ailenin içinde bulunduğu ve etrafını saran etkileşimleri inceleyebilecek düzeyde bilgi ve becerilere sahip olması gerektiğini vurgular (Shonkoff, Hauser-Cram, Karauss ve Upshur, 1992). Aile sistemler kuramı, ailenin iç ve dış sorunları çözebilmesi için bir sistem oluşturulması gerektiğini vurgular. Aile sistemi, içerisinde alt sistemleri barındırır. Anne-baba ve çocuklar arasında var olan ilişkiler alt sisteme benzetilir. Herhangi bir üyeyi ya da alt sistemi etkileyen herhangi bir değişiklik bütün aileyi etkileyebilir (Crosie-Burnet ve Klein, 2009).

Aile sistemleri kuramına göre alt sistemler kadar üst sistemlerle de ilişki bulunur. Üst sistemlere akrabalık ilişkileri, sağlık sistemi, ekonomik yapı, toplumsal kurallar örnek verilebilir. Aile sistemi daha geniş bir toplumsal kültürel ilişkiler ağını, yani üst sistemin içinde yer aldığı sistemlerde meydana gelen değişimler aile üyelerini ve dolayısıyla aile içindeki ilişkileri etkileme gücüne sahip olur (Özgün, 2010).

Ekolojik Sistemler Kuramı

Gelişim, bireyin doğuştan getirdiği süreçlerle çevrenin sürekli etkileşimi yoluyla gerçekleşir. Etkileşimsel yaklaşımı temel kabul etmiş psikologlar, çevrenin ve biyolojik yapının değişik yönleri ile ilgilendiklerinden etkileşimsel yaklaşım için de birbirinden farklı kuramlar vardır. Bu kuramlardan biri de ekolojik sistemler kuramıdır (Cüceloğlu, 2013). Kuramın öncüsü Urie Bronfenbrenner'dır. Ekolojik sistemler kuramı, bireyin içinde bulunduğu çevre ile arasındaki etkileşim üzerinde durarak sosyal bağlamların birbirine

etkisi üzerine odaklanır. Başka bir ifadeyle aile, fiziksel yaşamını sürdürebilmek için doğal çevreye, insani bağlamı ve yaşama ait bakış açısını sürdürebilmek için ise toplumsal çevreye ihtiyaç duyar. Aile ve çevre arasında çift yönlü iletişim söz konusudur ve sadece çevresel etkilerce şekillenmez, aynı zamanda çevresel etkileri de şekillendirirler (Chibucos ve Liette, 2005). Kuramda çocuk hem farklı düzeylerdeki ekolojik sistemlerden etkilenir hem de ekolojik sistemleri etkiler. Ekolojik sistemler kuramı, aile içi ilişkileri anlamak, modellemek ve tahmin etmek için sıklıkla kullanılan bir kuramdır. Kurama göre anne-babalık davranışları aile içi ilişki olarak tanımlanabilir ve toplumsal, kültürel, yerel, aile içi tüm etkileşimler göz önünde bulundurularak değerlendirilir. Kişisel amaç, tutum ve özellikler ile aile dışı sosyal ve kültürel bağlam anne-baba davranışlarını etkiler. Söz konusu tüm bağlamların aynı anda ele alınması gerekir (Baydar, Akçınar ve İmer, 2012).

Bireyin doğumu ile birlikte bebeğin sosyal davranışlarının temeli atılır. Birey, gelişimi için karşılanması gereken gereksinimleri atalarından devralır ve içinde yaşadığı kültüre göre öğrenir. Çocuk, gelişimi sırasında içinde bulunduğu çevrenin ideallerine, inançlarına, geleneklerine uygun olarak iletişim, dil ve kültür aracılığıyla toplumla bütünleşir (Başal, 2012). Çocuklar, en uygun biçimde büyümek ve gelişmek için sevgiye ve güvenli bir çevreye ihtiyaç duyarlar. Aile, evin bulunduğu semt, arkadaş grupları, çocuk yuvaları, okul, çocuğun çevresini oluşturur (Özdoğan, 2009).

Doğumdan sonra bireyin dış çevresi, içinde yaşadığı toplumda bulunan ve bireyi etkileyen tüm canlı ve cansız varlıkları içerir. Çevreci görüşe göre bireyin gelişiminde içinde yaşadığı ortamın niteliği çok önemli rol oynar (Yalçın, 2010). Ekolojik sistemler çocukların gelişimine etki eden sosyal ve çevresel unsurları içerir. Bronfenbrenner'e göre (1976), her çocuk her biri diğer sosyal ve kültürel düzeneklerin etkisinde kalan sosyal ve kültürel bir düzenekte doğar ve büyür. Örneğin, çocuk bir ailede doğar ve her ailenin kendi sosyal normları, kültürü, tarihi, değerleri ve kuralları bulunur. Aile, okul, cemiyet ve diğer kurumlarla bağlantı içindedir. Bağlantıdaki bütün öğelerin çocuğun ailesi üzerinde dolaylı olarak da çocuk üzerinde büyük etkisi bulunur (Bronfenbrenner (1976)'dan aktaran Begum, 2007). Ekolojik kuramda çocuk, ailesi ve yaşadığı kültürle bir bütün olarak görülür ve ebeveynlerin çocuğa etkileri üzerinde durulur (Törüner ve Büyükgönenç, 2011). Ekolojik kurama göre çocuğun gelişimi, çok katmanlı bir çevre tarafından etkilenen karmaşık ilişkiler sistemi içinde gerçekleşir. Bronfenbrenner'a göre çevre, çocuğun

yaşamını çevreleyen ev, okul ve mahalleyi içine alan, bunları da aşabilecek birbiri içine yerleşmiş bir dizi yapıdır (Berk, 2013).

Fiziksel ihtiyaçlarının yanında çocukların duygusal ve psikososyal ihtiyaçları da karşılanmalıdır. Çocukların anneleri ile kararlı ve sevgi dolu bir ilişkiye sahip olmaları çok önemlidir. Çocuğun çevresinin önemini vurgulayan ekolojik görüş, insanın doğa içindeki yerine ilişkin yeni bir bakış açısı getirmiştir. Bu yaklaşım, doğaya ve canlılara karşı saygılı, ilgili ve alçak gönüllü bir tutum geliştirir (Tezcan, 2005).

Bronfenbrenner, büyümekte olan insanı etkileyen kurum ve ortamlara atıfta bulunurken ekoloji kavramını kullanır ve gelişime etki eden çoklu ekolojilerin varlığını öngörür. Bu ekolojilerin insanın etrafında farklı katmanlar veya ekolojik sistemler halinde bulunduğunu vurgular (Trawick-Swith, 2013). Ekolojik sistemler de karşılıklı etkileşime girerler. Bronfenbrenner, bağlamlar ya da katmanların kesişime ilişkin etkileşimsel tanım yapılabileceğini de ileri sürer (Gewan Tyler, 2011).

Bronfenbrenner, çocuk gelişimini farklı bir model yaratarak açıklamıştır. Ona göre çocuk gelişimi, daha geniş toplumların bağlamsal etkilerini kapsayan bir modelde ele alınmalıdır. Küçük çocukların gelişiminde ailedeki birey sayısı ve mahalledeki çocuk yuvalarının önemli olduğuna kuramında yer vermiştir (Cole, 2006). Örneğin, tek çocuklu bir ailede anne-çocuk, baba-çocuk, anne-baba ve anne-baba-çocuk olmak üzere dört karşılıklı etkileşim grubu vardır. Her bir etkileşim grubunda bireyler birbirlerini karşılıklı olarak etkiler. Aile de toplumsal bir kurum olduğundan toplumsal çevreden etkilenir. Aile, söz konusu toplumsal çevredeki nomların ve değerlerin etkisi altındadır. Kuram, olayları yaşadıkları çevre içinde ve değişik düzeylerde inceler. İlişkiler, bireyin bilişsel ve duygusal gelişim düzeyi, aile bireyleri arasındaki ikili, üçlü ve daha çok sayılı ilişkiler, çocukla anne-babaların geniş aile ile ilişkileri, ailenin sosyoekonomik düzeyi ile ilgili fiziksel ve toplumsal ortam, değer, tutum ve alışkanlıkları, içinde yaşanılan ülkenin koşul, değer, norm ve tarihsel değişimi bağlamında düşünülür (Hortaçsu, 2004). Tüm sistemlerin hedefi, kendi içsel kaynakları ya da başka sistemlerden aktarılan kaynaklarla gereksinimlerini karşılamak yoluyla yaşamını sürdürmek, büyümek ve gelişmektir. Sistemlerin büyüme ve gelişme sürecinde iki tür dengeden söz edilebilir. Bunlardan biri sistemin kendi içindeki dengesi, diğeri ise sistemler arasındaki dengedir (Patterson ve Geber, 1991).

Ekolojik sistemler beş çevresel düzeyde aşağıda açıklanmıştır.

Mikrosistem

Bronfenbrenner'ın birbirine bağılı ve içi içe geçen, ekosistemler olarak adlandırılan ekolojik sistemler modeli, insan davranışı ve gelişimini inceleyen bir modeldir. Bu model içerisinde yer alan Mikrosistem, kişisel düzenlemelerin olduğu, merkeze en yakın olan ve bireyin yaşamındaki kişilerarası etkileşimlerden oluşan katmandır. Bireyler mikrosistemde çevreleriyle doğrudan bağlantı kurar ve etkileşirler. Örneğin, aile, arkadaşlar, okul ve iş mikrosistem içerisinde yer alır (Feinstein, Driving-Hawk ve Baartman, 2009). Bu kişisel düzenlemeler, roller, etkinlikler ve kişilerarası ilişkilerle nitelendirilir. Kişilerin bu niteliklerle ilgili algıları Bronfenbrenner'ın modeli için çok önemlidir. Mikrosistem, duygusal açıdan birbirinden farklı olan iki insanın karşılıklı ilişkilerini içerir (Neuss, 2005). Kişisel yaşamları oluşturan ortamda kişinin ailesi, akranları, okulu ve komşuları bulunur. Birey, mikrosistemde yer alan söz konusu etkenlerle doğrudan etkileşime girer (Santrock, 2015).

Mezosistem

Mezosistem, mikrosistemlerin farklı belirleyicileri arasındaki karşılıklı ilişkilerin birleşimidir. Örneğin, ebeveyn-öğretmen veya ebeveynlerle onların genç çocuklarının arkadaşları arasındaki ilişkiyi kapsar (Feinstein, Driving-Hawk, Baartman, 2009). Mikrosistem içerisindeki kişiler ve organizasyonlar arasında ara bağlantılardan oluşan ve gelişim üzerinde etkili olan bir çevresel etkenler katmanıdır. Ebeveyn-öğretmen iletişimi, çocuk bakım merkezleri ve devlet okulları arasındaki işbirliği de örnek olarak verilebilir (Trawick Swith, 2013). Ev, okul, mahalle, inanç gibi mikrosistemler arasındaki bağlantıyı ya da etkileşimi çevreler. Mezosistem yeni bir düzeneğe geçen, eski ve yeni düzeneklerin her ikisinde de farklı etkinliklere katılan kişiyi anlatır. Örneğin, bir çocuk okula başladığında hem okuldaki hem de evdeki etkinliklere katılır (Obalar ve Ada, 2010). Evdeki anne-çocuk etkileşimi bakımevindeki bakıcı-çocuk etkileşimini etkiler ya da bakımevindeki bakıcı-çocuk etkileşimi evdeki anne-çocuk etkileşimini etkiler. Çocuğun akademik alandaki ilerlemesi sadece sınıfındaki etkinliklere göre değil aynı zamanda anne-babanın okul yaşamına katılımı ve akademik öğrenmenin eve ne ölçüde taşındığına bağlıdır; bu durumun tam tersi bir durum da olasıdır (Berk, 2013). Aile ile mahalle etkileşimleri, sosyoekonomik düzeyi düşük olan çocuklar için önemlidir. Sosyoekonomik düzeyi yüksek olan aileler sosyal destek, eğitim ve serbest zaman etkinlikleri bakımından bulundukları çevre ile daha az etkileşime girme gereksinimi duyarlar (Elliott vd., 1996).

Ekzosistem

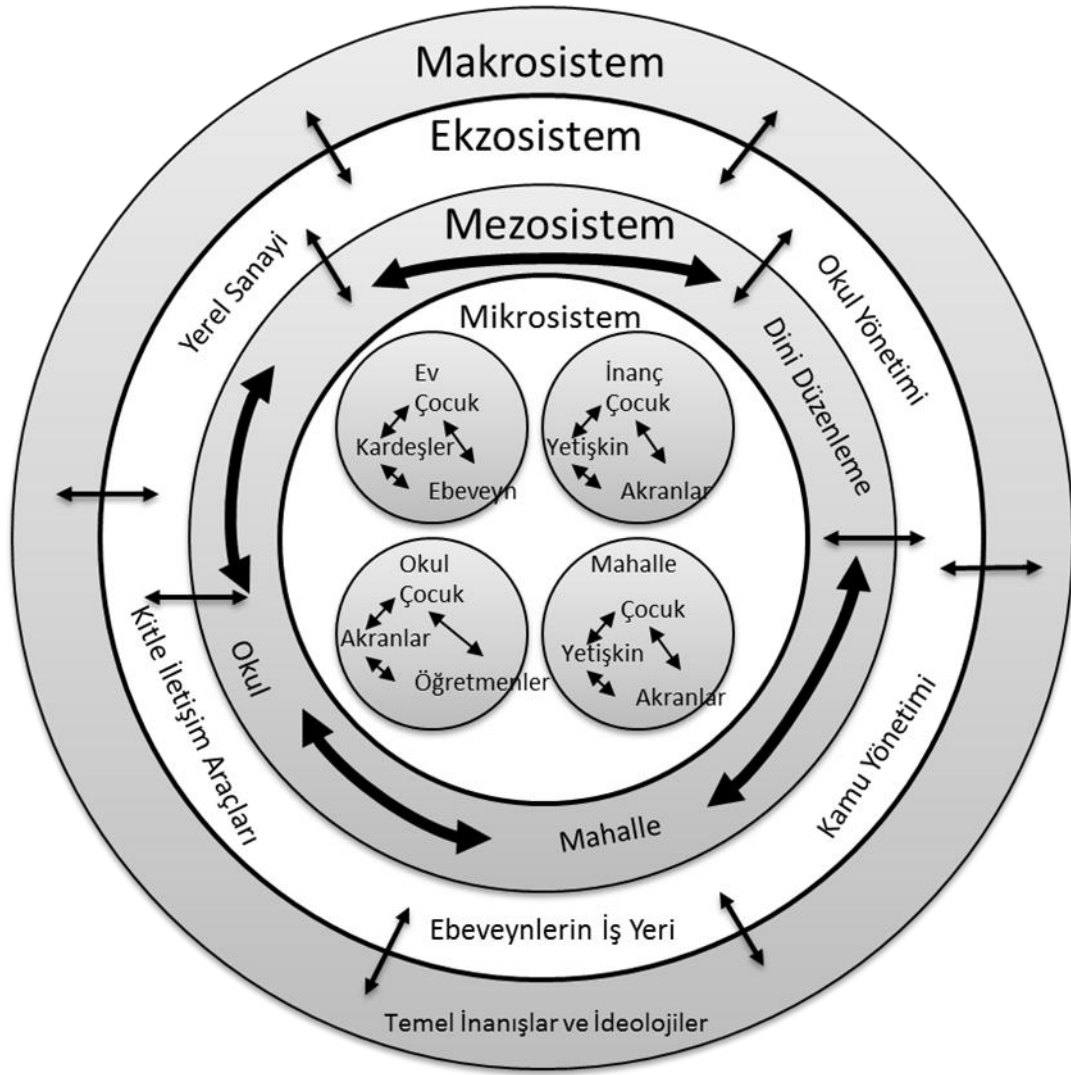
İnsanlar, psikolojik olarak sistemler içinde yaşar; ancak fiziksel olarak sistemin içinde bulunmazlar. Örneğin, ebeveynler fiziksel olarak işte olabilirler; fakat psikolojik olarak çocuklarının bulunduğu çocuk bakım merkezindedirler. Ekzosistemde, ebeveynlerin doğrudan katılmadıkları veya yer almadıkları dışsal sistemler ebeveynleri doğrudan etkiler (Swick ve Williams, 2006). Ekzosistem, çocuğu içermeyen ancak çocuğun bulunduğu çevreyi etkileyen sosyal ortamlardır. Bunlar ebeveynlerin işyeri, dini kurumlar, okul yönetimi, kamu yönetimi, sağlık ve sosyal hizmetler örgütleri, yerel sanayi ve kitle iletişim araçları olabilir. Anne-babaların çalışma ortamları çocuğun gelişimini etkileyebilir. Ücretli doğum izni, çocuğu hastalanan anne-babalar için hastalık izni ve esnek çalışma saatleri çocuğun gelişimine olumlu katkıda bulunabilir (Berk, 2013). Anne-babaların çalışma ortamlarında uzun süre kalmaları çocuklarının davranışlarını etkiler; çünkü çocuklarıyla pozitif ilişkiler kurabilmek için daha az zaman harcarlar. Bu durum okulda asosyal davranış, akran zorbalığı gibi olumsuz akran etkileşimleri ile sonuçlanabilir (Hong, Cho, Allen-Meares, Espelage, 2011).

Makrosistem

Kültürel inanışlar, toplumsal değerler, politik eğilimler, toplumsal oluşumun daha geniş sistemleri yaşamda güçlü birer kaynak olarak rol oynar. Makrosistemler, ilişkilerin yerini, zamanını, nasıl olacağını ve ilişkilerde nelerin olacağını etkiler (Swick ve Williams, 2006). Makrosistem, kültür, alt kültür, diğer daha geniş sosyal bağlamları içeren mikro, mezo ve ekzosistemi kapsar (Harkönen, 2007). Makrosistem, bireylerin yaşamlarındaki sosyal ve kültürel yapıları barındıran en geniş sistemdir. Göç, küreselleşme ve kültürel etkileşim, farklı kültürden biri ile buluşma, etkileşime girme ve evlenme olasılığını etkileyen önemli makrosistemik etkenlerdir. İnsanlar iş, turizm veya öğrenim görmek için farklı kültürleri barındıran ülkeleri tercih ederler ve genellikle kabul edilerek başlıca şehirlere yerleşmelerine fırsat verilir. Göç, farklı kültürdeki insanlarla ve farklı kültüre ait çevre ile etkileşime girme önemlidir. Göçmenler için gittikleri yerlerde kalma süresinin uzunluğu oradaki bireyle evlenme imkânı sağlayabilir. Böylece kültürel etkileşim gerçekleşmiş olur (Silva, Campbell, Wright, 2012).

Kronosistem

Kronosistem, Ekolojik Sistemler Kuramı'nın zaman boyutunu oluşturur. Çocuk, büyüdükçe farklı ortamlarda bulundukça kendi ortamlarını ve deneyimlerini seçme konusunda çoğu zaman kendisi karar verir. Bunu nasıl yaptıkları çocukların fiziksel, kişisel, zihinsel özellikleri ve çevre olanakları ile ilgilidir. Bu nedenle ekolojik sistemler kuramında gelişim sadece çevresel şartlar ya da sadece içsel eğilimler tarafından kontrol edilmez (Berk, 2013). Kronosistem, kişi veya çevrede gerçekleşen tarihsel yaşam olayları ya da yaşam şartlarındaki değişiklikleri, süreklilikleri içeren bir sistemdir. Aile yapısındaki değişimler (boşanma gibi) çocuğun yaşamında olumsuz sonuçlara neden olabilir. Ebeveyn-çocuk etkileşimleri, erken çocukluk ve erinlik yıllarında son derece önemli olup, çocukların özellikle sosyal-duygusal gelişimleri aile yapısındaki değişimlerden olumsuz yönde etkilenebilir (Hong, Kral, Espelage, Allen-Meares, 2012). Bu bilgiler doğrultusunda zamana bağlı olarak gerçekleşen çevredeki sürekli değişimin çocuk gelişimine olumlu ya da olumsuz etkilerinin olabileceği ifade edilebilir. Bronfenbrenner ekolojik sistemler kuramında çevre yapısı Şekil 1 de sunulmuştur (Lickenbrock, 2010).

Şekil 1. Bronfenbrenner ekolojik sistemler kuramında çevre yapısı

"Mikrosistem çocuk ile onu doğrudan çevreleyen ortam arasındaki ilişkilerle; mezozistem mikrosistemler arasındaki bağlantılarla ekzosistem çocuğu etkileyen ancak onu içermeyen sosyal ortamlarla ve makrosistem kültürün daha içerdeki bütün katmanlarla meydana gelen etkinlik ve etkileşimleri etkileyen değerleri, yasaları, gelenekleri ve kaynakları ile ilgilidir. Kronosistem (resmedilmemiştir) belirli bir bağlam değildir. Buna karşılık kişinin çevresinin dinamik, her an değişmekte olan doğasını ifade etmektedir (Berk, 201, s. 60)."

Bağlanma Kuramı

Bebekte bağlanma, bebeğin yakınındaki bireylere olumlu cevaplar vermesi, huzursuzlandığında söz konusu kişiyi araması ve hep onunla olmak istemesi, yanında olduğunda ise rahatlama duygusunu yaşaması davranışlarının tamamını içerir (Karabekiroğlu, 2013). Bebek, doğduğu andan itibaren duygusal yetilerini geliştirebilecek bir dayanağa ihtiyaç duyar. Bu dayanak, bebeğin ilk yakınlık hissettiği kişi veya ona ilk

bakım veren kişi olan annedir. Bağlanma, anne ve bebek arasında pozitif sevgi etkileşiminin tekrarlanmasıyla gelişen bebeğin güven duygusudur. Anne bağlanması sırasında anne ve bebek arasında doyurucu ve zevk verici bir etkileşim süreci gerçekleşir (Akkoca, 2009).

Bağlılık, karşılıklı ve eşit duygusal ortaklıktır. Annenin çocuğuna yönelik duygusal bağı “annelik duygusu”, bebeğin annesine yönelik duygusal bağı da “bağlanma” olarak tanımlanır. Bağlanma, gelişim için yaşamsal bir süreçtir (Bak, 2011). Bağlanma, anneden bebeğe, bebekten anneye karşılıklı etkileşim ile gelişir. Annenin bebeğine sabit gözlerle bakması, onu öpmesi, okşaması, ona dokunması ve onunla konuşması anneye ait bağlılık davranışlarını gösterir. Bebek annesinin konuşma ritmine göre hareket ederek tepki verir. Bebekte gözlenen emme, ağlama, vücut ve göz hareketleri (annenin hareketlerini izleme), dikkatli ve uyanık olma ise bebeğe ait olumlu bağlılık davranışlarını içerir. Bu davranışlar annenin bebeğinin işaretlerine doğru cevap vermesini ve bebeği ile olumlu ilişkiler kurmasını destekler (Yoshikawa vd., 2006). Bağlanma, bütün bir çemberdir. Çemberin yarısı bebeğin anneye diğer yarısı da annenin bebeğe bağını oluşturur. Bebek, annesi ile bağını kurabildiği kadar kendini emniyette hisseder (Güneş, 2014). Hayatın ilk yılında bağlanma güvenliğinin oluşumu, sosyal-duygusal gelişimin önemli bir kilometre taşıdır. Güvenli bağlanan bebekler ve çocuklar problem çözme, sosyal yeterlilik, empati ve uyum bakımından olumlu sosyal davranışlar gösterirler (Goldsmith ve Harman, 1994).

Bağlanma Kuramı, bebek ile bebeğin bakımını sağlayan kişi (genellikle anne) arasındaki etkileşimin niteliğini artıran, bebeğin kişilik ve duygusal gelişimini destekleyen bir yaklaşımdır. Anne ve bebek arasındaki bağ, bebeğin kişisel ve duygusal gelişimini dolayısıyla diğer insanlarla olan sıcak sosyal ilişkilerinin niteliğini de belirler. Bebek hayatta kalabilmek, kendini geliştirmek için çevresindeki diğer insanlarla ilişki kurabilme ve bu ilişkiyi sürdürüebilme becerisi kazanır (Başal, 2012). Bağlılık ilişkilerinin kurulması, çocuğun bütünsel gelişimi için yaşamsal önem taşır. Bağlılık yoluyla güvende olduğunu duyumsayan çocuğun benlik duygusu gelişir, toplumsallaşması mümkün olur. Çocuklar kendilerine yakın buldukları kişilerle özdeşim kurmaya, onları taklit etmeye ve onlardan bir şeyler öğrenmeye başlarlar (Yazgan İnanç vd., 2012).

Bowlby (1969)’nin bağlanma kuramı, bebek ve bakıcısı (genellikle anne) arasındaki özgün ilişkinin önemini ve doğasını kapsamlı bir şekilde ortaya koyar. Bowlby’e göre bağlanma, karmaşık bir kontrol sistemi içinde gerçekleşir ve bakıcı (genellikle anne) ile bebek

arasında karşılıklı bir ilişki gerçekleşir. Bowlby, bağlanmanın gelişiminde dört safha tanımlamıştır. İlki doğumu takip eden ilk üç aydır. Bu safhada tutunma, ağlama ve emme gibi bağlanma davranışları görülür. İkinci safha, üçüncü ve dokuzuncu aylar arasını kapsar. Bu safhada bebeğin bağlanma davranışları dağarcığı artar ve bebek, yetişkine fiziksel yakınlaşmaya isteklidir. Üçüncü safha birinci ve ikinci yaşlar arasını kapsar. Bu safhada bebek, insanlar arasındaki farkı gözetebilir ve bebeğin davranışı amaca yöneliktir. Dördüncü safha üçüncü ve dördüncü yaşlar arasını kapsar. Bu safha çocuğun gelişen bilişsel yeteneklerini içine alır. Çocuk ile anne arasındaki etkileşim davranışlarında sıklık olmadığında çocuğun dikkati farklı uyaranlara yönelir (Busch, 1992).

Bowlby, bağlanmayı iki kişi arasındaki yakın duygusal ilişki olarak tanımlamış, yakınlığı sürdürmek ve karşılıklı etki olarak nitelendirir. İlk bağlanma ilişkisinin hayatın ilk yılında bebek ve anne arasında gerçekleştiğini, çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik boyunca kısmen etkisini sürdürdüğünü kabul eder. Anne-bebek bağlanması kişinin sağlıklı duygusal gelişimi için ciddi derecede önemli bir süreçtir. Bowlby, bebeklerin anne figürü olan esas bir kişiye ihtiyacı olduğunu vurgular. Bu sürece hem anne hem de bebek aktif olarak katılır. Annenin temel özelliği duyarlı yanıt verme, bebeğe göre kendini ayarlama ve bebekten gelen sinyallere yanıt verebilme yetisidir. Bebeğin verdiği yanıt da sürece önemli katkı sağlar (Meggitt, 2013). Çocuk gelişimi üzerine güncel fikirler üreten en etkili kişilerden biri olan John Bowlby, bağlılığın köklerinin annenin bebeğin ihtiyaçlarını ne derece önemseydiğine dayandığını belirtir. Gülümseme, ağlama, emme vb. işaretlere verilen tepkinin biyolojik olarak önceden programlandığını; ancak bunları yerine getirirken anne ve bebeğin bol bol yakın temasa geçtiğini ve bundan da aralarındaki ilişkinin bağlılığını duyduğunu ileri sürer (Pope, 2003). Annenin bebeğin kendisine gereksinim duyduğu anda yanında olması, ona bakım/koruma sağlaması, ihtiyaçlarına duyarlı olması ve doyum sağlaması bebekte temel güven duygusunu geliştirir. Annenin gerekli yakınlığı ve bakımı sağlayamaması bebekte özen gösterilmeyeceği, değer verilmeyeceği ve hiçkimsenin de ihtiyaç duyduğunda onun yanında olmayacağı, onu korumayacağı algısını yaratır (Solmuş, 2010). Bağlanma güvenliği, sağlıklı çocuk gelişimini destekleyen koruyucu temel bir faktördür. Çocuk kendisine bakım sağlayan kişiyi (genelde anne) korku duygusunu yaşadığı zamanlarda güven kaynağı olarak kullanır. Karşılıklı doyum sağlayan ya da zevk veren etkileşimler çocuğun hayatının ilk yıllarında güvenli bağlanma ile sonuçlanır; bilişsel ve dil alanı gibi çocuğun gelişim alanlarını olumlu yönde etkiler. Bebekler için sağlıklı bir

sosyal-duygusal çevre daima duyarlılık ve destekleyici bağlanma ilişkisini kapsamalıdır (Bohr ve BinNoon, 2014).

Bebeklik dönemi, ebeveynlere bağlanmanın en fazla olduğu dönemdir. Olumlu ve sağlıklı anne-bebek etkileşiminin başlaması ve sürdürülmesi için bebeklerin gelişimsel özelliklerinin bilinmesi gereklidir.

Bebeklik Dönemi Gelişim Özellikleri

İnsan gelişimi, çok yönlü ve karmaşık bir süreçtir ve kişi, gelişim süreçlerinin etkisini ömrü boyunca taşır. Gelişim, bireyin doğuştan getirdiği biyolojik süreçlerle, çevre koşullarının sürekli etkileşimi içinde oluşur (Cüceloğlu, 2013). Sıfır-iki yaş arası kapsayan bebeklik yıllarının insan gelişimi açısından kritik yıllar olduğu, bu yıllarda bireye sağlanacak destekleyici olanakların onun kendisi için mümkün olan en üst kapasiteye çıkmasında önemli olduğu bilinen bir gerçektir (Avcı, 2003).

Bebeklik, yetişkinlere bağımlılığın en fazla olduğu dönemdir. Bu dönem boyunca dil, sembolik düşünce, duysal motor eşgüdüm ve sosyal öğrenme gibi birçok psikolojik aktivite yeni yeni başlar (Santrock, 2015). Sıfır-iki yaş grubundaki tüm bebeklerin gelişimlerinin aralıklarla takip edilmesi gerekir; çünkü bebeğin karşılaşabileceği sorunlar hem fiziksel hem de psikolojik olarak tüm yaşamını etkileyen izler bırakabilir. Hayatın bütününde ortaya çıkabilecek fiziksel ve davranışsal sorunların kaynağı ya da temeli Sıfır-iki yaşlar arasında yaşanabilir. Çocuğun gelişiminde ortaya çıkabilecek gecikmeler, erken eğitsel ve davranışsal destekle azaltılabilir ya da önlenir. Gelişim geriliğini belirlemek için özellikle ilk altı yaş içinde çocukların hareket, konuşma, bilişsel ve sosyal-duygusal gelişimlerinin yaşıyla uyumlu davranış gösterip göstermediği incelenmelidir (Solmuş, 2010). Bebekler, dünyayı fiziksel eylemleriyle anlarlar. Basit reflekslerden, birçok yaşantıdan geçerek örgütlü şemalar grubuna ilerlerler (Miller, 2008). Bu dönemde motor yetenekler ve koordinasyon, dil becerisi, duysal beceriler gibi çeşitli yönlerden gelişim gösteren bebekler, dönem içinde aile üyelerine ve diğer bakıcılara bağımlılık duygusu geliştirirler, güvenmeyi ya da güvenmemeyi, sevgilerini ve diğer duygularını göstermeyi ya da göstermemeyi öğrenirler. Ayrıca temel duyguları ifade etmeyi öğrenip kendilik ve bağımsızlık duygusu geliştirirler (Yazgan İnanç vd., 2012).

Bebeklik döneminde bebekler nesnelerin isimlerini sorar, yeni sesler ve ritimler oluşturur, konuşmadan önce eleriyle kollarıyla çizerek sevincini veya herhangi bir duygusal durumunu anlatmak için çabalar. Söz konusu ritmik ve devinimsel ifadeler bebeğin içgüdü dilinin birer betimleyici ifadesidir. Birinci yaşta vurma, el çırpma gibi hareketler yapar. Dokunarak, tadararak ve görerek her şeyi denemeye meraklıdırlar. Bebek duyu organları ile yakın çevresini keşfetmeye çalışır. Zengin uyarıcıların bulunduğu bir çevre bebeğin ileriki yaşlarda hayal gücünü ve merak duygusunu geliştirir (Argun, 2004).

Bebeklerde refleksif hareketler, yaş ve nörolojik yapılarına göre çeşitli derecelerde görülür. Bebeğin bedeninin dış uyaranlara karşı istemsiz tepkiler vermesi refleksif hareketleri ifade eder. İlkel reflekslerin çoğu bebeğin yaşamıyla ilgiliyken diğerleri 9-15. aylarda oluşan bebeğin duruşuna ilişkin istemli hareketlerin öncüsüdür (Aral, 2014).

Bebek, hayatının ikinci yarısında kısa sürede oturmayı ve ayakta gezinmeyi öğrenir. Bebek, bu aylar içinde ayakta nasıl kalacağını keşfeder. Keşfi sonunda fiziksel anlamda bağımsız olsa da duygusal anlamda çevresindeki diğer insanlarla bağ kurma gereksinimi duyar. Çevresindekiler tarafından onay ve sevinç ile karşılandıklarında yeni yeteneklerini tekrarlayarak yaparlar (Davies, 2010).

Bebeğin gelişimi farklı etkileşim durumlarında izlenir. Bebek, çevresi ile etkileşim kurarken sevinç duyduğu zaman anne de onunla beraber sevinir; ama bebeğin gelişmesinde yavaşlama gördüğünde anne bu durumdan endişe duyar. Aslında her çocuğun gelişme şekli birbirinden farklıdır ve karakterlerin karmaşık bir şekilde birleşiminden oluşur (Küçüköyük, 2002).

Bebekler bir yaşına doğru ilgilerini daha uzun süre oyuna verebilirler. Bu dönemde tahta veya plastik blokları üst üste dizip, devirme şeklinde oyun oynayabilirler. Bu, bebekleri keyiflendirir. Emekledikçe araba ve topları sürüklemekten zevk almaya başlar, otururken kucağına atılan topu itebilir. Bu dönemde bebekler oyuna uzun süre yoğunlaşamazlar; ancak anne, baba ya da kardeşleriyle birlikte oyuna uzun süre ilgi gösterebilirler (Çelen, 2013).

Anne-bebek etkileşimi ve bebeğin gelişimi birbiri ile ilişkilidir. Anne-bebek etkileşiminin artırılmasının bebeğin gelişimi için son derece önemli olduğu bilinir. Gelişim alanlarının ve bu alanlara ilişkin genel özelliklerin bilinmesi anne ve bebeklere uygun öğrenme ortamlarının oluşturulması açısından önemlidir. Her bir gelişim alanına ilişkin özelliklerin belirlenmesi bebeklerin ihtiyaçlarının zamanında ve doğru bir şekilde karşılanmasını

sağlar. Bu yüzden bebeğin gelişiminin sosyal-duygusal, dil, psikomotor ve bilişsel gelişim açısından incelenmesi gerekir.

Sosyal-Duygusal Gelişim Özellikleri

Çocuğun ilk sosyal etkileşimi doğduktan hemen sonra anneyle etkileşimi ile başlar. Bebeklikte gelişen en önemli sosyal duygusal özelliklerden biri bağılılığın gelişimidir. Bebek, ihtiyaçlarını karşılayan, sevgi ve ilgi gösteren, ağlama, gülme, konuşma tepkilerine cevap veren anne ya da anne yerine geçen kişiye bağlanır. Bu bağlanma, hem bebeğin kendisi dışındaki çevreyi tanınması ve öğrenmesi için hem de gelişimi için zorunludur (Özlü Fazlıoğlu, 2009). Bebekler yaşamın ilk yılında çevrelerindeki insanların, nesnelerin ve kendilerinin hareketlerini fark etmeye başlarlar. Bu farkındalık onların içinde bulundukları ortamda kendileriyle fiziksel dünya arasındaki ilişkiyi öğrenmelerine fırsat verir (Akoğlu ve Turan, 2015).

Freud ve Erikson'a göre bebek, doğduktan sonraki ilk yılda bakım verenine bağımlıyken sonraki yılda bu bağımlılığın özerkliğe dönüştüğü anlaşılır. Mahler (1998) ise bu sürece genel olarak "bireyleşme, ayrılma" adını verir. Ayrılma ve bireyselleşme, birbirini tamamlayan iki durumdur. Ayrılma, çocuğun anneyle ortak yaşamsal birleşme durumundan çıkışını, bireyleşme de kendi ayırt edici bireysel özelliklerini üstlendiğini gösteren başarılar içerir. Bu yaklaşım Mahler (1998)'in anne tutumunun çocuğun erken dönem sosyal gelişimi üzerinde etkili olduğunu gösterir (Akoğlu ve Turan, 2015).

Bebeklik döneminde anne, bebeği için güven kaynağıdır. Temel güven duygusunun gelişiminde kritik dönem olan bebeklik döneminde bebeğin ihtiyaçlarının karşılanmasının yanında annenin ilgi ve sevgi de göstermesi gerekir. Sağlıklı bir duygusal gelişim, bebeğin kendisini güvende hissedip çevresindeki insanlara karşı güven duygusu geliştirebileceği, samimi ve sıcak ilişkiler kurabileceği fiziksel ve psikolojik kurguyu oluşturur (Güngör Aytar, 2006). Bowlby'ye göre bebekler ve bakım veren kişiler biyolojik olarak bağlanma davranışının ortaya çıkmasında donanımlıdır. Bebek, ağlar, sarılır, mırıldanır ve güler. Emekleme ve yürüme aşamasından sonra annesini takip eder. Burada bebeğin temel amacı, bakım veren kişiyi yanında tutmaya çalışması, uzun dönemdeki amacı ise bebeğin hayatta kalma şansının artmasıdır (Santrock, 2015).

Başlangıçta hep alıcı gibi görünen bebek, gerçekte anne ile sürekli bir duygu alışverişi içindedir. Bebeğin gülümseyişi ve sevinci anneye haz verir. Duygusal ilişkinin yoğunlaşması, anne ve bebek için doyum sağlayıcı olur (Bak, 2011). Bebekler yeni doğduklarında etrafındaki insanlar tarafından gösterilen belli duygusal işaretleri yanıtlarlar. Bu olgu, diğer insanların duygusal durumlarda ya da benzer işaretleri oluşturmak için bir birey tarafından gösterilen duygusal işaret eğilimi (duygusal buluşma) olarak ifade edilir (Erden, 2010). Sosyalleşme süreci doğumla birlikte başlar. 5-10 aylar arasında bebekte kendisi ile sürekli ilgilenen kişiye bağlılık başlar. Bebeklik döneminde bebeğin duygusal tepkilerine özellikle annenin verdiği geri bildirimler çocuğun duygusal gelişiminde önemli rol oynar (Atay, 2011).

Bebekler 6-8 ayları arasında yabancı kaygısı tepkileri gösterirler. 6. aydan sonra kendilerine bakım veren kişiden ayrı kalma korkusu yaşarlar. Bebekler anne ya da babasının aynı evde başka bir odaya gitmesine bile tahammül edemeyip ağlar. 9-12 aylar arasındaki bebek genellikle anneye bağlanır. Bu dönemde bebek, dünyayı keşfetme konusunda yardımcı olmak için anneyi kendisine güvenli bir dayanak olarak görür, annesinin görüş mesafesi içinde olmayı ister ve bebekte yabancılardan korkma davranışı gözlenebilir. Annelerine karşı güvenli bir bağ geliştiren bebeklerin annelerinin bebeklerinin bağımsız oyunlarına daha fazla destek sağladıkları, çocuklarının gereksinimlerine daha duyarlı oldukları ve çocuklara şefkatlerini, duygularını daha açıkça belirttikleri belirlenmiştir. Bu tür etkileşime giren annelerin çocuklarıyla daha fazla oyun oynadıkları, çocuklarının yanında çok ender sessiz kaldıkları, davranışlarını çocuklarından aldıkları ipuçlarına göre ayarladıkları gözlenmiştir (Davaslıgil, 2011).

12-24 ayda bebeğin ilgisi çevreye yönelir. Aile bireylerinin davranışlarını gözleyerek taklit eder. Tek başına paralel oyun oynar. Duygusal açıdan hâlâ anneye bağımlıdır. Kitaplara ilgi duymaya başlar. Bebek, anne babaya güvenli bağlandığında, anne babası yanında iken yabancı bir oyun ortamında mutlu bir şekilde oynar. Anne baba odadan ayrıldığında ağlayabilir ancak geri döndüğünde onu keyifli bir şekilde karşılar. Güvensiz/kaçınan bağlanmanın görüldüğü bebekler yabancı bir oyun ortamında iken anne baba oradan ayrıldığında ağlayabilir ya da ağlamaz. Anne baba ortama geri döndüğünde onu görmezden gelebilir ve ondan uzaklaşabilir. Güvensiz/kararsız bağlanan bebek ise yeni bir oyun alanında iken anne babası oradan ayrıldığında şiddetli bir huzursuzluk gösterir. Anne-baba döndüğünde bile bebek kolaylıkla sakinleştirilemez. Kavuşma sırasında umutsuz bir

şekilde anne babaya yapışma ve anne babayı öfkeli şekilde reddetme arasında gidip gelir (Akoğlu ve Turan, 2015; Santrock, 2015).

Bebeklerin sosyal yetenekleri göz teması kurma, duygusal anlamda kendini ifade etme, yakın çevresindeki insanlarla etkileşime girme, kendinin ayrı bir birey olduğunun farkına varma kazanımlarından sonra hızlı bir şekilde gelişir. Çevredeki bireylerle etkileşime girerek oyun oynadıkça kişisel yetenekleri de gelişir ve kişisel, sosyal, duygusal alanda daha dengeli bir birey olur (Warner, 2010).

Dil Gelişim Özellikleri

Dil, semboller sistemine dayalı bir iletişim türüdür. Dil, bir topluluk tarafından kullanılan sözcüklerden ve onların değişimi-birleşimi için kurallardan oluşur. Başkalarıyla konuşmak, onları dinlemek, okumak ve yazmak için dile gereksinim duyulur. Dil, bilgileri bir kuşaktan diğer kuşağa aktarmaya ve zengin bir kültürel miras oluşturmaya izin verir. Konuşmayı ve çevredeki diğer insanları anlamayı öğrenmek, bebekler için karmaşık bir yetenektir. Çocukların hepsi konuşmaya başlamadan önce sesler çıkarırlar. Çocuklar, konuşmak, duygu ve düşüncelerini ifade etmek için iletişime girmek durumundadır. Bebeğin ilk hareketleri ve sesleri ile iletişim başlar. Dilin kazanılmasında doğuştan getirilen bilişsel yeti etkindir ve çevre yaşantıları ile iyileştirilir. Dil gelişimi yönünden yaşamın ilk bir yılı konuşma öncesi (prelinguistik) dönem olarak tanımlanır. Konuşma öncesi dönem, bebeğin ilk kelimeleri çıkarmadan önce ses ve mimikleri ile iletişim kurduğu dönem olup, bu dönemin ilk kelime çıkışı ile bağlantılı olduğu düşünülür (Vithman ve diğerlerinden aktaran Karacan, 2000). Yaşamın ilk yılı söz öncesi iletişim evresi olarak adlandırılırken 12-24 ay arası sözcük öğrenme olarak adlandırılır. Alanyazında sıfır-iki yaş arasındaki dil ve iletişim özelliklerinin yaşlara göre farklı şekillerde sınıflandırıldığı görülür (Topbaş, 2005; Santrock, 2015). Dil ve iletişim özelliklerinin söz konusu sınıflandırma kapsamında ele alınması gerekir.

Yeni doğan döneminde (0-1 ay), bebeklerin çıkardıkları sesler, farklı tonlardaki ağlamalarla sınırlıdır. Konuşmanın gelişimi için arama, emme, yutma refleksleri önemlidir. Konuşmada asıl etken beslenme ve nefes almadır. Yeni doğan döneminde bebeğin çıkardığı sesler açlık ve rahatsızlığa işaret eder. Birinci ayın sonunda anne, bebeğinin ağlama nedenini belirleyebilir. Cıvıldaama döneminde (2-4 ay), ağlamanın yanında basit sesler de çıkarır. Bu çağıltı sesleri gırtlığın arka tarafında yapılır ve genellikle bakıcıyla

olan etkileşim sırasında hoşnutluğu ifade eder. Bebek, sesi ses olarak çıkardığının farkındadır. Çıkardığı seslerden mutlu olarak ses oyunları oynar ve kendiliğinden sesler çıkarmaya başlar. Çevredeki insanların seslerine tepki verir ve annesinin sesine gülümser (Santrock, 2015).

Babıldama döneminde (4-6 ay), bebek dilini uzatır, yuvarlar, "ba, ba, ba" gibi ünlü ünsüz bileşiminden oluşan sesler çıkarır. Mutluluğunu ifade eden sesler çıkararak bu sesleri taklit eder. Babıldama dönemi, bebeğin tek başına konuşmaya başladığı dönemdir. Çevredeki dilin niteliklerini kazanır. Yetişkinlerin konuşmasına benzer sesler çıkararak cevap verir. 5 aylık bebekler, biri söylediğinde kendi isimlerini tanırlar (Santrock, 2015).

Başkalarının seslerini taklit döneminde (9-11 ay) bebekler insan sesini bilinçli şekilde taklit ederler. Taklit davranışı bebeklerin sosyal ve dil gelişiminin desteklenmesinde belirleyicidir. 9-12 ay arasında bebekler nesneleri gösterir ve dilin sosyal boyutu açısından büyük önem taşıyan sözel olmayan istek bildirme ya da işaret etmeyi kullanırlar. Yetişkinlerin seslerine benzer sesler çıkararak iletişimi sesle gerçekleştirirler. Özellikle de sesle birleştirilen hareketleri taklit etmekten keyif alırlar. Göstermek ya da işaret etmek gibi jestleri kullanmaya başlarlar. Bebeklerde motor koordinasyon gelişince cee oyunu, el sallama, konuşmaları etrafındakilere bakarak takip etme gibi etkileşimler oluşur. Ebeveynin gösterdiği nesneye dikkati yöneltmek için ebeveynin bakışlarını izlerler. İletişim daha çok jest ve mimiklerle ifade edilir. Anlama becerileri çevrelerindeki nesnelerle ve durumlarla sınırlıdır (Karabekiroğlu, 2013; Akoğlu ve Turan, 2015; Santrock, 2015).

Ses sözcük döneminde (11-13 ay), bebekler insan seslerini bilinçlice taklit ederler. Bebek sık sık mırıldanarak yetişkin konuşmasına benzer dizeler oluşturur. Bebekler yaklaşık 8-12 aylıkken göstermek ya da işaret etmek gibi jestlerini de kullanmaya başlarlar. Bir şeyin arkasından el sallayabilir, “evet” anlamında kafasını eğer, daha çok süt istemek için boş fincanı gösterir ve ilgiyi ona çekmek için köpeği gösterebilir (Santrock, 2015). 13 aylık bir bebek yaklaşık 50 sözcüğü anlayabilir.

Tek sözcük döneminde (14-18 ay), bebek gerçek konuşmaya geçer. İlk sözcüğü söylemeye başladığında dilin başladığı düşünülür. Bebeğin söylediği sözcüklerin belli bir nesneyi ya da durumu ifade etmek için doğru olması gerekir. Kullandıkları ilk sözcükler anne ve baba gibi yakın çevresindeki kişiler ya da çevredeki durumlarla (sıcak, kirli gibi) ilgilidir. Kullanılan sözcüklerin anlamlarında daralma veya genelleme meydana gelebilir. İki

sözcüklü ifadeler döneminde (18-24 ay) bebeklerin sözcük dağarcığına haftada ortalama 10-20 arasında sözcük dâhil olur. Bebekler sözcükleri birleştirirler. Sözcüklerin birbirleriyle olan ilişkilerini anlayarak onları yan yana getirip anlamlı bir ifade çıkarmaya çalışırlar. Sözcük dağarcığındaki hızlı artış sözcük patlaması olarak, tek sözcük dönemi ise telgrafik konuşma evresi olarak da adlandırılır ve bu evre genellikle isim ve fiillerin birleşiminden oluşan bir evredir. Örneğin “ben su içiyorum” yerine “ben içmek su” ifadesini kullanabilirler (San Bayhan ve Artan, 2004; Yıldız Bıçakçı ve Aral, 2009; Küçükkaragöz, 2011; Santrock, 2015).

Psikomotor Gelişim Özellikleri

Hayatın ilk yılında bebeğin boy ve kilosunda hızlı bir artış görülür. Bebeklerde doğum ağırlığı beşinci ayda ikiye, ilk yılın sonunda üçe ve otuz ayın sonunda da dörde katlanır. Boy uzunluğu bebek doğduğunda 48-53 cm, ağırlığı ise ortalama 3,5 kg'dır. Yeni doğan bebeğin başı vücuduna oranla daha büyüktür. 1-2 yaş aralığında bebek 10-12 cm uzar. 2 yaşındaki bir bebek yaklaşık 12-15 kg arasında ve boyu ise 81-89 cm'dir. Bir yaştan sonra bebek, doğum uzunluğunun yarısı kadar, ikinci yılın sonunda ise % 75'i kadar uzar. Beden oranlarındaki artış eşit değildir. Bebeklikten sonra baş büyümesi yavaşlar, kolların, el ve ayakların büyümesi ise çok hızlıdır. Kasların gelişimi de baştan ayağa ve içten dışa ilkesine uyar (Atik Tuğrul, 2014; Boz, 2015; Santrock, 2015).

Bedenin büyümesi, vücut organlarının, iskelet sisteminin gelişmesi, kanın hareket etmesi ve sinir-kas bağlarının kuvvetlenmesi için hareket vazgeçilmezdir. Psikomotor gelişim, motor becerilerde ortaya çıkan davranışların kontrol altına alınması sürecidir ve fiziksel büyüme ile merkezi sinir sisteminin gelişimine paralel olarak organizmanın isteme bağlı hareketlilik kazanması olarak da ifade edilir (Şahin, 2010; Boz, 2015). Çocuk gelişiminde önemli bir yer tutan psikomotor gelişim, yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Çocuk, doğduğu günden itibaren hareket etme ihtiyacını gidermek için yattığı yerden başını kaldırma, göğsünü kaldırma, ellerini, kollarını, bacaklarını hareket ettirme, dönme, emekleme gibi davranışları kazanır. Düşünülmeden, bağımsız olarak yapılan bu ilk hareketler daha sonra vücut hareketlerine, zamanla dış uyarıcıların kontrolü ile çeşitli motor etkinliklere dönüşür (Aral vd., 2011). Bebek doğduğunda vücudunu kontrol edecek güçte değildir. Vücudun denetim altına alınması, büyüme, olgunlaşma ve öğrenmeyi gerektirir. Bebek, başlangıçta refleksif ve denetimsiz genel vücut hareketleri olmak üzere

iki tür hareket yapar; ancak bebek, vücudunu çok hızlı bir şekilde kontrol altına alır ve iki yaşında psikomotor gelişimde büyük bir ilerleme meydana gelir (Senemoğlu, 2011). Psikomotor gelişim dönemlerinin temeli olan refleksler, aşağı beyin merkezinin kontrolündeki istem dışı davranışlardır. Normal gelişim gösteren bebeklerde refleksler azalır, kaybolur ya da olgunlaşarak hareket formlarını oluşturur. Olgunlaşan bu değişimleri sinir sistemi organize eder. Bu davranışlar öncelikle hayatta kalmak için gereklidir. Daha sonra uyum sağlamayı ve son olarak da sonraki hareketler için temel oluşturmayı beraberinde getirir (Boz, 2015). Refleksif hareketler dönemi, bilgi toplama evresi ve bilgi çözme evresi olmak üzere iki evrede incelenir (Özer ve Özer, 2012; Berk, 2013; Gallahue vd., 2014; Boz, 2015).

Bilgi toplama evresi, doğum öncesi dönemden başlar ve bebekliğin dördüncü ayına kadar devam eder. Fetüsün ve yeni doğan bebeğin hareketlerini alt beyin merkezi yönetir. Bebek bu evrede refleksleri ile bilgi toplar, besin arar ve korunur.

Bilgi çözme evresi, bebeklik döneminin yaklaşık dördüncü ayında başlar. Bu evrede üst beyin merkezinin gelişimine bağlı olarak refleksler giderek kaybolur ve yerini istemli hareketlere bırakır.

Bebekğin ilk istemli hareketleri ilkel hareketler olarak ifade edilir. İlkel hareketler bebeklik döneminde gelişen, tam gelişmemiş hareketlerdir. Bu dönemde bebekler baş, boyun, gövde kontrolü gibi denge hareketlerini; sürünme, emekleme, yürüme gibi yer değiştirme (lokomotor) hareketlerini, uzanma, yakalama, bırakma gibi nesne kontrolü gerektiren hareketleri gerçekleştirirler (Tepeli, 2011; Özer ve Özer, 2012).

Bebeklerde motor gelişim, genelde aynı yolları izler. Her bebek genelde yürümeden önce emekler. Yürümeye ilk başladıklarında bir eşyaya veya bir yetişkinin ellerine tutunmaya ihtiyaçları vardır. Fiziksel becerileri geliştikçe tutma ve yakalama işlerinde daha başarılı olmaya başlarlar (Trawick-Swith, 2013). Bebekler, becerileri benzer bir şekilde kazanırlar ve bir yandan kazanılmış becerileri kullanırlarken diğer yandan yeni becerileri denemeye çalışırlar. Böylece bebekler bazı becerilerde yeterli gelişim düzeyindeyken, diğer becerilerde düşük gelişim düzeyinde olabilirler (Jhonson ve Martin'den aktaran Özer ve Özer, 2012).

Gelişimci Arnold Gesell (1934), bebek ve çocukların yuvarlanma, oturuş, duruş ve diğer motor becerilerinin sabit bir sırada ve belirli bir zaman çerçevesinde geliştiğini ileri sürer.

Motor gelişim, bir genetik planın gelişimi ve olgunlaşma ile ilişkilidir. Dinamik Sistemler Teorisi'ne göre bebekler algı ve eylemle motor becerilerini birleştirir. Bebekler, motor becerilerini geliştirmek için çevrelerinde bazı şeyleri algılamalıdır böylece eylem için güdülenmeli ve algılamalarını ahenkli hareketler için kullanabilmelidirler. Yeni bir davranış; sinir sisteminin gelişimi, fiziksel özellikler, hareket olanakları, çocuğun ulaşmaya güdülendiği hedef ve becerilere yönelik çevresel destek gibi birçok yakınsak faktörün sonucudur. Bir motor beceriyi iyice öğrenmek, becerinin çeşitli bileşenlerinin eşgüdümlü şekilde aktif kullanılma çabasını gerektirir. Bebekler, yeni bir görev istendiğinde muhtemel çözümlerin farkına varır ve seçer, kendi mevcut hareket örüntülerini biraz değiştirerek değişmiş örüntüleri bir araya getirirler (Santrock, 2015).

Bebeklik dönemi psikomotor gelişim özellikleri, büyük (kaba) ve ince motor becerileri kapsar. Büyük motor beceriler, duruşsal denetim gerektirir. Duruş, düz ve doğru durmaktan öte bir şeydir. Deri, eklemler ve kaslardan gelen verilerle bağlantılı bir süreçtir. Yeni doğan bebekler duruşlarını istemli olarak kontrol edemezler, zamanlarının büyük bir bölümünü yüzüstü veya sırtüstü yatarak geçirirler. Doğumu takip eden birkaç hafta içinde başlarını dik tutabilirler ve yüzükoyun yatarken başlarını kaldıracırlar. 2 aya varmadan bebekler kucakta veya bebek koltuğunda destekli oturabilirler; fakat 6 veya 7 aylık olana kadar kendi başlarına oturamazlar. 8-9 aya varmadan kendilerini yukarı çekmeyi ve bir koltuğa tutunmayı genellikle öğrenirler. 9-12 aylar arasında karşılıklı basit oyunlar oynarlar. Tek başına 15-20 dakika boyunca bir yetişkinin yanındayken oyun oynarlar. Parmaklarını kullanarak yiyecekleri ağızına atabilirler. Ayakta duruş ilk 1 yılda yavaş yavaş gelişir. 10-12 ayda çoğu kez tek başlarına ayakta durabilirler. Bebekler yürümeyi öğrendiğinde denge kontrolleri ve güçlerinin sınırlı olmasından dolayı kısa adımlar atarlar. 12 aylık bebeklerde tüm denge reaksiyonları ortaya çıkar. Yalnız ayağa kalkabilir, bir eliyle tutunarak yürüyebilir ve ilk bağımsız adımlarını atabilirler. Birinci yılın motor başarıları, bebeklerin çevrelerini daha yoğun keşfetmelerine ve başkalarıyla karşılıklı iletişime geçmelerine olanak sağlayarak bebeği gittikçe artan şekilde bağımsızlaştırır. Hayatın ikinci yılında bebekler daha hareketli becerikli hale gelirler. 18-24 aydan önce bebekler, kısa mesafeyi dimdik koşabilir, yerdeki cisimlerle oynarken çömelme pozisyonunda ayakları üzerinde denge sağlayabilir, dengesini kaybetmeden geriye doğru yürüyebilir, düşmeden ayakta durarak bir topa vurabilir, ayakta bir topu fırlatabilir ve yere atlayabilirler. İnce motor beceriler ise bir oyuncakı kavramak, bir kaşığı kullanmak, bir

gömleği düğümlemek veya parmak hareketlerini gerektiren hareketleri içerir. İlk 2 yıl boyunca bebekler ulaşım kavrama hareketlerinde ustalaşır. Başlangıçta omuzları ve dirsekleri ile hareket ederek bir nesneye doğru salınarak ulaşırlar. Nesneye ulaştıktan sonra bileklerini kullanır, ellerini çevirir, baş ve işaret parmaklarını koordine ederler (Miller ve Davis, 1992; Pedük, 2011; Karabekiroğlu, 2013; Santrock, 2015).

Bilişsel Gelişim Özellikleri

Bilişsel terimi bellek, akıl yürütme, problem çözme, kavramları ve düşünmeyi içine alan bir terimdir. Gözlemlenemeyen süreçleri içerdiği için bilişsel gelişimi araştırmak zordur. Bebeklerin düşüncelerini söylemelerini istemek mümkün olmadığından bilişsel gelişimini araştırmak çok daha zordur (Gander ve Gardiner, 1995). Bebeklik dönemi, bilişsel gelişimde son derece önemlidir. Bebekler dünyayı hareketleri ile anlar ve çevreyle etkileşime girerler. Bebek doğduğu günden itibaren çevreyi keşfetmeye başlar. Bebek geliştikçe yeni davranış örüntüleri göstererek bilinçli hareketlerde bulunur. Bu dönemde bebek henüz vücudunun farkında olmadığından kendisini dış dünyadan ayıramaz (Gander ve Gardiner, 1995; Cüceloğlu, 2013). Bilişsel gelişim, çevre ile etkileşimi sağlayan, dış dünyayı anlamaya yarayan, bilginin edinilip kullanılmasına yardım eden, tüm zihinsel süreçleri içine alan bir gelişim alanıdır. Bilişsel gelişim, çocuğun gördüğü, duyduğu, dokunduğu, tattığı nesneler hakkında düşünmesini ifade eder (Aral vd., 2011). Çocuklar yeni bilgileri, daha önceki deneyimleri ile kaynaştırarak bağlam içinde amaca yönelik anlam üretebilme becerilerini geliştirebilmek için nesnelerin ne olduğunu ve nasıl çalıştığını bilmeye, dünya hakkında bilgi edinmeye, dil kullanımı ve sözcük dağarcığını geliştirmeye, bilgi üretme ve problem çözme becerilerini geliştirmeye ihtiyaç duyarlar (Ömeroğlu ve Kandır, 2005). Bebeklere mümkün olan en erken dönemden başlayarak uyarıcı materyaller ve yaşantılar sunulması, bebek beyninde sinyal iletimi (miyelinizasyon) ve yaşamsal becerilerin gerçekleştirilmesi için geçerli olan örümcek ağına benzer bağlantıların (sinaptik bağlantılar) oluşmasına yardımcı olur (Avcı, Ersoy ve Turla, 2008).

Piaget'in bilişsel gelişime ilişkin kullandığı temel kavramları ve duyu-hareket gelişim alt evrelerini ele almak bilişsel gelişimin anlaşılması için önemlidir.

Bilişsel Gelişimle İlgili Temel Kavramlar

Çocuğun çevresindeki dünya ile etkileşimini sağlayan ve bilgiyi edinip kullanmasına yardım eden bazı kavramlar oluşmuştur. Bu kavramlar aşağıda açıklanmıştır.

Şema, bilişsel gelişimin en temel kavramlarından biri olup örgütlenmiş davranış ya da düşünce örüntülerini ifade eder. Birey, şemalar aracılığıyla çevreye uyum sağlar. Çocuklar doğduklarında birkaç şemaya sahiptir. Çocukluktaki duyu-motor şemalar yetişkinliğe doğru gelişir (Bacanlı, 2013). Bilişsel gelişim, olgunlaşma ve deneyimin etkileşiminin ürünüdür. Yeni doğan bir bebek dünyaya çok sayıda refleksle gelir. Bebek, biyolojik bakımdan olgunlaştıkça ve çevreyle etkileşime girdikçe refleksleri değişikliğe uğrar ve yerini istemli hareketlere bırakır (Senemoğlu, 2011; Bacanlı, 2013).

Örgütlenme kavramı, basit yapıların daha karmaşık ve daha etkili olmak için sürekli koordine edilmesidir. Örgütlenme, insanların doğuştan getirdikleri temel eğilimlerden biridir. Birey, karşılaştığı durumları tutarlı bütünler haline getirmeye çalışır (Senemoğlu, 2011). Bilişsel gelişim kavramlarından biri de uyumdur (adaptasyon). Organizmanın çevreye uyumu tüm canlılar için gereklidir. Bilişsel gelişim, denge, dengesizlik ve yeni bir denge sürecidir. Özümleme kavramı da bilişsel gelişime ilişkin kavramlardan biridir. Özümleme, bireylerin yeni tanıdığı bir nesneyi kendinde var olan şema ile açıklamasıdır. Birey, özümleme yoluyla yeni deneyimlerini kendisinde olan şemalara uydurur. Uyuma, bireyin karşılaştığı yeni duruma göre yeni bir şema oluşturmaktır. Bireyde var olan şemalar yeni durumları açıklamaya yetmezse bu şemaların yeniden düzenlenmesi gerekir. Özümleme ve uyuma yoluyla çevresine uyum sağlayarak dinamik bir dengeye ulaşma süreci ise dengeleme kavramı ile açıklanır. Bir dengesizlik söz konusu olduğunda özümleme ve uyuma yoluyla dengesizlik giderilir ve yeni bir denge durumu sağlanır (Gander ve Gardiner, 1995; Senemoğlu, 2011; Bacanlı, 2013).

Bebekler doğuştan kalıtsal olarak bazı zihinsel yeteneklere sahip olmayabilirler; bilgi ve becerilerini geliştirebilecekleri bir kapasiteye, yaşamları için gerekli olan çevreye uyum sağlama becerilerine sahiptirler (Yavuzer, 2013). Bebeklik döneminin en önemli kazanımı, hedefe yönelik davranıştır; çünkü bebek, dış dünyaya hâkim değilken belli bir nesneye doğru elini kolunu kullanabilir hale gelebilir. Başlangıçta istemsiz kas hareketleri ile gerçekleşen durumlar zamanla belli bir hedefe yönelir (Bacanlı, 2013). Bilişsel gelişim çevresel şartlardan önemli ölçüde etkilenir. Çevre ile etkileşimin niteliği ve bebeğin 18 aylık dönemdeki yaşantıları bilişsel gelişimde önemli rol oynar. Erken yaşlarda karmaşık

algılama ve yaşantılardan edinilen tecrübeler için bebeğe fırsatlar sunmak ileriki yaşlarda bebeğin farklı öğrenme davranışları göstermesini etkiler (MEB, 2013). Bebeğin çevresiyle duyuşsal ve hareketşel etkileşime girmesi bilişşel gelişiminin temelini oluşturur. Bebeğin doğumundan itibaren çevreyi keşşfetmek için kullandığı temel araçlar duyuşsal ve hareketşel yeteneklerdir. Basit duyuşsal hareketlerde bulunan bebek, zamanla temel süreçler üzerine yenilerini koyarak çevresini anlayabilecek bilişşel sistem geliştirir (Cüceloğlu, 2013).

Piaget'in Duyu-Hareket Gelişim Alt Evreleri

Duyu-hareket evresi, yaklaşık 2 yaşa kadar sürer. Bu evrede bebekler, algısal yaşantıları (görme ve duyma gibi) fizikşel ve hareketşel (motorik) eylemlerle koordine ederek dünyayı anlama yollarını yapılandırırılar. Piaget'e göre duyu-hareket evresi altı alt evreye ayrılır (Özgün, 2015; Santrock, 2015):

Basit refleksler evresi, doğumdan sonraki ilk aya karşılık gelir. Algılama ve eylem temelde aranma ve emme gibi reflekslerle eşgüdümleir. Kısa bir süre sonra bebek, refleks için gerekli olan alışılmış uyarıcı olmadığında reflekslere benzeyen davranışlar sergiler. Bebeğin emme, yutma, adımlama, kavrama, yönelme gibi refleksleri bebeğin ilk şemalarını oluşturur. Bebek refleksleri yoluyla dünyaya motor tepkiler verir ve dünya hakkında bilgi edinir. Bu şemalar önce amaçsız şekilde ortaya çıkarken daha sonra amaçlı davranışların kazanılmasına öncülük ederler.

İlk alışkanlıklar ve birincil döngüşel tepkiler evresi, 1. ve 4. aylar arasında gelişen ikinci duyu-hareket evresidir. Bebek, alışkanlıkları ile birincil döngüşel tepkileri eşgüdümleir. Birincil terimi, bebeğin kendi bedeni ile ilgili anlamına gelir. Döngüşel tepki ise bebeğin bir davranışı sürekli tekrar etmesi anlamında kullanılır. Alışkanlık, onu açığa çıkaran uyarandan tamamen ayrılmış olan reflekse dayanan bir şemadır. Birincil döngüşel tepkiler ise önce rastlantısal olarak meydana gelen bir olayı tekrar gerçekleştirme girişimine dayanan bir şemadır. Alışkanlıklar ve birincil döngüşel tepkiler basmakalıptır; yani bebek her defasında hareketi aynı şekilde tekrarlar.

İkincil döngüşel tepkiler evresi, 4. ve 8. aylar arasında gelişen evredir. Bu evrede bebek kendisiyle olan meşşguliyetinin ötesine geçerek daha çok nesnelerle ilgilenir. Bebeğin kendi bedeni dışındaki bir varlık veya olaya odaklanması tepkiye ikincil bir nitelik kazandırır. Bebek kendi bedeninin dışındaki bir varlıkta veya kişide etki yaratırsa bu durumun tekrarlanması (döngüşel) için amaçlı bir çaba göstermeye başlar. Bebeğin şemaları kasıtlı

veya amaca yönelik değildir; fakat sonuçları nedeniyle tekrarlanır. Örneğin, bebek tesadüfen bir çingırağı sallayabilir ve çıkan sestten etkilenirse bu davranışı tekrarlar.

İkincil döngüsel tepkilerin eşgüdümlemesi evresi, 8. ve 12. aylar arasına karşılık gelen evredir. Bebek amaca ulaşmak için tek bir şema kullanır. Bu evreye geçmek için bebekler görme ve dokunmayı, el ve gözü eşgüdümlemelidir. Bebekler, önceden öğrendikleri şemaları birleştirirler. Aynı anda bir nesneye bakabilir ve onu tutabilirler ya da aynı anda çingırağı dikkatlice gözden geçirerek dokunsal olarak inceleyebilirler.

Üçüncül döngüsel tepkiler, yenilik ve merak evresi, 12. ve 18. aylar arasında gelişen evredir. Bu evrede nesnelerin birçok özelliği bebeklerin kafasını karıştırır. Bebek, tepkilerini çeşitlendirir, bilinçli denemeler yapar, nesnelerle sürekli yeni şeyler yaparak sonuçlarını araştırır. Bir bloğu düşürebilir, fırlatabilir, bir başka nesneye vurabilir, yerde kaydırabilir.

Şemaların içselleştirilmesi evresi, 18. ve 24. aylar arasında gelişen evredir. Bebekler basit sembollerini kullanma becerisi geliştirirler. Bir sembol, bir olayı temsil eden içselleştirilmiş algısal imge ya da sözcüktür. Basit semboller, bebeğe somut olaylara ilişkin onlarla doğrudan bir eylemde bulunmadan ya da onları algılamadan düşünmesine olanak sağlar. Bebekte sembolik düşünce baskın düşünme türü haline gelir. Bu evrede en önemli kazanım, çocuğun doğrudan yaşantı sahibi olmadan nesnelerle eylemler arasındaki ilişkileri zihninde canlandırmasıdır.

Bebeğin bilişsel gelişiminde önemli aşamalardan biri de nesne devamlılığıdır. Nesne devamlılığı (sürekliliği), nesnelerin görülmedikleri, duyulmadıkları ya da dokunulmadıkları zaman bile var olmaya devam ettikleri anlayışıdır. Piaget'e göre nesne devamlılığı duygusunun gelişmesi, bebeğin en önemli kazanımlarından biridir. Bebek, nesne ortadan kaldırıldığında nesnenin yok olduğunu ve duyu organlarının dışında bir dünyanın var olmadığını düşünür. Bir yaşına doğru ortadan kaybolan nesnenin var olduğunu düşünerek nesneyi aramaya başlar (Cüceloğlu, 2013; Santrock, 2015). Piaget'e göre bir bebekte nesne devamlılığı gelişiminin ilk işaretleri bebek iki aylık olduğunda ortaya çıkar. İki aylık bir bebeğe oyuncak gösterildiğinde ve oyuncuğun önüne bir paravan konulduğunda bebekte nesne devamlılığına yönelik bir şema oluşur. Buna karşılık bu yaştaki bebekler oyuncaklarını düşürdüklerinde ya da bir örtünün arkasında gözden yitirdiklerinde bu oyuncuğu arama davranışı göstermezler. Bebek altı ile sekiz aylık olduğunda bu durum değişmeye başlar, düşürdükleri oyuncuğu arama davranışı gösterirler.

Bu durum bebek, sekiz ile on iki ay arasında olduğunda değişir. Bu yaşlardaki çocuklar tamamı gizlenen oyuncacı veya nesneyi aramaya ya da uzanıp almaya başlarlar. On iki aylık bebeklerin çoğunluğu görünürde olmasa bile bir nesnenin varlığının sürdüğünü bilirler (Bee ve Boyd, 2009). 18-24 aylık bebekler nesnelerin temel fiziksel özelliklerini doğru olarak anlamış görünürler. Nesnenin saklanmış olabileceği her yeri araştırırlar, hatta nesneleri kendileri saklayabilirler (Gander ve Gardiner, 1995).

Her bir bebek farklı hızlarda büyüyüp gelişerek kendine özgü gelişim gösterir. Sosyal-duygusal, dil, psikomotor ve bilişsel gelişim alanlarının birbirleri ile etkileşimleri bebeğin hızlı bir şekilde gelişimini gerçekleştirir. Bebekler yaşamlarını devam ettirebilmek için çevreyle etkileşime girer ve duyularını kullanarak çevreyi keşfetme davranışı gösterirler. Zengin uyarıcıların bulunduğu, sevgi ve ilginin sunulduğu bir çevre bebeği tüm gelişim alanları bakımından destekler.

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde anne-bebek etkileşimi ve bebeğin gelişimi ile ilgili yurtiçi ve yurtdışında yapılmış olan çalışmalar günümüzden geçmişe tarih sırasına göre sunulmuştur.

Yurtiçinde Yapılan Çalışmalar

Alkan Ersoy, Kurtulmuş ve Çürük Tekin (2014), araştırmalarında sosyoekonomik düzeyi düşük ailelere uygulanan ve ev merkezli olarak yürütülen Aile Çocuk Eğitim Programı'nın annelerin çocuk yetiştirme tutumlarına ve ev ortamı düzenlemelerine nasıl etki ettiğini incelemişlerdir. Aile Çocuk Eğitim Programı, Aile Eğitim Programı, Gelişimsel Eğitim Programı ve ev ortamını destekleme çalışmaları olmak üzere üç aşamadan oluşmuştur. Ev ziyaretleri sırasında annelere çocuklarının gelişimini desteklemek için ev ortamının nasıl düzenlenmesi gerektiği ve oyuncak yapımı konusunda uygulamalar yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2-3 yaş grubunda çocuğu olan, Ankara'nın Etlik ilçesinde oturan, 35 anne ve çocukları oluşturmuştur. Araştırmada kontrol grupsuz ön test ve son test deneysel desen kullanılmıştır. Eğitim programı, annelere on hafta boyunca haftanın bir günü ve bir saat olarak uygulanmıştır. Verilerin toplanmasında Ev Ortamı Değerlendirme Ölçeği ile Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda Aile

Çocuk Eğitim Programı'nın çocuğun gelişimi ve eğitimine destekleyici ev ortamı hazırlamaya ve çocuk yetiştirme tutumlarına olumlu katkılarının olduğu ortaya çıkmıştır.

Büyüktaşkapu (2012), 1-3 yaş arasında normal gelişim gösteren 60 çocuğun gelişim düzeyleri ile annelerinin özyeterlik inanç düzeylerini belirlemek ve aralarındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yaptığı araştırmada Araştırmada Elibol, Mağden, Alpar (2007) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Anne Babalık Becerilerinde Özyeterlik Ölçeği ve 1-3 yaş arasındaki çocuklara Savaşır, Sezgin ve Erol (1994) tarafından geliştirilen Ankara Gelişim Tarama Envanteri uygulanmıştır. 1-3 yaş çocuklarının psikomotor, bilişsel, sosyal-duygusal gelişim seviyelerini incelemeye yönelik olan bu araştırma genel tarama modelindedir. Araştırmada verileri analiz etmek için frekans, yüzde değerleri ve korelasyon analizi teknikleri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda annelerin özyeterlik algılarının orta düzeyde olduğu, disiplin, öğretme ve oyun alanlarında kendilerini daha az yeterli hissettikleri, 1-3 yaş arasındaki çocukların en çok ince motor becerilerinde yetersiz oldukları, kaba motor, bilişsel-dil ve sosyal beceri-özbakım alanlarında yarıdan fazlasının gelişiminin yetersiz olduğu bulunmuştur.

Erdemir (2009)'in erken destek eğitim programının 18-36 aylık çocukların gelişimine etkisinin incelenmesi amacıyla gerçekleştirdiği çalışmada, deney grubunda 10 bebek 18-24 ay, 10 çocuk 24-36 ay aralığında olan 20 çocuğa erken destek eğitim programı uygulanmıştır ve kontrol grubuna müdahalede bulunulmamıştır. Eğitim programına katılan ve katılmayan 18-24 ay ve 24-36 ay aralığındaki çocuklar Ankara Gelişim Tarama Envanteri ile değerlendirilmiştir. Yapılan analizler sonucunda 18-24 ay grubunda genel gelişim, ince motor ve sosyal beceri-özbakım testlerinde deney grubu anlamlı bir biçimde kontrol grubundan yüksek puan alırken; dil bilişsel ve kaba motor gelişim alanlarında deney ve kontrol grubunda anlamlı bir fark bulunmamıştır. Genel gelişim, ince motor ve sosyal beceri-özbakım gelişim alanlarında 24-36 ay arasındaki deney grubundaki çocuklar lehine anlamlı bir fark gözlenirken, dil bilişsel ve kaba motor gelişim alanlarında anlamlı bir fark görülmemiştir.

Sarıkaya Çakır (2009), doğum tipi değişkeninin anne-bebek etkileşimine etkisini 230 anne ve bebeğinin katılımı ile incelemiştir. Araştırmada Anne Yeni Doğan Tanıtıcı Özellikler Soru Formu, Anne-Bebek Etkileşim Ölçeği I ve II, Yeni Doğanı Algılama Ölçeği I ve II kullanılmıştır. Çalışmada, sezaryenle doğum yapan annelerin yeni doğan bebekleriyle olan ilk temasları anne ameliyat servisine alındıktan sonra, normal doğum yapan annelerin ilk

temasları doğum odalarında olmaktadır. Araştırma kapsamına alınan sezaryenle doğum yapan anne ve yeni doğanların doğumdan sonraki ikinci gündeki gözlemleri araştırmacı tarafından, her bir anne ve yeni doğan için anket uygulama sırasında ve sonrasında anne ile yeni doğan bebeklerinin birlikte olduğu sırada odalarında yüz yüze görüşme ile yapılmıştır. Gözlemler minimum 20 ve maksimum 30 dakikada tamamlanmıştır. Gözlem sonuçları görüşmeden hemen sonra kaydedilmiştir. Araştırmanın sonucunda sezaryenle doğumun anne-bebek etkileşimini olumsuz etkilediği, annenin yeni doğanı algılaması üzerinde etkisinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca sezaryenle doğum yapan annelerin bebekleri ile etkileşimi başlatabilmek için diğer annelere oranla yakın çevredeki insanlara daha fazla gereksinim duydukları ortaya çıkmıştır.

Ömeroğlu ve Yaşar'ın (2006) yapmış oldukları “Aile Çocuk Eğitim Programı’nın Aile içi Etkileşime Etkisinin incelenmesi” adlı çalışma, 0-24 aylık bebeği olan alt sosyoekonomik duruma sahip ailelere Aile Çocuk Eğitim Programı uygulanarak aile içi etkileşimin desteklenmesi ve bu yolla çocuğun ihmalinin ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklem grubunda, Ankara ili Çankaya ilçesine bağlı Keklikpınarı ve İlker mahallelerinde yaşayan sıfır-iki yaş arasında bebeği olan ailelerden tesadüfi olarak seçilen 40 deney 40 kontrol grubu olmak üzere 80 anne yer almıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak “Aile Bilgi Formu” ve “Aile Değerlendirme Ölçeği” kullanılmıştır. Deney grubunu oluşturan annelere 12 hafta süre ile 0-6 yaş Aile Çocuk Eğitim Programı uygulanmıştır. Eğitimciler haftalık ev ziyaretleri sırasında Aile Eğitim Programı ve Gelişimsel Eğitim Programı uygulamış, aynı zamanda annelerle oyuncak yapımı ve ev ortamının düzenlenmesini sağlamışlardır. Araştırma sonucunda deney grubunda yer alan annelerin, kontrol grubunda yer alan annelere göre iletişim, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme ve davranış kontrolü alt ölçeklerinde aile çocuk eğitim programının yararlarını gördükleri ve olumlu yönde gelişme gösterdikleri ortaya çıkmıştır. Artan vd., (2004), alt sosyoekonomik düzeydeki annelerin ev ortamında çocuklarını erken dönemlerde uyarıcı materyallerle tanıştırmalarının çocukların bilişsel, dil, sosyal ve motor gelişimlerine etkisini incelemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Çocuğun gelişimini etkileyen önemli faktörlerin başında çocuğun kişiliğinin, ev ortamının ve toplumun olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmanın örneklemi Ankara il merkezinde Sağlık Bakanlığına bağlı Mamak 13 nolu Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması (AÇSAP) Merkezine kayıtlı ve 0-6 yaş çocuğu olan 195 ev hanımı oluşturmaktadır. Çalışmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen, annelerin ev ortamını nasıl

düzenlediklerini ve çocuklarının oyun oynama davranışlarını belirlemeye yönelik bir anket formu kullanılmıştır. Araştırma verileri, AÇSAP'a gelen anneler ile AÇSAP'ta ve gecekondü bölgesindeki annelerin evlerine yapılan ziyaretler sırasında toplanmıştır. Araştırmanın sonucunda annelerin sosyoekonomik düzeylerindeki düşüklüğe rağmen çocuklara materyalleri satın aldıkları, kullandıkları malzemelerin ise çoğunlukla mutfak eşyaları, mandal, minder, kumanda ve cep telefonu olduğu görülmüştür. Annelerin tamamına yakınının çocuklar için oluşturdukları ev ortamının daha çok zihinsel gelişimlerini desteklediğini belirtmişlerdir.

Aksoy (2002) yaptığı araştırmada anne çocuk eğitim programına katılan annelerin görüşlerini değerlendirmeyi amaçlamıştır. Çalışmaya ev merkezli eğitim alan ve çalışmayan 40 anne ile çocukları kreşe giden ve çalışan 31 anne olmak üzere toplam 71 anne katılmıştır. Annelere 14 hafta süre ile anne eğitim programı ve gelişimsel eğitim programı uygulanmıştır. Çalışmada aileye ait bilgi formu ve anne çocuk eğitim programı değerlendirme anketi veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Ayrıca eğitim programının yedinci ve on dördüncü haftasında annelerle grup toplantıları yapılarak, program hakkındaki görüşlerini sözel olarak ifade etmeleri istenmiştir. Araştırmaya katılan çalışan annelerin çoğunluğu yüksekokul mezunu, çalışmayan annelerin çoğunluğunun ise ilkököl mezunu olduğu görülmüştür. Çalışan annelerin çocukla ilgili konularda kreş öğretmenlerinden profesyonel yardım aldıkları, çalışmayan annelerin ise böyle bir yardım alma şansının bulunmadığı belirlenmiştir. Araştırmaya dâhil edilen anneler çocuğun benlik kavramının gelişimi açısından ev ortamının nasıl düzenleneceğini ev ziyaretçilerinden öğrenmişlerdir. Bu bilgiler doğrultusunda evde düzenlemeler yapmışlardır. Araştırmanın sonucunda, anne-çocuk eğitim programının kazançlarını çalışan ve çalışmayan anneler bazı ölçütler açısından farklı olarak algılasalar bile, programın her iki anne grubu ve çocukları için değerli katkılar sunduğu bulunmuştur.

Temel ve Aksoy (2000) sıfır-üç yaşındaki çocuklar için ev merkezli eğitim programının etkilerini incelediği araştırmada çalışmaya Yenimahalle ve Altındağ ilçelerinde oturan 89 anne katılmıştır. Annelerin 45'i deney, 44'ü kontrol grubuna alınmıştır. Deney grubundaki annelere haftada 40 dakika süren dokuz haftalık ev ziyaretleri yapılmıştır. Eğitim Programı Anne Eğitim Programı ve Gelişimsel Eğitim Programı olmak üzere iki bölümden oluşmuştur. Araştırmanın verileri Ev Gözlem Formu ile elde edilmiştir. Araştırmanın sonucunda hem deney hem de kontrol grubundaki annelerin ölçeğin duygusal ve sözel

tepkililik, çocuğun davranışını kabullenme, oyun araçlarının temini, ebeveynin çocuğa karşı ilgisi ve diğer alternatifler boyutlarına ilişkin puanları yükselmiştir. Deney grubundaki annelerin puan ortalamalarının kontrol grubundaki annelere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Karacan (1998), araştırmasında yaşamın ilk bir yılında anne-bebek etkileşimi ve dil gelişimini değerlendirmek için araştırmaya 30 kız, 41 erkek olmak üzere toplam 71 bebek ve annesini dâhil etmiştir. Araştırmada boylamsal model kullanılmıştır. Bebekler, anne-bebek etkileşimi ve dil gelişimi yönünden bir yıl boyunca, 2, 4, 6, 9, 12. aylarda veri toplama araçları kullanılarak değerlendirilmiştir. Araştırmada Anne-Bebek Etkileşim Değerlendirme Formu ve Dil Gelişimi Değerlendirme Formu kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda 2. ayda dil yönünden önde olan bebeklerin 12. ayda da önde oldukları ve annenin bebekle kurduğu sözel iletişimin, anne-bebek etkileşiminin, bebeğe verilen sözel uyaran miktarının, özellikle 2. ayda olmak üzere, bebeğin dil gelişimi ile ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Turan vd. (1997) yaptıkları araştırmada Anne Çocuk Eğitim Programı'nın annelerin çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili bilgilerine ve ev ortamlarının düzenlenmesine etkisini incelemişlerdir. Araştırmaya Ankara ilinde gecekonduda yaşayan 228 anne (114 deney, 114 kontrol) ile sıfır-kırksekiz ay arasındaki çocuğu dâhil edilmiştir. Çalışmada çocukların ev ortamını iyileştirmek ve gelişimlerini desteklemek amacı ile 24 hafta süre ile haftada 40 dakika süren anne eğitim programı uygulanmıştır. Araştırmanın verilerini toplamak amacı ile Ev Ortamını Değerlendirme Ölçeği ve 24 haftalık anne eğitim programında yer alan konular ile ilgili olarak hazırlanmış Anne Eğitimi Bilgi Formu kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda deney grubuna dâhil edilen annelerin çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili daha fazla bilgiye sahip oldukları ve bunu uyguladıkları görülmüştür. Annelerin bilgi düzeyleri arttıkça bunu ev ortamına yansıttıkları saptanmıştır.

Ayçiçeği (1993), anne eğitim programının etkilerini ve programa katılan annelerin çocukları ile olan ilişkilerinde modern bir bakış açısı kazanıp kazanmadıklarını belirlemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırmaya alt ve orta sosyoekonomik düzeyden 0-6 yaş grubu bebek ve çocuğa sahip toplam 120 anne dâhil edilmiştir. Katılımcı annelere ev merkezli bir anne eğitim programı uygulanmıştır. Bu program, annenin kendini bir birey olarak algılayışını olumlu yönde etkileme ve yeni bilgiler edinerek çocuğunu yüksek sosyoekonomik düzeydeki anneler gibi eğitime imkânı sağlamaya yöneliktir. Çocukların ve

annelerin üzerinde programın etkileri hem kısa vadede hem de uzun vadede incelenmiştir. Araştırma sonucunda anne eğitim programına katılan annelerin karar verme gücü, kadın eşitliği ve eşleri ile iletişimlerinde olumlu gelişmeler olduğu belirlenmiştir. Deneysel işlemin gerçekleştirildiği grupla herhangi bir işlem gerçekleştirilmeyen kontrol grubundaki çocukların gelişim puanları deney grubu lehine anlamlı bulunmuştur. Anne Eğitim Programı'na katılan annelerin çocuklarının fiziksel ve zihinsel gelişimden ziyade sosyal gelişimine önem verdikleri görülmüştür. Eğitime katılmayan annelerin çocuklarının da sosyal ve zihinsel gelişimine değil, fiziksel gelişimine önem verdikleri saptanmıştır.

Ömeroğlu (1992) araştırmasını gecekondu bölgelerinde yaşayan alt sosyoekonomik düzeydeki ailelerin çocuklarına uygulanacak eğitim programının çocukların psikomotor, bilişsel, dil, sosyal gelişimlerine ve özbakım becerilerine etkisini ölçmek amacıyla yapmıştır. Araştırmada Ankara Ulucanlar Doğum Evi'nde aynı gün içerisinde doğan 60 bebek ilk yılın örneklemini, araştırmacı tarafından izlenen 48 bebek ise ikinci yılın örneklemini oluşturmaktadır. Çalışma üç yıl sürmüştür. Çalışmanın örneklemini oluşturan çocuklar eşit olarak deney ve kontrol grubuna ayrılmıştır. Hem deney hem de kontrol grubunda ikinci ve üçüncü yılın başında ve sonunda Ev Ortamını Değerlendirme Ölçeği, Denver Gelişimsel Tarama Testi, Seattle Gelişim Değerlendirme Ölçeği ve Reel Dil Gelişim Testi ön ve son test olarak uygulanmıştır. Deney grubunda çocukların tüm gelişim alanlarını desteklemek amacı ile etkinlikler oyun şeklinde hazırlanmış ve bu etkinlikler ev ziyaretleri yolu ile anne-babalara anlatılmıştır. Etkinlik kartları anne-babalara bırakılmış ve uygulamaları istenmiştir. Ev ziyaretleri haftada bir yarım gün olarak düzenlenmiştir ve her hafta yeni bir gelişimsel oyun kartı anne-babaya bırakılmıştır. Eğitim çalışmaları her yıl Ekim ve Mayıs ayları içinde yürütülmüştür. Ailelere yaz döneminde uygulamaları için gelişimsel oyun kartları bırakılmıştır. Araştırmanın sonucunda ev merkezli 0-3 yaş erken çocukluk eğitiminin çocuğun psikomotor, bilişsel, dil, sosyal gelişimlerini ve özbakım becerilerini olumlu yönde etkilediği bulunmuştur.

Yurtdışında Yapılan Çalışmalar

Gartstein ve Iverson (2014), yaptıkları araştırmada bağlanma güvenliğinde anne, bebek ve bağlamsal etkenlerin rolünü belirlemeyi amaçlamıştır. Bebek mizacı, anne-bebek etkileşim öğeleri (duyarlılık ve karşılıklılık) ve ebeveynlik faktörleri bebek bağlanmasının incelenmesi için birlikte değerlendirilmiştir. Araştırmaya dört aylık 26 kız, 21 erkek bebek

olmak üzere toplam 47 bebek ve anne katılmıştır. Araştırma bebekler 12 aylık oluncaya kadar devam etmiştir. Araştırmada Bebek Davranış Ölçeği (Infant Behavior Questionnaire), Ebeveyn Stres Envanteri (Parent Stress Inventory), Bağlanma Q seti (Attachment Q Set/AQS) ve sekizli derecelendirilen Anne Duyarlılık Testi (Maternal Sensitivity Test) kullanılmıştır. Veri toplama süreci, laboratuvar gözlemi ve ebeveynlerin ölçekleri tamamlamaları ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonucunda bağlanma güvenliği, anne-bebek etkileşim öğeleri (duyarlılık ve karşılıklılık), bebek mizacı ve ebeveynlik özyeterliliği arasında önemli bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Sonuca göre bebek mizacı, anne-bebek etkileşim faktörleri (duyarlılık ve karşılıklılık) ve ebeveynlik faktörleri erken bağlanma ilişkisini etkilemektedir. Bebeğin negatif duygusallığı, bağlanma güvenliği ile ilişkili olup, bu ilişkinin anne duyarlılığı ve annenin ebeveynliğe ilişkin yeterliliği ile bağlantılı olduğu saptanmıştır. Yüksek düzeyde anne duyarlılığı ve düşük düzeyde problemler, annenin ebeveynliğe ilişkin özyeterliliği ile ilişkilendirilmiştir.

Murray ve Egan (2014), yaptıkları çalışmada okumanın ve konuşmanın dokuz aylık bebeklerin bilişsel gelişimine etkisini incelemek için bebeklere resimler göstererek resimler hakkında konuşmuşlardır. Araştırmaya 11 anne ve bebeği katılmıştır. Araştırmada Yaş ve Aşamalar Ölçeği (The Age and Stages Scale) kullanılmıştır. Kitapta yer alan resimler hakkında konuşmaya bebeğin de katılımı sağlanmış ve tekrarlanan yerler anne ve bebek tarafından birlikte tekrarlanmıştır. Araştırmanın sonucunda okuma ve resimler hakkında konuşma sıklığının bebeğin sadece dil gelişimini değil aynı zamanda problem çözme ve iletişim becerilerini artırdığı ortaya çıkmıştır. Bebeklerin bilişsel gelişimini annenin öğrenim düzeyi, gebelik yaşı, ebeveyn dışı bakım, emzirme, bağlanma ve kardeş sayısı değişkenleri de etkilemiştir.

Bohr ve BinNoon (2014), gönüllü 11 anne ve 3 hafta-7 ay arasında 11 bebeğin katılımıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırmada ev merkezli bir anne eğitim programının anne duyarlılığı, ebeveyn güveni ve ebeveyn stresine etkisini incelemek amaçlanmıştır. Program, annenin kendine güven duygusunu geliştirme, anne duyarlılığı, bebeğin sosyal duygusal ve bilişsel gelişimine yönelik etkinliklerden oluşmaktadır. Anne eğitim programını uygulayan eğitimci anne eğitim programının sertifika eğitimini almıştır. Veri toplama aracı olarak Ebeveyn Çocuk Etkileşim Ölçeği (Parent Child Interaction Scale) ve Çocuk Bakım Ölçeği (Toddler Care Questionnaire) kullanılmıştır. Programı 11 annenin dördü bebeği ile birlikte tamamlamıştır. Düşük gelir düzeyindeki annelerin duyarlılık

davranışları ölçekte ön test ve son test olarak kaydedilmiştir. Anne duyarlılığı bakımından ön test ve son test puanları arasında anlamlı fark bulunmuştur; ebeveyn güveni ve stresinde ön test ve son test puanları arasında anlamlı fark olmadığı saptanmıştır. Annelere verilen eğitimin annenin duyarlılık düzeyini, bebeklerin sosyal duygusal ve bilişsel gelişimini artırdığı; ancak ebeveyn güveni ve stresini etkilemediği ortaya çıkmıştır. Eğitimin ebeveyn stresini ve güvenini etkilememesi araştırmanın örnekleminin azlığından kaynaklanabileceği belirtilmiştir.

Feldman, Bamberger ve Kanat-Maymon (2013), araştırmasında bebeklikten ergenliğe ebeveyn-çocuk karşılıklılığını çocuklarda sosyal yeterlilik ve diyalog becerileri bakımından incelemiştir. Araştırmaya 52 erkek, 48 kız olmak üzere beş aylık 100 bebekle (anne-babanın ilk bebeği) anne ve babaları katılmıştır. Bebeklik döneminde, okul öncesi dönemde ve ergenlik döneminde anne-bebek karşılıklılığı ve baba-bebek karşılıklılığı boylamsal model kullanılarak incelenmiştir. Çocuklar 5 ay, 3 yaş ve 13 yaşına geldiklerinde de araştırma devam etmiştir. Bebeklik döneminde bebekler evlerinde, okul öncesi dönemde çocuklar anaokulunda gözlemlenmiştir. Anne ve babanın ayrı ayrı bebeği ile oyuncak dolu bir sepetin bulunduğu ortamda beşer dakikalık serbest oyun oynamalarına ve bebeği ile etkileşime girmelerine fırsat verilmiştir ve bu sürede anne baba ve bebeğin oyunu videoya kaydedilmiştir. Araştırmada İnteraktif Davranış Kodlama Şeması (Interactive Behavior Coding Schema) kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda bebeklik döneminde anne ve baba karşılıklılığının bebeğin çocuklukta ve ergenlikte sosyal ortaklık ve samimi ilişkiler kurmasını sağladığı ortaya çıkmıştır.

Planalp, Braunkart-Rieker, Lickenbrock ve Zentall (2013), çalışmalarında anne-babalarda evlilik uyumu ve bebek mizacının ebeveynlik davranışlarındaki rolünü incelemiştir. Araştırmaya 3, 5, 7, 12, 14 ve 20 aylık 135 bebek ve ebeveynleri katılmıştır. Laboratuvar değerlendirmelerine başlamadan önce ebeveynlerin demografik bilgi formunu doldurmaları sağlanmıştır. Bebekler 3, 5 ve 7 aylık olduklarında ebeveynler laboratuvar da bir araya gelerek yüz tanıma paradigmasını uygulamışlardır. Laboratuvar da ebeveynlerin bebeklerinin yüzünü rahatça görecektir şekilde oturmaları istenmiştir. Oyun, yüz tanıma ve tekrar oyuna devam şeklinde toplam 90 dakika süren üç bölüm şeklinde laboratuvar da uygulanmıştır. İlk bölümde konuşmak, dokunmak, şarkı söylemek gibi günlük yapılan rutinlerin gerçekleştirilmesi istenmiştir. İkinci bölümde ebeveynin bebeği ile etkileşimi bırakması ve ifadesiz bir yüz ile bebeğe bakarak bebeğin bu ifadeyi kendisinin de

göstermesi istenir. Son bölümde ilk bölümdekine benzer şekilde ebeveyn, bebeği ile tekrar oyun oynamaya devam eder. Araştırmada ebeveyn duyarlılığını ölçmeye yönelik yedili derecelendirilmiş Kodlama Şeması (Coding Schema) ve Bebek Davranış Ölçeği (Infant Behavior Questionnaire) kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda bebeğin bilişsel ve motor gelişimi ile anne duyarlılığı arasında negatif bir ilişki olduğu; bebeklerin özelliklerinin babaların ebeveynlik davranışlarını annelerinkinden daha fazla etkilediği; annelerin duyarlılığının babalarinkinden daha ileri düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır.

Parfitt, Pike ve Ayers (2013), araştırmalarında bebeğin gelişimini aile sistemleri bakış açısıyla değerlendirmeyi amaçlamıştır. Araştırmada ebeveyn-bebek ilişkisi, bebeğin özellikleri, anne duyarlılığı ve karşılıklılığının bebeğin gelişimi ile ilişkisinin olup olmadığı incelenmiştir. Araştırmaya üç aylık 42 bebek ve anneleri katılmıştır. Araştırmada Bayley Gelişim Ölçeği III (Bayley Scales of Development III) ve Ebeveyn-Bebek Etkileşimi Gözlem Formu (Parent-Infant Interaction Observation Form) kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda yüksek düzeyde anne-bebek etkileşiminin bebeğin dil, motor, bilişsel, kişisel gelişimini artırdığı; anne stresinin ise bebeğin bilişsel ve dil gelişimini olumsuz yönde etkilediği ortaya çıkmıştır. Anne-bebek etkileşiminin bebeğin sosyal-duygusal gelişimi ile pozitif ilişkisinin olduğu saptanmıştır.

Bick ve Dozier (2013), üvey annelerin üvey bebeklerine karşı duyarlılığının desteklenmesinde bağlanma temelli müdahalenin etkisini incelemek için yaptıkları araştırmayı 9 aylık 44 deney ve 52 kontrol grubunda olmak üzere toplam 96 bebek ve anne ile yürütmüşlerdir. Bağlanma Temelli Müdahale programı, annelerin duyarlılığı konusuna odaklanan ve 10 oturumdan oluşan bir programdır. Eğitime başlanmadan önce ön uygulama gerçekleştirmek için bir hafta süren ev ziyaretlerinde bulunulmuştur. Eğitim programını uygulamak için de her bir anne-bebek ikilisine haftada bir kez ev ziyaretlerine gidilmiştir. Bebekler 12 ve 24 aylık olduklarında gelişimleri de değerlendirilmiştir. Tüm oturumlar videoya kaydedilmiştir. Araştırmada annelerin duyarlılığı beşli derecelendirilen Kodlama Şeması (Coding Schema) kullanılarak, 10 dakikalık oyun esnasında değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonucunda deney grubundaki annelerin üvey bebeklerine karşı duyarlılığında kontrol grubuna göre ilerlemenin olduğu, bebeğin sosyal-duygusal gelişiminde artış olduğu saptanmıştır.

Barnett, Gustafsson, Deng, Mills-Koonce ve Cox (2012), araştırmalarında duyarlı ebeveyn, dil gelişimi ve sosyal beceri arasındaki karşılıklı ortaklıkları incelemişlerdir. Buna ek

olarak söz konusu gelişimlerin cinsiyete göre değişip değişmediği incelenmiştir. Araştırmaya 24 ve 36 aylık 174 bebek ile ebeveynleri katılmıştır. Araştırmanın verilerini toplamak amacı ile ebeveyn davranışını değerlendirmek için Evrensel Derecelendirme Ölçeği (Universal Rating Scale), bebeğin sosyal becerilerini değerlendirmek için Sosyal Davranışlar Envanteri (Social Behavior Inventory), dil gelişimini değerlendirmek için Okul Öncesi Dil Ölçekleri (The Preschool Language Scale) 4'e ait alt ölçeklerden İfade Edici İletişim Alt Testi (Subtest of Expressive Communication) kullanılmıştır. Araştırma sonucunda kız ve erkek bebeklerde alıcı ve ifade edici dil becerileri üzerine duyarlı ebeveynliğin pozitif etkisinin olduğu, ebeveynlik, dil gelişimi ve sosyal beceri arasında pozitif bir ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır. Duyarlı annelerin çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili daha fazla bilgiye sahip oldukları, bunu uyguladıkları görülmüştür.

Grimes (2012), ebeveynliğe geçiş esnasında ebeveyn-bebek etkileşimlerinde ebeveynlik bilgisi ve ebeveynliğe ilişkin özyeterliliğin rolünü inceledikleri araştırmada demografik bilgi formu, Bates Bebek Mizaç Ölçeği (Bates Infant Temperament Scale), Bebek Gelişim Bilgisi Formu (Infant Development Information Form), Ebeveyn Özyeterlilik Ölçeği (Parental Self-Efficacy Scale) ve Ebeveyn Müdahalecilik Ölçeği (Parental Interventionism Scale) kullanmışlardır. Ebeveyn-bebek etkileşimini değerlendirmek için 3 hafta boyunca ev ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. Ev ziyaretlerinde anne-bebek etkileşimleri videoya kaydedilmiş ve ebeveynlerin ölçekleri tamamlamaları sağlanmıştır. Ebeveyn davranışlarını değerlendirmek için ebeveynlerin bebekleri ile etkileşimleri 10'ar dakika gözlemlenmiştir. Araştırmaya 6 ve 12 aylık bebeğe sahip 178 aile katılmış ancak veri toplama sürecini 164 aile tamamlamıştır. Araştırma sonucunda ebeveyn-bebek etkileşiminin kalitesini belirlemede ebeveynlik bilgisi ve ebeveynliğe ilişkin özyeterlilik arasında önemli bir etkileşim etkisi bulunmuştur. Ebeveyn-bebek etkileşimleri sırasında annenin daha geniş çocuk gelişimi bilgisine sahip olması, daha fazla duyarlılığı ve daha az müdahaleciliği ile ilişkili bulunmuştur. Daha yüksek özyeterliliğe sahip olan ebeveynlerin diğerlerine göre 6 ve 12 aylık bebeklerini evde aşırı koruma davranışlarının daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır.

Fulton (2011), araştırmasında bebeğin gelişimi, anne duyarlılığı, anne algısı ve tepki verebilirliğinin keşfini belirlemek için Spielberger Anksiyete Envanteri (Anxiety Inventory), Rosenberg Özsaygı Ölçeği (Rosenberg Self-Esteem Scale), Anne Öz yeterlilik Ölçeği (Maternal Self Efficacy Scale) kullanmıştır. Araştırmaya 60 anne ve bebeği (34 deney, 26 kontrol) katılmıştır. Çalışmaya biyolojik açıdan riskli bebekler dâhil

edilmemiştir. Anne ve bebeklere bir erken müdahale programı uygulanmıştır. Bebekler 3 aylıkken başlayan müdahale programı 12 aylık olana kadar ev merkezli olarak yürütülmüştür. Bebeğin bilişsel, dil, algı-motor, sosyal duygusal gelişimi ile annenin duyarlılığı ve bebeğini algılamasına yönelik etkinliklerin yer aldığı program, haftanın beş günü ve günde bir saat olarak planlanmıştır. Deney grubundaki anne ve bebeklere program uygulanırken kontrol grubuna herhangi bir işlem uygulanmamıştır. Ön test ve son test ölçümleri hem deney grubunda hem de kontrol grubunda yapılmıştır. Bebekler 12 aylık olduklarında deney grubuna dâhil olan bebeklerde önemli bir gelişim gözlenmezken, kontrol grubundaki bebeklerin gelişimlerinde gerileme olduğu görülmüştür. Ayrıca deney grubuna dâhil olan bebeklerin puanlarının kontrol grubuna göre daha yüksek olduğu; anne duyarlılığı ve anne algıları açısından da deney ve kontrol grubu arasında deney grubu lehine önemli bir fark olduğu belirlenmiştir.

Pearson, Heron, Melotti, Joinson, Stein, Ramchandani ve Evans (2011), yaptıkları araştırmada annenin öğrenim durumu, sözel olmayan cevapları, bebeğin daha sonraki gelişimi ve IQ'su arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamışlardır. Bebekler 12, 18 aylıkken ve 4 yaşında değerlendirilmiştir. Araştırmada boylamsal model kullanılmıştır. Araştırmaya gönüllü olarak 732 anne ve bebek çifti katılmıştır. Araştırma verilerini elde etmek amacı ile Griffith ölçekleri (Griffith Scales) ve Wechsler Zekâ Ölçeği (Wechsler Intelligence Scale) kullanılmıştır. Araştırma sonucunda annenin bebeğine karşı cevaplarındaki sıcaklığı ve duyarlılığı ile bebeğin daha sonraki gelişimi arasında önemli bir ilişki olduğu; anne duyarlılığının bebeğin yakın çevresinin gelişiminde önemli bir etkiye sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bebeklerin gelişimi ile annelerinin olumlu cevaplarının annenin öğrenim düzeyinin artmasıyla ilişkili olduğu saptanmıştır.

Swanson (2011)'un yaptığı araştırmada anne, bebek ve ilgili faktörlerin bağlanma güvenliğindeki rolünü belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmada bebek davranış ölçeği kullanılmıştır. Verileri toplamak amacıyla Bebek Davranış Ölçeği (Infant Behavior Questionnaire/ IBQ), Anne Etkileşimsel Davranış Kodlama Şeması (Mother Interactional Behavior Coding Schema) ve Bağlanma Sıralaması Ölçeği (Attachment Q-Sort) araçları kullanılmıştır. Araştırmaya Washington'un Northern Idaho şehrinde yaşayan 26'sı kız ve 17'si erkek olmak üzere toplam 43 bebek ve anneleri dâhil edilmiştir. Anneler, bebekleri 4, 6, 8, 10 ve 12 aylıkken laboratuvar değerlendirmelerinde ölçekleri tamamlamışlardır. Laboratuvar değerlendirmeleri için annelerle iki hafta öncesinden telefonla görüşülerek

annelere çalışmanın nasıl gerçekleşeceği, katılımları, zaman talepleri ve ödeme planı konusunda bilgi verilmiştir. Her bir laboratuvar oturumu yaklaşık bir saat sürmüştür. Veri toplama işlemi bebekler 12 aylık olduğunda tamamlanmıştır. Annelerin çoğu bebeklerine karşı orta düzeyde duyarlılık davranışı göstermişlerdir. Bebeklerin birkaçı ise çok düşük düzeyde bağlanma güvenliği puanı almıştır. Araştırma sonucunda bağlanma güvenliği, anne babalık etkinliği ve anne duyarlılığı arasında olumlu yönde, anlamlı bir ilişki bulunurken, bebek olumsuz duygusallığında olumlu bir ilişki bulunmamıştır. Bebeğin olumsuz duygusallığının bağlanma güvenliğinin önemli bir göstergesi olduğu ortaya çıkmıştır.

Feldman (2010), araştırmasında anne-çocuk ilişkisel davranışlarından anne duyarlılığı, çocuk sosyal gelişimi, anne müdahaleciliği ve anne karşılıklılığını değerlendirmeyi amaçlamıştır. Araştırmada, Çocuklar için WISC-R Zeka Testi, Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri, Stanford-Binet Zekâ Testi (Stanford-Binet Intelligence Test), Bebek Davranış Envanteri (Infant Behavior Inventory) ve Çocuk Davranış Kontrol Listesi (Child Behavior Checklist) kullanılmıştır. Araştırmaya üç aylık 36 bebek ve anneleri katılmış; çocuklar 3-9 ay, 2, 4, 6 ve 13 yaşındayken de araştırmaya devam edilmiştir. 3-9 aylık bebekleri gözlemlemek için ev ziyaretlerine gidilmiştir. Anneler ve bebekler yüz yüze olacak şekilde pozisyon almışlardır. Annelere bebekleri ile serbest bir şekilde oyun oynamaları için yönerge verilmiştir. Bu oyunun 10 dakikası videoya kaydedilmiştir. Çocuklar 2, 4, 6 ve 13 yaşlarındayken de anneleri laboratuvara davet edilmiştir. Araştırma sonucunda dört davranışta yaşla birlikte değişiklik görüldüğü, değişimin dört davranışta birbiriyle ilişkili olduğu; anne duyarlılığı, müdahaleciliği ve karşılıklılığının bebeklikten ergenliğe tutarlı olduğu, etkileşimsel davranışların bebeklikten ergenliğe tekrarlayarak devam ettiği ortaya çıkmıştır.

Kartner, Keller ve Yovsi (2010), yaptığı araştırmada 4, 6, 8, 10,12 haftalık bebeklerin seslendirmelerine Alman ve Kameronlu annelerin işitsel, proksimal ve görsel cevaplarını inceleyerek, anne-bebek etkileşimini kültüre özgü bağlamlar bakımından değerlendirmeyi amaçlamıştır. Almanya'nın kuzeyinde Münster şehrinde yaşayan 25 Alman anne ve Kameron'da yaşayan 24 Kameronlu anne olmak üzere toplam 49 anne ve bebeği katılmıştır. Araştırmacı tarafından Alman ve Kameronlu annelerin evlerine gerçekleştirilen ev ziyaretlerinde annelerin bebekleri ile rutin etkileşimlerine fırsat verilmiştir. Anne ve bebeklerin etkileşimleri 10 dakika boyunca videoya kaydedilmiştir. Veriler, Anne-Bebek

Çiftini Değerlendirme Ölçeği ile değerlendirilmiştir. Kültürel farklılıklar hayatın ikinci ve üçüncü aylarında ortaya çıkmıştır. Bu farklı gelişim, sosyal etkileşim sırasında göz teması süresindeki kültüre özgü farklarla, karşılıklı yüz yüze bakma ile ilişkilendirilmiştir. Anne bebeğinin bağımsız hareket etmesine izin verdiğinde bebeğin görsel cevaplarında azalma olduğu ve işitsel cevaplarında artma olduğu görülmüştür.

Ereky-Stevens (2008), anne-bebek etkileşimleri ile çocukların zihinsel ve duygusal gelişimi arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yaptığı araştırmada annelerin bebeklerin davranışlarına cevap verme eğilimleri, anne ve bebeğin etkileşimsel oyunu sırasında kodlanarak ölçülmüştür. Araştırmaya 10 aylık 108 bebek ve anneleri katılmıştır. Orta sosyoekonomik düzeydeki annelerin gönüllü olarak katılımları gerçekleştirilmiştir. Ev ziyaretleri gerçekleştirilerek bebekler anneleriyle birlikte serbest oyun oynamaları sırasında gözlemlenmişlerdir. Serbest oyun sırasında bebeğin yanında annenin hikâyede yer alan resimlerle ilgili konuşması ve bebeğin sevdiği birkaç oyuncakla oynamaları sağlanmıştır. Oyun sırasında göz teması kurma, dokunma, gülümseme, farklı sesler çıkarma gibi etkileşime yönelik davranışların sıklığı kaydedilmiştir. Araştırmada beşli derecelendirilen Kodlama Şeması, bebek içsel ifadelerini değerlendirmek için Meins Kodlama Şeması (Meins Coding Schema), duygusal ve zihinsel gelişimi değerlendirmek için Hikâye Temelli Batarya (Story-Based Battery) kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda annelerin bebeklerinin içsel ifadelerine karşı duyarlılığı ile çocukların zihinsel ve duygusal gelişimi arasında pozitif ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Cerezo, Pons-Salvador ve Trenado (2008), yüksek ve düşük risk altındaki annelerin bebekleriyle etkileşimi ve bebeklerin sosyal-duygusal gelişimini değerlendirmek amacıyla yaptıkları araştırmaya 20 yüksek ve 20 düşük risk altında olmak üzere toplam 40 anne ile 3, 12 ve 15 aylık bebeklerini dâhil etmişlerdir. Araştırmada anne-bebek etkileşimini değerlendirmek için erken anne-çocuk kodlama sistemi, bağlanma kalitesini değerlendirmek için yedili derecelendirilen Kodlama Şeması (Coding Schema) kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda yüksek ve düşük riskli annelerin bebeklerine verdikleri cevapların hızında farklılık görülmüştür. Düşük risk durumundaki annelerin, bebeğinin davranışlarına daha kısa zamanda cevap verdikleri saptanmıştır. Başka bir ifadeyle yüksek risk altındaki annelerin bebeklerinin işaretlerine zamanında cevap vermedikleri belirtilmiştir. Yüksek risk altındaki annelerin diğerlerine göre daha az duyarlı

olduğu; bebeklerinin davranışlarının ise gelişigüzel ve belirgin olduğu; bebekleri ile aralarındaki bağlanmanın daha güvensiz olduğu belirtilmiştir.

Ferber, Feldman ve Makhoul (2008), yaptığı araştırmada hayatın ilk yılında anne-bebek karşılıklılığı ile ilgili olarak anne dokunmasının gelişimini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmaya 3, 6, 9 ve 12 aylık 131 İsrailli bebek ve annesi katılmış ve anne-çocuk oyun oturumları sırasında gözlemlenmiştir. Oturumlar, bebeklerin anne tarafından cesaretlendirilmesi, bebeğin etkileşime yönelik ihtiyaçlarının karşılanmasını içeren oyun temelli 10 dakikalık bir süreçtir. Oyunların yer aldığı oturumlarda anne ve bebekler ev ortamında gözlemlenmiştir. Uygulamalar sırasında bebeklerin aç, yorgun ve uykusuz olmaması konusunda annelere bilgi verilmiştir. Araştırmada Dokunma Puanlama Aracı (The Touching Scoring Tool) ve Bebek Davranışı Kodlama Aracı (The Infant Behavior Coding Tool) kullanılmıştır. Oyun oturumları anne duyarlılığı ve karşılıklılığı olarak kodlanmıştır. Araştırmanın sonucunda hayatın ikinci altı ayında annenin sevgisi ve uyarıcı dokunuşunun ilk altı aya göre anlamlı şekilde azaldığı; anne karşılıklılığının arttığı; anne duyarlılığının anne karşılıklılığının göstergesi olduğu ortaya çıkmıştır.

Schoppe-Sullivan, Diener, Mangelsdorf, Brown, McHale ve Frosch (2006), yaptıkları araştırmada anne-bebek duyarlılığı ve onların bebekleriyle ilk ilişkilerini bebeğin cinsiyetine göre değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Araştırmaya bir yaşında 87 bebek ebeveyni ile birlikte katılmıştır. Anneler, babalar ve onların bebekleri laboratuarda ziyaret edilmiştir. Laboratuar ortamında ebeveynlerle bebeklerinin üç dakika boyunca ortamda herhangi bir oyuncak olmadan serbest oyun oynama süreçleri değerlendirilmiştir. Araştırmada anne ve baba duyarlılığını değerlendirmek için Ainsworth Duyarlılık Ölçeği (Ainsworth Sensitivity Scale) ve bebek davranışını değerlendirmek için beşli derecelendirilen Kodlama Şeması kullanılmıştır. Araştırma sonucunda anne ve babaların erkek çocuklarına karşı duyarlılık davranışı ve bağlanma ilişkilerinin benzer olduğu; babaların kız çocuklarına karşı duyarlılığının annelere göre daha az olduğu; babaların annelerine güvensiz bağlanan çocuklarına karşı daha duyarlı olduğu ortaya çıkmıştır. Çocuğun cinsiyetinin anne-bebek ve özellikle baba-bebek bağlanma ilişkisinde önemli olduğu görülmüştür.

Paavola, Kunnari ve Moilanen (2005), yaptıkları araştırmada, 10-12 aylık sağlıklı ve ailenin ilk bebeği olan 27 bebek ve Fince konuşan annelerinin katılımıyla bebeklerde erken iletişim ve dil gelişimine anne duyarlılığı ve bebeğin amaçlı iletişiminin etkisini

incelemişlerdir. Araştırmada MacArthur İletişim Gelişimi Envanteri (MacArthur Communication Development Inventory) ile İletişim ve Sembolik Davranış Ölçeği (Communication and Symbolic Behavior Scale) kullanılmıştır. Ev ziyaretleri sırasında bebeklerin serbest oyunları ile 20 dk boyunca anne ve bebeğin interaktif davranışları analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda anne cevaplarının sıklığı ve bebeğin amaçlı iletişim davranışları arasında ilişki olmadığı, anne duyarlılığı ve bebeğin amaçlı iletişiminin erken kapsamlı iletişimin (ifade becerileri, sözlü ve sözsüz iletişim gibi) göstergesi olduğu ortaya çıkmıştır.

Huang ve arkadaşları (2005) çocuk gelişimi ile ilgili erken dönemdeki bilgi düzeyinin anne-babalık davranışının kalitesi arasındaki ilişkiyi ölçmeye yönelik bir çalışma yapmışlardır. 378 çocuk ve anne çalışmaya alınmıştır. Anneler bebekleri 2-4 aylar arasındayken Bebek Gelişimi Bilgi Envanterini (Infant Development Information Inventory) doldurmuşlardır. Bebekler 16- 18 aylar arasındayken, anne ve bebekler ev ortamlarında videoya kaydedilmişlerdir. Anne bebek etkileşiminin kalitesini ölçmek için Anne-Baba Katılım Ölçeği (Parental Participation Scale), Ev Ortamı Envanteri (Home Environment Inventory) kullanılmıştır. Sonuç olarak annelerin çocuk gelişimi konusundaki bilgi eksikliğinin annelik görevlerinin kalitesini, özellikle bebeğe bir şeyler öğretme becerisini olumsuz etkilediği bulunmuştur.

Lohaus, Keller, Ball, Coelker ve Elben (2004), araştırmalarında 3 ve 12 aylık 60 bebek ve annesinin katılımıyla, bebeklerle etkileşimlerde anne duyarlılığını gelişimsel sonuçlar bakımından incelemişlerdir. İlk kez doğum yapan, orta sosyoekonomik düzeydeki Kafkas anneler araştırmaya dâhil edilmiştir. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Anne ve bebeklerin etkileşimsel davranışlarını değerlendirmek için ev ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. Araştırmada anne ve bebekler dokuzlu derecelendirilen Duyarlılık Ölçeği (Sensitivity Scale) kullanılarak bir saatlik serbest oyun sırasında gözlemlenmiş ve süreç videoya kaydedilmiştir. Anne duyarlılığının 12 aylık çocuğun gelişimi ile ilişkisi incelenmiş, anne duyarlılığı ve duyarlılığın bileşenleri (işaret algılama, doğru yorumlama, cevap hızı ve uygun tepki verme) değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonucunda anne duyarlılığının bebeğin gelişimini artırdığı, anne duyarlılığı bileşenleri ile bebeğin gelişimi arasında yüksek düzeyde ve pozitif bir ilişki bulunduğu ortaya çıkmıştır. 3 aylık ve 12 aylık bebeklerde gözlemlenen pozitif davranışlar anne duyarlılığı ile ilişkili bulunmuştur.

Abrams (2004), yaptığı çalışmada anne ve bebeğin mizacı arasındaki uyum derecesini ve anne-bebek etkileşimini incelemiştir. Araştırmada Bebek Mizacı Ölçeği (Infant Temperament Scale), Yetişkin Mizacı Ölçeği (Adult Temperament Scale), Duyarlılık ve Karşılıklılık Testleri (The Tests of Sensitivity and Synchrony) kullanılmıştır. Araştırmaya San Francisco'da yaşayan 6, 9 ve 12 aylık bebeğe sahip, araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen 65 aile bebekleriyle birlikte katılmıştır. Araştırmanın gerçekleştirilmesi, laboratuarda bebeklerin serbest oyun oynamaları ve bu sürecin ölçme araçları kullanılarak değerlendirmesi şeklinde olmuştur. Serbest oyun sürecinde duyarlılığın değerlendirildiği anne-bebek etkileşim oyunu bölümünde annelerin bebeklerine herhangi bir müdahalede bulunmamaları istenmiştir. Araştırma sonucunda anne ve bebek mizacı arasında uyum eksikliğinin olduğu görülmüştür. Anne ve bebek mizacı ile üzüntü, eş zamanlı tepki verme miktarı gibi etkenler arasında önemli ilişki bulunmuştur. Duyarlı annelerin bebeklerine eş zamanlı tepki verme davranışı düzeylerinin de yüksek olduğu araştırmanın sonucunda ortaya çıkmıştır.

Braungart-Rieker, Garwood, Powers ve Wang (2001), araştırmalarında sonradan bağlanmanın belirleyicileri olarak ebeveyn duyarlılığı, bebek duygulanımı ve duygu düzenlemesini incelemeyi amaçlamışlardır. Baba duyarlılığı yüz yüze etkileşim bölümü ile incelenmiş; bebeğin etkisi ve düzenleyici davranışları anne-bebek ve baba-bebek yüz tanıma bölümleri ile değerlendirilmiştir. Anne-bebek bağlanması ve baba-bebek bağlanması bebekler 12 ve 13 aylık olduklarında incelenmiştir. Araştırmaya 94 bebek (4. 12 ve 13 aylıkken) ve anneleri katılmıştır. Araştırmanın verileri 90 saniyelik serbest oyun etkinliği ile toplanmıştır. Anne-bebek ve baba-bebek ikililerinin serbest oyun ortamında karşılıklı, birbirlerinin yüzünü görecektir şekilde oturmaları sağlanmıştır. Araştırmada ebeveyn duyarlılığını değerlendirmek için beşli, bebek davranışını değerlendirmek için yedili derecelendirilen Kodlama Şeması kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda anne-bebek bağlanması ve anne duyarlılığı arasında önemli bir ilişki bulunmuştur. Annelerin bebekleri ile karşılıklı etkileşimleri babaların etkileşimlerine göre anlamlı fark göstermiştir. Bu sonuç, ilk sosyal ilişkilerin yaşandığı hayatın ilk yılında bebeğin bakımını genellikle üstlenen kişinin anne olmasından kaynaklandığı ile açıklanmıştır.

Jacobson ve Engelbrecht (2000) Kuzey Teksas'ta yaşayan ailelerin eğitim ile ilgili gereksinimleri, deneyimleri ve öğrenme yollarını belirlemek; bir ihtiyaç değerlendirme süreci ortaya koyup küçük çocuğu olan ailelere yönelik eğitim planlamak amacıyla bir

çalışma yapmışlardır. Çalışmaya Kuzey Teksas'ta 0-5 yaş grubu çocuğa sahip 740 aile katılmıştır. Ailelerden alınacak bilgilere bağlı olarak bir program geliştirmek amacıyla İhtiyaç Değerlendirme Anketi (Requirement Assessment Questionnaire) geliştirilmiştir. Bu çalışmada, küçük çocuğu olan ailelerin aile eğitimine olan ilgilerinin ve öğrenme yollarının benzer olduğu ortaya çıkmıştır. Sonuçlar ailelerin anne-babalık ile ilgili öğrenme için tercih ettikleri yol açısından ve belli konularda algıladıkları ilgi ve ihtiyaçları açısından üniversite mezunu olup olmamanın anlamlı bir farkı olmadığını göstermiştir. İki grup arasında anne-babalık bilgisi ve anne-babalıkla ilgili öğrenme stratejileri ve tercih ettikleri aile eğitim metotları ve anne-babalık konularına ilgileri ile ilgili yardım alma durumları açısından fark bulunmuştur. Üniversite mezunu olmayan ailelerin öğretmenler ve ailelerle deneyiminin, üniversite mezunu olan ailelerden daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Lowinger (1999), 56 bebek ve annelerinin katılımı ile üç günlük ve 10 haftalık bebeklerdeki huzursuzluk ve erken anne-bebek karşılıklılığı biçimleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmada Yeni Doğan Davranış Değerlendirme Ölçeği (Neonatal Behavior Assessment Scale/ NBAS) kullanılmıştır. 10 hafta boyunca ev ziyaretleri gerçekleştirilerek bebeklerin davranışları analiz edilmiştir. Yeni doğan bebekte huzursuzluğun değerlendirilmesi, anne-bebek etkileşimlerinde karşılıklı etkileşim davranışlarının değerlendirilmesi (ses, gülümseme ve göz teması), bebeğin değerlendirilmesi olmak üzere üç bölümde inceleme gerçekleştirilmiştir. Anne-bebek etkileşimi, göz teması, gülümseme, dokunma ve ses bakımından değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonucunda anne karşılıklılığı ile sosyal ve fiziksel gelişim arasında pozitif ilişki olduğu, üç aylık bebeklerdeki genel huzursuzluk ve karşılıklı etkileşim arasında negatif bir ilişki olduğu, 10 haftalık bebeklerdeki genel huzursuzluk ve karşılıklı sosyal etkileşim arasında pozitif ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Annenin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları da araştırma kapsamında Pearson korelasyonu ile analiz edilmiş ve iki davranış arasında yüksek düzeyde pozitif ilişkinin olduğu belirlenmiştir.

Wendland-Carro vd. (1999), araştırmalarında annelerin bebeklerine karşı ilgilerini arttırmayı, işaretlerine zamanında ve doğru tepkiler vermelerini, yeni doğmuş bebekleri ile iletişim kurma konusunda bilgilendirmeyi amaçlamışlardır. Araştırmaya ilk kez anne olan 36 anne ve bebekleri katılmıştır. Araştırmada verileri elde etmek için yedili derecelendirilen Kodlama Şeması (Coding Schema) kullanılmıştır. Doğumdan iki gün sonra deney grubundaki annelere anne-bebek etkileşimini artırmak için geliştirilmiş Erken

Müdahale Programı (Early Intervention Program) uygulanmıştır; kontrol grubuna ise sadece temel bakım becerileri verilmiştir. Müdahale programı, haftanın beş günü ve günde bir saatlik sürede toplam bir ay uygulanmıştır. Bir ay sonra serbest oyun ve bebek banyosu sırasında anne-bebek ilişkisini değerlendirmek için araştırmacı tarafından ev ziyaretinde bulunularak etkileşimsel davranışlar gözlemlenmiş ve değerlendirilmiştir. Deney grubundaki anneler fiziksel temas, göz kontağı ve ses değişimlerini içeren tepkilerle bebeğe daha yakın güven hissi vermişlerdir. Ayrıca deney grubundaki annelerin bebeklerin ağlamalarına kontrol grubundaki annelere göre farklı tepkiler gösterdikleri bulunmuştur.

Tucker ve ark. (1998) tarafından yapılan çalışmada Davranışsal Anne Müdahale Programının annenin özyeterliliğine, anne stres düzeyine ve anne-çocuk etkileşiminin kalitesine etkisi incelenmiştir. Çalışmaya 1 yaşını doldurmuş 46 çocuk ve anne ve babası katılmıştır. 23 'ü deney 23'ü kontrol grubunu oluşturmuştur. Araştırmada Davranışsal Anne-Baba Müdahale Programının annenin özyeterliliğine, anne stres düzeyine ve anne-çocuk etkileşiminin kalitesi üzerinde olumlu değişiklikler yapıp yapmadığı incelenmiştir. Araştırmanın verilerini toplamak amacıyla Ebeveyn Özyeterlik Ölçeği (Parental Self-Efficacy Scale), Ebeveyn Stres Envanteri (Parental Stress Inventory) ve Ebeveyn-Çocuk Etkileşim Ölçeği (Parent-Child Interaction Scale) kullanılmıştır. Programın özyeterliliğe, olumlu etkileşime ve stres düzeyini azaltmaya olumlu etkiler yaptığı, babaların eğitim programından daha az yararlanabildiği bulunmuştur. Çalışmada hemen akabinde yapılan değerlendirmede özyeterlikte deney grubunda artış kontrol grubunda düşüş meydana gelmiştir. Değerlendirme üç ay ve 1 yıl sonra tekrar yapılmıştır. Bir yıl sonra yapılan değerlendirmede kontrol grubunun özyeterlik puanı aritmetik ortalamasında düşüş olmuştur. Deney grubundaki annelerin özyeterlik puanları ile kontrol grubundaki annelerin özyeterlik puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmüştür. Çocukların sergilediği negatif davranışlarda deney grubunda azalma görülürken kontrol grubunda bir yıl sonraki değerlendirmede artış bulunmuştur. Çalışmanın bir yıl sonraki değerlendirmeleri de deney grubundaki çocukların negatif davranışlarında azalma, pozitif anne baba çocuk etkileşiminde bir artış gözlenmiştir. Anne baba eğitim programının etkililiğinin uzun dönemde de devam ettiği bulunmuştur. Sonuç olarak çocuk ve annede negatif davranış örüntüleri yerleşmeden erken dönemde anne baba müdahale programlarının gerekliliği vurgulanmıştır.

Scarr ve McCartney (1988) anne çocuk ev programının etkilerini inceledikleri araştırmada, iki yaşında çocuğu olan 125 Bermudalı annenin katılımı ile araştırma yapmışlardır. Eğitim programı iki yıl süre ile 46 ev ziyaretinden oluşmaktadır. Araştırmada Erken Sosyal İletişim Ölçeği (Early Social Communication Scale/ESCS) kullanılmıştır. Ölçek, eğitilmiş testörler tarafından yönetilerek yapılandırılmış görevlerden oluşur. Oyuncakla oynanan yarı yapılandırılmış ve serbest oyun karşılaştırması ile 24 aylık bebek ve annelerinin ortak dikkatini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Araştırmanın sonucunda annelerin anneliğe ilişkin tutumları ve öğretme davranışları ile ilgili deney ve kontrol gruplarında herhangi bir farka rastlanmamıştır. Programa dâhil olan çocukların oyuncak sıralama çalışmasında kontrol grubuna oranla daha yüksek puan aldığı, annelerin davranışlarına cevapları ve dikkat düzeylerinin serbest oyun sırasında daha yüksek olduğu, programa dâhil olan annelerin tutum ve davranışlarının değişiminin çocuklarının üzerinde etkili olmadığı belirlenmiştir.

Fiese (1987), yaptığı çalışmada 15-24 aylık bebeklerde sembolik oyun ve anne bebek etkileşimini incelemeyi, sosyal etkileşimin sembolik oyunu etkileyip etkilemediğini belirlemeyi amaçlamış ve bu amaçla içerik analizi yöntemini kullanmıştır. 15-24 aylık, 26'sı kız, 31'i erkek olmak üzere 57 bebek ve anneleri (yaşları 22 ile 41 arasında değişen ve ortalama 32 yaşında olan) dört koşul altında gözlemlenmiştir: Tek başına oyun, çocuğun annesi ile oyunu, annenin çocuğa model olması ve ikinci kez çocuğun anneye oynaması. Çocuklar yalnız oyun oynarken ve anneleriyle oyun oynarken gözlemlenmişlerdir. Oyun sırasında çocuklara farklı oyuncaklar oyuncak (davul, telefon, köpek kuklası, ahşap bloklar, fırça tarak, plastik yüzük bloklar, tabak, sandalye ve yatak) sunularak bunlar arasından ilgisini en fazla çeken beş oyuncak odasına yerleştirilmiştir. Araştırmada çocuk, anne ve etkileşim değişkenleri sorgulanmıştır. Anneler, bebekleri oyun oynarken bir sandalyeye oturarak bebeklerini etkileşimsel davranışlar konusunda desteklemişlerdir. Süreç, araştırmacı tarafından videoya kaydedilmiş ve iki gözlemci tarafından video kayıtları çözümlenmiştir. Araştırmanın sonucunda çocukların anneleri ile oyun oynarken yalnız oyun oynamalarına göre anlamlı düzeyde etkileşimsel davranışlar gösterdikleri saptanmıştır. Anne-bebek etkileşiminin çocukların oyunlarında bilişsel karmaşaların ortadan kaldırılmasına katkı sağladığı görülmüştür.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu bölümde Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın annelerin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları ile bebeğin gelişimine etkisini incelemek amacıyla yapılan araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizi açıklanmıştır.

Araştırmanın Modeli

Araştırmanın ilk aşamasında Mizaç Değerlendirme Bataryası Duyarlılık ve Karşılıklılık Alt Testlerinin uyarlama çalışması tarama modeli; ikinci aşamasında ise ön test ve son test kontrol gruplu model kullanılarak deneysel bir uygulama gerçekleştirilmiştir.

Ön test ve son test kontrol gruplu modelde gruplar yansız atama ile oluşturulmuştur. Deney ve kontrol gruplarında bağımlı değişkenlere ilişkin deney öncesi ve deney sonrası ölçmeler yapılır (Karasar, 1995). Araştırmada anne-bebek etkileşimini ölçmek için gözlem tekniği, bebeğin gelişimini ölçmek için ise boylamsal model kullanılmıştır. Gözlem, düşünce ve davranışları dikkatle izleyerek-dinleyerek farklı açılardan değerlendirme biçimidir (Yalçiner, 2006). Büyüköztürk vd. (2008)'ne göre ise bir olgunun içinde geçtiği olayları, araştırılan probleme göre belli grup veya sınıf altında toplamaktır. Boylamsal modelde ise aynı bireylerin belirli bir süre boyunca izlenmesi söz konusudur. Bu tip çalışmalar, ardışık değişim örüntüleri ve zaman içinde bireyin tutarlılığı ya da tutarsızlığı üzerinde dururlar (Bee ve Boyd, 2009).

Araştırmanın bağımsız değişkeni Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı; bağımlı değişkenleri ise annenin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları ile bebeğin gelişimidir. Katılımcıların demografik bilgileri ise annenin yaşı, öğrenim durumu, evlilik süresi, gebelik süresi, gebelik yaşı, bebeğin yaşı (ay), cinsiyeti ve doğum şeklinden oluşur.

Araştırmada bağımlı değişkenler üzerinde etkisi test edilen deneysel işlem, Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın uygulanmasıdır.

Araştırma deseninin simgesel olarak gösterilmesi aşağıdaki gibidir:

Gruplar		Ön Test	Değişimleme	Son Test	İzleme Testi
DG	R	Ö1	X(EMABEP)	Ö2	Ö5
KG	R	Ö3	-	Ö4	-

DG: Deney grubunu

KG: Kontrol grubunu

R: Deney ve kontrol grubundaki anne ve bebeklerin gruba yansız atandığını

Ö1-Ö2: Deney grubunun ön test ve son test ölçümlerini

Ö3-Ö4: Kontrol grubunun ön test ve son test ölçümlerini

Ö5: Deney grubunun izleme testi ölçümlerini

X (EMABEP): Deney grubundaki anne ve bebeklere uygulanan Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programını ifade eder.

Çalışma Grubu

Araştırmada deneysel işlemin gerçekleştirilmesi için çalışma grubunu 9 aylık bebekler ve anneleri oluşturmuştur. Ev merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın örnekleminin belirlenmesinde Malatya Halk Sağlığı Müdürlüğü'ne bağlı aile sağlığı merkezlerinin yöneticileri ile araştırmacı tarafından görüşülmüştür. Halk Sağlığı Müdürlüğü Bilgi İşlem Merkezi aracılığıyla 9 aylık bebeğine sahip olan anneler belirlenmiştir. Araştırmaya dâhil olma ölçütlerini en çok sağlayan üç aile sağlığı merkezinin hizmet verdiği bölgedeki anneler ve bebekleri araştırmaya dâhil edilmiştir. Üç aile sağlığı merkezinin bilgi işlem kayıtlarında 9 aylık bebekler taranarak annelerine ulaşılmıştır. Araştırmanın ihtiyaç belirleme çalışmasına katılımı konusunda annelerin görüşleri telefon ve yüz yüze görüşme yolu ile alınmıştır. Görüşmeler sonucunda 114 bebeğin annesinin ihtiyaç belirleme çalışmasına katılımı sağlanmıştır. 114 bebeğe Denver Gelişimsel Tarama Testi II

uygulanarak gelişimi normal olan bebekler belirlenmiştir. 114 anne ve bebek arasından önce 54 anne ve bebeği belirlenmiştir. Deneysel işlemin gerçekleştirilmesi sürecinde araştırmaya katılımlarında aksama olabilecek 10 anne ve bebeği anneler ile yüz yüze görüşüldükten sonra araştırmaya dâhil edilmemiştir. Deney ve kontrol gruplarının belirlenmesi için ailelerin kayıt dosyalarından kişisel bilgilerine ulaşılmıştır. Benzer geçmişe sahip olan annelerden 114 kişilik bir denek havuzu oluşturulmuş ve gönüllü deneklerin gruba yansız atanması sağlanmıştır. Deneysel işlemin gerçekleştirilmesinde iç geçerliliği olumsuz yönde etkileyebilecek faktörleri ortadan kaldırmak için sosyoekonomik özellik bakımından benzer, ev hanımı, tek bebeğe sahip olan, normal gebelik süresi sınırlarında bebeğe sahip olan annelerin seçilmesi, deney ve kontrol gruplarında yer alacak annelerin gruplara yansız olarak atanması sırasında oluşacak hataların en aza indirgenmesini sağlamıştır. Anneler ile yüz yüze ya da telefonda görüşülerek araştırma hakkında bilgi verilmiş ve araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen anneler belirlenmiştir. Bütün bu çalışmalardan sonra deney grubuna 22 bebek ve anne, kontrol grubuna 22 bebek ve anne olmak üzere toplam 44 bebek ve anne tesadüfen atanarak çalışma grubu oluşturulmuştur. Deney ve kontrol grubundaki bebek ve annelerin tamamına ön test ve son test, sadece deney grubundaki bebek ve annelerin tamamına ise kalıcılık testi uygulanmıştır.

Araştırmaya Dâhil Olma Ölçütleri

Anne ve bebeklerin araştırmaya dâhil olma ölçütleri aşağıdaki gibidir:

- *Veri toplama sürecinde bebeklerin 9 ve 12 aylar arasında olması,
- *Malatya il sınırları içinde ikamet etmesi,
- *Annenin ilk bebeği olması,
- *Normal gebelik süresi sınırlarında doğan ve normal gelişim gösteren bebeğe sahip olması,
- *Bebeklerin anne ve babaları ile birlikte yaşaması.

Çalışma grubunda yer alan anne ve bebeklerin demografik özelliklerine ilişkin dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Deney ve Kontrol Grubunun Demografik Özelliklerine İlişkin Dağılımı

		Toplam (n=44)	Deney Grubu (n=22)	Kontrol Grubu (n=22)
		n (%)	n (%)	n (%)
Annenin yaşı	22-27 yaş	13 (29.5)	7 (31.8)	6 (27.3)
	28-33 yaş	17 (38.7)	8 (36.4)	9 (40.9)
	34-39 yaş	14 (31.8)	7 (31.8)	7 (31.8)
Anne öğrenim durumu	Okur-yazar	11 (25)	5 (22.9)	6 (27.3)
	İlköğretim	8 (18.5)	2 (9.09)	6 (27.3)
	Lise	12 (27.2)	7 (31.8)	5 (22.7)
	Ön lisans	8 (18.2)	6 (27.3)	2 (9.09)
	Lisans	5 (11.1)	2 (9.09)	3 (13.7)
Evlilik süresi	1-5 yıl	26 (59.1)	12 (54.5)	14 (63.6)
	6 yıl ve üstü	18 (40.9)	10 (45.5)	8 (36.4)
Gebelik Süresi	37 hafta	9 (20.5)	5 (22.7)	4 (18.2)
	38 hafta	10 (22.7)	4 (18.2)	6 (27.3)
	39 hafta	25 (56.8)	13 (59.1)	12 (54.5)
Gebelik Yaşı	18-25 yaş	15 (34.1)	7 (31.8)	8 (36.4)
	26-35 yaş	29 (65.9)	15 (68.2)	14 (63.6)
Bebeğin cinsiyeti	Kız	23 (52.2)	12 (54.5)	11 (50.0)
	Erkek	21 (47.7)	10 (45.5)	11 (50.0)
Doğum şekli	Normal doğum	19 (43.2)	9 (40.9)	10 (45.5)
	Sezaryen	25 (56.8)	13 (59.1)	12 (54.5)

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan annelerin %29.5'inin (n=13) yaşı 22-27 yaş aralığında, %38.7'sinin (n=17) 28-33 yaş aralığında ve %31.8'inin (n=14) 34-39 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Annelerin %25'i (n=11) okur-yazar, %18.5'i (n=8) ilköğretim mezunu, %27.2'si (n=12) lise, %18.2'si (n=8) ön lisans ve %11.1'i (n=5) lisans mezunudur. Çalışmaya katılan annelerin %59.1'inin (n=26) evlilik süresi 1-5 yıl iken, %40.9'unun (n=18) evlilik süresi 6 yıl ve üzeridir. Annelerin %20.5'inin (n=9) gebelik süresi 37 hafta, %22.7'sinin (n=10) 38 hafta ve %56.8'inin (n=25) 39 haftadır. Annelerin %34.1'inin (n=15) gebelik yaşı 18-25 yaş aralığında iken, %65.9'unun (n=29) 26-35 yaş aralığındadır. Araştırmaya katılan bebeklerin %52.2'sinin (n=23) kız, %47.7'sinin (n=21) erkek olduğu; %43.2'sinin (n=19) normal doğumla, %56.8'inin (n=25) sezaryen doğumla dünyaya geldikleri görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla üç araç kullanılmıştır. Bu araçlar, anneler ve bebeklerle ilgili genel bilgileri elde etmek için araştırmacı tarafından oluşturulmuş genel bilgi formu, annelerle bebekler arasındaki etkileşimi değerlendirmek amacıyla Mizaç

Değerlendirme Bataryası (Temperament Assessment Battery) Duyarlılık alt testi (Subtest of Sensitivity), Karşılıklılık alt testi (Subtest of Synchrony) ve bebek gelişimini ölçmek için Denver Gelişimsel Tarama Testi II'dir.

1- Genel Bilgi Formu

Bu form, anneler ve bebekler hakkındaki demografik bilgileri elde etmek için geliştirilmiştir. Bilgi formunda annenin yaşı, öğrenim durumu, evlilik süresi, gebelik süresi, gebelik yaşı ile bebeğin yaşı (ay), cinsiyeti ve doğum şekli hakkında bilgi sağlayacak sorulara yer verilmiştir (Ek-1).

2- Mizaç Değerlendirme Bataryası (Temperament Assessment Battery): Duyarlılık (Sensitivity) ve Karşılıklılık (Synchrony) Alt Testleri

Mizaç Değerlendirme Bataryası, Gonzalez, Gartstein, Carranza ve Rothbart tarafından 2001 yılında geliştirilmiştir. Duyarlılık (10 madde), Karşılıklılık (3 madde), Tempo (3 madde), Yoğunluk (3 madde), Duygusal Uyum (3 madde) ve Çocuğun Ebeveyn Tarafından Yönlendirilmesi (3 madde) Testi olmak üzere altı alt testten oluşur.

Duyarlılık Testi

Gonzalez, Gartstein, Carranza ve Rothbart (2001), San Francisco'da 6, 9, 12 aylık 65 anne-bebek ikilisinin katılımıyla Duyarlılık alt testinin geçerlik güvenirlik çalışmasını gerçekleştirmiştir. Çalışmaya 6,9,12 aylık (32 erkek, 33 kız) anne-bebek ikilisi katılmıştır. Araştırmaya katılan annelerin tamamı işsizdir. Verileri toplama işlemi iki haftada tamamlanmıştır. Testin güvenirlik çalışması için iki gözlemcinin birbirinden bağımsız değerlendirme sonuçları değerlendirilerek ve gözlemciler arası uyum yöntemi kullanılarak Cronbach Alpha değerleri belirlenmiştir. Duyarlılık alt testine ilişkin alfa güvenirlik katsayısı 0,82 olarak bulunmuştur.

Geçerlik çalışmasını gerçekleştirmek için kapsam ve yapı geçerliği yöntemleri kullanılmıştır. Yapı geçerliği kapsamında doğrulayıcı faktör analizi yöntemi kullanılarak her bir maddenin testte yer alan diğer maddelerle ve toplam puanla ilişkisi belirlenmiştir. Pearson korelasyon katsayısı Duyarlılık Testi için 0.94 olarak bulunmuştur. Gözlemciler arası uyum düzeyinin yüksek olması Duyarlılık testinin güvenilir, Pearson korelasyon

katsayısının yüksek düzeyde olması ise testin geçerli bir ölçme aracı olduğunu ortaya koymuştur.

Duyarlılık alt testi, 6, 9 ve 12 aylık bebeğe sahip annelerin bebekleri ile etkileşim sırasında gösterdikleri duyarlılık davranışlarını değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Duyarlılık Testi, 10 maddeden oluşur ve 8’li likert tipinde puanlanır. Testi değerlendirmede ters puanlanan madde bulunmamaktadır. Testten alınan toplam puandaki yükselme anne duyarlılığının yüksek olduğunu gösterir. Duyarlılık alt testi ortalama 10 dakika içinde uygulanabilir. Duyarlılık alt testinde; bebeği oyun oynamaya teşvik etme, bebeğin oyun oynamasını pekiştirme, oyunlara katılımını destekleme, motive edici stratejiler kullanma, bebeğe duygusal olarak uygun tepkiler verme, bebeği cesaretlendirme, bebekle etkileşime katılmaktan zevk alma, bebeğin bağımsız hareket etmesine izin verme, oyununa rehberlik etme ve oyununu etkili bir şekilde sürdürme maddeleri yer alır. Annenin duyarlılık davranışları, Duyarlılık Testi prosedüründe yer alan "Anne-Bebek Etkileşim Oyunu" (2 dakika) bölümü kullanılarak videoya kaydedilir. Bu bölüm aşağıda açıklanmıştır.

Anne-Bebek Etkileşim Oyunu (2 dk): Anne-bebek etkileşim oyunu bölümü, 2 dk süren bir görevden oluşur. Serbest oyun için bebek, bebek koltuğuna oturtulur, anne ise bebeğin önüne oturur. Annelere aşağıdaki yönergeler verilir ve bebeği ile serbest oyun oynamasına fırsat verilir: *“Burada ses çıkarabilen oyuncak bir telefon var ve bu oynucağı bebeğinle serbest oyun oynarken kullanabilirsin. Oyun sırasında heyecanlanmaması için bebeğe ismiyle hitap etmemelisin. Bebekle yumuşak bir ses tonu ve uygun bir ses hızı ile etkileşime geçebilirsin.”* Yönergeden sonra araştırmacı hiçbir müdahalede bulunmaz. Anne ve bebeğin 2 dk süren serbest oyun sırasındaki davranışları videoya kaydedilir. Video kayıtlarını analiz etmek için anne ve bebeğin duyarlılığa ilişkin etkileşimsel davranışları “Anne-Bebek Etkileşim Oyunu” bölümü sonunda duyarlılık testinde yer alan 10 maddeye odaklanılarak kodlanır. Duyarlılık Testi’nde yer alan maddeler gözlem kayıtlarının çözümlenmesi ile testte işaretlenir ve her bir maddenin uygulama sırasında görülme sıklığı analiz edilerek kodlanır. Annenin duyarlılık davranışları bazı davranışsal ölçütler üzerine puanlanır. Duyarlılık testinde gözlem sırasında annelere testlerde yer alan etkileşime yönelik maddelerin varlığında “1” puan, yokluğunda ise “0” puan verilerek puanlama yapılır.

Duyarlılık Testi’ndeki her bir madde sekiz dereceden oluşur. Seçeneklerin birden sekize doğru puan dağılımı yapılmış, her bir madde olumlu ve olumsuz ifadeler dikkate alınarak

sekiz puan olumlu uçtaki davranışı belirtecek şekilde puanlanır. Annelerin aldığı madde puanları toplanarak test puanları hesaplanmıştır. Testten alınabilecek en yüksek puan; $10 \times 8 = 80$, en düşük puan ise $10 \times 1 = 10$ 'dur.

Karşılıklılık Testi

Gonzalez, Gartstein, Carranza ve Rothbart (2001), San Francisco'da 6, 9, 12 aylık 65 anne-bebek ikilisinin katılımıyla Karşılıklılık alt testinin geçerlik ve güvenirlik çalışmasını gerçekleştirmiştir. Çalışmaya 6,9,12 aylık (32 erkek, 33 kız) anne-bebek ikilisi katılmıştır. Araştırmaya katılan annelerin tamamı işsizdir. Verileri toplama işlemi iki haftada tamamlanmıştır. Karşılıklılık Testi'nin güvenirlik çalışması için iki gözlemcinin birbirinden bağımsız değerlendirme sonuçları değerlendirilerek gözlemciler arası uyum yöntemi kullanılarak Cronbach Alpha değerleri belirlenmiştir. Karşılıklılık alt testine ilişkin alfa güvenirlik katsayısı 0.74 olarak bulunmuştur.

Geçerlik çalışmasını gerçekleştirmek için kapsam ve yapı geçerliği yöntemleri kullanılmıştır. Yapı geçerliği kapsamında doğrulayıcı faktör analizi yöntemi kullanılarak her bir maddenin testte yer alan diğer maddelerle ve toplam puanla ilişkisi belirlenmiştir. Pearson korelasyon katsayısı Karşılıklılık Testi için 0.86 olarak bulunmuştur. Gözlemciler arası uyum düzeyinin yüksek olması testin güvenilir, Pearson korelasyon katsayısının yüksek düzeyde olması ise testin geçerli bir ölçme aracı olduğunu ortaya koymuştur.

Karşılıklılık alt testi, annenin karşılıklı etkileşim davranışlarını değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Karşılıklılık testi 3 maddeden oluşur ve 7'li likert tipinde puanlanır. Testi değerlendirmede ters puanlanan madde bulunmamaktadır. Testten alınan toplam puandaki yükselme anne karşılıklılığının yüksek olduğunu gösterir. Karşılıklılık alt testi ortalama 20 dakika içinde uygulanabilir. Testte aynı anda başlayan ya da biten hareket, iki kişinin tepki benzerliği düzeyi ve etkileşimli davranışın uygunluk düzeyi maddeleri bulunur.

Annenin karşılıklı etkileşim davranışları Karşılıklılık Testi prosedüründe yer alan "Anne-Bebek Etkileşim Oyunu" (2 dakika), "Sarılma (kucaklaşma)" (1 dakika), "oyuncak arkı (oyuncakların yarım daire şeklinde dizimi)" (3 dakika) bölümleri kullanılarak videoya kaydedilir. Testi uygulama sürecinde kullanılan bu bölümler aşağıda açıklanmıştır.

Anne-Bebek Etkileşim Oyunu (2 dk): Anne-bebek etkileşim oyunu bölümü, 2 dk süren bir görevden oluşur. Serbest oyun için bebek, bebek koltuğuna oturtulur, anne ise bebeğin

önüne oturur. Annelere aşağıdaki yönergeler verilir ve bebeği ile serbest oyun oynamasına fırsat verilir: *“Burada ses çıkarabilen oyuncak bir telefon var ve bu oyuncak bebeğinle serbest oyun oynarken kullanabilirsin. Oyun sırasında heyecanlanmaması için bebeğe ismiyle hitap etmemelisin. Bebekle yumuşak bir ses tonu ve uygun bir ses hızı ile etkileşime geçebilirsin.”* Yönergeden sonra araştırmacı hiçbir müdahalede bulunmaz. Anne ve bebeğin 2 dk süren serbest oyun sırasındaki davranışları videoya kaydedilir.

Oyuncakların Yarım Daire Şeklinde Dizimi (3 dk): Oyuncaklar yerde olmalı ve bebeğin etrafına yarım daire şeklinde dizilmelidir. Başlangıçta araştırmacı oyuncakları yerleştirirken sıkıntı yaşamamak için oyuncakları bebeğin ulaşamayacağı şekilde dizmelidir. Yerleştirme işlemi bittiğinde oyuncaklar yerleştirme düzeni bozulmadan bebeğin ulaşabileceği şekilde bebeğe yaklaştırılır. Anne bebeğinin yakınında oturur. Anneye verilen yönerge: *"Biz, bebeğinizin bu oyuncaklarla kendi kendine nasıl oynayabileceğini gözlemlemek istiyoruz. Lütfen çok zor durumda kalınmadıkça bebeğinizin oyunlarına müdahalede bulunmayın."* Oyuncakların dizilişi bebeğin solundan sağına sırasıyla şöyle olmalıdır: ördek, çingirak, küçük yumuşak dolgu fil, yumuşak bir top ve iç içe geçen küpler. Karşılıklılığa ilişkin etkileşimsel davranışlar da duyarlılığa benzer şekilde değerlendirilir. Çingırağı, ördeği, küçük yumuşak dolgu fili, yumuşak bir topu ve küçük blokları gören bebeğin el çırpma, alkışlama, kollarını heyecanla sallama, oyuncakla ya da anneye uzanma durumunda aynı anda başlayan ya da biten hareketin değerlendirilmesini sağlar.

Anneyle Kucaklaşma (1 dk): Araştırmacı, bebeği kollarından tutarak kucağına almayı dener. Eğer bebek buna karşı koyarsa onu tekrar kucağına almayı denemez. Karşı koymazsa araştırmacı bebeği kollarından tutup kucağına alır ve 1 dk kucağında tutarken anneye yönergeyi verir : *“Şimdi ben, bebeğini kucağıma aldım, bebeğine ismi ile seslenerek onu kucağına almayı dene.”* Bebek ya etkinliğe katılmayı reddeder ya da kabul eder. Bebek, sıkıntı ya da endişe ifade eden sesler çıkarabilir, kucağına alınırken ilkin reddedici sonra kabul edici olabilir, kucağına alınmayı kabul edip kucakta tepkisiz kalabilir, kucağına alınmaktan hoşlanarak mutluluk ifade eden bazı sesler çıkarabilirler (gülümseme, fiziksel temasta bulunma, annenin yüzüne veya saçlarına dokunma, anne ile göz teması kurma).

Karşılıklılık alt testinde yer alan maddeler gözlem kayıtlarının çözümlenmesi ile testte işaretlenir ve her bir maddenin uygulama sırasında görülme sıklığı analiz edilerek kodlanır. Annenin karşılıklı etkileşim davranışları bazı davranışsal ölçütler üzerine puanlanır.

Karşılıklılık alt testinde gözlem sırasında annelere testte yer alan etkileşime yönelik maddelerin varlığında “1” puan, yokluğunda ise “0” puan verilerek puanlama yapılır.

Karşılıklılık Testi’ndeki her bir madde yedi dereceden oluşur. Seçeneklerin birden yediye doğru puan dağılımı yapılmış, her bir madde olumlu ve olumsuz ifadeler dikkate alınarak 7 puan olumlu uçtaki davranışı belirtecek şekilde puanlanır. Annelerin aldığı madde puanları toplanarak test puanları hesaplanır. Testten alınabilecek en yüksek puan; $3 \times 7 = 21$, en düşük puan ise $3 \times 1 = 3$ ’tür.

Duyarlılık ve Karşılıklılık Testi Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Duyarlılık ve Karşılıklılık alt testlerinin geçerlik ve güvenirlik çalışması için ölçeği geliştiren Gartstein ile e-mail yoluyla iletişim kurulmuş ve testlerin uyarlanabileceğine ilişkin gerekli izin alınmıştır. Her bir anne ve bebekle birebir uygulama yapılacağı için ev ziyaretlerine gidilerek araştırmacı tarafından annelere bebekleriyle neler yapacakları konusunda bilgi verilmiştir.

Ölçme araçlarının geçerlik ve güvenirlik çalışmalarını yapmaya yönelik hedef kitleden seçilen bir örnekleme uygulanmak üzere Ön Uygulama Formu oluşturulmuştur. Malatya il merkezinde ortalama sosyoekonomik düzeydeki 9-12 aylık bebeğe sahip annelere yönelik yapılan çalışmada anne-bebek etkileşim öğeleri olan duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışlarını ölçen maddelerin yer aldığı Duyarlılık ve Karşılıklılık alt testleri temel alınmış, testlerin geçerlik ve güvenirlik çalışması 9-12 aylık bebeğine sahip anneler ile yapılmıştır.

Araştırmada geçerlik ve güvenirlik çalışmasını gerçekleştirmede 10 maddelik Duyarlılık Testi için 9-12 aylık bebeğe (38 kız, 32 erkek) sahip 70 anne, 3 maddelik Karşılıklılık Testi için 9-12 aylık bebeğe (16 erkek, 13 kız) sahip 29 anne yeterli görülmüştür. Örneklem büyüklüğünün korelasyonun güvenirliğini sağlayacak kadar büyük olması önemlidir. Nunually (1978) faktör analizinde örneklem sayısının madde sayısının 10 katı, Gorusch (1983) ise 15 katı olması gerektiğini belirtmiştir (Tavşancıl, 2002). Geçerlik ve güvenirlik çalışması için birbirine yakın semtlerdeki üç aile sağlığı merkezinin bilgi işlem kayıtları aracılığı ile 9-12 aylık bebeğine sahip, benzer geçmişleri olan annelere ulaşılmış ve bu annelerden gönüllü olanların tamamı araştırmaya dâhil edilmiştir. Evrenin tamamına

ulaşılmaya çalışıldığından örneklem seçimine gidilmemiştir. Duyarlılık ve Karşılıklılık Testi için belirlenen annelerin tamamı ev hanımıdır.

Duyarlılık Testi'nin geçerlik ve güvenirlik çalışması için belirlenen 70 annenin %27.14'ü (n=19) okuryazar, %32.85'i (n=23) ilköğretim mezunu, %30'u (n=21) lise mezunu ve %10'u (n=7) lisans mezunu; %65.7'sinin (n=46) evlilik süresi 1-5 yıl, %34.28'inin (n=24) evlilik süresi 6 yıl ve üstüdür. %30'unun (n=21) yaşı 20-25 arasında, %54.2'sinin (n=38) yaşı 26-30 arasında, %15.7'sinin (n=11) yaşı 31-35 arasındadır.

Karşılıklılık Testi'nin geçerlik ve güvenirlik çalışması için belirlenen 29 annenin %24.1'i (n=7) okuryazar, %41.3'ü (n=12) ilköğretim mezunu, %27.5'i (n=8) lise mezunu, %6.8'i (n=2) lisans mezunu; %72.4'ünün (n=21) evlilik süresi 1-5 yıl, %27.5'inin (n=8) evlilik süresi 6 yıl ve üstüdür. %44.8'inin (n=13) yaşı 20-25 arasında, %31'inin (n=9) yaşı 26-30 arasında, %24.1'inin (n=7) yaşı 31-35 arasındadır.

Geçerlik Çalışması

Mizaç Değerlendirme Bataryası Duyarlılık ve Karşılıklılık alt testleri bu araştırma kapsamında Türk annelere uygulanarak geçerlik ve güvenirlik analizleri yapılmıştır. Araştırmada kullanılan testlerin Türkçe'ye uyarlanması dört aşamada yapılmıştır (Savaşır, 1994):

1. Test maddelerini kaynak dilden hedef dile çevirmek,
2. Çevirinin değerlendirilmesi ve deneysel formun geliştirilmesi,
3. Orijinal formla deneysel formdaki maddelerin eşdeğer olup olmadığını belirlemek,
4. Yeni formun geçerlik ve güvenirliğinin belirlenmesi.

Geçerlik (validity), ölçme aracının ölçmek istenen kavramı ne derece doğru ölçtüğü olarak tanımlanır. Ölçme aracının geçerliği farklı yollarla hesaplanır. Bunlar kapsam geçerliği, tahmin (yordama) geçerliği ve yapı geçerliğidir (Küçükahmet, 2009). Bir ölçme aracı için ideal olan geçerliği saptamak için bütün teknikler yönünden ölçeğin yüksek bir geçerliğe sahip olması gerekir; ancak uygulamada bu durum çoğu kez mümkün olmadığından herhangi bir teknikle geçerliğin sağlanması kabul edilir (Hovardaoğlu, 2007). Bu

araştırmada testlerin geçerlik çalışmasını gerçekleştirmek için kapsam ve yapı geçerliği kullanılmıştır. Kapsam geçerliği için elde edilen veriler yapı geçerliği için de önemli bir kanıt oluşturur (Messick, 1995). Araştırmada kullanılan alt testler, alanında yeterli iki İngilizce okutmanı ve üç İngilizce öğretmeni tarafından Türkçe' ye çevrilmiştir. Daha sonra dört İngilizce öğretmeni tarafından tekrar özgün dile (İngilizceye) çevrilerek iki alt test arasındaki tutarlılık incelenmiştir. Orijinal alt testlerdeki maddeler ile geri çevrilen 13 madde iki uzman tarafından karşılaştırılarak farklılıklar dikkate alınmış ve maddelerin eşdeğerliği kabul edilmiştir. Yapılan çevirilerde yer alan ifadelerin anlaşılabilirliği, Türk Dilinin sözcük yapısına uygunluğu, iki Türk Dili uzmanı tarafından değerlendirilerek gerekli düzeltmeler yapılmış, forma son şekli verilmiştir. Ölçülmek istenen özellik ile ölçek maddeleri arasındaki bağıntı, ölçme aracının geçerliğine ilişkindir. Ölçek maddesinin ölçülmesi amaçlanan özelliği kapsam geçerliği ya da yapı geçerliği gücünü belirlemek amacıyla ön çalışmalara ihtiyaç vardır. Ön çalışmalarda elde edilen uzman görüşleri arasındaki uyuma aynı zamanda kapsam geçerliği için birer kestirim niteliğinde kullanılır (Yurdugül, 2005). Araştırmada geçerlik çalışmaları kapsamında kapsam ve yapı geçerliği incelemesi yapılmıştır.

Kapsam geçerliği, maddelerin hedef davranışların iyi bir örneklemini olmasını ve uzman kanısına dayalı değerlendirmeleri içerir (Büyüköztürk, 2011). Ölçekte bulunan maddelerin ölçülmek istenen alanı temsil edip etmediğini belirlemek amacıyla kapsam geçerliği değerlendirilir. Ölçeğin, kapsam geçerlik çözümlemesi için uzman görüşlerine dayalı nitel çalışmaları, istatistiksel nicel çalışmalara dönüştüren iki süreç kullanılır: Lawshe Tekniği ve Dawis Tekniği (Yurdugül, 2005). Kapsam geçerliği oranlarının belirlenmesinde Lawshe Tekniği en yaygın kullanılan tekniktir. Lawshe tekniğine göre kapsam geçerliliği için hazırlanan aday ölçeğin, kapsam geçerlik oranları ve indeksleri hesaplanır. Lawshe tekniği olarak bilinen bu yaklaşım 6 aşamadan oluşur.

- Alan uzmanları grubunun oluşturulması
- Aday ölçek formlarının hazırlanması
- Uzman görüşlerinin elde edilmesi
- Maddelere ilişkin kapsam geçerlik oranlarının elde edilmesi
- Ölçeğe ilişkin kapsam geçerlik indekslerinin belirlenmesi
- Kapsam geçerlik oranları/indeksi ölçütlerine göre son formun oluşturulması

Konu alanında yeterli bilgi ve donanımına sahip, çalışmanın önemini kavrayan ve yeterli zamanı ayırabilecek en az 5 en fazla 40 uzmanın uzman görüşleri için seçilmesi önerilir

(Tavşancıl, 2002). Duyarlılık Testi'nin kapsam geçerliği çalışması için farklı iversitelerde çalışan, yedi ocuk gelişimi ve eğitimi uzmanından test yönergelerini “amaca uygunluk ve anlaşılırlık” bakımından l derecelendirme leği zerinde “Uygun Değil, Kısmen Uygun, Uygun” biçiminde değerlendirmeleri ve ifadeleri geliştirmeye yönelik öneride bulunmaları istenmiştir. Buna göre uzmanların herhangi bir maddeye ilişkin görüşleri toplanarak kapsam geçerlik oranları elde edilir. Kapsam geçerlik oranları (KGO), herhangi bir maddeye ilişkin “Uygun” görüşünü belirten uzman sayılarının maddeye ilişkin görüş belirten toplam uzman sayısına oranının 1 eksiği ile elde edilir. KGO değerleri negatif ya da 0 değer içeriyorsa böyle maddeler önce elenen maddelerdir. KGO değerleri pozitif olan maddelerin ise istatistiksel ölçütler ile anlamlılıkları test edilir (şencan, 2005; Yurdugl, 2005). Elde edilen kapsam geçerliği oranlarının istatistiksel olarak anlamlılığını test etmek için kapsam geçerlik ltleri için $\alpha=0,05$ anlamlılık düzeyinde kapsam geçerliği oranlarının minimum değerleri (kapsam geçerlik ltleri) belirlenir. Kapsam geçerlik ölçütü, maddenin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını test etmek için geliştirilen bir ölçüttür. Buna göre uzman sayısına ilişkin minimum değerler aynı zamanda maddenin istatistiksel anlamlılığını verir. Hesaplama kolaylığı açısından $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde KGO'ların minimum değerleri Veneziano ve Hooper (1997) tarafından tabloya dönüştürülmüş ve 7 uzman için kapsam geçerliği oranlarının minimum değerleri 0,99 olarak belirlenmiştir (Yurdugl, 2005). Duyarlılık Testi maddeleri ile ilgili kapsam geçerliği oranları Lawshe Tekniği'ne göre belirlenmiş ve oranlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Duyarlılık Testi Maddelerine İlişkin Kapsam Geçerlik Oranları

Duyarlılık Testi	Uygun	Kısmen Uygun	Uygun Değil	Kapsam Geçerlik Oranları (KGO)	Madde Uyuşma Düzeyi (%)
Madde 1	7	0	0	1	100
Madde 2	6	1	0	0,71	71
Madde 3	6	0	1	0,71	71
Madde 4	7	0	0	1	100
Madde 5	6	1	0	0,71	71
Madde 6	7	0	0	1	100
Madde 7	7	0	0	1	100
Madde 8	7	0	0	1	100
Madde 9	6	0	1	0,71	71
Madde 10	6	1	0	0,71	71
Uzman Sayısı				7	
Kapsam Geçerlik Ölçütü				0,99	
Kapsam Geçerlik İndeksi				0,85	

Duyarlılık Testi'nde uzmanların her bir maddenin geçerliği noktasında uyuşma düzeylerinin % 90-100 olduğu maddeler aynı şekilde kalmış, % 70-80 arasında olduğu 2, 3, 5, 9, ve 10. maddeler öneriler doğrultusunda düzeltmeler yapılarak testte tutulmuştur. Testte uyuşma düzeyi % 60 ve altında olan madde bulunmadığından herhangi bir madde tamamen çıkarılmamıştır (Büyüköztürk, 2011). Kapsam geçerlik indeksinin, kapsam geçerlik oranına bölümü 0'dan büyük olduğundan (Şencan, 2005; Yurdugül, 2005) testin kapsam geçerliği istatistiksel açıdan anlamlıdır. Bu sonuç, aynı zamanda maddelerin benzer olduğu şeklinde de yorumlanabilir. Elde edilen bu oran uyuşma oranıdır. Uyuşma oranı düştükçe uzmanların birlikte cevapladıkları maddeler üzerinde tutarlı bir performans göstermedikleri ortaya çıkar.

Karşılıklılık Testi maddeleri ile ilgili kapsam geçerliği oranları Lawshe Tekniği'ne göre belirlenmiş ve oranlar Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Karşılıklılık Testi Maddelerine İlişkin Kapsam Geçerlik Oranları

Karşılıklılık Testi	Uygun	Kısmen Uygun	Uygun Değil	Kapsam Geçerlik Oranları	Madde Uyuşma Düzeyi (%)
Madde 1	7	0	0	1	100
Madde 2	6	0	1	0,71	71
Madde 3	7	0	0	1	100
Uzman Sayısı	7				
Kapsam Geçerlik Ölçütü	0,99				
Kapsam Geçerlik İndeksi	0.90				

Karşılıklılık Testi'nde uyuşma düzeyinin % 90-100 olduğu maddeler aynı şekilde kalmış, uyuşma düzeyi % 70-80 arasında olan testin 2. maddesi öneriler doğrultusunda düzeltilmiş ve daha anlaşılır hale getirilmiştir. Testte uyuşma düzeyi % 60 ve altında olan madde bulunmadığından herhangi bir madde tamamen çıkarılmamıştır. Kapsam geçerlik indeksinin, kapsam geçerlik oranına bölümü 0'dan büyük olduğundan (Şencan, 2005; Yurdugül, 2005) testin kapsam geçerliği istatistiksel açıdan anlamlıdır. Bu sonuç, aynı zamanda maddelerin benzer olduğu şeklinde de yorumlanabilir.

Yapı geçerliği, bir değişkeni ölçmek için geliştirilen maddelerin o değişkeni ölçüp ölçmediğinin ya da değişkenle ne derece ilişkili olduklarının kuramsal analizidir. Ölçeklerde yapı geçerliğine kanıt sağlamak için başvuru yöntemler faktör analizi ve iç tutarlılık analizi teknikleridir. Yapı geçerliğini incelemede amaç, ölçeğin faktör yapısını ortaya çıkarmak ise "açımlayıcı faktör analizi"; amaç, daha önce belirlenen ölçek faktör yapısının doğrulanması ise "doğrulayıcı faktör analizi" teknikleri kullanılır. Mizaç Değerlendirme Bataryası Duyarlılık Testi San Francisco'da geliştirilmiş ve standardize edilmiştir. Testin Türk anneler için de geçerli olup olmadığının belirlenmesi için Türk annelere uygulanan testlere geçerlik kapsamında önceden belirlenmiş ve kurgulanmış bir yapının doğrulanması amacını taşıyan doğrulayıcı faktör analizi tekniği kullanılmıştır.

DFA'da faktörlerin birbirleriyle korelasyonları, faktör yükleri ve ölçüm hata varyansı incelenir (Büyüköztürk, 2011).

Verilerin faktör analizine uygun olabilmesi için normal dağılım göstermesi, eşit aralıklı veya oranlı ölçek verisi niteliğinde olması gerekir. Buna ek olarak Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısının 0.50'ten yüksek ve Bartlett Küresellik Testi sonucunun anlamlı çıkması şartları sağlanmalıdır (Büyüköztürk, 2011). Annelerden elde edilen verilerin faktör analizine uygunluğu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Bartlett Küresellik Testi ile incelenmiştir. Bu aşamadan sonra geçerlik çalışmaları kapsamında doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ve madde toplam korelasyonları hesaplanmıştır.

Tablo 4. Duyarlılık Testi Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Küresellik Testi Sonuçları (n=70)

Testler	Sonuçlar
KMO (Kaiser-Meyer Olkin Measure of Sampling Adequacy)	0,550
Bartlett Küresellik Testi (Bartlett's Test of Sphericity)	8,469 P=0,000**

DT'nin faktör yapısını incelemeyen önce örneklemin doğrulayıcı faktör analizi için uygun olup olmadığını değerlendirmek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve örneklemin doğrulayıcı faktör analizi için uygun olup olmadığını değerlendirmek için Bartlett Küresellik Testi analizleri yapılmıştır. Tablo 4'te görüldüğü gibi Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) test sonucu 0,55 ve Bartlett Küresellik Testi analizi sonucu 8,469 olarak bulunmuş olup her iki test sonucu $p < 0,01$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. KMO değeri 0,50'nin altında olduğunda örneklem yetersiz olarak kabul edilir (Büyüköztürk, 2011), 0,90'ın üzerinde olduğunda ise çok iyi düzeyde yeterli olduğu ifade edilir. Analiz sonucuna göre verilerin normal dağılımdan geldiği, Duyarlılık testinin uygulandığı örneklemin doğrulayıcı faktör analizi için uygun ve yeterli olduğu görülmektedir. DT'nin faktör yapısını incelemek için Temel Bileşenler (Principal Component) yöntemi kullanılmış ve Varimax dönüştürme analizi yapılmıştır. Faktör yüklerinde çok anlamlı değişkenler olmadığı için "Principal Component" ve "Varimax" döndürme yöntemi kullanılmıştır.

Tablo 5. Duyarlılık Testi Doğrulamalı Faktör Analizi Sonuçları ve Alfa Değeri

Test Maddeleri	Faktör (Madde Yükleri)	Madde Toplam Korelasyon u
Duyarlılık Testi (Test of Sensitivity)		
1.Bebeği oyun oynamaya teşvik etme.	,605	,468**
2.Bebeğin oyun oynamasını pekiştirme.	,481	,426**
3.Bebeğin oyunlara katılımını destekleme.	,573	,397**
4.Bebekle oyun oynama süresince motive edici stratejiler kullanma.	,722	,350**
5.Bebeğe duygusal olarak uygun tepkiler verme.	,656	,527**
6.Bebeği cesaretlendirme.	,575	,337**
7.Bebekle etkileşime katılmaktan zevk alma.	,516	,400**
8.Bebeğin bağımsız hareket etmesine izin verme.	,550	,477**
9.Bebeğin oyununa rehberlik etme.	,779	,302*
10.Bebeğin oyununu etkili bir şekilde sürdürme.	,684	,577**
Öz değer	2,058	
Varyans	20,579	
Alfa	,66	

*p<0,05

**p<0,01

Duyarlılık Testi'nin iç tutarlılığının ve homojenliğinin bir göstergesi olarak Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı incelenmiştir. Testin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı 0.66 olarak bulunmuştur. KT'nin faktör yapısını incelemek için Temel Bileşenler yöntemi kullanılmış ve "Varimax" dönüştürmesine göre analizler yapılmıştır. DT'ye ait faktör yükleri 0,48 ve 0,77 arasında değişmektedir. Bu bulguya göre maddelerin bireyleri yeterli düzeyde ayırt ettiği söylenebilir. Likert tipi derecelendirme ölçeklerinin kullanıldığı bir testte madde toplam korelasyonu, Pearson korelasyon katsayısı ile hesaplanır. Test maddelerinden alınan puanlar ile testin toplam puanı arasındaki korelasyonun pozitif ve yüksek olması, maddelerin benzer davranışları örneklediğini ve bu da ölçme aracının iç tutarlılığının yüksek olduğunu gösterir. Madde toplam korelasyonu 0,30 ve daha yüksek olan maddelerin bireyleri yeterli düzeyde ayırt ettiği, 0,20 ve 0,30 arasında kalan maddelerin zorunlu görülmesi durumunda teste alınabileceği veya maddenin düzeltilmesi

gerektiği, 0,20'den daha düşük maddelerin ise teste alınmaması gerektiği söylenebilir (Büyüköztürk, 2011).

Tablo 6. Karşılıklılık Testi Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Küresellik Testi Sonuçları (n=29)

Testler	Sonuçlar	p
KMO (Kaiser-Meyer Olkin Measure of Sampling Adequacy)	0,592	
Bartlett Küresellik Testi (Bartlett's Test of Sphericity)	1,320	0,000**

Tablo 6'da görüldüğü gibi Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) test sonucu 0,592 ve Bartlett's Test of Sphericity analizi test sonucu 1,320 olarak bulunmuş olup her iki test sonucunda $p < 0,01$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. KMO ve Bartlett Testi değerlerine göre Karşılıklılık alt testinin uygulandığı örneklemin faktör analizi için uygun ve yeterli olduğu görülmektedir.

Tablo 7. Karşılıklılık Testi Doğrulamalı Faktör Analizi Sonuçları ve Alfa Değeri

Test Maddeleri	Faktörler (Madde Yükleri)	Madde Toplam Korelasyonu
Karşılıklılık Testi (Test of Synchrony)		
1.Aynı anda başlayan ya da biten hareket.	,613	,570**
2.İki kişinin tepki benzerliği düzeyi.	,330	,442*
3.Etkileşimli davranışın uygunluk düzeyi.	,600	,519**
Öz değer	1,216	
Varyans	40,549	
Alfa	,607	

* $p < 0,05$

** $p < 0,01$

Karşılıklılık Testinin iç tutarlılığının ve homojenliğinin bir göstergesi olarak Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı incelenmiştir. Testin Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı 0.60 olarak bulunmuştur. KT'nin faktör yapısını incelemek için "Principal Component" (temel bileşenler) yöntemi kullanılmış ve "Varimax" dönüştürmesine göre analizler yapılmıştır. KT'ye ait faktör yükleri 0,44 ve 0,57 arasında değişmektedir. Bu bulguya göre maddelerin bireyleri yeterli düzeyde ayırt ettiği söylenebilir. Testin iç tutarlılığının incelenmesi için madde toplam korelasyon katsayıları ile testin faktör yapısı incelenmiştir. Madde toplam korelasyon katsayılarının incelenmesinde her bir madde puanı ile toplam puan arasındaki ilişkiyi ve ölçeği oluşturan her bir maddenin eşit ağırlıkta olup olmadığını değerlendirmek için madde toplam puan (madde bırakma) korelasyonu uygulanmıştır.

Güvenirlik Çalışması

Güvenirlik, bir ölçme aracının aynı özelliği her uygulandığında aynı sonucu verecek şekilde ölçebilmesidir (Yılmaz ve Sünbül, 2003). Gözlemsel araştırmalarda gözlemcilerin aynı davranışları gözlemlenir ve onlar arasındaki değerlendirmecilerin güvenirliğine bakılır (Berk, 2013). Bir ölçme aracının güvenirliği için aranan iki temel ölçüt, "değişik zamanlarda elde edilen puanlar arasındaki tutarlılık" ve "aynı zamanda elde edilen cevaplar arasındaki tutarlılık" olarak açıklanabilir (Büyüköztürk, 2011). Bir testin bu ölçütleri karşılama düzeyini incelemek için iç tutarlılık güvenirliği, test-tekrar test güvenirliği, paralel formlar güvenirliği ve gözlemciler arası uyum güvenirliğine başvurulur. Test-tekrar test ve paralel formlar yöntemlerinin kullanılmasındaki güçlüklerden (Şencan, 2005; Çepni, 2007) ve testlerin orijinalinin güvenirlik analizinde kullanılmamasından dolayı Duyarlılık ve Karşılıklılık testlerinin güvenirliğini test etmek için bu yöntemler kullanılmamıştır.

İç tutarlılık da sık sık başvurulmuş bir güvenirlik ölçütüdür. İç tutarlılığın dayandığı temel görüş, her ölçme aracının belli bir amacı gerçekleştirmek (bütünü oluşturmak) üzere birbirinden deneysel olarak bağımsız ünitelerden (örneğin, test maddelerinden, anket sorularından) oluştuğu ve bunların bütün içinde, bilinen ve birbirlerine eşit ağırlıklara sahip olduğu varsayımıdır (Karasar, 2002). Testin iç tutarlılığının incelenmesi için madde toplam korelasyon katsayıları ile testin faktör yapısı incelenmiştir. Madde toplam korelasyon katsayılarının incelenmesinde her bir madde puanı ile toplam puan arasındaki ilişkiyi ve ölçeği oluşturan her bir maddenin eşit ağırlıkta olup olmadığını değerlendirmek için madde

toplam puan (madde bırakma) korelasyonu uygulanmıştır. Testin iç tutarlılık denetiminde ise madde toplam puan korelasyonları ve Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı kullanılmıştır. Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı test içindeki maddelerin iç tutarlılığının ve homojenliğinin bir göstergesidir (Gözüm ve Aksayan, 2002). Testin Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı ne kadar yüksek olursa testte bulunan maddelerin birbiriyle o ölçüde tutarlı olmakta ve aynı özelliğin öğelerini yoklayan maddelerden oluştuğunu göstermektedir. Likert tipi bir ölçekte yeterli sayılabilecek güvenirlik katsayısının mümkün olduğunca 1'e yakın olması gerekmektedir. **Duyarlılık Testi'nin İç Tutarlılığı**, Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı incelenmiş ve alpha değeri 0.66 olarak belirlenmiştir (Tablo 5). **Karşılıklılık Testi'nin İç Tutarlılığı**, Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı incelenmiş ve alpha değeri 0.60 olarak belirlenmiştir (Tablo 7).

Gözlemciler arası uyum güvenirliği kapsamında ise biri araştırmacı diğeri okul öncesi öğretmeni olmak üzere iki kişinin yapmış olduğu kodlamalar kullanılmıştır. Gözlemciler arası uyum (değerlendirmeciler arası tutarlılık), çalışma grubunda yer alan kişilerin incelenmek istenen özelliğe ne derece sahip olduğuna ilişkin iki veya daha fazla bağımsız gözlemcinin verdiği puanların güvenirliğini incelemede kullanılır. Aynı ayrı gözlem sonuçları birbirine ne kadar yakın ise, sonuçta elde edilen ortalama değer güvenirliği de o kadar yüksek olur (Büyüköztürk, 2008).

Tablo 8. Duyarlılık Testi Gözlemciler Arası Uyum Güvenirliği Sonuçları

		Gözlemci 1	Gözlemci 2
Gözlemci 1	Pearson Korelasyonu	1	,818**
	p		,000**
	n	70	70

p<0,001**

Tablo 8 incelendiğinde 1. ve 2. gözlemci arasındaki Pearson korelasyon katsayısı DT için 0,818 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak önemli ($p<0,01$) olduğu bulunmuştur. Bu

bulguya göre DT'ye ilişkin gözlemciler arası uyumda ileri düzeyde, pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki ($r=0,818$) olduğu saptanmıştır. Başka bir ifadeyle araştırmacılar arasında istatistiksel olarak anlamlı, oldukça yüksek düzeyde fikir birliğinin olduğu belirlenmiştir.

Uygulayıcılar arası (Interrater) güvenilirliği tek bir formun iki uygulayıcı tarafından uygulanması ve aralarındaki korelasyona bakılması ile ölçülür (Tablo 8). Ölçek kategorik bir ölçüm yapıyorsa (evet/hayır gibi) iki araştırmacının uygulamasında ne kadar uyum olduğuna bakılır. Ölçek nümerik bir ölçüm yapıyorsa iki araştırmacının uygulamasının ne kadar korelasyon (Intraclass Correlation Coefficient-ICC) gösterdiğine bakılır. Bağımsız gözlemciler arası uyum, birden çok gözlemcinin, birbirinden bağımsız olarak, aynı şeyleri ölçmeye çalıştıkları durumlarda uygulanan bir güvenilirlik ölçütüdür. Özellikle öteki güvenilirlik ölçütlerinin pratik olmadığı durumlarda, ölçmenin güvenilirliğini kestirmeye yarayan en iyi ölçüt olarak bilinir. Bu tür ölçmelerde, gözlemcilerin ayrı ayrı yaptıkları ölçümlerin ortalaması alınarak, her durum için bir tek değer bulunur. Asıl olan da bu değerlerin güvenirliliğidir. Ayrı ayrı gözlem sonuçları birbirine ne kadar yakın ise sonuçta elde edilen ortalama değerlerin güvenirliliği de o kadar yüksek olur.

Tablo 9. Karşılıklılık Testi Gözlemciler Arası Uyum Güvenirliliği Sonuçları

		Gözlemci 1	Gözlemci 2
Gözlemci 1	Pearson Korelasyonu	1	,935**
	p		,000**
	n	29	29

p<0,001**

Tablo 9 incelendiğinde 1. ve 2. gözlemci arasındaki Pearson korelasyon katsayısı KT için 0,935 olarak hesaplanmış ve istatistiksel olarak önemli ($p<0,01$) olduğu bulunmuştur. Bu bulguya göre Karşılıklılık testine ilişkin gözlemciler arası uyumda ileri düzeyde, pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki ($r=0,935$) olduğu saptanmıştır. Başka bir ifadeyle araştırmacılar arasında istatistiksel olarak anlamlı, oldukça yüksek düzeyde fikir birliğinin olduğu belirlenmiştir.

Araştırmacı ve diğer gözlemcinin Karşılıklılık Testi puan ortalamaları arasındaki ilişki Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısının hesaplamasıyla belirlenmiştir (Tablo 9). Aynı ayrı gözlem sonuçları birbirine ne kadar yakın ise sonuçta elde edilen ortalama değerin güvenilirliği de o kadar yüksek olur. Geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarından elde edilen bulgular Duyarlılık ve Karşılıklılık testlerinin geçerli ve güvenilir birer ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

3- Denver Gelişimsel Tarama Testi II (DGTT II)

Denver II, daha önce Türk toplumuna uyarlanan ve standardize edilen Denver Gelişimsel Tarama Testi (DGTT)'nin ayrıntılı uygulama biçimidir. Denver Gelişimsel Tarama Testi (DGTT), çocuklarda bulunabilecek gelişimsel sorunları yakalamada sağlık personeline yardımcı olması amacıyla ilk kez 1967 yılında Frankenburg ve Dodds tarafından yayınlanmıştır. DGTT, yaygın kullanımı sonucunda elde edilen deneyimlerin 1990 yılında Frankenburg ve Dodds tarafından yeniden gözden geçirilmiş ve Denver II oluşturulmuş ve 2009 yılında Yalaz, Anlar ve Bayoğlu tarafından gözden geçirilip standardize edilerek ülke çapında kullanıma ve testör eğitimine sunulmuştur (Yalaz, Anlar ve Bayoğlu, 2009). Denver II hem dünyada hem de Türkiye'de en sık kullanılan gelişim tarama testlerinden biridir; ancak zekâ testi olarak kullanılmaz. Test, 0-6 yaş bebek ve çocukların şu andaki gelişimini ve becerilerini annelerden ve anne dışında çocuğun gelişimini yakından takip eden ve çocuğu iyi tanıyan babalar ya da bakıcılardan alınan bilgiler doğrultusunda değerlendirmektedir. Bu test çocukların ince motor, kaba motor, kişisel-sosyal ve dil gelişimi alanı olmak üzere dört bölümde toplanmış 116 maddeden oluşmaktadır. Test formunun üstünde ve altında yer alan yaş ölçekleri 0 ile 6 yaş arasını ay ve yıl olarak göstermektedir. Test sırasında çocuk ve anne birlikte değerlendirmeye alınır. Test sonunda çocuğun hangi gelişim alanlarında desteklenmesi gerektiği ortaya çıkar ve testi uygulayan uzman tarafından önerilerde bulunulabilir. Denver II gelişim testi sonuçları normal, anormal ve şüpheli olarak sınıflandırılmaktadır. DGTT II sırasında olgular, yaşlarına göre yapmaları istenen komutları yerine getirmeleri halinde “geçer”, getirmedikleri takdirde “kalır” yorumu ile değerlendirilmektedir. Teste başlamadan önce anneye çocuğun doğum tarihi sorulur ve yaş çizgisi çizilir. Her sektörde yaş çizgisinin tamamen solunda kalan maddelerden üç tane ve yaş çizgisinin üstünden geçtiği maddelerin tümü uygulanır. Çocuktan veya anneden her alanda çocuğun yaşına uygun maddelerde "kalır" cevabını

alındığında test sonlandırılır. Testin tamamında hiç gecikme maddesi (yaş çizgisinin solunda kalan “K” maddesi) yoksa, en fazla bir uyarı maddesi (yaş çizgisinin % 75-90 aralığında kalan “K” maddesi) varsa çocuk normal olarak değerlendirilir ve çocuğa bir sonraki kontrolde tekrar test yapılabilir.

Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programının Hazırlanması

Eğitim programını hazırlamadan önce annelerle ihtiyaç belirleme çalışması yapılmıştır. İhtiyaç belirleme çalışmasına 114 anne katılmıştır. Anne-Bebek Etkileşim Programı’na duyulan ihtiyacı ve annelerin programa yönelik beklentilerinin neler olduğunu tespit etmek için araştırmacı tarafından “Anne Eğitimi İhtiyaç Belirleme Formu” oluşturulmuştur. Form, demografik bilgiler, eğitim programından beklentiler ve eğitim programına ilişkin konuları içeren üç bölümden oluşmaktadır (Ek 2). Araştırmaya katılmayı kabul eden 114 anneye Anne Eğitimi İhtiyaç Belirleme Formu uygulanmıştır. Form uygulanmadan önce annelere bebeğin bilişsel, sosyal duygusal, dil, kaba motor, ince motor gelişimi ile anne duyarlılığı ve karşılıklılığına ilişkin bilgiler verilmiş ve bilgiler örneklerle açıklanmıştır. Annelerin eğitim programına yönelik görüşleri (Ek-2) değerlendirildiğinde % 64.03’ü bebeğin gelişimi konusunda eğitime ihtiyaç duyduklarını, %76.31’i duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları konusunda eğitime ihtiyaç duyduklarını, %47.36’sı bebeği ile birlikte eğitime katılmak istediklerini belirtmişlerdir. Annelerin programda yer alan konulara ilişkin yeterli olma durumları ise Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nda Yer Alan Konulara İlişkin Annelerin Yeterlilik Durumu (n=114)

Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı	Yeterli Olma Durumu					
	Yeterli Değilim		Kısmen Yeterliyim		Yeterliyim	
	n	%	n	%	n	%
9-12 ayda bilişsel gelişim	17	18,4	14	66,6	13	15
9-12 ayda sosyal duygusal gelişim	18	15,7	73	64,0	23	20,3
9-12 ayda ince motor gelişim	34	29,8	61	53,5	19	16,7
9-12 ayda kaba motor gelişim	30	26,3	68	59,6	16	14,1
9-12 ayda dil gelişimi	23	20,1	59	51,7	32	28,2
Anne duyarlılığı	36	31,5	63	55,2	15	13,3
Anne karşılıklılığı	43	37,7	54	47,4	17	14,9

Tablo 10 incelendiğinde deneysel işlemin gerçekleştirilmesinde çalışma grubunu belirlemek için oluşturulan denek havuzunu oluşturan annelerin Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nda yer alan konulardan 9-12 ayda bilişsel gelişimde annelerin % 18,4'ü, sosyal duygusal gelişimde % 15,7'si, ince motor gelişimde % 29,8'i, kaba motor gelişimde % 26,3'ü, dil gelişiminde % 20,1'i yeterli olmadıklarını belirtmişlerdir. Anne duyarlılığında % 31,5'i, anne karşılıklılığında ise % 37,7'si kendilerini yeterli hissetmemektedir. Annelerin % 66,6'sı 9-12 ayda bilişsel gelişimde, % 64'ü sosyal duygusal gelişimde, % 53,5'i ince motor gelişimde, % 59,6'sı kaba motor gelişimde, % 51,7'si dil gelişiminde, % 55,2'si anne duyarlılığı konusunda, % 47,4'ü ise anne karşılıklılığı konusunda kendini kısmen yeterli hissetmektedir. Bilişsel gelişimde annelerin % 15'i, sosyal duygusal gelişimde % 20,3'ü, ince motor gelişimde % 16,7'si, kaba motor gelişimde % 14,1'i, dil gelişiminde % 28,2'si, anne duyarlılığında % 13,3'ü, anne karşılıklılığında ise % 14,9'u kendilerini yetersiz hissetmemektedir. Sonuçlara göre annelerin çoğunluğunun kendilerini kaba motor ve ince motor gelişim alanında yeterli hissetmedikleri, duyarlılık davranışlarında karşılıklı etkileşim davranışlarına göre kendilerini daha yeterli hissettikleri ortaya çıkmıştır.

İhtiyaç belirleme çalışması sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda 12 haftalık Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı hazırlanmıştır. Çalışma grubunda yer alan anneler ihtiyaç belirleme formunda yer alan konularda kendilerini yeterli hissetmeyen veya kısmen yeterli hisseden, araştırmaya dâhil olma ölçütlerini en çok sağlayan anneler arasından belirlenmiştir.

Ebeveyn eğitimi programlarında çocukların yetiştirilmesi, aile ilişkileri, ailede ve toplumda anne babaya düşen yükümlülüklerin yerine getirilmesi için gerekli bilgi, tutum ve becerilerin sistemli biçimde geliştirilmesi hedeflenir. Eğitimlerin temel amacı özellikle annelerin özgüvenini güçlendirerek, çocuklarının fiziksel, zihinsel, sosyal ve duygusal gelişimi için annelik becerilerini geliştirecek şekilde rehberlik etmektir. Uygulanmakta olan programların bir kısmı doğrudan çocuğa, yakın çevresine, bir kısmı ise hem çocuğa hem anne babaya hizmet götürmeyi amaçlar (Sanders vd., 2002).

Çocuk gelişimi ve eğitime yönelik erken eğitim programları ev, kurum ya da hem ev hem de kurum merkezli olabilmektedir. Bu araştırmada ev merkezli erken eğitim programı temel alınmıştır. Ev merkezli aile eğitim programlarında çocuğun gelişimi ve bakımında sorumluluk öncelikle aileye verilir. Bu programlar, eğitimin doğal ortamlarda gerçekleştirilmesine, bireyselleştirilmiş öğrenmeye, ailedeki tüm bireylerin katılımına, ebeveyn çocuk etkileşiminin doğrudan gözlenmesine olanak sağlaması açısından önemlidir. Çocuğun yaşadığı ev ortamı gözlemlenir, çocuk ve ebeveyn ilişkisi hakkında bilgi edinilir. Çocuğun ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri konusunda ebeveynler bilgilendirilir, evin öğrenme ortamı olarak nasıl kullanılacağı konusunda model olunur ve ev koşulları yetersiz olan çocukların ev ortamları zenginleştirilir. Ev merkezli aile eğitim programlarının amacı, alt sosyoekonomik düzeydeki ailelerin çocuklarının gelişimlerini, beslenmelerini desteklemek, çocuğun bakım ve eğitimi üstlenen kişileri çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda aydınlatmak ve onlara bu konuda bilgi aktarmak için ev ziyaretleri yoluyla anne, baba ya da çocuğa bakan kişiye eğitim vererek ev ortamını düzenlemektir (Turan vd., 1997; Boemmel ve Briscoe, 2012). Ev ziyaretleri sırasında anne, baba ya da çocuğun bakımını sağlayan kişiye odaklanılır. Ev merkezli eğitim programları ile ortaya çıkabilecek aile içi problemler önlenebilir ve kurum merkezli eğitime göre daha düşük maliyetle gerçekleşmektedir (Temel, 2003). Ev merkezli programlarda uzmanlar tarafından belli aralıklarla ev ziyaretleri yapılarak bebekler hakkında bilgi toplanmakta, bu bilgiler ve ailelerin önerileri ile geliştirilmesi gereken beceriler belirlenmektedir (Ceber, 1998).

Ekolojik bakış açısı ve sistem yaklaşımı, erken destek programlarına ailenin de dâhil olmasına katkıda bulunmuştur. Bu bakış açısı, çocuğun gelişiminde etkileşimlerin önemini vurgular ve ailenin çevrenin asıl etki oluşturan ve çocuktan etkilenen bileşeni olduğunu belirtir. Bu çift yönlü etkileşimin hem çocuk, hem de aile için farklı sonuçlar doğurduğuna inanılır. Bilgi, beklenti, öğretme becerileri ve tutumlardaki değişiklikler sonucu annedeki değişim çocuğun büyüme ve gelişmesinde değişikliklere yol açabilir (Bekman, 2000).

Çocuk, aile ve çevre arasındaki ilişkilerin önemli olduğunu belirten ekolojik sistemler teorisi, Ev Merkezli Anne Bebek Etkileşim Programı'nın temelini oluşturmuştur. Programın temel felsefesi ekolojik sistemler yaklaşımıdır. Kurama göre çocuğa verilecek erken eğitim hizmeti, öncelikle çocukla yakın ilişki içerisinde olan anne ve baba başta olmak üzere çevrenin katılımı sağlandığı sürece etkili olabilir. Çocuğun gelişiminde aile ve sosyal çevre etkilidir. Program, sadece anne ve bebeği değil onların bulundukları çevreyi de hedefe alır. Bebeği ve anneyi güçlendiren bir program, toplumsal kalkınma için de önemlidir. Çocuğun çevresine destek vermeyi amaçlayan program modeli, çocuğun bakım ve eğitimi üstlenen kişileri çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda aydınlatan ve bilgi aktaran "ev merkezli" modeldir. Söz konusu programların amacı, çocuğun çok yönlü gelişiminin olumlu yönde etkilenmesi ve çocuğa bakan kişilerin çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilinçlendirilmesidir (Boemmel ve Briscoe, 2012).

Programda bebek gelişiminin desteklenmesi ile anne duyarlılığı ve annenin karşılıklı etkileşim davranışlarını geliştirmeye yönelik etkinlikler yer alır (Ek-4). Programın geliştirilmesinde yedi uzmanın görüşü alınmıştır. Uzmanlardan hazırlanan programda yer alan bebek ve annelere yönelik etkinliklerin amaçlara uygunluğu, oturum içeriğinin konuyu yansıtmadaki yeterlilik durumu, oturumlar arasındaki geçişlerin uygunluğu, yönergelerin açıklık ve anlaşılabilirliği konusundaki görüşlerini "uygun", "kısmen uygun" ve "uygun değil" şeklinde değerlendirmeleri ve düşüncelerini açıklama bölümünde belirtmeleri istenmiştir. Program uzman görüşleri doğrultusunda düzeltilmiş, programda kullanılacak materyaller hazırlanmış ve ev merkezli anne-bebek etkileşim programı uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı (EMABEP)'ndaki bebelere yönelik göstergeler 0-36 aylık çocuklar için eğitim programı (MEB, 2013) temel alınarak hazırlanmıştır.

Program, bebeklerin gelişim özelliklerine göre belirlenen amaçlara uygun olarak hazırlanmıştır. Daha sonra belirlenen amaçlara yönelik hazırlanan oyunların anne ve

bebeklere oynatılması için gözlem, gösteri, rol oynama, anlatım ve gösterip yaptırma gibi yöntem ve teknikler belirlenmiştir. Çeşitli yöntem ve tekniklerin kullanılması, sürece aktif katılımı sağladığından anne ve bebeklerin öğrenmeye karşı motivasyonun artırılması açısından önemlidir. Programda yer alan konular annelerin ihtiyaçları doğrultusunda belirlendiği için annelerin öğrenmeye açık olacağı düşünülmüştür. Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı, literatür taraması ve Anne Eğitimi İhtiyaç Belirleme Formu'nda yer alan ev merkezli anne-bebek etkileşim programı konularına ilişkin veriler değerlendirilerek hazırlanmıştır. Eğitim programının birinci oturumunda annelerle tanışılarak programın tanıtımı yapılmış; son oturumunda annelere bebeğin gelişimine ilişkin yapabilecekleri konusunda önerilerde bulunulmuştur. Diğer oturumlarda ise anne duyarlılığı, anne karşılıklılığı, bebeğin bilişsel, dil, sosyal duygusal, ince motor ve kaba motor gelişimi ile ilgili oyun etkinliklerine yer verilmiştir (Ek-4). Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nda yer alan oturumlara ait konular Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. EMABEP Oturumlarına Ait Konular

1. Oturum	Tanışma ve eğitim programının tanıtımı.
2. Oturum	*Bilişsel gelişim, dil gelişimi, sosyal duygusal gelişim, ince motor gelişim. *Anne duyarlılığı, anne karşılıklılığı.
3. Oturum	*Bilişsel gelişim, dil gelişimi, sosyal duygusal gelişim, ince motor gelişim. *Anne duyarlılığı ve anne karşılıklılığı.
4. Oturum	*Bilişsel gelişim, dil gelişimi, sosyal duygusal gelişim, ince motor gelişim, kaba motor gelişim. *Anne duyarlılığı ve anne karşılıklılığı.
5. Oturum	*Bilişsel gelişim, dil gelişimi, sosyal duygusal gelişim, ince motor gelişim, kaba motor gelişim. *Anne duyarlılığı ve anne karşılıklılığı.
6. Oturum	*Bilişsel gelişim, sosyal duygusal gelişim, ince motor gelişim, kaba motor gelişim. *Anne duyarlılığı ve anne karşılıklılığı.
7. Oturum	*Bilişsel gelişim, dil gelişimi, sosyal duygusal gelişim, ince motor gelişim, kaba motor gelişim. *Anne duyarlılığı ve anne karşılıklılığı.
8. Oturum	*Bilişsel gelişim, sosyal duygusal gelişim, ince motor gelişim, kaba motor gelişim. *Anne duyarlılığı ve anne karşılıklılığı.
9. Oturum	*Bilişsel gelişim, dil gelişimi, sosyal duygusal gelişim, ince motor gelişim, kaba motor gelişim. *Anne duyarlılığı ve anne karşılıklılığı.
10. Oturum	*Bilişsel gelişim, dil gelişimi, sosyal duygusal gelişim, kaba motor gelişim. *Anne duyarlılığı ve anne karşılıklılığı.
11. Oturum	*Bilişsel gelişim, dil gelişimi, sosyal duygusal gelişim, kaba motor gelişim. *Anne duyarlılığı ve anne karşılıklılığı.
12. Oturum	Bebeğin bilişsel, sosyal duygusal, kaba motor, ince motor ve dil gelişimine ilişkin annelere öneriler.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın gerçekleştirilebilmesi ve verilerin toplanabilmesi için İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Etik Kurulundan izin alınmıştır (Ek-5). Araştırmada insan onuruna saygı prensibi ile hareket edilmiştir. Araştırmaya katılan annelere, yapılacak araştırma hakkında bilgi verilerek katılımın gönüllülük esasına dayandığı, kendilerinden toplanan verilerin sadece araştırmanın amacı için kullanılacağı konusunda açıklama yapılarak “gizlilik” ilkesine bağlı kalınacağı güveni verilmiştir.

Annelere Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın içeriğine ilişkin bilgi verilmiştir. Eğitim boyunca annelerden araştırmacıya etkinliklerin gerçekleştirilmesi konusunda destek olmaları istenmiştir. Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı, üç aylık (12 hafta) dönemde, haftada bir kez ve 45 dakika olarak ev merkezli çalışmalarla yürütülmüştür. Her bir annenin bebeğiyle etkileşimi Duyarlılık (Sensitivity) ve Karşılıklılık (Synchrony) testleri ile değerlendirilmiştir. Araştırmaya katılan annelere ve bebeklere ilgili testler uygulanmış, araştırmadan elde edilen veriler, deney ve kontrol grubuna ön test ve son test uygulanarak elde edilmiştir. Son testin uygulanmasından üç hafta sonra çalışma grubunda yer alan anne ve bebeklere eğitimin kalıcı olup olmadığını belirlemek için izleme testi uygulanmıştır. Araştırmada veri toplama araçları deney ve kontrol gruplarına Tablo 12'de verilen şekilde uygulanmıştır.

Tablo 12. Deney ve Kontrol Grubunda Veri Toplama Süreci

	Deney Grubu	Kontrol Grubu
Ön Test	1- Duyarlılık Testi 2- Karşılıklılık Testi 3- Denver Gelişimsel Tarama Testi II	1- Duyarlılık Testi 2- Karşılıklılık Testi 3- Denver Gelişimsel Tarama Testi II
Uygulama	12 hafta olmak üzere toplam 12 oturumdan oluşan Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programının Uygulanması	—
Son Test	1- Duyarlılık Testi 2- Karşılıklılık Testi 3-Denver Gelişimsel Tarama Testi II	1- Duyarlılık Testi 2- Karşılıklılık Testi 3-Denver Gelişimsel Tarama Testi II
İzleme Testi	1- Duyarlılık Testi 2- Karşılıklılık Testi 3- Denver Gelişimsel Tarama Testi II	—

Ön Testlerin Uygulanması

Annelerin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışlarını değerlendirmek amacıyla deney ve kontrol grubundaki annelere Duyarlılık ve Karşılıklılık Testleri ön test olarak, bebeğin gelişimini değerlendirmek için deney ve kontrol grubundaki bebeklere Denver II Gelişimsel Tarama Testi ön test olarak 18 Ağustos 2014 ve 29 Ağustos 2014 tarihleri arasında ev ziyaretleri sırasında bireysel olarak uygulanmıştır. Duyarlılık ve Karşılıklılık Testlerinin ön test uygulamaları yaklaşık 20 dakika, Denver Gelişimsel Tarama Testi II'nin ön test uygulaması bireysel olarak gerçekleştirilmiş ve yaklaşık 10 dakika sürmüştür. Yapılan ön test uygulamaları araştırmacı tarafından kaydedilmiştir.

Eğitim Programının Uygulanması

Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı (EMABEP), 9-12 aylık bebeklerin gelişimini ve bebekle yakından ilgilenen annelerin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışlarını desteklemek amacıyla anneleri bilgilendirerek anne-bebek etkileşimini geliştirmeye yönelik stratejilere odaklanan bir erken eğitim programıdır. Program, Bronfenbrenner'in birey ve çevresi arasındaki etkileşimi vurgulayan ekolojik sistemler bakış açısı ve ülkemizde uygulanan Aile Çocuk Eğitim Programı doğrultusunda geliştirilmiş; Malatya'nın orta gelirli altı semtinde bulunan annelere uygulanmıştır. Anne ve bebeklere haftada bir gün ve toplam 45 dakikalık program uygulanmıştır.

Araştırmada uygulama süresinin 12 hafta olmasına karar verilmiştir. Uygulama, her hafta ev ziyaretleri sırasında araştırmacının o hafta oynanacak oyunları anneye anlatması, model olması ve uygulamaya fırsat vermesi şeklinde devam ettirilmiştir. Her hafta araştırmacı tarafından uygulanan, sonra anneye uygulatılan oyunların bir hafta süresince annenin bebeği ile uygulaması istenmiştir. Uygulama sırasında çevrede bebeğin dikkatini dağıtacak bir şeyin olmaması, annenin oyunlara yoğunlaşması gerektiği anneye anlatılmıştır. Annelerle yapılan haftalık görüşmelerde programın uygulanması sırasında karşılaşılan oyun oynama becerisindeki yetersizlik, bebeği oyuna teşvik edememe, bebeğin hareketlerine karşı hızlı tepki verememe gibi sorunlar üzerinde konuşulmuştur.

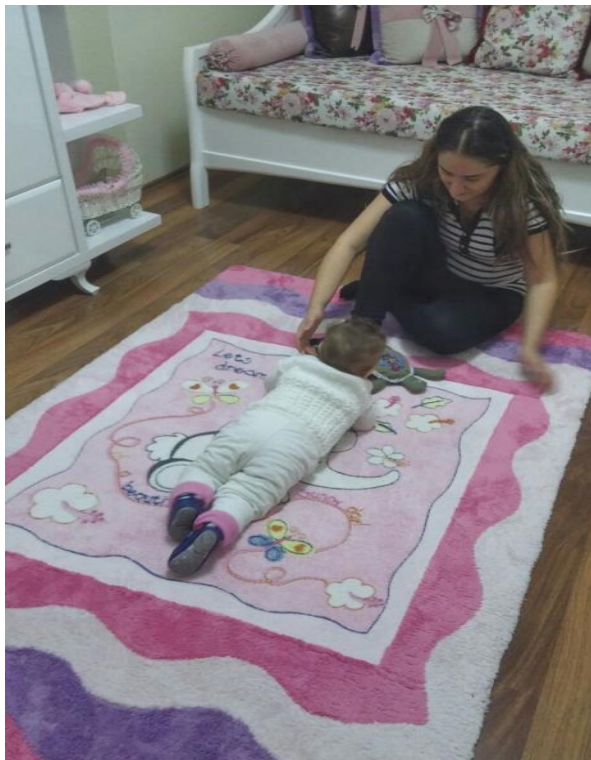
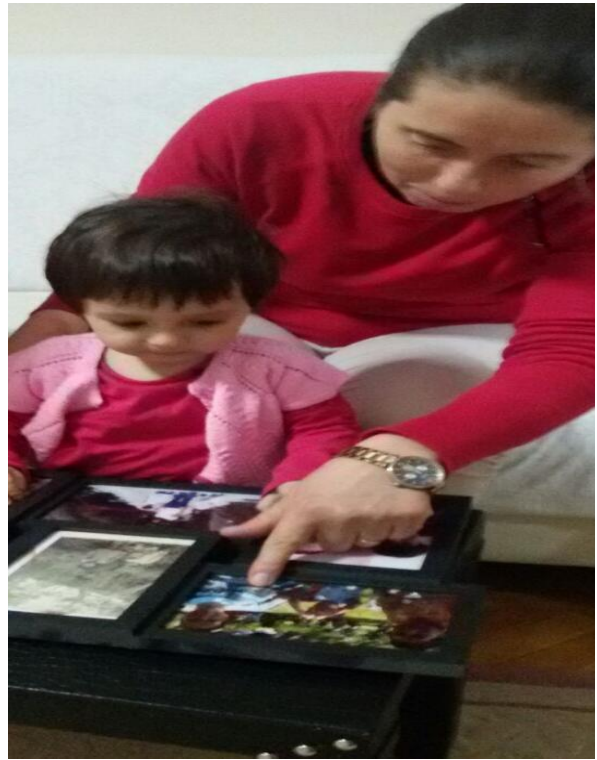
Deney grubundaki anne ve bebeklere 25 Ağustos-14 Kasım 2014 tarihleri arasında Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı uygulanmıştır. Kontrol grubundaki anneler herhangi bir deneysel düzenlemeye tabii tutulmadan araştırmaya katılmışlardır. Deney

grubunda yer alan 22 anne ve bebeğin tamamı programın uygulanması süresince devam etmiştir.

Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı uygulamasına ait fotoğraflar Şekil 2’de, materyallere ait fotoğraflar ise Şekil 3’te sunulmuştur.

Şekil 2. EMABEP uygulamasına ilişkin fotoğraf örnekleri

Şekil 3. EMABEP’te kullanılan materyallere ilişkin fotoğraf örnekleri

Son Testlerin Uygulanması

Eğitim programının uygulanmasının ardından deney ve kontrol grubundaki annelere Duyarlılık ve Karşılıklılık Testleri, bebeklere ise Denver Gelişimsel Tarama Testi II, ev ziyaretleri sırasında bireysel olarak 10-21 Kasım 2014 tarihleri arasında son test olarak uygulanmıştır.

Kalıcılık Testinin Uygulanması

Duyarlılık ve Karşılıklılık Testleri deney grubundaki annelere, Denver Gelişimsel Tarama Testi II ise deney grubundaki bebeklere son testten yaklaşık üç hafta sonra ev ziyaretleri sırasında bireysel olarak (15-19 Aralık 2014) eğitimin kalıcı olup olmadığını saptamak için tekrar uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmaya katılan deney ve kontrol grubundaki annelerin Duyarlılık ve Karşılıklılık Testi ön test ve son test puanları ile bebeklerin Denver Gelişimsel Tarama Testi II'den aldıkları ön test ve son test puanları kayıt formuna kaydedilmiş ve bilgisayar ortamında istatistiksel

analizler yapılmıştır. Elde edilen verileri analiz etmek için SPSS (Statistical Program for Social Sciences) 22 paket programı kullanılmıştır.

Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotlar (ortalama [Ort], standart sapma [SD], medyan, frekans, oran, minimum, maksimum) kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen verileri değerlendirmek için uygun istatistiksel analizin kullanılması, araştırmanın güvenirliğini artırır ve sonuçların tutarlı bir şekilde yorumlanmasını sağlar (Çepni, 2007). İstatistiksel sonuçlar elde etmek için araştırmada elde edilen verilerin normal dağılım gösterip göstermediğinin test edilmesi gerekir. Normallik testlerinde Eğrilik, Diklik, D' Agostino Pearson, Anderson Darling, Ki-kare, Lilliefors, Kolmogorov-Smirnov, Jargue-Bera ve Shapiro-Wilk testleri kullanılabilir. Shapiro-Wilk testi diğer testlerden daha güçlü olarak gözlemlenir. Normal ve normal olmayan dağılımlar birlikte ele alındığında Shapiro-Wilk testi diğer testlere göre en iyi sonucu verir ve örneklem sayısının $7 < n \leq 2000$ ölçütüne uyduğu durumlarda önerilir (Büyüköztürk, 2011; Şencan, 2005). Niceliksel verilerin normal dağılıma uygunlukları, Shapiro-Wilk testi ve grafiksel değerlendirmeler ile sınanmıştır. Normallik testleri sonrasında kullanılacak istatistiksel analiz yöntemleri belirlenmiştir.

Deney ve kontrol grubundaki annelerin Duyarlılık Testi puanlarının betimsel istatistikleri ve normallik testi sonuçları Tablo 13, Karşılıklılık Testi puanlarının betimsel istatistikleri ve normallik testi sonuçları Tablo 14, deney ve kontrol grubundaki bebeklerin DENVER II Gelişimsel Tarama Testi toplam puan ve alt boyut puanlarının betimsel istatistikleri ve normallik testi sonuçları ise Tablo 15'te verilmiştir.

Tablo 13. Deney ve Kontrol Grubundaki Annelerin Duyarlılık Testi Puanlarına Ait Betimsel İstatistikler ve Normallik Testi Sonuçları

Duyarlılık Testi	Deney Grubu (n=22)				Kontrol Grubu (n=22)			
	$\bar{X}$	S	Medyan	Shapiro-Wilk	$\bar{X}$	S	Medyan	Shapiro-Wilk
Ön Test	41,86	1,27	11	0,326	40,74	2,02	40	0,316
Son Test	56,36	1,87	15	0,645	46,23	3,53	46	0,436
Kalıcılık Testi	52,50	1,63	13	0,527				

Tablo 13 incelendiğinde deney ve kontrol grubundaki annelerin Duyarlılık Testi puanlarının Shapiro-Wilk testi sonucunda yapılan ön test, son test ve kalıcılık testinde

aldıkları puanların normal dağılım gösterdiği saptanan gruplar içi ve gruplar arası farklar için parametrik istatistikler kullanılmıştır.

Tablo 14. Deney ve Kontrol Grubundaki Annelerin Karşılıklılık Testi Puanlarına Ait Betimsel İstatistikler ve Normallik Testi Sonuçları

Karşılıklılık Testi	Deney Grubu (n=22)				Kontrol Grubu (n=22)			
	$\bar{X}$	S	Medyan	Shapiro-Wilk	$\bar{X}$	S	Medyan	Shapiro-Wilk
Ön Test	11,23	2,12	42	0,030	13,77	1,63	13	0,004
Son Test	15,18	4,46	56	0,358	13,36	1,99	13	0,609
Kalıcılık Testi	13,77	3,95	52	0,004				

Tablo 14 incelendiğinde deney ve grubundaki annelerin Karşılıklılık Testi puanlarının Shapiro-Wilk testi sonucunda yapılan ön test puanları normal dağılım göstermediğinden nonparametrik; son test ve kalıcılık testi puanları normal dağılım gösterdiğinden parametrik istatistikler kullanılmıştır.

Tablo 15. Deney ve Kontrol Grubundaki Bebeklerin DENVER II Gelişimsel Tarama Testi Toplam ve Alt Boyut Puanlarına Ait Betimsel İstatistikler ve Normallik Testi Sonuçları

DENVER II Gelişimsel Tarama Testi		Deney Grubu (n=22)				Kontrol Grubu (n=22)			
		$\bar{X}$	S	Medyan	Shapiro-Wilk	$\bar{X}$	S	Medyan	Shapiro-Wilk
Ön Test	Kişisel Sosyal	5,32	0,65	5	0,000	4,86	0,89	5	0,000
	İnce Motor	3,77	0,81	4	0,000	4,05	0,72	4	0,000
	Dil	5,64	0,58	6	0,000	5,59	0,59	6	0,000
	Kaba Motor	4,55	0,51	5	0,000	4,54	0,51	4	0,000
	Toplam	19,27	1,42	19,5	0,133	18,95	1,76	18,5	0,40
Son Test	Kişisel Sosyal	6,18	0,59	6	0,000	5,55	0,67	6	0,000
	İnce Motor	5,32	0,57	5	0,000	4,64	0,49	5	0,000
	Dil	6,00	0,82	6	0,003	5,73	0,70	6	0,001
	Kaba Motor	5,32	0,72	5	0,000	4,73	0,55	5	0,000
	Toplam	22,82	0,96	23	0,270	20,64	1,53	21	0,137
Kalıcılık Testi	Kişisel Sosyal	5,64	0,66	6	0,000				
	İnce Motor	4,73	0,83	5	0,007				
	Dil	5,32	0,72	5	0,000				
	Kaba Motor	5,41	0,85	6	0,000				
	Toplam	21,09	1,31	21	0,203				

Tablo 15 incelendiğinde deney ve kontrol grubundaki bebeklerin DENVER II Gelişimsel Tarama Testi toplam ve alt boyut puanlarının Shapiro-Wilk testi sonucunda yapılan ön test, son test ve kalıcılık testinde aldıkları puanların normal dağılım göstermediği saptanmış, gruplar içi ve gruplar arası farklar için nonparametrik istatistikler kullanılmıştır.

Normal dağılım gösteren niceliksel verilerin iki grup karşılaştırmalarında Bağımsız Gruplar t Testi, normal dağılım göstermeyen değişkenlerin karşılaştırmalarında ise Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Normal dağılım gösteren değişkenlerin grup içi karşılaştırmalarında Bağımlı Gruplar t Testi, normal dağılım göstermeyen değişkenlerin grup içi karşılaştırmalarında ise Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi kullanılmıştır. Anlamlılık $p<0.01$ ve $p<0.05$ düzeylerinde değerlendirilmiştir.

BÖLÜM 4

BULGULAR ve YORUM

Bu bölümde ev merkezli anne-bebek etkileşim programının annelerin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları ile bebeğin gelişimine etkisini incelemek amacıyla yapılan araştırmada elde edilen bulgular tablolarla sunularak yorumlanmış ve tartışılmıştır.

- ✓ Deney ve kontrol grubundaki annelerin Duyarlılık Testi'ne ait ön test puan ortalamaları normal dağılım gösterdiğinden farkların anlamlılığı parametrik testlerden Bağımsız Gruplar t Testi ile analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 17 ile Şekil 4'te verilmiştir.
- ✓ Deney ve kontrol grubundaki annelerin Duyarlılık Testi'ne ait son test puan ortalamaları normal dağılım gösterdiğinden farkların anlamlılığı parametrik testlerden Bağımsız Gruplar t Testi ile analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 17 ile Şekil 4'te verilmiştir.
- ✓ Deney ve kontrol grubundaki annelerin Duyarlılık Testi'ne ait ön test ve son test puan ortalamaları normal dağılım göstermediğinden farkların anlamlılığı nonparametrik testlerden Mann Whitney U Testi ile analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 17 ile Şekil 4'te verilmiştir.
- ✓ Deney ve kontrol grubundaki annelerin Karşılıklılık Testi'ne ait ön test puan ortalamaları normal dağılım göstermediğinden farkların anlamlılığı nonparametrik testlerden Mann Whitney U Testi ile analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 19 ile Şekil 5'te verilmiştir.
- ✓ Deney ve kontrol grubundaki annelerin Karşılıklılık Testi'ne ait son test puan ortalamaları normal dağılım gösterdiğinden farkların anlamlılığı parametrik testlerden Bağımsız Gruplar t Testi ile analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 19 ile Şekil 5'te verilmiştir.
- ✓ Deney ve kontrol grubundaki annelerin Karşılıklılık Testi'ne ait ön test ve son test puan ortalamaları normal dağılım göstermediğinden farkların

anlamlılığı nonparametrik testlerden Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi ile analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 19 ile Şekil 5'te verilmiştir.

- ✓ Deney ve kontrol grubundaki bebeklerin Denver II Gelişimsel Tarama Testi toplam ön test puan ortalamaları normal dağılım göstermediğinden farkların anlamlılığı nonparametrik testlerden Mann Whitney U Testi ile analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 21 ile Şekil 6'da verilmiştir.
- ✓ Deney ve kontrol grubundaki bebeklerin Denver II Gelişimsel Tarama Testi toplam son test puan ortalamaları normal dağılım göstermediğinden farkların anlamlılığı nonparametrik testlerden Mann Whitney U Testi ile analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 21 ile Şekil 6'da verilmiştir.
- ✓ Deney ve kontrol grubundaki bebeklerin Denver II Gelişimsel Tarama Testi toplam ön test ve son test puan ortalamaları normal dağılım göstermediğinden farkların anlamlılığı nonparametrik testlerden Mann Whitney U Testi ile analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 21 ile Şekil 6'da verilmiştir.
- ✓ Deney ve kontrol grubundaki bebeklerin Denver II Gelişimsel Tarama Testi Kişisel Sosyal (Tablo 22, Şekil 7), İnce Motor (Tablo 23, Şekil 8), Dil (Tablo 24, Şekil 9), Kaba Motor (Tablo 25, Şekil 10) alt boyutlarına ilişkin ön test puan ortalamaları normal dağılım göstermediğinden farkların anlamlılığı nonparametrik testlerden Mann Whitney U Testi ile analiz edilmiştir.
- ✓ Deney ve kontrol grubundaki bebeklerin Denver II Gelişimsel Tarama Testi Kişisel Sosyal (Tablo 22, Şekil 7), İnce Motor (Tablo 23, Şekil 8), Dil (Tablo 24, Şekil 9), Kaba Motor (Tablo 25, Şekil 10) alt boyutlarına ilişkin son test puan ortalamaları normal dağılım göstermediğinden farkların anlamlılığı nonparametrik testlerden Mann Whitney U Testi ile analiz edilmiştir.
- ✓ Deney ve kontrol grubundaki bebeklerin Denver II Gelişimsel Tarama Testi Kişisel Sosyal (Tablo 22, Şekil 7), İnce Motor (Tablo 23, Şekil 8), Dil (Tablo 24, Şekil 9), Kaba Motor (Tablo 25, Şekil 10) alt boyutlarına ilişkin ön test, son test puan ortalamaları normal dağılım göstermediğinden farkların anlamlılığı nonparametrik testlerden Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi ile analiz edilmiştir.

- ✓ Deney grubundaki annelerin Duyarlılık Testi'ne ait kalıcılık testi puan ortalamaları normal dağılım gösterdiğinden farkların anlamlılığı parametrik testlerden Bağımlı Gruplar t Testi ile analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 26 ile Şekil 11'de verilmiştir.
- ✓ Deney grubundaki annelerin Karşılıklılık Testi'ne ait kalıcılık testi puan ortalamaları normal dağılım göstermediğinden farkların anlamlılığı nonparametrik testlerden Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi ile analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 26 ile Şekil 12'de verilmiştir.
- ✓ Deney grubundaki bebeklerin Denver II Gelişimsel Tarama Testi Toplam puan ile Kişisel Sosyal, İnce Motor, Dil ve Kaba Motor alt boyutlarına ilişkin kalıcılık testi puan ortalamaları normal dağılım göstermediğinden farkların anlamlılığı nonparametrik testlerden Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi ile analiz edilmiş ve sonuçlar Tablo 27 ile Şekil 13'te verilmiştir.

Tablo 16. Duyarlılık Testi Puanlarının Dağılımı

n=44		Min-Max	Ort±SD
Duyarlılık Testi	Ön test	38-45	41.86±2.10
	Son test	41-64	51.30±6.49
	Kalıcılık testi	46-60	52.50±3.95

Tablo 16 incelendiğinde duyarlılık testinden alınan puanların dağılımı görülmektedir. Araştırmada katılımcı annelerin Duyarlılık Testi'ne ilişkin ön test puan düzeylerinin 38 ile 45 arasında değişmekte olup ortalamasının 41.86±2.10 olduğu, son test düzeylerinin 41 ile 64 arasında değişmekte olup ortalamasının 51.30±6.49 olduğu ve kalıcılık testi düzeylerinin 46 ile 60 arasında değişmekte olup ortalamasının 52.50±3.95 olduğu saptanmıştır.

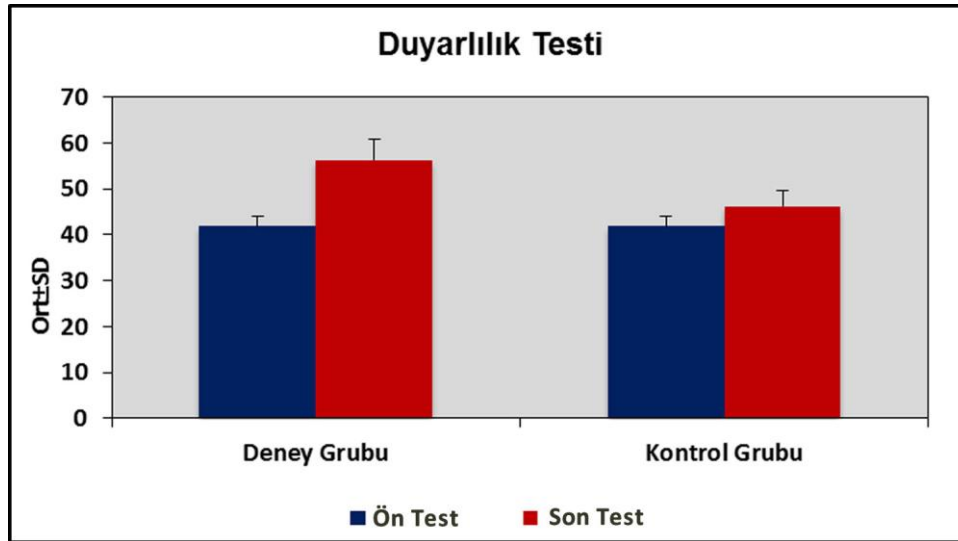
Tablo 17. Deney ve Kontrol Grubunda Duyarlılık Testine İlişkin Ön Test, Son Test Puanlarının Karşılaştırılması

		Deney Grubu	Kontrol Grubu	Test	
		Ort±SD	Ort±SD	değeri	p
Duyarlılık Testi	Ön test	41.86±2.12	40.74±2.02	t: 0.001	^a1.000
	Son test	56.36±4.46	45.23±3.53	t:8.361	^a0.001**
	Test değeri; p	t:-15.477; ^b0.001**	t:-4.780; ^b0.001**		
	Erişi Puanı	14.50±4.39	4.36±4.28	Z:-5.078	^c0.001**

^aBağımsız Gruplar t Testi
**p<0.01

^bBağımlı Gruplar t Testi

^cMann Whitney U Test

Şekil 4. Deney ve kontrol grubunda duyarlılık testine ilişkin ön test, son test düzeylerinin dağılımı

Tablo 17 ve Şekil 4 incelendiğinde deney grubundaki annelerin duyarlılık davranışı ön test puan ortalaması 41.86±2.12 iken; kontrol grubundaki annelerin ön test duyarlılık davranışı puan ortalaması 40.74±2.02'dir. Gruplara göre duyarlılık davranışı ön test puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmamıştır (p=1.000; p>0.05). Bu sonuca göre eğitim programı uygulanmadan önce deney ve kontrol grubundaki annelerin ön test duyarlılık davranışı yönünden benzer özelliklere sahip olduğu, grupların homojen olduğu söylenebilir.

Deney grubundaki annelerin son test duyarlılık davranışı puan ortalaması 56.36±4.46 iken; kontrol grubundaki annelerin son test duyarlılık davranışı puan ortalaması 45.23±3.53'tür. Deney grubundaki annelerin duyarlılık davranışı son test puan ortalamasının kontrol grubundan yüksek olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p=0.001; p<0.01).

Deney grubunda duyarlılık davranışı son test puan ortalamasına göre ön test puan ortalamasındaki 14.50 ± 4.39 'lık artış istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0.001$; $p<0.01$). Kontrol grubunda da duyarlılık davranışı son test puan ortalamasına göre ön test puan ortalamasındaki 4.36 ± 4.28 'lık artış istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0.001$; $p<0.01$).

Gruplara göre duyarlılık testi son test ölçümüne göre ön test ölçümlerdeki değişimler arasında da istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır ($p=0.001$; $p<0.01$). Deney grubundaki değişim, kontrol grubundan anlamlı düzeyde yüksektir.

Deney ve kontrol grubundaki annelerin duyarlılık davranışı ön test ve son test puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan önemli ($p<0,05$) olarak saptanmıştır. Deney ve kontrol grubunun ön test ve son test puan ortalamaları arasındaki farkın deney grubu lehine anlamlı olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç, Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın annelerin duyarlılık davranışlarını artırması ile açıklanabilir. Deney grubundaki annelerin eğitim programında bebeğin her bir davranışının önemli olduğunu, bebeğin etkileşime yönelik işaretlerini zamanında ve doğru fark edebilmeyi öğrenmiş olması; oyunlar sırasında bebeğine bakması, bebeğin davranışlarını onaylaması, onu dinlemesi ve bebeğin seslerine tepki vermesinin annenin duyarlılık davranışlarını artırdığı ifade edilebilir. Yurtdışında yapılan bazı araştırmalar (Bigelow vd., 2010; Kivijarvi vd. 2005; Jean vd. 2009; Bohr ve BinNoon 2014; Heinicke vd, 2003; Juffer, Bakermans-Kranenbuurg ve Van IJzendoorn 2005) anne-bebek etkileşiminin annelerin duyarlılık davranışını artırdığını ortaya koymuştur. Anne-bebek etkileşimi konusunda yapılan çalışmalar incelendiğinde bebeğin işaretlerinin doğru anlamlandırılarak bu işaretlere uygun cevaplar verilmesini sağlayan etkileşimsel davranışların anne duyarlılığını artırdığı saptanmıştır. Bebeğine uygun çevresel ortamlar oluşturan, bebeklerinin verdikleri işaretlere doğru ve zamanında cevap veren, bebekleri ile etkileşimlerinde etkin olan ve sorumluluk alan annelerin duyarlılık davranışı düzeylerinin yüksek olduğu belirtilir (Coleman ve Karraker, 2000). Kemppinen, Kumpulainen, Raita-Hasu, Moilanen ve Ebeling (2006), yaptıkları araştırmada sıfır-iki yaş arası bebeğine sahip annelerin duyarlılığının sürekliliğini serbest oyun yoluyla incelemiş ve oyun sırasında gerçekleştirilen etkileşimsel davranışlar değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonucunda düşük anne duyarlılığı ve yüksek anne kontrolünün çocuğun işbirliği yapma becerisinin düşük olmasını öngördüğü ortaya çıkmıştır. Bigelow vd. (2010), anne ve bebeğin serbest oyunlar sırasında yüz yüze

etkileşiminin annenin duyarlılık gelişiminde etkili olduğunu ortaya koymuştur. Anne duyarlılığı, annelerin bebekleri ile ilgilenme yeteneğini kapsar. Annenin bebeğin davranışlarına cevabının kalitesi, bebeğin ilgisini çekerek yakınsal gelişim alanını etkiler. Kivijarvi vd. (2005), anne-bebek etkileşimi sırasında bebeğin davranışlarının anneye bebeği ile ilgili duygusal cevapları veya anne duyarlılığını sağlayabildiğini ortaya koymuştur. Anne duyarlılığı, bebeğin sosyal ve duygusal davranışlarını etkiler. Jean vd. (2009), annelerin bebekleri ile iletişimlerinde önemli bir rol oynayan dokunmanın anne-bebek etkileşiminin bir parçası olduğunu, duyarlı annelerin bebeklerine dokunarak onları etkilediğini ve dikkatini çektiğini ortaya koymuşlardır. Bohr ve BinNoon (2014), ev merkezli anne eğitim programının anne duyarlılığına etkisini incelediği çalışmada ön test ve son test ortalama puanları arasında anlamlı fark bulunmuştur. Programın anne duyarlılığını iyileştirmede etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Juffer, Bakermans-Kranenburg ve van IJzendoorn (2005), duyarlı olma eğitimi alan anne babaların bebeklerinde düzensiz ya da güvensiz bağlanma görülme olasılığının düşmüş olmasını anne-babaların tepki duyarlılığının önemini gösteren diğer bir veri olarak değerlendirmiştir.

Yapılan bir çalışmada araştırmacılar bebeklerin günlük etkileşimlerde gösterdikleri iletişim davranışlarının annelerin duyarlılığını etkilediğini ortaya koymuşlardır. Bebeklerin kullandıkları işaretler, jestler ve mimikler anne duyarlılığını rutin etkileşimlerden daha fazla etkiler. Bebeklerin davranışları, bebeğe bakma sorumluluğunu üstlenen kişilerin çocuğa karşı davranışlarını geliştirir (Valotton, 2009). Mastergeorge vd. (2014) anne duyarlılığı ve bebeğin duygusal tepkisi arasındaki çift yönlülüğün önemli olduğunu ortaya koymuşlardır. Anne duyarlılığı, bebeğin duygusal tepkisinin göstergesidir ve anne-bebek etkileşimindeki çift yönlülüğü destekler. Araştırma sonuçları incelendiğinde anne bebek etkileşimine yönelik davranışların annelerin bebeklerinin ihtiyaç ve tepkilerine karşı daha duyarlı oldukları ifade edilebilir.

Tablo 18. Karşılıklılık Testi Puanlarının Dağılımı

n=44		Min-Max	Ort±SD
Karşılıklılık Testi	Ön test	9-17	12.50±1.93
	Son test	10-19	14.27±2.12
	Kalıcılık testi	12-17	13.77±1.63

Tablo 18 incelendiğinde Karşılıklılık Testi'ne ait puanların dağılımı görülür. Katılımcı annelerin ön test karşılıklılık testi düzeyleri 9 ile 17 arasında değişmekte olup, ortalama 12.50 ± 1.93 iken, son test düzeyleri 10 ile 19 arasında değişmekte olup, ortalama 14.27 ± 2.12 ve kalıcılık testi düzeyleri 12 ile 17 arasında değişmekte olup, ortalama 13.77 ± 1.63 'tür.

Tablo 19. Deney ve Kontrol Grubu Karşılıklılık Testine İlişkin Ön Test, Son Test Puanlarının Karşılaştırılması

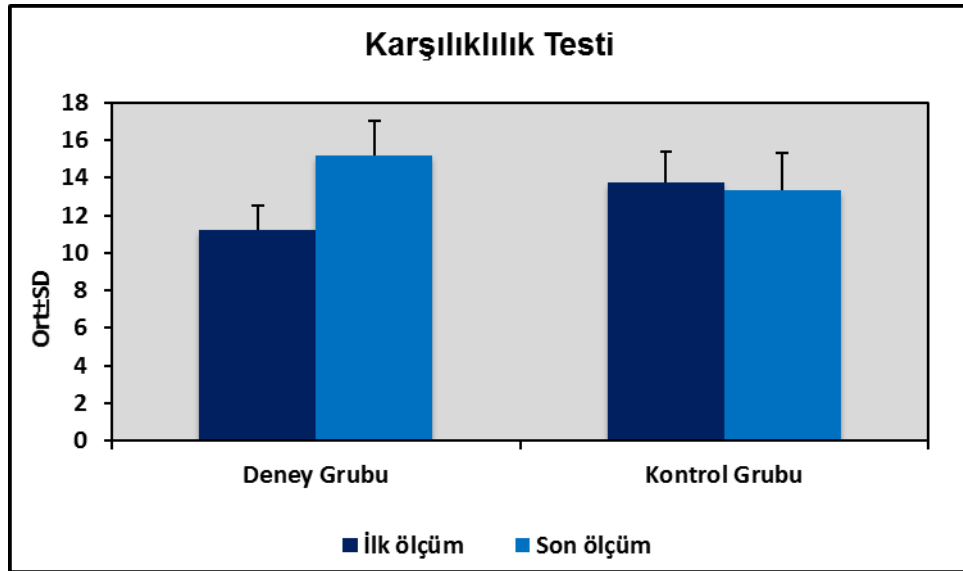
		Deney Grubu	Kontrol Grubu	Test değeri	p
		Ort±SD	Ort±SD		
Karşılıklılık Testi	Ön test	11.23±1.27	13.77±1.63	Z: -4.667	^c 0.001**
	Son test	15.18±1.87	13.36±1.99	t: 3.125	^a 0.003**
	Test değeri; p	Z:-4.047; ^d 0.001**	Z:-0.550; ^d 0.582		
	Erişi Puanı	3.95±1.62	-0.41±2.46	Z:-5.095	^c 0.001**

^aBağımsız Gruplar t Testi

^cMann Whitney U Test

^dWilcoxon İşaretli Sıralar Testi

**p<0.01

Şekil 5. Deney ve kontrol grubunda karşılıklılık testine ilişkin ön test, son test düzeylerinin dağılımı

Tablo 19 ve Şekil 5 incelendiğinde deney grubundaki annelerin ön test karşılıklı etkileşim davranışı ön test puan ortalaması 11.23 ± 1.27 iken; kontrol grubundaki annelerin karşılıklı etkileşim davranışı ön test puan ortalaması 13.77 ± 1.63 'tür. Gruplara göre

karşılıklı etkileşim davranışı ön test puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p=0.001$; $p<0.01$).

Deney grubundaki annelerin son test karşılıklı etkileşim davranışı puan ortalaması 15.18 ± 1.87 iken; kontrol grubundaki annelerin karşılıklı etkileşim davranışı son test puan ortalaması 13.36 ± 1.99 'dur. Deney grubundaki annelerin karşılıklı etkileşim davranışı son test puan ortalamasının kontrol grubundan yüksek olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0.003$; $p<0.01$).

Deney grubunda karşılıklı etkileşim davranışı son test puan ortalamasına göre ön test puan ortalamasındaki 3.95 ± 1.62 'lik artış istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0.001$; $p<0.01$). Kontrol grubunda ise karşılıklı etkileşim davranışı son test puan ortalamasındaki değişim istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0.582$; $p>0.05$).

Gruplara göre karşılıklılık testi son test ölçümüne göre ön test ölçümlerindeki değişimler arasında da istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır ($p=0.001$; $p<0.01$). Deney grubundaki değişim, kontrol grubundan anlamlı düzeyde yüksektir.

Deney grubundaki annelerin Karşılıklılık Testi ön test ve son test puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel açıdan önemli ($p<0,05$), kontrol grubundaki annelerin ön test ve son test puanları arasındaki farkın ise istatistiksel açıdan önemsiz ($p>0,05$) olması bulgusu, "Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı, annenin karşılıklı etkileşim davranışlarını artırır" hipotezini doğrular. Deney grubundaki annelerin karşılıklı etkileşim davranışlarındaki artışın annenin programda yer alan etkileşimsel oyunlar sırasında bebeğine dokunması, gülümsemesi, bebeği ile göz teması kurması, konuşması, bebeğine şarkı söylemesi, ritim tutması (davranışlar arası uyum), seslerine uygun ve kısa sürede cevaplar vermesinden kaynaklandığı söylenebilir. Yapılan araştırmalarda anne ve bebek arasındaki karşılıklı zevk veren ya da doyum sağlanan etkileşimsel davranışların annenin karşılıklı etkileşim davranışlarını artırdığı saptanmıştır. Symons ve Moran (1987), karşılıklı etkileşimlerinde bebeğe daha fazla dokunan, bebeğin tepkilerine benzer tepki gösteren ve bebekle daha fazla konuşan annelerin bebeklerinin oyun sırasında daha hareketli ve dikkatli olduğunu ortaya koymuşlardır. Oyun sırasında daha az gülümseyen ve daha az aktif olan annelerin ise iletişimlerinin daha az olduğu belirtilmiştir. Ferber vd. (2008), anne dokunmasının anne-bebek karşılıklılığına etkisini incelemek amacıyla yaptığı araştırmada oturumlarda yer alan dokunmaya yönelik oyun etkinliklerinin annenin karşılıklı etkileşim davranışlarını artırdığı ortaya çıkmıştır. Gongora ve Farkas (2009),

görsel, dokunsal ve işitsel karşılıklı etkileşimler içeren ve normal gelişim gösteren çocuklara yönelik geliştirilen işaret dili programının uygulandığı ve uygulanmadığı gruplar arasında önemli farklılıklar olduğunu; sözsüz iletişime odaklanılan programa katılan anne ve bebeklerde etkileşimsel davranış sıklığının daha yüksek olduğunu ortaya koymuşlardır. MacLean vd. (2014), anne ve bebeğin yüz tanıma paradigması esnasında birbirlerine karşılıklı olarak bakmasının ve anne-bebek etkileşiminin bebeğin duygusal düzenini desteklediğini ortaya koymuşlardır. Karşılıklılık, anne ve bebeğin birbirlerine cevap vermede aktif katılımlarını gerektirir. Byrn ve Hourigan (2010), öğrenmede müziğin rolünün önemli olduğunu, anne ve bebeğin müzik sırasındaki etkileşimlerinin pozitif bir ev çevresi oluşturma açısından anneleri desteklediğini ortaya koymuşlardır. Müzikle etkileşimler ve ritim tutma, anne-bebek arasındaki ilişkinin verimini ve kalitesini artırır. Müzikle etkileşimler bebeklerde ritim duygusunun gelişimini, annelerde ise karşılıklı etkileşim davranışını destekler. Çalışma sonuçları araştırma bulguları ile örtüşmektedir. Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nda yer alan, bebeğin duygu ve düşüncelerini ritim ve melodi yoluyla ifade etmesini sağlama, bebeğin bağımsız hareket etmesine fırsat verme, bebeğin hareketlerine karşı hızlı tepki verme gibi amaçlara yönelik etkileşimsel oyunların annenin karşılıklı etkileşim davranışlarını artırdığı söylenebilir.

Tablo 20. DENVER II Gelişimsel Tarama Testi Toplam ve Alt Boyut Puanlarının Dağılımı

DENVER II Gelişimsel Tarama Testi (n=44)		Min-Max	Ort±SD
Toplam	Ön test	16-24	19.11±1.59
	Son test	17-25	21.73±1.68
	Kalıcılık testi	18-24	21.09±1.31
Kişisel Sosyal	Ön test	4-6	5.09±0.80
	Son test	4-7	5.86±0.70
	Kalıcılık testi	4-7	5.64±0.66
İnce Motor	Ön test	3-6	3.91±0.77
	Son test	4-6	4.98±0.63
	Kalıcılık testi	3-6	4.73±0.83
Dil	Ön test	5-7	5.61±0.58
	Son test	4-7	5.86±0.77
	Kalıcılık testi	4-6	5.32±0.72
Kaba Motor	Ön test	4-5	4.50±0.51
	Son test	3-6	5.02±0.70
	Kalıcılık testi	3-6	5.41±0.85

Tablo 20 incelendiğinde DENVER II Gelişimsel Tarama Testi toplam puanı, kişisel sosyal, ince motor, dil ve kaba motor alt boyutlarına ilişkin puanların dağılımı görülmektedir. Araştırmaya dâhil edilen bebeklerin DENVER II Gelişimsel Tarama Testi toplam puanına ilişkin ön test puanları 16 ile 20 arasında değişmekte olup, ortalama 19.11 ± 1.59 iken; son test puanları 17-25 arasında değişir ve ortalama 21.73 ± 1.68 'dir. Kalıcılık testi puanları ise 18-24 arasında değişmekte olup ortalama 21.09 ± 1.31 'dir.

Kişisel sosyal alt boyutunda ön test puanları 4-6 arasında değişip ortalama 5.09 ± 0.80 ; son test puanları 4-7 arasında değişip ortalama 5.86 ± 0.70 ; kalıcılık testi puanları 4-7 arasında değişip ortalama 5.64 ± 0.66 'dır.

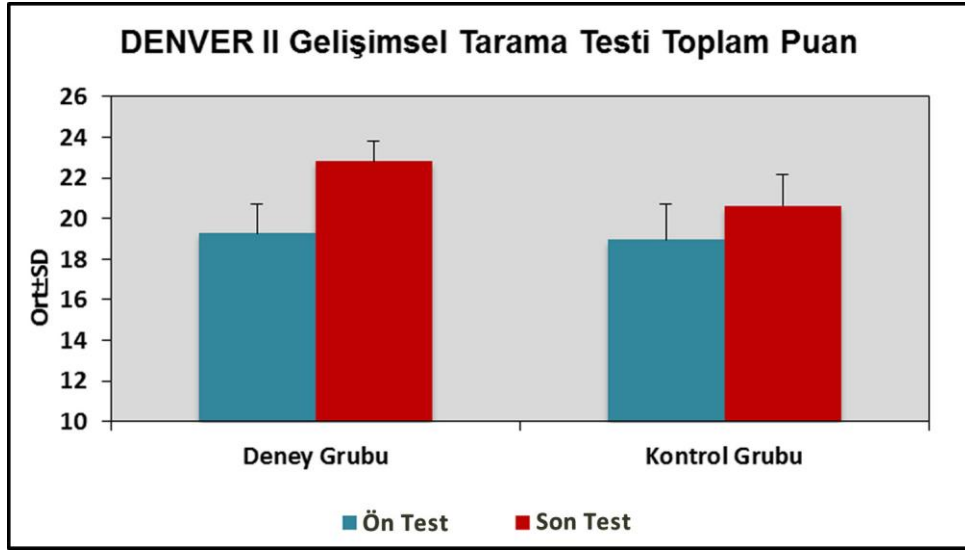
İnce motor alt boyutunda ön test puanları 3-6 arasında değişip ortalama 3.91 ± 0.77 ; son test puanları 4-6 arasında değişip ortalama 4.98 ± 0.63 ; kalıcılık testi puanları 3-6 arasında değişip ortalama 4.73 ± 0.83 'tür.

Dil alt boyutunda ön test puanları 5-7 arasında değişip ortalama 5.61 ± 0.58 ; son test puanları 4-7 arasında değişip ortalama 5.86 ± 0.77 ; kalıcılık testi puanları 4-6 arasında değişip ortalama 5.32 ± 0.72 'dir.

Kaba motor alt boyutunda ön test puanları 4-5 arasında değişip ortalama 4.50 ± 0.51 ; son test puanları 3-6 arasında değişip ortalama 5.02 ± 0.70 ; kalıcılık testi puanları 3-6 arasında değişip ortalama 5.41 ± 0.85 'tir.

Tablo 21. Deney ve Kontrol Grubu DENVER II Gelişimsel Tarama Testine İlişkin Toplam Ön Test, Son Test Puanlarının Karşılaştırılması

DENVER II Gelişimsel Tarama Testi		Deney Grubu	Kontrol Grubu	Test değeri	p
		Ort±SD	Ort±SD		
Toplam	Ön test	19.27±1.42	18.95±1.76	Z: -1.115	^c 0.265
	Son test	22.82±0.96	20.64±1.53	Z: -4.591	^c 0.001**
	Test değeri; p	Z: -4.126; ^d 0.001**	Z: -2.761; ^d 0.006**		
	Erişi Puanı	3.54±1.84	1.68±2.25	Z: -2.358	^c 0.018*
^c Mann Whitney U Test		^d Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi		**p<0.01 *p<0.05	

Şekil 6. Deney ve kontrol grubunda DENVER II gelişimsel tarama testi toplam puanına ilişkin ön test, son test düzeylerinin dağılımı

Tablo 21 ve Şekil 6 incelendiğinde deney ve kontrol grubundaki bebeklerin DENVER II Gelişimsel Tarama Testi toplam puanına ilişkin ön test ve son test karşılaştırmaları görülmektedir. Deney grubundaki bebeklerin DENVER II Gelişimsel Tarama Testi toplam puanına ilişkin ön test puan ortalaması 19.27 ± 1.42 iken; kontrol grubunun ön test ortalaması 18.95 ± 1.76 'dır. Gruplara göre DENVER II Gelişimsel Tarama Testi toplam puanına ilişkin ön test ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmamıştır ($p=0.265$; $p>0.05$).

Deney grubundaki bebeklerin DENVER II Gelişimsel Tarama Testi toplam puanına ilişkin son test puan ortalaması 22.82 ± 0.96 iken; kontrol grubunun ortalaması 20.64 ± 1.53 'tür. Deney grubu DENVER II Gelişimsel Tarama Testi son test puan ortalamasının kontrol grubundan yüksek olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0.001$; $p<0.01$).

Deney grubunda DENVER II Gelişimsel Tarama Testi toplam puanının son teste göre ön testteki ortalamada 3.54 ± 1.84 'lik artış istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0.001$; $p<0.01$). Kontrol grubunda da son test puan ortalamasına göre ön test puan ortalamasındaki 1.68 ± 2.25 'lik artış istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0.006$; $p<0.01$).

Gruplara göre DENVER II Gelişimsel Tarama Testi toplam puanının son test puan ortalamasına göre ön test puan ortalamasındaki değişimler arasında da istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır ($p=0.018$; $p<0.05$). Deney grubundaki değişim, kontrol grubundaki değişimden anlamlı düzeyde yüksektir.

Elde edilen sonuçlara göre deney grubunun son test puan ortalamasının kontrol grubunun son test puan ortalamasından yüksek olması deney grubundaki bebeklerin anneleri ile birlikte interaktif öğrenme ortamında bulunmaları ve çocuk gelişimini desteklemeye yönelik etkileşimsel oyunlara katılmalarından kaynaklanabilir. Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı, bebeklerin tüm gelişim alanlarını desteklemek amacıyla oyun temelli hazırlanmıştır. Bebeklerin gelişim özelliklerine uygun etkinliklerin hazırlandığı programda annelerin bebeğin gelişim özelliklerine uygun ortam hazırlaması ve bebeğin gelişimini desteklemesi sağlanmıştır. Anne-çocuk merkezli eğitim programları incelendiğinde bu programların çocukların gelişimi üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Anne-çocuk etkileşiminde annenin çocuğuna karşı duyarlı ve etkin davranışlarındaki artışın yanında çocukların gelişimlerinde de ilerlemeler görülmektedir (Roopranire ve Johnson, 1993).

Erken eğitim programlarına katılan annelerin çocuklarının zihinsel yetenekleri, bilişsel, sosyal, duygusal, dil, psikomotor ve kişilik gelişimi açısından evde bakılan, ailesi eğitim almayan çocuklardan önemli düzeyde ileri performans gösterdikleri görülmüştür. Eğitim programları sonrasında deney grubundaki bebeklerin Denver II Gelişimsel Tarama Testi'ne ait ortalama puanlarında artış, uygulanan eğitim programının sunduğu anne-bebek etkileşiminden bebeklerin zevk alması, karşılıklı doyum, bebeğin seslerine kısa süre içinde cevap verme, bebekle oyun oynama becerisindeki yeterlilik gibi etkileşimsel davranışların zamanında gösterilmesinden kaynaklanabilir. Anne-bebek etkileşimine yönelik çalışmalar incelendiğinde çalışmaların çoğunun bebeğin gelişimine yoğunlaştığı görülür. Yapılan araştırmalarda anne-bebek etkileşiminin bebeğin büyümesine ve gelişimine olumlu katkılar sağladığı saptanmıştır. Ebeveyn-çocuk ilişkisi, çocuğun büyümesini ve gelişmesini etkilemektedir. Anne-çocuk etkileşimi, anne ve çocuk arasında karşılıklı doyumu artırmakta; bebeğin bilişsel ve dil gelişimini olumlu yönde etkilemektedir. Anneler, çocuk gelişimi konusunda bilgi sahibi olduklarında ve çocuklarına karşı duyarlı olduklarında çocuğun gelişiminde yüksek düzeyde ilerleme sağlanır. Erken eğitim programı, zamanında ve düzenli uygulandığında anne-çocuk ilişkisini destekler ve düzenler. Erken eğitim programları bebeğin bilişsel ve duygusal gelişimini desteklemekte, özellikle de anne bebek etkileşimine dayalı programların bebeğin bilişsel ve duygusal gelişiminde önemli olduğu belirtilmektedir (Karoly vd., 1998; Ersoy ve Şahin, 1999; Kelly vd., 1999). Page vd. (2010), anne duyarlılığının bebeğin sosyal-duygusal gelişiminin, sözel uyaranların ise bilişsel gelişiminin göstergesi olduğunu ortaya koymuşlardır. Anne duyarlılığı ve sözel uyaranların birlikte yer aldığı erken müdahale programları, bebeğin sosyal-duygusal ve

bilişsel gelişimlerinde ilerleme sağlayabilmektedir. Ebeveyn davranışları bebeklerin hayal kurarak yaratıcılığını geliştirme becerisinin göstergesidir ve bebeğin bilişsel gelişimini desteklemektedir. Ebeveynler, bebeklerinin zihinsel ifadelerini desteklemekte ve sakıncalı davranışlardan kaçınmalarını sağlamaktadır. Ebeveyn-bebek etkileşimi sağlıklı gelişimin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Anne ve bebek arasında kurulan olumlu etkileşim bebeğin gelişimine ve uyumuna katkılar sağlar. Ebeveynin sıcaklığı, duyarlılığı ve tepkisi bebeğin bilişsel ve duygusal gelişimini destekler (Motoshima vd., 2014; Beatty, 2009). Anne-bebek etkileşimine dayalı erken eğitim programları annelerin bebekleri ile yanıtlayıcı şekilde etkileşimde bulunmalarını sağlamakta dolayısıyla bebeklerin gelişimine katkı sağlamaktadır. Çocuğun tüm gelişim alanlarını desteklemek için oyun şeklinde hazırlanan etkinliklerin çocuğun gelişimine etkisinin incelendiği araştırmada ev merkezli 0-3 yaş erken çocukluk eğitim programının çocuğun gelişimini olumlu yönde etkilediği ortaya çıkarmıştır (Turan, 1992; Baumwell vd., 1997; Kim ve Mahoney, 2004). Parfitt, Pike ve Ayers (2014) ise bebeğin gelişimini aile sistemleri bakış açısıyla değerlendikleri araştırmada yüksek düzeyde anne-bebek etkileşiminin bebeğin tüm alanlarda gelişimini artırdığını belirlemiştir. Annenin sözel duyarlılığının anne-bebek etkileşimini ve bebeğin dil gelişimini olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuşlardır. Annenin bebeğin işaretlerine karşı duyarlı davranışları, bebeğin özellikle bilişsel ve dil gelişimine maksimum yarar sağlamaktadır. Bebeğin dil kavrayışı ve annenin sözel duyarlılığı, erken dil edinimine birlikte katkı sağlamaktadır.

Araştırma bulguları, Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın bebeğin gelişimini artırmada etkili olduğunu destekler niteliktedir.

Kontrol grubundaki bebeklerin gelişiminde gözlenen ilerleme bebeğin gelişimsel ilerlemesinden kaynaklanıyor olabilir. Erken eğitim programlarının bebeklerin gelişimi üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan çalışmalarda programa katılan ve katılmayan bebeklerdeki gelişimsel farklar belirlenmeye çalışılmıştır (Kartal, 2007). Gelişimin en hızlı olduğu erken yıllarda bebeklerin çevredeki uyarıcılara açık olmaları, televizyon gibi uyarıcıların etkisi kontrol grubundaki bebeklerin gelişiminde anlamlı bir ilerlemeyi sağlayabilir.

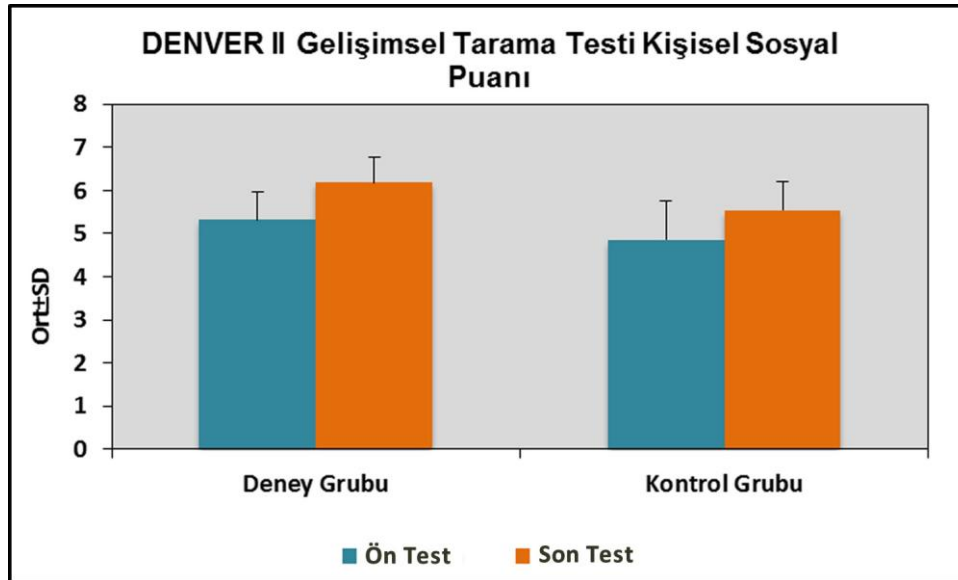
Tablo 22. Deney ve Kontrol Grubunda DENVER II Gelişimsel Tarama Testi Kişisel Sosyal Alt Boyutuna İlişkin Ön Test, Son Test Puanlarının Karşılaştırılması

DENVER II Gelişimsel Tarama Testi		Deney Grubu Ort±SD	Kontrol Grubu Ort±SD	Test değeri	p
Kişisel	Ön test	5.32±0.65	4.86±0.89	Z: -1.797	^c 0.072
Sosyal	Son test	6.18±0.59	5.55±0.67	Z: -3.014	^c 0.003**
Test değeri; p		Z:-3.043; ^d 0.002**	Z:-2.697; ^d 0.007**		
Erişi Puanı		0.86±1.04	0.68±0.99	Z:-0.588	^c 0.027

^cMann Whitney U Test

^dWilcoxon İşaretili Sıralar Testi

**p<0.01

Şekil 7. Deney ve kontrol grubunda DENVER II gelişimsel tarama testi kişisel sosyal alt boyutu puanına ilişkin ön test, son test düzeylerinin dağılımı

Tablo 22 ve Şekil 7 incelendiğinde deney grubundaki bebeklerin DENVER II Gelişimsel Tarama Testi kişisel sosyal alt boyutuna ilişkin ön test puan ortalaması 5.32±0.65 iken; kontrol grubunun puan ortalaması 4.86±0.89'dur. Gruplara göre kişisel sosyal alt boyutuna ilişkin ön test puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmazken (p=0.072; p>0.05); deney grubunun kişisel sosyal alt boyutu puan ortalamasının kontrol grubundan yüksek olması dikkat çekici düzeydedir.

Deney grubundaki bebeklerin kişisel sosyal alt boyutuna ilişkin son test puan ortalaması 6.18±0.59 iken; kontrol grubunun son test puan ortalaması 5.55±0.67'dir. Deney grubunun

kişisel sosyal alt boyutu puan ortalamasının kontrol grubundan yüksek olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0.003$; $p<0.01$).

Deney grubundaki bebeklerin kişisel sosyal alt boyutuna ilişkin son test puan ortalamasına göre ön test ortalamasındaki 0.86 ± 1.04 'lik artış istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0.002$; $p<0.01$). Kontrol grubunda da son test puan ortalamasına göre ön test ortalamasındaki 0.68 ± 0.99 'lik artış istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0.007$; $p<0.01$).

Gruplara göre kişisel sosyal alt boyutu ortalama puanının son test ortalamasına göre ön test ortalamasındaki değişimler arasında ise istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır ($p=0.027$; $p<0.05$).

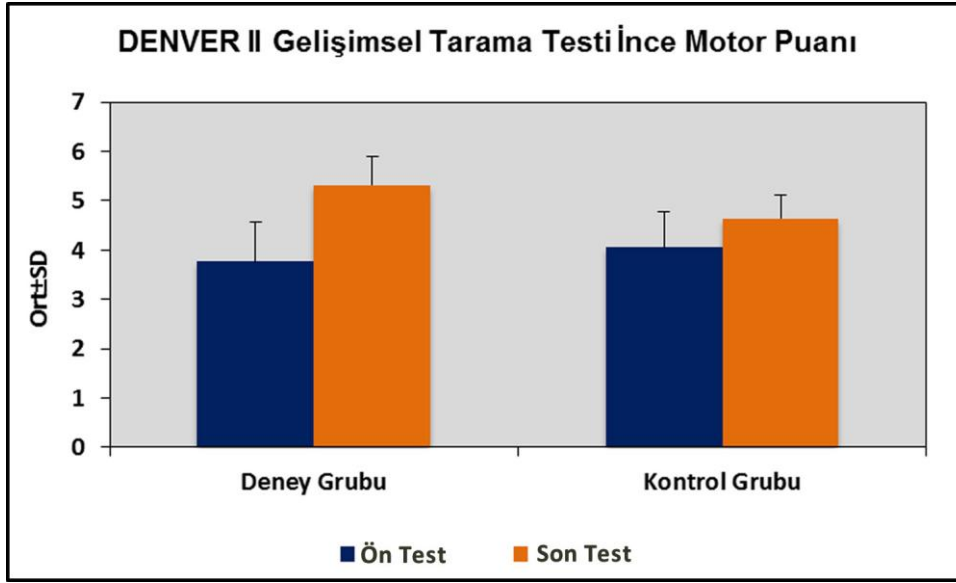
Elde edilen sonuçlara göre deney grubunun son test puan ortalamasının kontrol grubunun son test puan ortalamasından yüksek olması, deney grubundaki bebeklerin kişisel sosyal alanda gelişiminde Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşimi Programı'nın etkisi ile açıklanabilir. Eğitim programında anne ile bebek arasındaki oyun oynama sürecinde annenin sözel ifadeleri, bebeğin oyuna aktif katılımı, oyunlarında taklitleri kullanması, bağımsız hareket edebilmesi, hoşuna giden hareketleri tekrar tekrar yapması, duygularını ses, jest ve mimikleri ile ifade etmesi, bebekte duygu düzenlenmesini ve bebeğin sosyal gelişiminin ilerlemesini sağlar (Marchand vd., 2002; Driscoll ve Easterbrooks, 2007). Lloyd vd. (2014), bebeğin sosyal ve bilişsel gelişiminin göstergesi olduğu için anne-bebek etkileşiminin bebeğin gelişiminde etkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Bebeğin başlangıç davranışlarındaki farklılık annenin duyarlılık ve yönlendirme davranışlarını etkilemektedir. Annenin cevaplayıcı davranışı bebeğin sosyal ve bilişsel gelişimi ile ilişkilendirilmiştir. Lin ve Green (2009), bebeklerin etkileşime girdikleri farklı ortaklara karşı farklı bakma, yüz ifadeleri ve ses çıkarma davranışları gösterdiklerini ortaya koymuşlardır. Hem annelerine hem de bebeklere karşı aynı anda gülümsemektedirler; ancak sadece annelerine karşı daha fazla bakma, ses çıkarma ve farklı yüz ifadeleri kullandıkları görülmektedir. Bick ve Dozier (2013), içeriğinde etkileşimsel oyunların bulunduğu bağlanma temelli eğitim programının bebeğin sosyal duygusal gelişimini desteklediğini belirtmişlerdir. Ayçiçeği'nin (1993), anne eğitim programının etkilerini sınamak için yaptığı araştırmada programa katılan annelerin bebeklerinin sosyal gelişimine daha fazla önem verdikleri ortaya çıkmıştır. Fiese (1987), anne ile bebek arasındaki etkileşimin ve bebeğin yalnız oyun oynamasının bebeğin gelişimine etkilerini değerlendirdiği araştırmanın sonucunda

anne-bebek etkileşiminin bebeğin kişisel sosyal gelişimini desteklediği saptamıştır. Benzer doğrultuda Swingler vd. (2014), bebeğin kişisel sosyal gelişimine anne-bebek etkileşiminin etkisini incelemek için anne ve bebek serbest oyun sırasında gözlemlenmiştir. Annenin bebeğinin davranışlarına verdiği uygun cevaplar bebeğin duygularını düzenlemesine yardımcı olur ve düzenli gelişimini sağlar. Bebeklerin göz teması kurma, duygusal anlamda kendini ifade etmesi, yakın çevresindeki insanlarla etkileşime girme kazanımlarından sonra hızlı bir şekilde gelişir. Çevredeki bireylerle etkileşime girerek oyun oynadıkça kişisel yetenekleri de gelişir ve kişisel, sosyal, duygusal alanda daha dengeli bir birey olur (Warner, 2010).

Kontrol grubundaki bebeklerin kişisel sosyal alt boyutuna ilişkin son testte ön teste göre anlamlı farklılığın olması, bebeklerin sosyal yeteneklerinin zamana bağlı gelişim göstermesi, insanları ve nesneleri fark etmeye başlamaları, günlük yaşam deneyimleri, anne tutumlarındaki farklılıklar, uygulanan ön testlerle annelerde bebeğin kişisel sosyal gelişime yönelik farkındalık oluşması ve bebeğin kendisinin bir birey olduğunun farkına varması ile açıklanabilir.

Tablo 23. Deney ve Kontrol Grubunda DENVER II Gelişimsel Tarama Testi İnce Motor Alt Boyutuna İlişkin Ön Test, Son Test Puanlarının Karşılaştırılması

DENVER II Gelişimsel Tarama Testi		Deney Grubu Ort±SD (Medyan)	Kontrol Grubu Ort±SD	Test değeri	p
İnce Motor	Ön test	3.77±0.81	4.05±0.72	Z: -1.395	^c 0.163
	Son test	5.32±0.57	4.64±0.49	Z: -3.593	^c 0.001**
	Test değeri; p	Z:-3.882; ^d 0.001**	Z:-2.415; ^d 0.016*		
	Erişi Puanı	1.54±0.96	0.59±0.96	Z:-2.907	^d 0.004**
^c Mann Whitney U Test		^d Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi		**p<0.01 *p<0.05	

Şekil 8. Deney ve kontrol grubunda DENVER II gelişimsel tarama testi ince motor alt boyutu puanına ilişkin ön test, son test düzeylerinin dağılımı

Deney grubundaki bebeklerin DENVER II Gelişimsel Tarama Testi ince motor alt boyutuna ilişkin ön test puan ortalaması 3.77 ± 0.81 iken; kontrol grubunun ön test ortalaması 4.05 ± 0.72 'dir. Gruplara göre ince motor alt boyutuna ilişkin ön test puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmamıştır ($p=0.163$; $p>0.05$).

Deney grubundaki bebeklerin ince motor alt boyutuna ilişkin son test puan ortalamaları 5.32 ± 0.57 iken; kontrol grubunun ortalaması 4.64 ± 0.49 'dur. Deney grubundaki bebeklerin DENVER II gelişimsel tarama testi ince motor alt boyutuna ilişkin puan ortalamalarının kontrol grubundan yüksek olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0.001$; $p<0.01$).

Deney grubundaki bebeklerin ince motor alt boyutuna ilişkin son test puan ortalamasına göre ön test ortalamasındaki 1.54 ± 0.96 'lık artış istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0.001$; $p<0.01$). Kontrol grubunda da son ölçüme göre ilk ölçümlerdeki ortalama 0.59 ± 0.96 'lık artış istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0.016$; $p<0.05$).

Gruplara göre ince motor alt boyutu ortalama puanının son test ortalamasına göre ön test ortalamasındaki değişimler arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır ($p=0.004$; $p<0.01$). Deney grubundaki değişim, kontrol grubundan anlamlı düzeyde yüksektir.

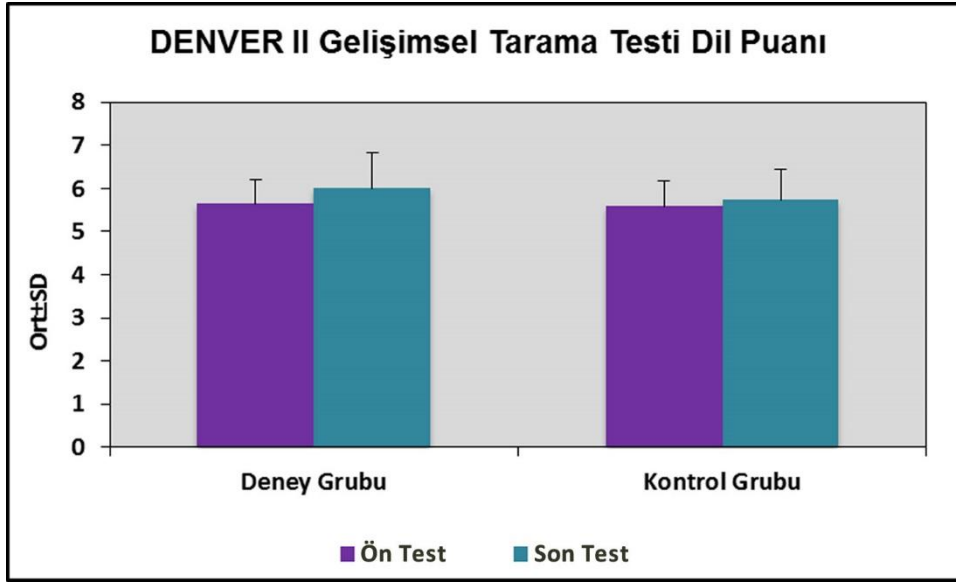
Bulgulara göre DENVER II Gelişimsel Tarama Testi'nin ince motor alt boyutunda yer alan küpü bardağa koyma, üzümü baş ve diğer parmaklarla alma, küpleri birbirine vurma, küpü elden ele geçirme, üzümü çekerek alma, nesneye uzanma gibi davranışlar yönünden deney

grubundaki bebeklerin kontrol grubundaki bebeklerden daha ileri düzeyde olduklarını gösterir. Deney grubunda ince motor alandaki son test lehine gerçekleşen anlamlı fark, ise Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programında yer alan ince motor gelişimde el ve ayağı kullanma, bedenin farklı bölümlerinin koordinasyonu, nesne kontrolünü sağlamaya yönelik becerileri geliştiren oyunlardan kaynaklanabilir. Hughes (1995)'e göre bebeğin ilgisi 6. aydan 12. aya doğru kendi bedeniyle ilgili hareketlerden dış dünyaya doğru kaymaya başladığından oyun sırasında kullanılan materyallere dokunması ve onları kavraması, bırakması ince motor becerilerini geliştirir. Ayrıca oyun sırasında materyallerin kullanılma biçimi; mümkün olduğu kadar fazla duyuya hitap eden, renkli ve bebeklerin elleriyle kavrayabilmelerine uygun tahta, plastik vb. malzemelerden yapılmış oyuncakların sunulması bebeklerde ince motor gelişimi destekler. Rule ve Stewart (2002), günlük yaşam becerileri materyalleri ile gerçekleştirilen etkinliklerin çocukların ince motor becerileri üzerinde olumlu etkisinin olduğunu ortaya koymuştur. Erdemir (2009)'ın erken destek eğitim programının 18-36 aylık çocukların gelişimine etkisinin incelenmesi amacıyla gerçekleştirdiği çalışmada 18-24 aylık bebeklerde ince motor becerinin deney grubu lehine anlamlı olduğu saptanmıştır. Robinson ve Goodway (2009), çocuklara uygulanan hareket eğitimi programında farklı eğitim ortamlarının nesne kontrol becerisine etkisini inceledikleri araştırmada çocukların nesne kontrolü becerisi bakımından son test puanları arasında deney grubu lehine anlamlı fark olduğu bulunmuştur.

Kontrol grubunda ince motor alandaki son test lehine gerçekleşen anlamlı fark, annelerin yaşamındaki günlük rutinler ve gereksinimleri karşılamak için yaptığı işlerin bebekler tarafından taklit edilen birer oyun olarak görülmesinden kaynaklanabilir. Küçük kaslarını kullanmayı öğrenen bebekler ev ve ev dışı ortamlarda gördüğü model hareketleri tekrarlayabilirler.

Tablo 24. Deney ve Kontrol Grubunda DENVER II Gelişimsel Tarama Testi Dil Alt Boyutuna İlişkin Ön Test, Son Test Puanlarının Karşılaştırılması

DENVER II Gelişimsel Tarama Testi		Deney Grubu Ort±SD	Kontrol Grubu Ort±SD	Test değeri	p
Dil	Ön test	5.64±0.58	5.59±0.59	Z: -0.280	^c 0.780
	Son test	6.00±0.82	5.73±0.70	Z: -1.270	^c 0.204
	Test değeri; p	Z: -1.543; ^d 0.123	Z: -0.566; ^d 0.572		
	Erişi Puanı	0.36±1.05	0.14±1.04	Z: -0.615	^c 0.538
^c Mann Whitney U Test		^d Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi		**p<0.01	

Şekil 9. Deney ve kontrol grubunda DENVER II gelişimsel tarama testi dil alt boyutu puanına ilişkin ön test, son test düzeylerinin dağılımı

Deney grubundaki bebeklerin DENVER II gelişimsel tarama testi dil alt boyutuna ilişkin ön test puan ortalaması 5.64 ± 0.58 iken; kontrol grubunun ön test puan ortalaması 5.59 ± 0.59 'dur. Gruplara göre dil alt boyutuna ilişkin ön test puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmamıştır ($p=0.780$; $p>0.05$).

Deney grubundaki bebeklerin DENVER II gelişimsel tarama testi dil alt boyutuna ilişkin son test puan ortalaması 6.00 ± 0.82 iken; kontrol grubunun puan ortalaması 5.73 ± 0.70 'dir. Gruplara göre dil alt boyutuna ilişkin son test puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmamıştır ($p=0.204$; $p>0.05$).

Deney grubunda DENVER II gelişimsel tarama testi dil alt boyutu puanının son test ortalama puanına göre ön testteki değişimi istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p=0.123$; $p>0.05$). Kontrol grubunda da son test puan ortalamasına göre ön test puan ortalamasındaki değişim istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p=0.572$; $p>0.05$).

Gruplara göre DENVER II gelişimsel tarama testi dil alt boyutu puanının son test ortalamasına göre ön test ortalamasındaki değişimler arasında da istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmamıştır ($p=0.538$; $p>0.05$).

Deney grubundaki bebeklerin dil gelişimlerindeki artışın önemsiz olması sonucu, anne-bebek etkileşimsel davranışlarının bebeğin dil gelişimini olumlu etkilediğini ortaya koyan bazı araştırmalarla uyumlu görünmezken (Magagna, 2013; Gros-Louis vd. 2014); anne-bebek etkileşimine ilişkin davranışların bebeğin dil gelişimini artırmada etkili olmadığı

araştırma bulgularıyla paralellik göstermektedir (Capirci vd., 2002; Pierre, 2005). Pierre (2005), benzer sosyoekonomik düzeydeki aileler ve çocuklarının katıldıkları ebeveyn-çocuk eğitim programında uygulamaya dâhil edilen deney grubu ile herhangi bir uygulamanın yapılmadığı kontrol grubu arasında dil gelişimi açısından anlamlı bir fark olmadığını belirlemiştir. Ebeveyn-bebek etkileşiminde jestlerin ağırlıklı olarak kullanıldığı sözsüz iletişimin bebeğin dil gelişimini artırmada etkili olmadığı saptanmıştır. Capirci vd. (2002) ise ebeveyn-bebek etkileşiminde jestlerin ağırlıklı olarak kullanıldığı sözsüz iletişimin bebeğin dil gelişimini artırmada etkili olmadığını belirlemiştir.

Araştırma bulguları bazı araştırma sonuçları ile örtüşmemektedir. Magagna (2013), 6-12 aylar arasında anne ve bebek arasındaki etkileşimin bebeğin dil gelişimini artırdığını ortaya koymuşlardır. Bebekler sonraki aylarda ebeveynin sesini tanıma ve ebeveyni dinlemeyi anlayabilmektedir. Bebekteki dil gelişimi, bebeğin sembolik düşünme becerisini de etkilemektedir. Gros-Louis vd. (2014) ise anne ve bebek arasındaki sosyal paylaşımların bebeğin sesleri kullanmasına fayda sağladığını ortaya koymuşlardır. Annenin bebeğine verdiği cevaplar, bebeğin dil öncesi dönemde ses kullanımını etkilemektedir. Anne duyarlılığı ve bebeğin fonolojik gelişimi arasında ilişki bulunmaktadır. Bebeğin dil gelişiminde ilerlemenin meydana gelmemesi, annenin bebeğin dil gelişim özelliklerini yeterince bilmemesi, bebeklerinin işaretlerine az tepki vermeleri, bebeklerinden tepki alamamaları, annelerin bebekleri ile dil gelişimine yönelik oyunları oynama becerisindeki yetersizlik ve bebeklerinin dil gelişimine yönelik işaretlerini fark edememelerinden kaynaklanabilir. Annelerin etkili iletişim kurma becerilerine yeterince sahip olmamaları, dili öğretme konusunda kendilerini yeterli bulmamaları, yorgun olmaları, bebeğin değişik sesler duymasına olanak sağlayan kaynaklar sunmamaları, bebekleri ile konuşma miktarlarının az olması ve bebeğe onun dil gelişimine yönelik dikkati çeken uyarıcılar sunmamaları dil gelişiminde ilerleme görülmemesinin nedenleri olabilir (Mattersson, 1989; Huttenlocher vd., 1991). Bebeğin içinde yaşadığı sosyokültürel çevre özellikleri de dil becerilerini etkileyebilmekte, dil gelişimini olumlu yönde destekleyen, duyarlı ve yanıtlayıcı etkileşimlerin yer aldığı ortamdan yoksun büyüyen bir bebeğin dil becerilerinde ilerlemeler görülmeyebilir (Diken, 2012).

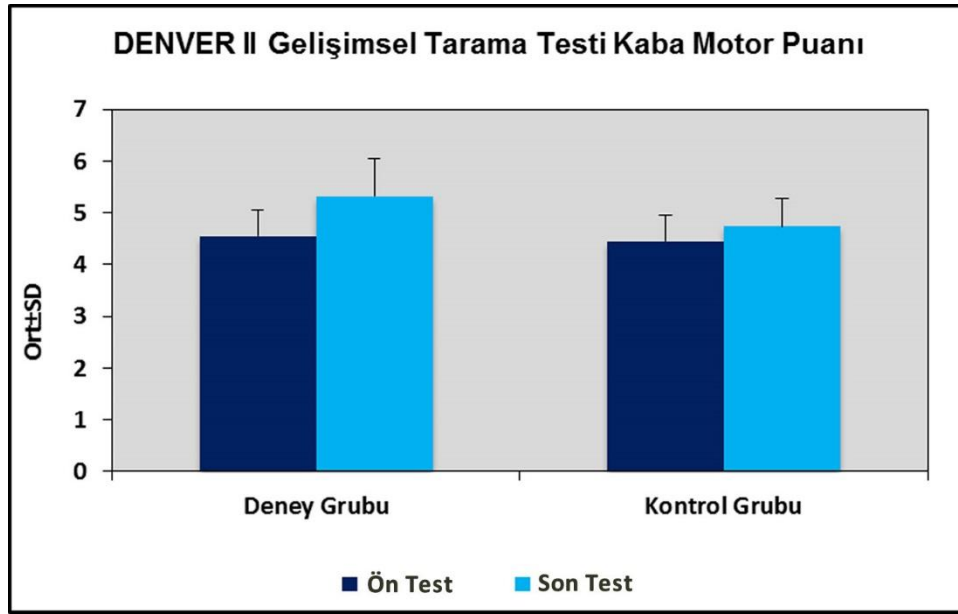
Araştırmada Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın bebeğin dil gelişiminin artırılmasında herhangi bir etki oluşturmaması, araştırmanın bağımsız değişkenini oluşturan Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın kapsamı ve niteliği göz önüne

alınarak açıklanabilir. Bu programda yer alan etkinlikler ev ortamında, 45 dakikalık bir süre içerisinde uygulanabilecek biçimde yapılandırılmıştır. Oyunların içeriği 9-12 aylık bebeklerin gelişimini ve bebekle yakından ilgilenen kişi olarak annelerin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışlarını desteklemeye ilişkin stratejilere yönelik oturumlar dışında bir yaşantı sunmamaktadır. Programda dil gelişimini artırmaya yönelik oyun etkinliklerinin yetersiz olması, annenin oyunlar ve günlük rutinler sırasında bebeği ile yeterince konuşmaması ve bebeğini teşvik etmemesi, dil gelişiminde ilerlemenin daha uzun süre alması eğitim programının bebeğin dil gelişimini artırmada etkili olmamasının nedenleri olarak düşünülebilir.

Annenin bebeği ile geçirdiği zamanı nitelikli bir şekilde kullanması önemlidir. Çalışmayan annelerin bebekleri ile daha fazla zaman geçirmeleri beklenirken ev işleri gibi nedenlerle bebeklerine yeterince vakit ayıramazlar. Bebek, annesi ile ortak bir şeyler yapmaktan hoşlanıyorsa anne, ev işleri sırasında bebeğinin yanında olmasına fırsat vermeli, onunla konuşarak ve çıkardığı seslere cevap vererek bebeğin dil gelişimini desteklemelidir.

Tablo 25. Deney ve Kontrol Grubunda DENVER II Gelişimsel Tarama Testi Kaba Motor Alt Boyutuna İlişkin Ön Test, Son Test Puanlarının Karşılaştırılması

DENVER II		Deney Grubu	Kontrol Grubu	Test	
Gelişimsel Tarama Testi		Ort±SD	Ort±SD	değeri	p
Kaba Motor	Ön test	4.55±0.51	4.45±0.51	Z: -0.596	^c 0.551
	Son test	5.32±0.72	4.73±0.55	Z: -3.179	^c 0.001**
	Test değeri; p	Z:-2.680; ^d 0.007**	Z:-1.897; ^d 0.058		
	Erişi Puanı	0.77±1.02	0.27±0.63	Z:-2.173	^c 0.030*
^c Mann Whitney U Test		^d Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi		**p<0.01	

Şekil 10. Deney ve kontrol grubunda DENVER II gelişimsel tarama testi kaba motor alt boyutu puanına ilişkin ön test, son test düzeylerinin dağılımı

Deney grubundaki bebeklerin DENVER II gelişimsel tarama testi kaba motor alt boyutuna ilişkin ön test puan ortalaması 4.55 ± 0.51 iken; kontrol grubunun ortalaması 4.45 ± 0.51 'dir. Gruplara göre kaba motor alt boyutuna ilişkin ön test puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmamıştır ($p=0.551$; $p>0.05$).

Deney grubundaki bebeklerin DENVER II gelişimsel tarama testi kaba motor alt boyutuna ilişkin son test puan ortalaması 5.32 ± 0.72 iken; kontrol grubunun ortalaması 4.73 ± 0.55 'tir. Deney grubunda kaba motor alt boyutuna ilişkin son test puan ortalamalarının kontrol grubundan yüksek olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0.001$; $p<0.01$).

Deney grubunda DENVER II gelişimsel tarama testi kaba motor alt boyutuna ilişkin son test puan ortalamasına göre ön test puan ortalamasındaki 0.77 ± 1.02 'lik artış istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0.007$; $p<0.01$). Kontrol grubunda ise son test puan ortalamasına göre ön test ortalamasındaki 0.27 ± 0.63 'lük artış istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p=0.058$; $p>0.05$).

Gruplara göre DENVER II gelişimsel tarama testi kaba motor alt boyutu puanının son test ortalamasına göre ön test ortalamasındaki değişimler arasında da istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır ($p=0.030$; $p<0.05$). Deney grubundaki değişim, kontrol grubundan anlamlı düzeyde yüksektir.

Bulgular, DENVER II Gelişimsel Tarama Testi'nin kaba motor alt boyutunda yer alan desteksiz oturma, ayakta durma, sıralama, tutunarak ayağa kalkma gibi davranışlar

yönünden deney grubundaki bebeklerin kontrol grubundaki bebeklerden daha ileri düzeyde olduklarını gösterir. Deney grubunda kaba motor alandaki son test lehine gerçekleşen anlamlı fark ise Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programında yer alan kaba motor gelişimde vücudu sesin geldiği yöne çevirme, eşyalara tutunarak ayağa kalkma, emekleme, sıralama, destekli ve desteksiz yürüme, ayakta dururken oturma, çömelme pozisyonundan ayağa kalkma, yardımsız yürüme, kolları ile belli güç gerektiren hareketleri yapmaya yönelik becerileri geliştiren oyunlardan kaynaklanabilir. Program, annelerin bebeğin kaba motor gelişim düzeyi hakkında bilgi edinimini, çocuğa olumlu model olmasını ve harekete yönelik fırsatları içerir. Oyunlar sırasında annenin, bebeğine hareketleri öğretirken sık sık tekrarlar yapması, bebeğin motivasyonunu artırması, geri bildirimde bulunması bebekte davranışların sık sık tekrar edilmesine dolayısıyla kaba motor gelişimin ilerlemesine yardımcı olur. Eğitim sırasında annelerin jest ve mimikleri kullanarak bebekle konuşması, "çok güzel, aferin" gibi cesaretlendirici sözcükler söylemesi, etkileşim sırasında çocuklarıyla kaliteli oyun saatleri geçirmeleri bebeği kaba motor hareketlerde istekli olmaya teşvik ederek kaba motor alandaki gelişime olumlu katkılar sağlar (Büyüktaşkapu, 2012; Boz, 2015). Turan (1992), çocuğun tüm gelişim alanlarını desteklemek için 0-3 yaşındaki bebek ve çocuklara erken çocukluk eğitim programı uygulamıştır. Oyun etkinliklerinin yer aldığı programın bebeklerde kaba motor gelişimini olumlu yönde etkilediği ortaya çıkmıştır. Artan vd. (2003), erken dönemlerde uyarıcı materyallerle tanıştırılan bebeklerin kaba motor gelişimde kolayca ilerleyebildiklerini, bebeğin kaba motor gelişimini etkileyen önemli faktörlerin başında bebeğin ev ortamının ve çevresindeki insanların önemli olduğunu belirtmiştir. Eğitim sırasında annelerin bebek için oluşturdukları zengin uyarıcıların bulunduğu uygun ortamın bebeğin kaba motor gelişimini desteklediği söylenebilir.

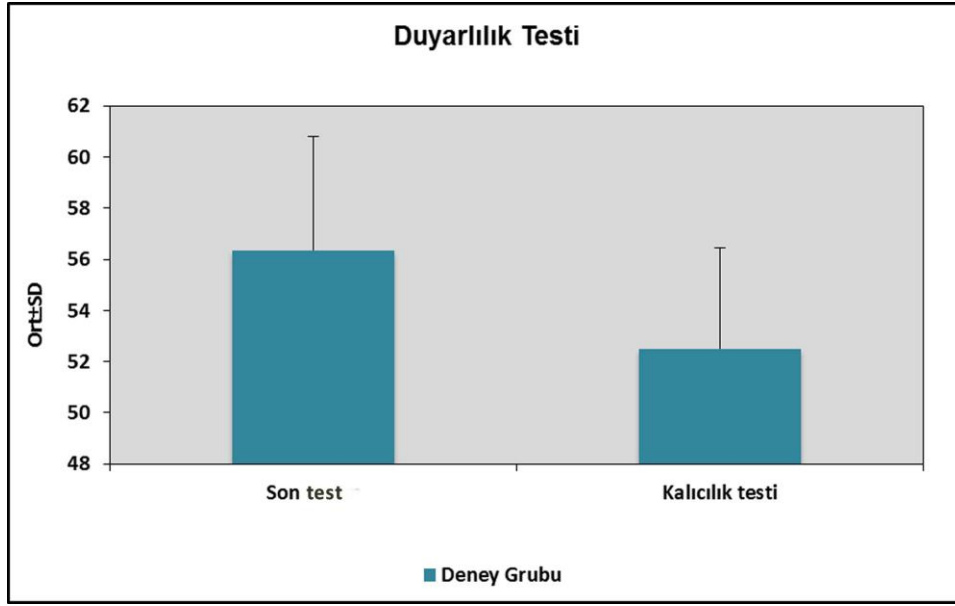
Tablo 26. Deney Grubunda Duyarlılık ve Karşılıklılık Testi Puanına İlişkin Son Test ve Kalıcılık Testi Puanlarının Karşılaştırılması

		Deney Grubu		Test	
		Ort±SD	Medyan	Değeri	p
Duyarlılık Testi	Son test	56.36±4.46	56	Z: 10.669	^b0.001**
	Kalıcılık testi	52.50±3.95	52		
Karşılıklılık Testi	Son test	15.18±1.87	15	t: -3.897	^d0.001**
	Kalıcılık testi	13.77±1.63	13		

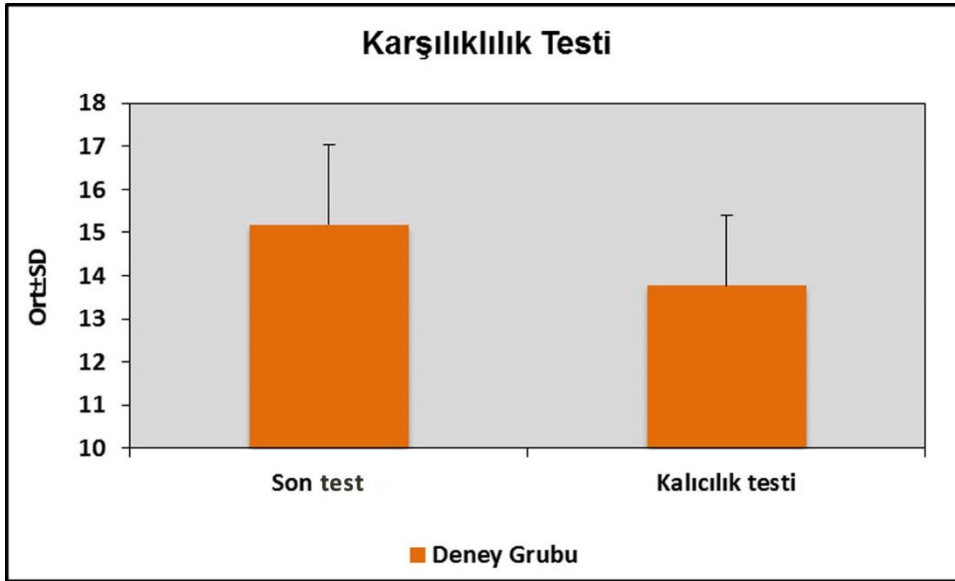
^bBağımlı Gruplar t Testi

^dWilcoxon İşaretli Sıralar Testi

**p<0.01

Şekil 11. Deney grubu Duyarlılık Testi puanı son test ve kalıcılık testi düzeylerinin dağılımı

Şekil 12. Deney grubu Karşılıklılık Testi puanı son test ve kalıcılık testi düzeylerinin dağılımı

Deney grubunda duyarlılık testine ilişkin son test ortalama puanına göre kalıcılık testi puan ortalamasının 3.86 ± 1.70 'lık düşüş göstermesi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0.001$; $p<0.01$).

Deney grubunda karşılıklılık testine ilişkin son test ortalama puanına göre kalıcılık testi puan ortalamasında 1.41 ± 0.941 'lık düşüş istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0.001$; $p<0.01$).

Elde edilen sonuçlara göre son test ve kalıcılık testi arasında geçen üç haftalık süre içerisinde Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın deney grubundaki annelerin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışı açısından kalıcılığının devam etmediği söylenebilir.

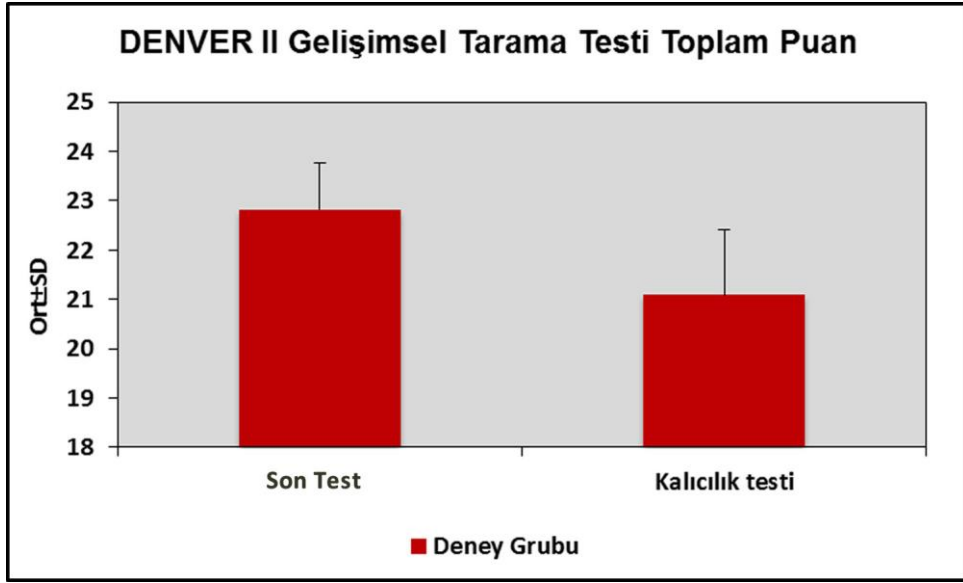
Kalıcılığın devam etmemesinde, eğitim programı süresinin annelerde duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları konusunda kalıcı izli davranış değişiklikleri bırakmak için yeterli olmaması, eğitim programına annelerin gerekli ilgiyi göstermemesi, günlük rutinler dışında bebeği ile etkileşime girmemesi, eğitimci rehberliği olmadan bebeği ile geçirdiği zamanı etkili kullanamaması ve etkileşime katılmaktan zevk almaması, annelerin eğitim sırasında öğrendiği bilgi ve becerileri ev ortamına transfer edememesi (Naik-Polan, 2004) etkili olmuş olabilir. Son testten sonra geçen üç haftalık sürede annelere eğitim programı uygulanmadığından annelerin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışlarına ilişkin puan ortalamalarındaki düşüş, annenin bebeğinin işaretlerine yetersiz ve geç tepki vermesine ve eğitimciden anne-bebek etkileşim davranışlarına ilişkin dönüt almamasına neden olduğundan eğitim programının kalıcılığının devam etmediği ifade edilebilir.

Tablo 27. Deney Grubunda DENVER II Gelişimsel Tarama Testi Toplam Puan ve Alt Boyut Puanlarına İlişkin Son Test ve Kalıcılık Testi Puanlarının Karşılaştırılması

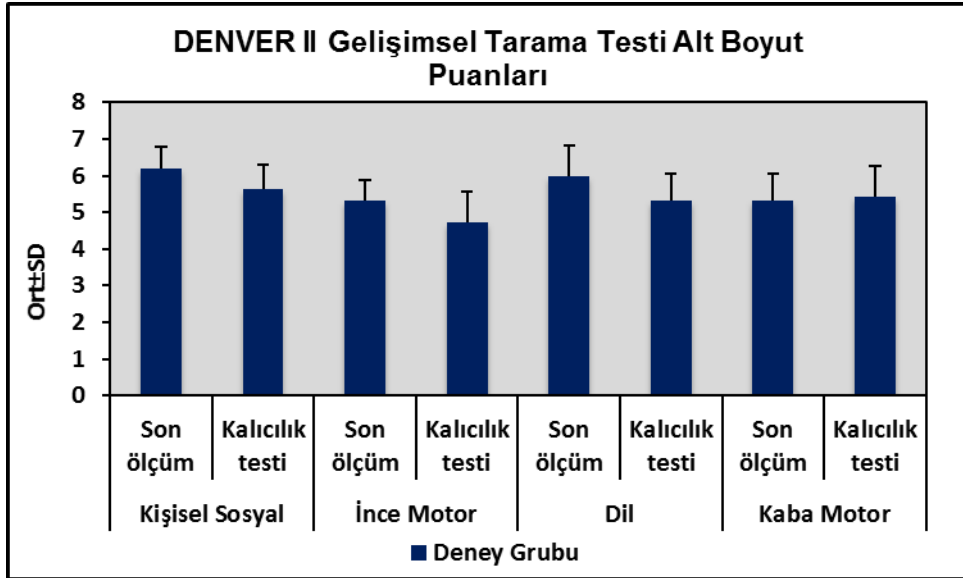
DENVER II Gelişimsel Tarama Testi		Deney Grubu		Test Değeri	p
		Ort±SD	Medyan		
Toplam	Son test	22.82±0.96	23	t: -3.760	^d0.001**
	Kalıcılık testi	21.09±1.31	21		
Kişisel Sosyal	Son test	6.18±0.59	6	t: -3.207	^d0.001**
	Kalıcılık testi	5.64±0.66	6		
İnce Motor	Son test	5.32±0.57	5	t: -2.919	^d0.004**
	Kalıcılık testi	4.73±0.83	5		
Dil	Son test	6.00±0.82	6	t: -3.217	^d0.001**
	Kalıcılık testi	5.32±0.72	5		
Kaba Motor	Son test	5.32±0.72	5	t: -0.632	^d0.527
	Kalıcılık testi	5.41±0.85	6		

^dWilcoxon İşaretli Sıralar Testi

**p<0.01

Şekil 13. Deney grubunda DENVER II gelişimsel tarama testi toplam puanına ilişkin son test ve kalıcılık testi düzeylerinin dağılımı

Şekil 14. Deney grubunda DENVER II Gelişimsel Tarama Testi alt boyut puanlarına ilişkin son test ve kalıcılık testi düzeylerinin dağılımı

Deney grubunda DENVER II gelişimsel tarama testi toplam puanına ilişkin son test ortalama puanına göre kalıcılık testi puan ortalamasında 1.73 ± 1.24 'lük düşüş istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0.001$; $p<0.01$).

Deney grubunda DENVER II gelişimsel tarama testi kişisel sosyal alt boyutu puan ortalamasına ilişkin son test ortalama puanına göre kalıcılık testi puan ortalamasında son

teste göre kalıcılık testi düzeyindeki ortalama 0.54±0.59'luk düşüş istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p=0.001; p<0.01).

Deney grubunda DENVER II gelişimsel tarama testi ince motor alt boyutu puan ortalamasına ilişkin son test ortalama puanına göre kalıcılık testi puan ortalamasında 0.59±0.73'lük düşüş istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p=0.004; p<0.01).

Deney grubunda DENVER II gelişimsel tarama testi dil alt boyutu puan ortalamasına ilişkin son test ortalama puanına göre kalıcılık testi puan ortalamasında 0.68±0.72'lik düşüş istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p=0.001; p<0.01).

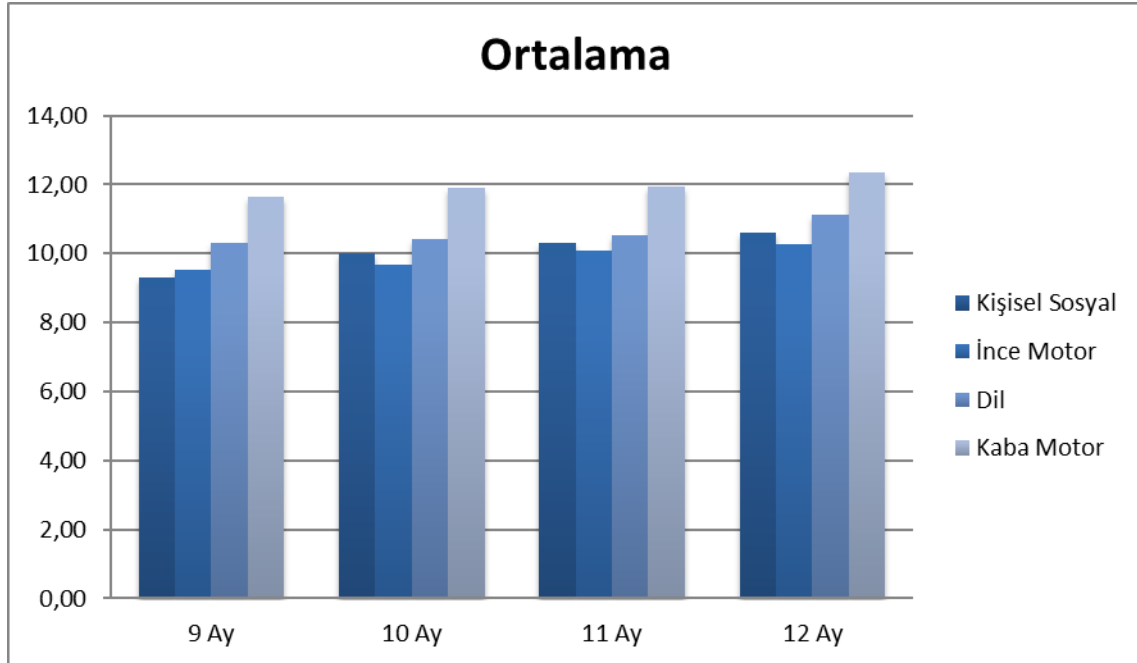
Deney grubunda DENVER II gelişimsel tarama testi kaba motor alt boyutu puan ortalamasına ilişkin son test ortalama puanına göre kalıcılık testi puan ortalamasında değişim istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (p=0.527; p>0.05).

Bulgulara göre deney grubunda DENVER II Gelişimsel Tarama Testi toplam puan ortalaması ile kişisel sosyal, ince motor ve dil alt boyut puan ortalamalarında son test ve kalıcılık testi arasında geçen üç haftalık süre içerisinde Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın kalıcılığının devam etmediği; kaba motor alt boyutunda kalıcılığın devam ettiği söylenebilir. Toplam puan ortalaması ile kişisel sosyal, ince motor ve dil alt boyutunda eğitim programının kalıcılığının devam etmemesi programda yer alan çocuk gelişimi ve eğitime ilişkin bilgilerin uygulamaya dönüştürülmemesi, eğitmen olmadığında anneler kendilerini ebeveynlik konusunda yeterli hissetmedikleri için bebekleri ile oyun oynamamaları, kendi doğal yeteneklerine inanmamaları (Coleman, 1998), eğitimden sonra bebeğe sunulan uyarıcı miktarının ve bebekle ilgilenme süresinin yetersizliğinden kaynaklanabilir.

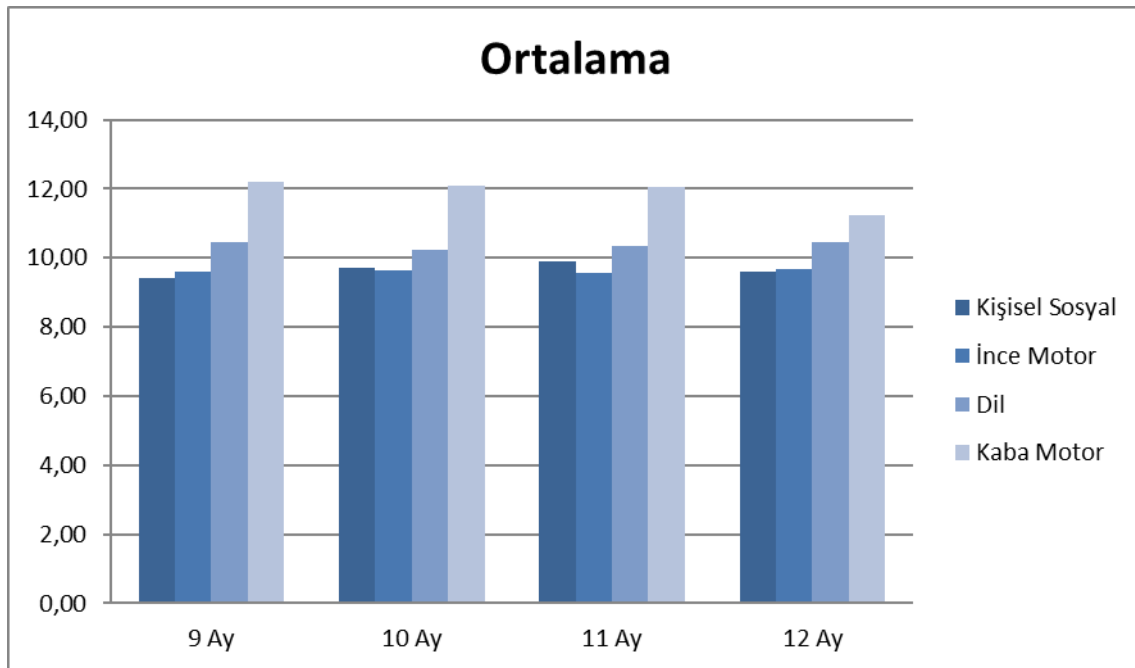
DENVER II Gelişimsel Tarama Testi kaba motor alt boyutunda kalıcılığın devam etmesi; annelerin eğitim programı sırasında edindikleri kaba motor gelişime ilişkin bilgi ve becerileri uygulamaya dönüştürmeleri, kaba motor gelişime ilişkin bilgi düzeylerinin yüksek olması (Ömeroğlu Turan vd., 1999), annelere verilen eğitim programında çocuklarının gelişimini ve eğitimi desteklemek için verilen bilgilerin ışığında annelerin çocuklarına çeşitli fırsatlar sunarak motor gelişimlerini desteklemesi (Alkan Ersoy, vd., 2014), eğitim programının anneler tarafından yararlı olarak algılanması ve bu algıyı bebeklerinin oyunlarına yansıtmaları ile açıklanabilir.

Tablo 28. Deney ve Kontrol Grubundaki Bebeklerin Gelişim Kontrol Listesi'ne Ait Kişisel-Sosyal, İnce Motor, Dil ve Kaba Motor Gelişim Alanlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Gelişim Alanı	Ay	Deney Grubu		Kontrol Grubu	
		f	%	f	%
Kişisel-Sosyal Gelişim	9 Ay	22	9,32	22	9,40
	10 Ay	22	10,00	22	9,73
	11 Ay	22	10,32	21	9,90
	12 Ay	22	10,62	20	9,61
İnce Motor Gelişim	9 Ay	22	9,52	22	9,60
	10 Ay	22	9,69	22	9,64
	11 Ay	22	10,09	21	9,58
	12 Ay	22	10,28	20	9,66
Dil Gelişimi	9 Ay	22	10,32	22	10,47
	10 Ay	22	10,42	22	10,23
	11 Ay	22	10,52	21	10,34
	12 Ay	22	11,11	20	10,47
Kaba Motor Gelişim	9 Ay	22	11,64	22	12,22
	10 Ay	22	11,89	22	12,08
	11 Ay	22	11,95	21	12,06
	12 Ay	22	12,35	20	11,23
Toplam		22	100	20	100

Şekil 15. Deney grubundaki bebeklerin gelişim kontrol listesine ait kişisel-sosyal, ince motor, dil ve kaba motor gelişim alanlarına ilişkin yüzde değerleri

Şekil 16. Kontrol grubundaki bebeklerin gelişim kontrol listesine ait kişisel-sosyal, ince motor, dil ve kaba motor gelişim alanlarına ilişkin yüzde değerleri

Tablo 28, Şekil 15 ve Şekil 16 incelendiğinde deney ve kontrol grubundaki bebeklerin 9, 10, 11 ve 12. aylarda Gelişim Kontrol Listesi'ne ait frekans ve yüzde değerleri görülmektedir.

Deney grubundaki 22 bebeğin 9. ayda gelişim düzeyinin en yüksek olduğu (% 11,64) gelişim alanı kaba motor alan, en düşük olduğu (% 9,32) gelişim alanı ise kişisel sosyal alandır. 10. ayda gelişim düzeyinin en yüksek olduğu (%11,89) gelişim alanı kaba motor alan, en düşük olduğu (% 9,69) gelişim alanı ise ince motor alandır. 11. ayda gelişim düzeyinin en yüksek olduğu (%11,95) gelişim alanı kaba motor alan, en düşük olduğu (% 10,09) gelişim alanı ise ince motor alandır. 12. ayda gelişim düzeyinin en yüksek olduğu (%10,62) gelişim alanı kaba motor alan, en düşük olduğu (% 10,28) gelişim alanı ise ince motor alandır.

Kontrol grubundaki 22 bebeğin 9. ayda gelişim düzeyinin en yüksek olduğu (% 12,22) gelişim alanı kaba motor alan, en düşük olduğu (% 9,40) gelişim alanı ise kişisel sosyal alandır. 10. ayda gelişim düzeyinin en yüksek olduğu (%12,08) gelişim alanı kaba motor alan, en düşük olduğu (% 9,64) gelişim alanı ise ince motor alandır. 11. ayda gelişim düzeyinin en yüksek olduğu (%12,06) gelişim alanı kaba motor alan, en düşük olduğu (% 9,58) gelişim alanı ise ince motor alandır. 12. ayda gelişim düzeyinin en yüksek olduğu

(%11,23) gelişim alanı kaba motor alan, en düşük olduğu (% 9,61) gelişim alanı ise kişisel sosyal alandır.

BÖLÜM 5

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırma, ev merkezli anne-bebek etkileşim programının annelerin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları ile bebeğin gelişimine etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın çalışma grubunu 22 kontrol ve 22 deney grubunda olmak üzere toplam 44 anne ve bebek oluşturmaktadır. Araştırma kapsamına alınan annelerin %29.5'inin (n=13) yaşı 22-27 yaş aralığında, %38.7'sinin (n=17) 28-33 yaş aralığında ve %31.8'inin (n=14) 34-39 yaş aralığında olduğu; %25'inin (n=11) okur-yazar, %18.5'inin (n=8) ilköğretim, %27.2'sinin (n=12) lise, %18.2'sinin (n=8) ön lisans ve %11.1'inin (n=5) lisans mezunu olduğu; %59.1'inin (n=26) evlilik süresinin 1-5 yıl iken, %40.9'unun (n=18) evlilik süresinin 6 yıl ve üzeri olduğu; %20.5'inin (n=9) gebelik süresinin 37 hafta, %22.7'sinin (n=10) 38 hafta ve %56.8'inin (n=25) 39 hafta olduğu; %34.1'inin (n=15) gebelik yaşının 18-25 yaş aralığında iken, %65.9'unun (n=29) 26-35 yaş aralığında olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya katılan bebeklerin ise %52.2'sinin (n=23) kız, %47.7'sinin (n=21) erkek olduğu; %43.2'sinin (n=19) normal doğumla, %56.8'inin (n=25) sezaryen doğumla dünyaya geldikleri belirlenmiştir (Tablo 1).

Deney ve kontrol grubundaki annelerin duyarlılık davranışı ön test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı, son test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu, ön test ve son test puan ortalamaları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır (Tablo 17).

Deney ve kontrol grubundaki annelerin karşılıklı etkileşim davranışı ön test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu, son test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu, ön test ve son test puan ortalamaları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark olduğu ortaya çıkmıştır (Tablo 19).

Deney ve kontrol grubundaki bebeklerin Denver II Gelişimsel Tarama Testi toplam puanına ilişkin ön test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı, son test puan

ortalamları arasında anlamlı bir fark olduğu, ön test ve son test puan ortalamaları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark olduğu ortaya çıkmıştır (Tablo 21).

Deney ve kontrol grubundaki bebeklerin Denver II Gelişimsel Tarama Testi'ne ait kişisel-sosyal alt boyutuna ilişkin ön test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı, son test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu, ön test ve son test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu ortaya çıkmıştır (Tablo 22).

Deney ve kontrol grubundaki bebeklerin Denver II Gelişimsel Tarama Testi'ne ait ince motor alt boyutuna ilişkin ön test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı, son test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu, ön test ve son test puan ortalamaları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark olduğu ortaya çıkmıştır (Tablo 23).

Deney ve kontrol grubundaki bebeklerin Denver II Gelişimsel Tarama Testi'ne ait dil alt boyutuna ilişkin ön test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı, son test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı, ön test ve son test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı ortaya çıkmıştır (Tablo 24).

Deney ve kontrol grubundaki bebeklerin Denver II Gelişimsel Tarama Testi'ne ait kaba motor alt boyutuna ilişkin ön test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı, son test puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu, ön test ve son test puan ortalamaları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark olduğu ortaya çıkmıştır (Tablo 25).

Deney grubundaki annelerin duyarlılık ve karşılıklılık testi son test ve kalıcılık testi puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu ve uygulanan eğitim programı sonrası alınan sonuçların kalıcı olmadığı görülmüştür (Tablo 26).

Deney grubundaki bebeklerin DENVER II Gelişimsel Tarama Testi toplam puanına ilişkin son test ve kalıcılık testi puan ortalamaları ile kişisel-sosyal, ince motor ve dil alt boyutlarına ilişkin son test ve kalıcılık testi puan ortalamaları arasında anlamlı fark olduğu ve uygulanan eğitim programı sonrası alınan sonuçların kalıcı olmadığı; kaba motor alanda anlamlı fark olmadığı ve eğitim programı sonrası alınan sonuçların kalıcı olduğu saptanmıştır (Tablo 27).

Araştırmadan elde edilen sonuçlar incelendiğinde, Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın annelerin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları ile bebeğin kişisel-

sosyal, ince motor ve kaba motor gelişimi üzerinde etkili olduğu; ancak bebeğin dil gelişimine katkı sağlayamadığı ortaya çıkmıştır. Anne ve bebeklere etkileşime girme fırsatı verildiğinde, desteklendiğinde, rehberlik edildiğinde annelerin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları bakımından geliştikleri, bebeklerin ise çok yönlü gelişim bakımından ilerledikleri görülmüştür. Eğitim alan deney grubu ve almayan kontrol grubu karşılaştırmasında deney grubunun lehine gerçekleşen fark, uygulanan Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın amacına ulaştığını gösterir.

Araştırma sonucunda annelere uygulanan Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı ile annelerin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları ile bebeğin gelişimi konusunda bilgi ve beceri düzeylerinin arttığı ortaya konmuştur.

Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda araştırma sonuçlarına ve araştırmacılara yönelik öneriler getirilebilir:

Araştırma Sonuçlarına Yönelik Öneriler

- Anne-bebek etkileşimine yönelik eğitimin yaygınlaştırılması için yükseköğretim kurumları, yerel yönetimler, medya ve gönüllü kuruluşlar ile işbirliği sağlanıp eğitim merkezleri oluşturularak annelere anne-bebek etkileşimi konusunda eğitimci tarafından ev ziyaretleri dışında danışmanlık hizmetleri verilebilir.
- Sağlık kuruluşlarında çalışan hemşire, ebe ve çocuk gelişimi uzmanlarının hizmet içi eğitimlerinde anne duyarlılığı ve karşılıklılığının erken dönemde oluşmasının önemine yer verilerek ev ziyaretlerinde annelere bu konularda danışmanlık yapmaları; ayrıca ev ziyaretleri sırasında bu konular ile ilgili kitapçık, broşür vb. materyallerin verilmesi önerilir.
- Özellikle çocuk gelişimi ve eğitimi alanında uzman kişiler tarafından annelerin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları ile bebeğin gelişimini destekleyici etkinlikler içeren kitaplar hazırlanabilir.
- Dezavantajlı ailelerin bulunduğu bölgelerde Çok Amaçlı Erken Müdahale Merkezleri açılarak eğitimciler tarafından anne-babalara ve çocuklara yönelik eğitim programları hazırlanıp çalışmalar yapılabilir.
- Anne duyarlılığı ve karşılıklılığı ile bebeğin gelişimini destekleyecek şekilde hazırlanmış Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı, bu alanda yetiştirilen öğrencilerin lisans programlarında yer alarak eğitilmelerine olanak sağlanabilir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Anne ve bebeklere uygulanan eğitim programının etkili sonuçlara ulaşabilmesi açısından grup etkinlikleri yapılarak eğitim verilecek kişi sayısı azaltılabilir, program içeriği genişletilebilir, eğitimin uygulama süresi artırılabilir ve program uygulamasında kullanılan yöntemler zenginleştirilebilir.
- Bu araştırmada haftada bir gün 45 dakikalık oturumlardan oluşan on iki haftalık bir eğitim programı uygulanmıştır. Bu süreçten sonra belli aralıklarla izleme çalışmaları yapılabilir. Ayrıca yapılacak araştırmalarda anne-babalara daha uzun süreli eğitim verilerek uzun süreli ve kısa süreli eğitim programlarının etkileri karşılaştırılabilir.
- Duyarlılık ve Karşılıklılık Testi'nin geçerlik ve güvenirlik çalışması 9-12 aylık bebeğine sahip annelerle araştırma yapılarak gerçekleştirilmiştir. Yapılacak araştırmalarda testlerin geçerlik ve güvenirlik çalışması 6-9 aylık bebeğine sahip daha çok sayıda hem farklı bölgelerdeki annelerle yapılabilir hem de yurtdışındaki çalışmalarla karşılaştırılabilir.
- Bundan sonraki çalışmalarda tek ve birden fazla çocuğu olan babalar ve anneler birlikte eğitim programına alınabilir ve programa katılımın anne babalar üzerindeki ayrı ayrı etkileri incelenebilir.
- Araştırma deneysel bir çalışma olarak yapılmıştır. İleride yapılacak araştırmalarda Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın annelerin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları ya da bebeğin tüm gelişim alanlarına etkisinin inceleneceği çalışmaların içerisine nitel çalışmalar da eklenerek çalışmanın güvenirliği artırılabilir.

Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'ndan yüksek oranda fayda sağlamak için bundan sonraki araştırmaların bu öneriler doğrultusunda planlanarak uygulanması önerilir.

KAYNAKLAR

- Abrams, S. (2004). *Goodness-of-fit between infant and parental temperament: Implications for sensitivity, responsivity, synchrony, and reciprocity in the parent-infant interaction*. Doctoral Thesis, Palo Alto University, California.
- Akgün, E. (2008). *Anne çocuk ilişkisini oyunla geliştirme eğitiminin anne çocuk etkileşim düzeyine etkisi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akkoca, Y. (2009). *Doğum sonrasında anne-bebek bağlanmasını etkileyen faktörler*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akoğlu, G. & Turan, F. (2015). Bebeklikte iletişim ve dil gelişimi. Figen Turan ve Arzu İpek Yükselen (Ed.). *Çocuk gelişimi 1: Bebeklik döneminde gelişim* (s. 167-184). Ankara: HedefCS.
- Aksoy, A. B. (2011). The impact of play-based maternal support on infant development. *International Journal of Academic Research*. 3 (3): 366-372.
- Aksoy, A. B. (2005). Farklı kültürlerde ebeveynlik. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 13(2), 333-338.
- Aksoy, A. B. (2002). Anne eğitim programına katılan annelerin program hakkındaki görüşleri. *Journal of Qafqaz University*. 9, 133-142.
- Akün, E. (2013). Yapısal aile sistemleri kuramı bağlamında ergenlik döneminde aile yapısı ve ergenlik dönemi sorunları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. 53(1), 85-116.
- Alkan Ersoy, Ö., Kurtulmuş, Z. & Çürük Tekin, N. (2014). Aile çocuk eğitim programının annelerin çocuk yetiştirme tutumlarına ve ev ortamını düzenlemelerine etkisinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(3), 1077-1090.
- Alpaydın, Y. & Canel, A. N. (2011). *Aile eğitimi programları üzerine notlar*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Alvy, K. T. (1994). *Parent training today*. California: Center for the Improvement of Child Caring.

- Anderson, S. A. & Sabatelli, R. M. (2006). *Family interaction: A multigenerational developmental perspective*. Fourth Edition, Boston: Pearson.
- Aral, N. (2014). Bebek refleksleri ve ritmik tekrarlanan hareketler. Sevimay Özer & Abdurrahman Aktop (Ed.), *Motor gelişimi anlamak* (s. 120-136). Ankara: Nobel.
- Aral, N., Baran, G., Gürsoy, F., Köksal Akyol, A., Bütün Ayhan, A., Yıldız Bıçakçı, M. & Erdoğan, S. (2011). The Effect of parent education programs on the development of children aged between 60 and 72 months. *Social Behavior and Personality*. 39(2), 241-250.
- Aral, N., Can Yaşar, M. & Kandır, A. (2002). *Okul öncesi eğitim ve okul öncesi eğitim programları*. İstanbul: Ya-Pa.
- Argun, Y. (2004). *Okul öncesi dönemde yaratıcılık ve eğitimi*. Ankara: Anı.
- Artan, İ., Öncü, E. Ç. & Oklan Elibol, F. (2004). *Alt sosyoekonomik düzey annelerin ev ortamındaki materyalleri çocuklarının eğitiminde kullanım şekilleri*. OMEP Bildiri Kitabı. İstanbul: YA-PA.
- Atay, M. (2011). *Erken çocukluk döneminde gelişim 2*. Ankara: Kök.
- Atik Tuğrul, B. (2014). Doğum öncesi ve bebeklikte büyüme. Sevimay Özer & Abdurrahman Aktop (Ed.), *Motor gelişimi anlamak* (s. 108-119). Ankara: Nobel.
- Atmaca Koçak, A. (2004). *Baba destek programı değerlendirme raporu*. İstanbul: Anne Çocuk Eğitim Vakfı.
- Avcı, N., Ersoy, Ö. & Turla, A. (2008). *Çocuklar için erken uyarıcı çevre: Oyuncak, televizyon, bilgisayar ve kitap*. İstanbul: Morpa.
- Avcı, N. (2003). *Gelişimde 0-3 yaş: Yaşama merhaba*. Ankara: Morpa.
- Ayçiçeği, A. (1993). *The effect of the mother training program*. Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü İstanbul.
- Aydoğmuş, K., Baltaş, A., Baltaş, Z., Davaslıgil, Ü., Güngörmüş, O., Konuk, E., Korkmazlar, Ü., Köknel, Ö., Navaro, L., Oktay, A., Razon, N. & Yavuzer, H. (1999). *Ana-Baba Okulu*. İstanbul: Remzi.
- Bacanlı, H. (2013). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Bak, M. (2011). *Çocuk gelişimi*. İstanbul: Cinius.
- Bakırcıoğlu, R. (2012). *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Anı.
- Barnett, M. A., Gustafsson, H., Deng, M., Mills-Koonce, W. R. & Cox, M. (2012). Bidirectional associations among sensitive parenting, language development and social competence. *Infant and Child Development*. 21, 374-393.

- Başal, H. A. (2012). *Gelişim ve psikoloji. Nasıl mutlu ve başarılı bir çocuk yetiştirebilirim?* Bursa: Ekin.
- Baumwell, L., Tamis LeMonda, C. S. & Bornstein, M. H. (1997). Maternal verbal sensitivity and child language comprehension. *Infant Behavior and Development*. 20 (2), 247-258.
- Baydar, N., Akçınar, B. & İmer, N. (2012). Çevre, sosyoekonomik bağlam ve ana babalık. Melike Sayıl & Bilge Yağmurlu (Ed.), *Ana babalık: Kuram ve Araştırma* (s. 81-127). İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Beatty, J. R. (2009). *Validation of the lotts parent-infant interaction coding scale*. Doctoral Thesis, Wayne State University, Michigan.
- Bee, H. & Boyd, D. (2009). *Çocuk gelişim psikolojisi*. (G. Okhan, Çev.). İstanbul: Kaknüs.
- Begum, N. N. (2007). Effect of parent involvement on math and reading achievement of young children: Evidence from the early childhood longitudinal study. Doctoral Thesis, Indiana University of Pennsylvania, USA.
- Behrens, K. Y., Parker, A. C. & Haltigan, J. D. (2011). Maternal sensitivity assessed during the strange situation procedure predicts child's attachment quality and reunion behaviors. *Infant Behavior and Development*. 34, 378-381.
- Bekman, S. & Koçak, A. A. (2009). *Beş ülkeden anneler anlatıyor: Anne çocuk eğitim programı*. İstanbul: AÇEV.
- Bekman, S. (2000). *Eşit fırsat anne-çocuk eğitim programının değerlendirilmesi*. İstanbul: AÇEV.
- Berk, L. E. (2013). *Çocuk gelişimi*. (A. Dönmez, Çev.). Ankara: İmge.
- Bernard, K., Meade, E. B. & Dozier, M. (2013). Parental synchrony and nurturance as targets in an attachment Building upon mary ainsworth's insights about motherinfant interaction. *Attachment and Human Development*. 15(5), 507-523.
- Bick, J. & Dozier, M. (2013). The Effectiveness of an attachment-based intervention in promoting foster mothers' sensitivity toward foster infants. *Infant Mental Health Journal*. 34(2), 95-103.
- Bigelow, A. E., MacLean, K., Proctor, J., Myatt, T., Gillis, R. & Power, M. (2010). Maternal sensitivity throughout infancy: Continuity and relation to attachment security. *Infant Behavior and Development*. 33, 50-60.

- Blasco, P. A., Kohen, H. & Shapland, C. (1999). Parents-as-teachers: Design and establishment of a training programme for pediatric residents. *Medical Education*, 33, 695-701.
- Boemmel, J. & Briscoe, J. (2012). Web quest project theory fact sheet of urie bronfenbrenner. National Louis University. 05 Ocak 2015 tarihinde <http://blog.lib.umn.edu/cpstudy/cpstudy/Bronfenbrenner%20article%205.9.2001.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Bohr, Y. & BinNoon, N. (2014). Enhancing sensitivity in adolescent mothers: Does a standardised, popular parenting intervention work with teens? *Child Care in Practise*. 20(3), 286-300.
- Boz, M. (2015). Motor gelişim. Gökhan Duman (Ed.), *Okul öncesi dönemde beden eğitimi* (s. 163-184). Ankara: HedefCS.
- Braungart-Rieker, J. M., Garwood, M. M., Powers, B. P. & Wang, X. (2001). Parental sensitivity, infant affect and affect regulation: Predictors of later attachment. *Child Development*. 72(1), 252-270.
- Bredenkamp, S., Knuth, R. A. & Shulman, L. G. (2014). What does research say about early childhood education? North Central Regional Educational Laboratory (NCREL). 5 Mart 2015 tarihinde http://eclkc.ohs.acf.hhs.gov/hslc/ttssystem/teaching/eeed/curriculum/planning/edud ev_art_00421_081806.html sayfasından erişilmiştir.
- Brenner, G. ve Slater, A. (2004). *Theories of infant delopment*. USA: Blackwell.
- Busch, L. E. (1992). *Development of the attachment relationship questionnaire*. Doctoral Dissertation, Bowling Green State University, ABD.
- Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıççakmak, E., Akgün, Ö.A., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüktaşkapu, S. (2012). Annelerin özyeterlik algıları ile 1-3 yaş arasındaki çocuklarının gelişimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 18-30.
- Byrn, M. D. & Hourigan, R. (2010). A comparative case study of music interactions between mothers and infants. *Contributions to Music Education*. 37(1), 65-79.

- Capirci, O., Caselli, M. C., Iverson, J. M., Pizzuto, E. & Volterra, V. (2002). *Gesture and the nature of language in infancy: The role of gesture as a transitional device enroute to two-word speech. The study of signed languages.* Washington: D.C. Gallaudet University.
- Ceber Bakkaloğlu, H. & Sucuoğlu, B. (2000). Normal ve zihinsel engelli bebeklerde anne bebek etkileşiminin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(4): 47-58.
- Cerezo, M. A., Pons-Salvador, G. & Trenado, R. M. (2008). Mother-infant interaction and children's socio-emotional development with high-and low-risk mothers. *Infant Behavior and Development*. 31, 578-589.
- Chazan Cohen, R., Raikes, H. H. & Vogel, C. (2013). Program subgroups: Patterns of impacts for home-based, center-based and mixed-approach programs. *Monographs of the Society For Research in Child Development*, 78(1), 93-109.
- Chen, D. (1999). *Essential elements in early intervention.* Newyork: AFB.
- Chibucos, T. R., Leitte, R. W. & Weis, D. L. (2005). *Readings in family theory.* USA: Sage.
- Chow, V. (2004). Parenting and family support. UCLA Center Families and Communities.
- Cole, L. (2006). *Influential instructional decision-making factors: a comparison of preschool, primary and upper elementary teacher using ecological systems theory.* Doctoral Dissertation, University of North Dakota, North Dakota.
- Coleman, P.K. (1998). *Maternal self efficacy beliefs as predictors of parenting competence and toddler's emotional, social and cognitive development.* Doctoral Dissertation, Morgantown West Virginia University, West Virginia.
- Crosie-Burnet, M. & Klein, D.M. (2009). *Readings family theory.* USA: Sage.
- Cüceloğlu, D. (2013). *İnsan ve davranışı.* İstanbul: Remzi.
- Çağdaş, A. (2008). *Anne-baba-çocuk iletişimi.* Ankara: Kök.
- Çağdaş, A. & Seçer, Z. (2004). *Anne-baba eğitimi.* Konya: Eğitim.
- Çağdaş, A. & Seçer, Z. (2004). *Mutlu ve sağlıklı yarınlar için anne-baba eğitimi.* İstanbul: Eğitim.
- Çelen, Z. (2013). *Daha iyi gelişmem için benimle oyun oynayan anne baba istiyorum.* İstanbul: Pinus.
- Çelik, M. & Gündoğdu, K. (2007). Türkiye'de okul öncesi eğitimin tarihsel gelişimi. *Atatürk Üniversitesi E Dergileri*. 16, 172-190.

- Çelik, M. (2006). *Evlilik doyum ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları*. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Adana.
- Çepni, S. (2007). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Trabzon: Celepler.
- Dallos, R. & Draper, R. (2005). *An introduction to family therapy: Systemic theory and practice*. England: Open University.
- Davaslıgil, Ü. (2013). Bebeklik dönemi (0-2 yaş). Haluk Yavuzer (Ed.), *Ana baba okulu* (s. 15-42). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Davies, K. (2010). *Doğal yöntemlerle bebek ve çocuk bakımı ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Dere Çiftçi, H. & Aksoy, A. B. (2015). Aile eğitim modelleri. Ayşe Belgin Aksoy (Ed.), *Aile eğitimi ve katılımı* (s. 391-414). Ankara: HedefCS.
- Diken, İ. H. (2012). *Erken çocukluk döneminde dil becerilerini geliştirme*. Ankara: Maya Akademi.
- Dikici Sığırtmaç, A. (2005). *Okul öncesi dönemde müzik eğitimi*. İstanbul: Kare.
- Driscoll, J. R. & Easterbrooks, M. A. (2007). Young mothers' play with their toddlers: Individual variability as a function of psychosocial factors. *Infant and Child Development*. 16, 649-670.
- Duran, E. (2005). *Milli eğitim bakanlığına bağlı anasınıflarında uygulanmakta olan eğitim programının anne baba katılım boyutu kapsamında yapılan çalışmaların incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara.
- Elibol, F. (2007). *12-36 aylar arasında çocukları olan annelere verilen grup eğitiminin annelerin anne-babalık görevlerinde öz yeterliliklerine yönelik katkısının incelenmesi*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Ankara.
- Elliott, D. S., Wilson, W. J., Huizinga, D., Sampson, R. J., Elliott, A. & Rankin, B. (1996). The effects of neighborhood disadvantage on adolescent development. *Journal of Research in Crime and Delinquency*. 33, 389-426.
- Erdemir, S. (2009). *Erken destek eğitim programının 18-36 aylık çocukların gelişimine etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İstanbul.
- Erden, Ş. (2010). Duygusal Gelişim. Engin Deniz, (Ed.), *Erken çocukluk döneminde gelişim* (s. 185-220). Ankara: Maya Akademi.

- Ereky-Stevens, K. (2008). Associations between mothers' sensitivity to their infants' internal states and children's later understanding of mind and emotion. *Infant and Child Development*. 17, 527-543.
- Eremrem, N. (2007). *Eski Türk toplumunda ailenin yeri ve önemi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Erzurum.
- Erkan, S. (2010). Aile ve aile eğitimi ile ilgili temel kavramlar. Fulya Temel (Ed.), *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitimi* (s. 1-48). Ankara: Anı.
- Erkuş, A. (2011). *Davranış bilimleri için bilimsel araştırma süreci*. Ankara: Seçkin.
- Ersoy, Ö. & Tezel Şahin, F. (1999). 0-6 yaş döneminde anne-baba eğitiminin önemi. *Mesleki Eğitim Dergisi*, 1(1), 58-62.
- Feinstein, S., Driving-Hawk, C. & Baartman, J. (2009). Resiliency and american teenagers. *Reclaiming Children and Youth Journal*. 18(2), 12-17.
- Feldman, R. (2010). The relational basis of adolescent adjustment: Trajectories of mother-child interactive behaviors from infancy to adolescence shape adolescents' adaptation. *Attachment & Human Development*. 12, 173-192.
- Feldman, R., Bamberger, E. & Kanat-Maymon, Y. (2013). Parent-specific reciprocity from infancy to adolescence shapes children's social competence and dialogical skills. *Attachment & Human Development*. 15(4), 407-423.
- Feldman, R., Eidelman, A. I., & Rotenberg, N. (2004). Parenting stress, infant emotion regulation, maternal sensitivity and the cognitive development of triplets: A model for parent and child influences in a unique ecology. *Child Development*. 75(6), 1774-1791.
- Feldman, R., Magori-Cohen, R., Galili, G., Singer, M. & Louzoun, Y. (2011). Mother and infant coordinate heart rhythms through episodes of interaction synchrony. *Infant Behavior and Development*. 34, 569-577.
- Ferber, S. G., Feldman, R. & Makhoul, I. R. (2008). The development of maternal touch across the first year of life. *Early Human Development*. 84, 363-370.
- Fiese, B. H. (1987). *Mother-infant interaction and symbolic play in 15-24 month olds: A contextual analyses*. Doctoral Dissertation, University of Illinois at Chicago, Chicago.
- Fulton, J. M. (2011). *Dula supported childbirth: an exploration of maternal sensitivity, self efficacy, responsivity and parental attunement*. Doctoral Dissertation, University of California, Davis.

- Gander, M. J. & Gardiner, H. W. (2010). *Çocuk ve ergen gelişimi*. (B. Onur, Çev.). Ankara: İmge.
- Gartstein, M. A. & Iverson, S. (2014). Attachment security: The role of infant, maternal, and contextual factors. *International Journal of Psychology Therapy*. 14(2), 261-276.
- Gewan Tyler, T. (2011). *In quest of a dropout theory: Examining the utility of an ecological approach through survey research*. Master's Thesis, University of Nevada, Las Vegas.
- Giuliano, R. J., Skowron, E. A. & Berkman, E. T. (2014). Growth models of dyadic synchrony and mother-child vagal tone in the context of parenting at risk. *Biological Psychology*. 5, 1-8.
- Golas, J. C., Horm, D. & Caruso, D. A. (2006). Challenges in implementing center-based and home-based early head start programs. *Journal of Research in Childhood Education*, 21(2), 163-175.
- Goldsmith, H. H. & Harman, C. (1994). Temperament and attachment: Individuals and relationships. *Current Directions in Psychological Science*. 3, 53-57.
- Gongora, X. & Farkas, C. (2009). Infant sign language program effects on synchronic mother-infant interactions. *Infant Behavior and Development*. 32, 216-225.
- Gordon, T. (2014). *Etkili anne-baba eğitimi*. (D. Tekin & N. Özkan, Çev.). İstanbul: Profil.
- Gözüm, S. & Aksayan, S. (2002). Kültürlerarası ölçek uyarlaması için rehber 11: psikometri özellikler ve kültürlerarası karşılaştırma. *Araştırma Geliştirme Dergisi*, 4(2), 9-20.
- Greenspan, S.I. & Lewis, N.B. (2006). *Bebeklerde ve çocuklarda sağlıklı ruhsal gelişim* (İ. Ersevrim, Çev.). İstanbul: Özgür.
- Grimes, L. (2012). *The role of parental self-efficacy and parental knowledge in parent-infant interactions during the transition to parenthood*. Doctoral Dissertation, Bowling Green State University, USA.
- Gros-Louis, J., West, M. J. & King, A. P. (2014). Maternal responsiveness and the development of directed vocalizing in social interactions. *The Official Journal of the International Society on Infant Studies*. 19(4), 385-408.
- Gülay, H. & Akman, B. (2009). *Okul öncesi dönemde sosyal beceriler*. Ankara: Pegem Akademi.
- Güneş, A. (2014). *Güvenli bağlanma*. İstanbul: Timaş.

- Güngör Aytar, A. (2006). Toplumsal ve duygusal gelişim. Ayten Ulusoy (Ed.), *Gelişim ve öğrenme* (s. 93-124). Ankara: Anı.
- Hakvoort, E. M., Bos, H. M. W., Balen, F. V. & Hermanns, J. M. A. (2010). Family relationship and the psychosocial adjustment of school-aged children in intact families. *The Journal of Genetic Psychology*, 171(2), 182-201.
- Harkönen, U. (2007). The bronfenbrenner ecological systems theory of human development. *Scientific Articles of V. International Conference*, October 17-21, 2007, University of Joensuu, Finland.
- Hong, J. S., Cho, Hyunkag, Allen-Meares, P. & Espelage, D. L. (2011). The social ecology of the columbine high school shooting. *Children and Youth Services Review*. 33, 861-868.
- Hong, J. S., Kral, M. J., Espelage, D. L. & Allen-Meares, P. (2012). The social ecology of adolescent-initiated parent abuse: A review of the literature. *Child Psychiatry Hum Dev*. 43, 431-454.
- Hortaçsu, N. (2004). *Çocuklukta ilişkiler: Anne baba, kardeş ve arkadaşlar*. Ankara: İmge.
- Hovardaoğlu, S. (2007). *Davranış bilimleri için araştırma teknikleri*. Ankara: Hatiboğlu.
- Huang, K. Y., O'Brien Caughy, M., Genevro, J. L. & Miller, T. L. (2005). Maternal knowledge of child development and quality of parenting among white, african american and hispanic mothers. *Journal of Applied Developmental Psychology: An International Lifespan Journal*. 26(2),149-170.
- Hughes, F. P. (1995). *Children, play and development*. Boston: Allyn and Bacon.
- Huttenlocher, J., Haight, W., Bryk, A., Seltzer, M. & Lyons, T. (1991). Early vocabulary growth: Relation to language input and gender. *Developmental Psychology*. 27, 236-248.
- Jacobson, A. L. & Engelbrecht, J. (2000). Parenting education needs and preferences of parents of young children. *Early Childhood Education Journal*. 28(2): 104-116.
- Jean, A. D. L. (2009). Functions of maternal touch and infants' affect during face-to-face interactions: New directions for the still-face. *Infant Behavior and Development*. 32, 123-128.
- Juffer, F., Bakermans-Kranenburg, M. J. & van IJzendoorn, M. H. (2005). The importance of parenting in the development of disorganized attachment: Evidence from a preventive intervention study in adoptive families. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 46(3), 263-274.

- Kağıtçıbaşı, Ç. (2012). *Benlik, aile ve insan gelişimi: Kültürel psikoloji*. İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Karabekiroğlu, K. (2013). *Bebeğin ruhsal gelişimi*. İstanbul: Say.
- Karacan, E. (1998). *Yaşamın ilk bir yılında anne-bebek etkileşimi ve bebeklerde dil gelişimi*. Uzmanlık Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karacan, E. (2000). Bebeklerde ve çocuklarda dil gelişimi. *Klinik Psikiyatri*, 3, 263-268.
- Karasar, N. (1995). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd.
- Kartal, H. (2013). Erken eğitim ve destek programları. Fulya Temel (Ed.), *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmaları* (s. 157-227). Ankara: Anı.
- Kartal, H. (2010). Erken eğitim ve destek programları. Fulya Temel (Ed.), *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmaları* (s. 157-227). Ankara: Anı.
- Kartner, J., Keller, H. & Yovsi, R. D. (2010). Mother-infant interaction during the first 3 months: The emergence of culture-specific contingency patterns. *Child Development*. 81(2), 540-554.
- Keller, H., Lohaus, A., Völker, S., Cappenberg, M. & Chasiotis, A. (1999). Temporal contingency as an independent component of parenting behaviour. *Child Development*. 70, 474-485.
- Kelly, J. F. & Barnard, K. E. (1999). Parent education within a relationship-focused model. *Topics in Early Childhood Special Education*. 19(3), 151-157.
- Kemppinen K. (2007). *Early maternal sensitivity continuity and related risk factors*. Doctoral Dissertation, University of Kuopio, Kuopio.
- Kemppinen, K., Kumpulainen, K., Raita-Hasu, J., Moilanen, I. & Ebeling, H. (2006). The Continuity of Maternal Sensitivity from Infancy to Toddler Age. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*. 24(3), 199-212.
- Kennell J.H. & Klaus, M.H. (1998). Bonding: Recent observations that alter perinatal care, *Pediatrics in Review*. 19(1), 4-12.
- Kılıç, Ç. (2010). Aile eğitim programları ve Türkiye'deki örnekleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi*. 10(1), 99-111.
- Kılınç, F. E. (2011). *Anne eğitim programı ile anne çocuk etkileşim programının 24-36 aylık çocukların bilişsel becerilerine ve annelerin çocuk yetiştirme davranışlarına etkisinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Kim, J. M. & Mahoney, G. (2004). The effects of mother's style of interaction on children's engagement: Implications for using responsive interventions with parents. *Topics in Early Childhood Special Education*. 24(1), 31-38.
- Kivijarvi, M., Raiha, H., Kaljonen, A., Tamminen, T. & Piha, J. (2005). Infant temperament and maternal sensitivity behavior in the first year of life. *Scandinavian Journal of Psychology*. 46, 421-428.
- Koçak, A. A. (2004). *Baba destek programı değerlendirme raporu*. İstanbul: AÇEV.
- Koşaner, S. (1987). *0-6 aylık ilk bebekler*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Küçükahmet, L. (2009). *Program geliştirme ve öğretim*. Ankara: Nobel.
- Küçüker, S. (2001). Erken eğitimin gelişimsel geriliği olan çocukların anne-babalarının stres ve depresyon düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*. 3(1), 1-11.
- Küçükkaragöz, H. (2011). Bilişsel gelişim ve dil gelişimi. Binnur Yeşilyaprak (Ed.), *Eğitim psikolojisi. Gelişim öğrenme ve öğretim* (s. 81-115). Ankara: Pegem Akademi.
- Küçüköğüt, Ç. (2002). *Anne ve babanın kitabı*. İstanbul: Erol Ofset.
- Lickenbrock, D. M. (2010). *Examining infant attachment security with mothers and fathers: An ecological systems perspective*. Doctoral Dissertation, Notre Dame University, Indiana.
- Liddell, M. (2013). Preparing children from disadvantaged communities for school: Recent Australian research. *International Journal of Social Inquiry*. 6(2), 3-16.
- Lin, H. C. & Green, J. A. (2009). Infants' expressive behaviors to mothers and unfamiliar partners during face-to-face interactions from 4 to 10 months. *Infant Behavior and Development*. 32, 275-285.
- Lloyd, C. A. & Masur, E. F. (2014). Development infant behaviors influence mothers' provision of responsive and directive behaviors. *Infant Behavior and Development*. 37, 276-285.
- Lohaus, A., Keller, H., Ball, J., Voelker, S. & Elben, C. (2004). Maternal sensitivity in interactions with three-and 12 month-old infants: Stability, structural composition, and developmental consequences. *Infant and Child Development*. 13, 235-252.
- Lowinger, S. (1999). Infant irritability and early mother-infant reciprocity patterns. *Infant and Child Development*. 8, 71-84.

- MacLean, P. C., Rynes, K. N., Aragon, C., Caprihan, A., Phillips, J. P. & Lowe, J. R. (2014). Mother-infant mutual eye gaze supports emotion regulation in infancy during the still-face paradigm. *Infant Behavior and Development*. 37, 512-522.
- Magagna, J. (2013). The development of language in the early months of life. *Infant Observation*. 16(2), 112-129.
- Mahoney, G., Kaiser, A., Girolametto, L., MacDonald, J., Robinson, C. & Safford, P. (1999). Parent education in early intervention: A call for renewed focus. *Topics in Early Childhood Special Education*, 19, 131-140.
- Marchand, J. F., Hock, E. & Widaman, K. (2002). *Parent-toddler play interaction and its relation to the home environment*. USA: State University.
- Mastergeorge, A. M., Paschall, K., Loeb, S. R. & Dixon, A. (2014). The still-face paradigm and bidirectionality: Associations with maternal sensitivity, self-esteem and infant emotional reactivity. *Infant Behavior and Development*. 37, 387-397.
- Matterson, E. (1989). *Play with a purpose for under sevens*. London: Penguin.
- MEB Temel Eğitim Genel Müdürlüğü. (2013). 0-36 aylık çocuklar için eğitim programı. Ankara. 05 Ocak 2015 tarihinde <http://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/0-36baderegitimcikitap.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- MEB Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı (2004). *Anne-baba-çocuk eğitimi projesinin değerlendirilmesi*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Meggitt, C. (2013). *Çocuk gelişimini anlamak*. (E. Kantemir, Çev.), İstanbul: Optimistik.
- Messick, S. (1995). Validity of psychological assessment: Validation of inferences from persons' responses and performances as scientific inquiry into score meaning. *American Psychologist*, 50, 741-749.
- Miller, J. A. (1992). *Motor development in infancy: Comparison of development of preterm and fullterm infants and prediction of subsequent motor function*. Doctoral Dissertation, University of Toronto, Toronto.
- Miller, P. H. (2008). *Gelişim psikolojisi kuramları*. Ankara: İmge.
- Minuchin, S. & Fishman, H. C. (1996). *Family therapy techniques*. Cambridge: Harvard University.
- Motoshima, Y., Shinohara, I., Todo, N. & Moriguchi, Y. (2014). Parental behaviour and children's creation of imaginary companions: A longitudinal study. *European Journal of Developmental Psychology*. 11(6), 716-727.

- Murray, A. & Egan, S. M. (2014). Does reading to infants benefit their cognitive development at 9-months-old? An investigation using a large birth cohort survey. *Child Language Teaching and Therapy*. 30(3), 303-315.
- Myers, R. (1996). *Hayatta kalan on iki, erken çocukluk eğitimi programlarının güçlendirilmesi*. A. Bakay & E. Ünlü (Çev.). Ankara: Anne Çocuk Eğitim Vakfı.
- Neuss, D. (2005). The ecological transition to auditory-verbal therapy: Mothers' and fathers' experiences with children who wear cochlear implants. *The Volta Review*. 106(2): 195-222.
- Nichols, M. P. & Schwartz, R. C. (1997). *Family Therapy: Concepts and Methods*. USA: Allyn and Bacon.
- Obalar, S. & Ada, S. (2010). Ekolojik bakış açısı ve sosyal kapital kuram çerçevesinde öğrencilerin ilk okuma yazma becerilerinin incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 141-168.
- Oktay, A., Gürkan, T., Zembat, R., & Polat Unutkan, Ö. (2003). *Okul öncesi programı uygulama rehberi: Ne yapıyorum? Neden yapıyorum? Nasıl yapmalıyım?* İstanbul: YaPa.
- Ömeroğlu, E. & Can Yaşar, M. (2005). Okul öncesi eğitim kurumlarında ailenin eğitime katılımı. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*. 6(62), 3.
- Ömeroğlu, E. & Can Yaşar, M. (2006). *Aile çocuk eğitimi programının aile içi etkileşime etkisinin incelenmesi*. I. Uluslararası Okul Öncesi Eğitim Kongresi Bildiri Kitabı. İstanbul:YA-PA.
- Ömeroğlu, E. & Kandır, A. (2005). *Bilişsel gelişim*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Ömeroğlu, E. (1992). 0-3 yaş erken çocukluk eğitimi araştırma projesi 1988-1992. *Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13: 103-105.
- Ömeroğlu, E. (1991). Anne Baba Eğitimi. *Çağdaş Eğitim*. 16(116), 11-14.
- Özakkaş, T. (2012). *Güvenli bir dayanak. Ebeveyn-çocuk bağlanması ve sağlıklı insan gelişimi*. (S. Güneri, Çev.). İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim.
- Özdemir, S. (2008). Family centered early intervention services. *E Journal of New World Sciences Academy*. 3(2): 321-334.
- Özgün, Ö. (2013). Ebeveynlikle ilgili kuramlar ve araştırmalar. Fulya Temel (Ed.), *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmaları*. Ankara: Anı.
- Özgüven, İ. E. (2001). *Ailede iletişim ve yaşam*. Ankara: Pdrem.
- Özdoğan, B. (2009). *Çocuk ve oyun. Çocuğa oyunla yardım*. Ankara: Anı.

- Özer, D. S. & Özer, M. K. (2012). *Çocuklarda motor gelişim*. Ankara: Nobel.
- Özlü Fazlıoğlu, Y. (2009). Sosyal gelişim. Neriman Aral & Tayyip Duman (Ed.). *Eğitim Psikolojisi* (s. 135-153). İstanbul: Kriter.
- Öztürk, S. (2011). *Roy adaptasyon modeli'ne göre postpartum dönemdeki annelere verilen eğitimin anne duyarlılığına etkisi*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Özvarış, Ş. (2001). *Sağlık eğitimi ve sağlığı geliştirme*. Ankara: Hacettepe Halk Sağlığı Vakfı.
- Paavola, L., Kunnari, S. & Moilanen, I. (2005). Maternal responsiveness and infant intentional communication: Implications for the early communicative and linguistic development. *Child: Care, Health and Development*. 31(6), 727-735.
- Page, M., Wilhelm, M. S., Gamble, W. C. & Card, N. A. (2010). A comparison of maternal sensitivity and verbal stimulation as unique predictors of infant social-emotional and cognitive development. *Infant Behavior and Development*. 33, 101-110.
- Paktuna Keskin, S. (2013). *Anneye güvenli bağlanma*. İstanbul: Boyut.
- Parfitt, Y., Pike, A. & Ayers, S. (2013). Infant developmental outcomes: A family systems perspective. *Infant and Child Development*. 23, 353-373.
- Patterson, J.M. & Geber, G. (1991). Preventing mental problems in children with chronic illness or disability. *Journal of Child Health Care*, 20(3), 150-161.
- Pearson, R. M., Heron, J., Melotti, R., Joinson, C., Stein, A., Ramchandani, P. G. & Evans, J. (2011). The association between observed non-verbal maternal responses at 12 months and later infant development at 18 months and IQ at 4 years: A longitudinal study. *Infant Behavior and Development*. 34, 525-533.
- Planalp, E. M., Braungart-Rieker, J. M., Lickenbrock, D. M. & Zentall, S. R. (2013). Trajectories of parenting during infancy: The role of infant temperament and marital adjustment for mothers and fathers. *Infancy*. 18(1), 16-45.
- Pope, C. (2003). *Bebeğin aylık gelişimi*. İstanbul: Doruk.
- Roberts, E., Bornstein, M. H., Alan M. S. & Barrett, J. (1999). Early cognitive development and parent education. *Infant and Child Development*. 8, 49-62.
- Robinson L. E. & Goodway J. D. (2009). Instructional climates in preschool children who are at-risk. Object-control skill development. *Research Quarterly For Exercise And Sport*. 80(3), 533.

- Rome-Flanders, T. & Cronk, C. (1995). A longitudinal study of infant vocalizations during mother-infant games. *Journal of Child Language*. 22, 259-274.
- Roopnarine, J. L. & Johnson, J. E. (1993). *Approaches to early childhood education*. New York: Macmillan College.
- San Bayhan, P. & Artan, İ. (2004). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. İstanbul: Morpa.
- Sanders, M. R, Turner, K. M. T, & Markie-Dadds, C. (2002). The development and dissemination of the triple p-positive parenting program: A multi-level, evidence-based system of parenting and family support. *Prevention Science*. 3(3), 173-198.
- Santrock, J. W. (2015). Yaşam boyu gelişim: Gelişim psikolojisi. (G. Yüksel, Çev.). Ankara: Nobel.
- Sarıkaya Çakır, D. (2009). *Doğum tipi değişkeninin anne bebek etkileşimi ve annenin bebeğini algılaması üzerindeki etkilerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Savaşır, I. (1994). Ölçek Uyarlamasındaki Bazı Sorunlar ve Çözüm Yolları. *Türk Psikoloji Dergisi*, 6(21), 80-83.
- Scarr, S. & McCartney, K. (1988). Far from home: An evaluation of the mother-child home program in Bermuda. *Child Development*. 59, 531-543.
- Schoppe-Sullivan, S. J., Diener, M. L., Mangelsdorf, S. C., Brown, G. L., McHale, j. L. & Frosch, C. A. (2006). Attachment and sensitivity in family context: The roles of parent and infant gender. *Infant and Child Development*. 15, 367-385.
- Senemoğlu, N. (2011). *Gelişim, öğrenme ve öğretim*. Ankara: Pegem Akademi.
- Shonkoff, J., Hauser-Cram, P., Karauss, M. & Upshur, C. (1992). Development of infants with disabilities and their families: Implications for theory and service delivery. *Monographs of the Society for Research in Child Development*. 57(6), Serial No: 230.
- Silva, L. C., Campbell, K. & Wright, D. W. (2012). Intercultural relationship: Entry, adjustment, and cultural negotiations. *Journal of Comparative Family Studies*. 43(6), 857-870.
- Simpson, K. R. & Creehan, P. A. (Eds.). (2001). *Postpartum care: AWHONN's perinatal nursing*. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins.
- Smith, S. (1995). *Family theory and multicultural family studies*. NY: Guilford.
- Solmuş, T. (2010). *Romantik ilişkiler, evlilik ve ana-baba-çocuk ilişkileri*. Ankara: Nobel.

- St Pierre, R. G., Ricciuti, A. E. & Rimdzius, T. A. (2005). Effects of a family literacy program on low literate children and their parents: Findings from an evaluation of the Even Start Family literacy program. *Developmental Psychology*. 41(6), 953-970.
- Staerkel, F. J. & Spieker, S. (2006). Unstable housing-A significant challenge for home visiting programs: An early head start case example. *Journal of Family Social Work*, 10(1), 61-76.
- Sucuka, N., Özkök, S. Ü. & Vardar, B. (1997). *Anne çocuk eğitim programı uygulama ve değerlendirme*. Okul Öncesi Eğitim Sempozyumu: "Okulöncesi Eğitimde Yeni Yaklaşımlar". Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Swanson, H. L. (2011). *Attachment security: The role of infant, maternal and contextual factors*. Doctoral Dissertation, Washington State University, USA.
- Swick, K. J. & Williams, R. D. (2006). An analysis of bronfenbrenner's bio-ecological perspective for early childhood educators: Implications for working with families experiencing stress. *Early Childhood Education Journal*. 33(5), 371-378.
- Swingler, M. M., Perry, N. B., Calkins, S. D. & Bell, M. A. (2014). Development maternal sensitivity and infant response to frustration: The moderating role of eeg asymmetry. *Infant Behavior and Development*. 37, 523-535.
- Symons, D. K. & Moran, G. (1987). The Behavioral dynamics of mutual responsiveness in early face-to-face mother infant interactions. *Child Development*. 58, 1488-1495.
- Şahin, S. (2010). *Erken çocukluk eğitimi. 0-6 yaş arası çocukların temel gelişimsel özellikleri: Fiziksel ve sosyal-duygusal gelişim*. Ankara: Pegem Akademi.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenirlik ve geçerlik*. Ankara: Seçkin.
- Şimşek, N. (2012). *Anne-baba çocuk ilişkisi ve eğitim yaklaşımı*. Ankara: Akçağ.
- Şimşek, T. (2007). *Çocuk edebiyatı*. Konya: Suna.
- Taşkın, N. & Erkan, S. (2009). The influence of father education programs on the levels of father involvement with children: An experimental study. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 37, 136-148.
- Taşkın, L. (2005). *Doğum ve kadın sağlığı hemşireliği*. Ankara: Sistem Ofset.
- Tavşancıl, E. (2002). *Tutumların ölçülmesi ve spss ile veri analizi*. Ankara: Nobel.

- Temel, Z. F. (2003). *Aile eğitim modeli dünyadaki ve Türkiye'deki uygulamalar. Erken çocukluk eğitimi politikaları: Yaygınlaşma, Yönetişim ve Yapılar Toplantısı Raporu*. 5-6 Aralık 2003, Ankara: Anne Çocuk Eğitim Vakfı.
- Temel, Z. F. & Aksoy, A. B. (2000). Home-based mother training program for 0-3 years of age and its effects on home environment. *Psychologie and Education*. 25(2), 51-58.
- Tezel Şahin, F. & Özyürek, A. (2010). Anne-baba eğitimi ve Türkiye'de uygulanan aile eğitim programları. T. Güler (Ed.), *Anne-Baba Eğitimi* (s. 141-163). Ankara: Pegem Akademi.
- Tepeli, K. (2011). Motor (hareket) gelişim. Engin Deniz (Ed.), *Erken çocukluk döneminde gelişim* (s. 91-125). Ankara: Maya.
- Tezbaşaran, A. (1996). *Likert tipi ölçek geliştirme kılavuzu*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği.
- Tezcan, M. (2005). *Çocuk sosyolojisi*. Ankara: Kök.
- Tezel Şahin, F. & Özyürek, A. (2010). *Anne baba eğitimi ve okul öncesinde aile katılımı*. İstanbul: Morpa.
- Tezel Şahin, F. & Kalburan, F. N. (2009). Aile eğitim programları ve etkililiği: Dünyada neler uygulanıyor? *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(1), 1-12.
- Tezel Şahin, F. & Özbey, S. (2007). Aile Eğitim programlarına niçin gereksinim duyulmuştur? Aile eğitim programları neden önemlidir? *Aile ve Toplum Kültür ve Araştırma Dergisi*, 3(12), 7-12.
- Topbaş, S. (2005). Sesbilgisel gelişim. Seyhun Topbaş (Ed.), *Dil ve kavram gelişimi*. Ankara: Kök.
- Törüner, E. K. & Büyükgönenç, L. (2011). *Çocuk sağlığı*. Amasya: Göktuğ.
- Trawick-Swith, J. (2013). *Erken çocukluk döneminde gelişim (Çok kültürlü bir bakış açısı)*. (B. Akman, Çev.). Ankara: Nobel.
- Tucker, S., Gross, D., Fogg, L., Delaney, K. & Lapporte, R. (1998). The longterm efficacy of a behavioral parent training intervention for families with 2 years old. *Research in Nursing Health*. 21, 199-210.
- Turan, E., Tezel Şahin, F., Turla, A. & Can, M. (1997, Eylül). *Anne-çocuk eğitimi programının annelerin çocuk gelişimi ile ilgili bilgilerine ve ev ortamlarının düzenlenmesine etkisi*. 4. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Tümkaya, S. (2011). Dil gelişimi. Engin Deniz (Ed.), *Erken çocukluk döneminde gelişim* (s. 27-53). Ankara: Maya.

- Tüzün, O. & Sayar, K. (2006). Bağlanma kuramı ve psikopatoloji. *Düşünen Adam Dergisi*, 19(1), 24-39.
- Ural, O. (2005). Okul öncesi eğitim ve aile katılımı. Ayla Oktay ve Özgül Polat Unutkan, (Ed.). *Okul öncesi eğitimde güncel konular* (s. 373-382), İstanbul: Morpa Kültür.
- Uyanık Balat, G. (2012). *Okul öncesinde değerler eğitimi ve etkinlik örnekleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Üstünoğlu, Ü. (1991). Okulöncesi dönemdeki aile eğitiminde benimsenebilecek farklı yaklaşımlar. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 1(2), 121-133.
- Valotton, C. D. (2009). Do infants influence their quality of care? Infants' communicative gestures predict caregivers' responsiveness. *Infant Behavior and Development*. 32, 351-365.
- Varol, N. (2010). *Aile eğitimi*. Ankara: Kök.
- Vuran, S. (1997). *Zihin engelli çocuk annelerine ödüllendirme ve eleştirmemenin kazandırılmasında bilgilendirme, dönüt verme ve ödüllendirmenin etkililiği*. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskişehir.
- Wagner, M., Spiker, D. & Linn, M. (2002). The effectiveness of the parents as teachers program with low-income parents and children. *Topics in Early Childhood Special Education*, 22(2), 67-81.
- Warner, P. (2010). Bebek gelişimini sağlayıcı zekâ oyunları. Ali Dülger (Ed.), *Bebek gelişiminde oynayarak öğrenme*. Eskişehir: Platform.
- Wehman, T. (1998). Family centered early intervention services. Factors contributing to increased parent involvement and participation. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*. 13(2): 80-87.
- Weinberg, M. K., Tronick, E. Z., Cohn, J. F. & Olson, K. L. (1999). Gender differences in emotional expressivity and self-regulation during early infancy. *Developmental Psychology*. 35, 175-188.
- Wellington, L., White, K. M. & Liopsis, P. (2006). Beliefs underlying intentions to participate in group parenting education. *Australian E-Journal for the Advancement of Mental Health*. 5(3), 1-2.
- Wendland Carro, J., Piccinini, C. A. & Millar, W. S. (1999). The role of an early intervention on enhancing the quality of mother-infant interaction. *Child Development*. 70, 713 -721.

- Wheeler, C. (2003). *Temperament and parent-child interactions in infancy: Contributions to attachment security*. Doctoral Dissertation, University of Palo Alto, California.
- Yalaz, K., Anlar, B. & Bayoğlu, B. (2009). *Denver II gelişimsel tarama testi. "Türk çocukları standardizasyonu"*. Ankara: Gelişimsel Çocuk Nörolojisi.
- Yalçın, H. (2010). *Çocuk gelişimi*. Ankara: Nobel.
- Yalçın, H. (2011). *Anne adaylarına verilen eğitimin (ASBEP) gebelik, doğum, lohusalık ve bebek bakımına ilişkin fonksiyonel olmayan uygulamalara etkisi (karaman ili örneği)*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yalçın, H. (2013). Anne-çocuk iletişimi eğitiminin etkileri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28, 179-194.
- Yalçın, M. (2006). *Eğitimde gözlem ve değerlendirme*. Ankara: Nobel.
- Yavuzer, H. (2013). *Çocuğunuzun ilk 6 yılı*. İstanbul: Remzi.
- Yavuzer, H. (2013). *Çocuk eğitimi el kitabı*. İstanbul: Remzi.
- Yavuzer, H. (2013). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi.
- Yavuzer, H., Köknel, Ö., Kulaksızoğlu, A., Ayhan, H., Dodurgalı, A. & Ekşi, H. (2011). *Çocuk ve ergen eğitiminde anne baba tutumları*. İstanbul: Timaş.
- Yazgan İnanç, B., Bilgin, M. & Kılıç Atıcı, M. (2012). *Gelişim psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldırım, M. (2012). *Kuruma dayalı aile eğitim programlarının ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin okul başarılarına etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Niğde.
- Yıldız Bıçakçı, M. & Aral, N. (2009). Dil gelişimi. Neriman Aral & Tayyip Duman (Ed.), *Eğitim psikolojisi* (s. 115-132). İstanbul: Kriter.
- Yılmaz, H. & Sünbül, A. M. (2003). *Öğretimde planlama ve değerlendirme*. Ankara: Mikro.
- Yoshikawa Y., Asada M., Hosoda K. & Koga J. (2006). A constructive approach to Infants vowel acquisition through mother-infant interaction towards. *Connection Science*. 15, 245-258. 06 Ocak 2015 tarihinde <http://cogprints.org/3341/1/Yoshikawa.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Young, M. E. (1996). *Early child development investing in the future*. The International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank.
- Yörükoğlu, A. (2011). *Çocuk ruh sağlığı*. İstanbul: Özgür.

Yurdugöl, H. (2005). *Ölçek geliştirme çalışmalarında kapsam geçerliği için kapsam geçerlik indekslerinin kullanılması*. XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, 28-30 Eylül 2005.

Zembat, R. & Unutkan, Ö. (2001). *Okul öncesi dönemde çocuğun sosyalleşmesinde ailenin yeri*. İstanbul: Ya-Pa.

ÖZGEÇMİŞ

FOTOĞRAF

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı	ULUTAŞ AVCU, Ayşegül
Uyruğu	Türkiye Cumhuriyeti
Doğum tarihi ve yeri	25.06.1986 Malatya
Medeni Hali	Evli
Telefon	0 422 377 30 60
Faks	0 422 377 30 00
E-posta	aysegul.ulutas@inonu.edu.tr

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet yılı
Lise	Kubilay Lisesi	2003
Üniversite	İnönü Üniversitesi	2009
Yüksek Lisans	İnönü Üniversitesi	2011
Doktora	Gazi Üniversitesi	2015

İş Deneyimi, yıl	Çalıştığı Yer	Görev
2009-2013	Adıyaman Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2013-devam ediyor	İnönü Üniversitesi	Öğretim Görevlisi
Yabancı Dil	İngilizce	

EKLER

Ek 1. GENEL BİLGİ FORMU

Ek 2. ANNE EĞİTİMİ İHTİYAÇ BELİRLEME FORMU

**Ek 3. BEBEKLERE YÖNELİK GELİŞİM GÖSTERGESİ VE ANNELERE
YÖNELİK AMAÇLARA İLİŞKİN ÖRNEKLER**

**Ek 4. EV MERKEZLİ ANNE-BEBEK ETKİLEŞİM PROGRAMI OTURUM
ÖRNEKLERİ**

Ek 5. KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU KARAR FORMU

Ek 1. GENEL BİLGİ FORMU

Bu form, Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'nın Annelerin Duyarlılık ve Karşılıklı Etkileşim Davranışları ile Bebeğin Gelişimine Etkisi'nin araştırılacağı doktora tezinde kullanılmak amacıyla düzenlenmiştir. Verilen ifadeleri dikkatle okuyarak seçeneklerden size uygun olanın bulunduğu alanı işaretlemeniz araştırmanın amacına ulaşması açısından önemlidir. Yardımlarınız için teşekkür ederim.

Öğr. Grv. Ayşegül ULUTAŞ AVCU

Doç. Dr. Ayşe Belgin AKSOY

1. Doğum Tarihiniz:.....

2. Öğrenim Durumunuz:

Okur Yazar ()

İlköğretim ()

Lise ()

Ön Lisans ()

Lisans ()

Lisansüstü ()

3. Evlilik Süreniz: 1-5 yıl () 6 yıl ve üstü ()

4. Gebelik Süreniz (Hafta):

5. Gebelik Yaşınız: 18 yaş altı () 18-25 yaş () 26-35 yaş () 36 yaş ve üstü ()

6. Bebeğin Doğum Tarihi:

7. Bebeğin Cinsiyeti: Kız () Erkek ()

8. Bebeğin Doğum Şekli: Normal Doğum () Sezaryenle Doğum ()

Ek 2. ANNE EĞİTİMİ İHTİYAÇ BELİRLEME FORMU

Bebegin Adı Soyadı:

Bebegin Cinsiyeti:

Bebegin Doğum Tarihi:

Semt:

Tarih:

Sevgili Anne,

Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü'nde Doç. Dr. Ayşe Belgin AKSOY danışmanlığında doktora yapmaktayım. Doktora tezimde Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programının Annelerin Duyarlılık ve Karşılıklı Etkileşim Davranışları ile Bebeğin Gelişimine Etkisi'ni inceleyeceğim. Bu form, annelerin duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları ile bebeğin gelişimine ilişkin ev merkezli anne-bebek etkileşim programından beklentilerinizin neler olduğunu tespit etmek için araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Form, demografik bilgiler, eğitim programından beklentiler ve eğitim programına ilişkin konuları içeren üç bölümden oluşmaktadır.

Verilen ifadeleri dikkatle okuyarak seçeneklerden size uygun olanın bulunduğu alanı işaretlemeniz programdan beklentilerin karşılanması için önemlidir. Katkılarınız için teşekkür ederim.

Öğr. Grv. Ayşegül ULUTAŞ AVCU

İnönü Üniversitesi

Malatya Sağlık Yüksekokulu

Çocuk Gelişimi Bölümü

Eğitim Programına Yönelik Anne Görüşleri

1- 9-12 ay arasındaki bebeğinizin gelişimi konusunda bir eğitime ihtiyaç duyuyor musunuz?

Evet () Hayır ()

2- Bebeğinizle etkileşiminizde duyarlılık ve karşılıklı etkileşim davranışları konusunda bir eğitime ihtiyaç duyuyor musunuz?

Evet () Hayır ()

3- Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı'na 9-12 ay arasındaki bebeğinizle birlikte katılmak ister misiniz?

Evet () Hayır ()

Katılmak istiyorsanız;

4- Eğitim programının haftanın hangi günlerinde olmasını istersiniz? (1 den fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

Pazartesi () Salı () Çarşamba () Perşembe () Cuma () Cumartesi ()

5- Anne-bebek etkileşim programında ne tür etkinliklerin yer almasını istersiniz?

Bebek gelişimi, anne duyarlılığı ve annenin karşılıklı etkileşim davranışları ile ilgili,

Yazılı materyaller (Broşür, kitapçık vb.) ()

Görsel materyaller (CD, video vb.) ()

Diğer (Belirtiniz):

*Aşağıda ev merkezli anne-bebek etkileşim programına ilişkin konular yer almaktadır. Her bir konuya ilişkin yeterlilik derecenizi işaretlemeniz beklenmektedir.

Ev Merkezli Anne-Bebek Etkileşim Programı			
Konular	Yeterlik Düzeyi		
	Yeterli Değilim	Kısmen Yeterliyim	Yeterliyim
1. 9-12 ayda bilişsel gelişim			
2. 9-12 ayda sosyal-duygusal gelişim			
3. 9-12 ayda ince motor gelişim			
4. 9-12 ayda kaba motor gelişim			
5. 9-12 ayda dil gelişimi			
6. Anne Duyarlılığı			
7. Anne Karşılıklılığı			

Ek 3. BEBEKLERE YÖNELİK GELİŞİM GÖSTERGESİ ve ANNELERE YÖNELİK AMAÇLARA İLİŞKİN ÖRNEKLER

Bilişsel Gelişim

- 9.1. İstenildiğinde elindeki nesneyi verir.
- 9.2. Tanıdığı bir kişi ya da nesne sorulduğunda onu aramak için başını çevirir.
- 10.1. Gözünün önünden kaldırılan nesneyi ilk saklanılan yerde arar.
- 11.1. Kutuların içindeki nesneleri bulur.
- 11.2. Nesneyi amacına uygun biçimde kullanır.
- 11.3. Kolayca ulaşamayacağı nesnelere çeşitli yolları deneyerek ulaşır.
- 12.1. Saklanan nesneyi birden fazla yerde arar.

Dil Gelişimi

- 8.1. Yetişkinin ilgisini çekmek için kendi kendine sesler çıkarır.
- 9.1. Dinlediği sesleri taklit eder.
- 10.1. Konuşmadaki tonlamalara benzer sesler çıkarır.
- 11.1. Nesneleri ve varlıkları ifade edebilmek için kendine özgü ses, sözcük ve benzeri ifadeler kullanır.
- 12.1. Nesnelerin ya da kişilerin adlarını söyler.
- 12.2. Tek sözcüklü cümle kurar.

Sosyal-Duygusal Gelişim

- 8.1. Dinlediği müziğin özelliğine göre farklı tepkiler verir.
- 9.1. Engellendiğinde ses çıkararak tepki verir.
- 9.2. Tanımadığı kişilerden utanır.
- 9.3. Kendisiyle yakın iletişimi olan kişiler yanından ayrıldığında ağlar.
- 10.1. Kişi tercihi yapar.
- 10.2. Oyuncak tercihi yapar.
- 10.3. Ses çıkaran nesnelerle ve oyuncaklarla oynamaktan hoşlanır.
- 11.1. Duygularını ses, jest ve mimiklerle ifade eder.
- 12.1. Başkalarının ilgi gösterdiği davranışları tekrar eder.
- 12.2. Bağımsız hareket etmek ister.

Kaba Motor Gelişim

- 8.3. Vücudunu sesin geldiği yöne çevirir.
- 9.1. Eşyaya tutunarak ayağa kalkar.
- 10.1. Hızlı bir şekilde emekler.
- 10.2. Eşyaya tutunarak sıralar.
- 11.2. Tek elinden tutulduğunda yürür.
- 11.4. Ayakta dururken oturma pozisyonuna geçer.
- 12.1. Çömelme pozisyonundayken ayağa kalkar.
- 12.2. Yardımsız yürür.

İnce Motor Gelişim

- 8.1. Başparmağı ile herhangi bir parmağını karşı karşıya getirir.
- 8.2. Nesneleri parmaklarıyla tutar.
- 9.1. Nesnelerle oyun oynar.
- 10.1. Kutunun içindeki nesneleri tek tek çıkarır.
- 10.2. Nesneleri eliyle ileri-geri hareket ettirir.
- 10.3. Küçük nesneleri toplamak için baş ve işaret parmağını kullanır.

Annelere Yönelik Amaçlar

- 1. Bebeği ile geçirdiği zamanı etkili kullanabilme.
- 3. Bebeğin duygu ve düşüncelerini ritim ve melodi yoluyla ifade etmesini sağlayabilme.
- 4. Bebeğe yönelik şarkı söyleyebilme.
- 5. Bebeği oyuna teşvik edebilme.
- 6. Bebeğin basit görevleri yerine getirmesini sağlayabilme.
- 7. Bebeğin sorun çözebilmesi için seçenekler sunabilme
- 9. Bebeğin vücudu ile temas etme becerisini geliştirebilme.
- 10. Bebekte güven duygusunu geliştirebilme.
- 11. Bebeğin gelişimini desteklemek için uygun ortamı oluşturabilme.
- 15. Bebekle etkileşime katılmaktan zevk alabilme.
- 17. Etkinlik sırasında bebeğe rehberlik edebilme.
- 18. Etkinlikte bebeğin hareketlerine karşı hızlı tepki verebilme.

Ek 4. EV MERKEZLİ ANNE-BEBEK ETKİLEŞİM PROGRAMI

OTURUM ÖRNEKLERİ

10. OTURUM

Etkinlik 1	“Nesne Toplama”
Gelişim Göstergeleri	Bilişsel Gelişim 11.1.Kutuların içindeki nesneleri bulur. Kaba Motor Gelişim 9.1.Eşyaya tutunarak ayağa kalkar. 11.4.Ayakta dururken oturma pozisyonuna geçer. 12.1.Çömelme pozisyonundan ayağa kalkar.
Anneye Yönelik Amaçlar	A.2.Bebeği ile etkinlik yapabileceği ortam oluşturabilme. A.11.Bebeğin gelişimini desteklemek için uygun ortam oluşturabilme.
Anne-Bebek Etkileşim Ögesi	Anne Duyarlılığı Anne Karşılıklılığı
Materyal	Plastik kova ve bebeğin sevdiği beş oyuncak.
Süre	10 dk
Yöntem ve Teknikler	Gösterip yaptırma.
Öğrenme Süreci	*Anne ve bebek ayakta kalır (Bebenin desteksiz veya herhangi bir eşyaya tutunarak ayakta kalması sağlanır). *Eğitimci oyuncakları dağınık şekilde yere yerleştirir. *Önce anne, yerden birkaç oyuncak alarak kovaya atar. *Sonra kovayı bebeğine verir ve bebeğin yerdeki oyuncakları eğilerek veya oturarak alıp kovaya atmasını ve tekrar ayağa kalkmasını sağlar. *Bebek, oyuncakları kovaya atmaya başladığında anne, bebeğine “aferin benim bebeğime oyuncakları ne güzel topluyor” diyerek onu alkışlar. *Eğitimci kovayı tutar ve bebek yerdeki oyuncakları toplayarak kovaya atar.

	*Bebek isterse oyun tekrarlanır.
Güvenlik Önlemleri	Anne, bebeğin güvenliği için oyun süresince bebeğin yanından ayrılmamalıdır.
Değerlendirme	1-Bebek, nesneleri toplarken ne tür hareketler gerçekleştirdi? 2-Anne, oyun sırasında bebeğin gelişimini desteklemeye yönelik ortamı oluşturmak için neler yaptı?
Etkinlik 2	“Bak Bu Kim?”
Gelişim Göstergeleri	<i>Bilişsel Gelişim</i> 9.2.Tanıdığı bir kişi ya da nesne sorulduğunda onu aramak için başını çevirir. 11.4.Resimleri/fotoğrafları inceler. 12.2.Bir grup nesne arasından adı söylenen nesneyi gösterir. <i>Dil Gelişimi</i> 12.1.Nesnelerin ya da kişilerin adlarını söyler. 12.2.Tek sözcüklü cümle kurar.
Anneye Yönelik Amaçlar	A2. Bebeği ile etkinlik yapabileceği ortam oluşturabilme. A18. Etkinlikte bebeğin hareketlerine karşı hızlı tepki verebilme.
Anne-Bebek Etkileşim Ögesi	Anne Duyarlılığı Anne Karşılıklılığı
Materyal	Anne, baba, dede gibi bebeğin tanıdığı kişilerin fotoğrafları.
Süre	10 dk
Yöntem ve Teknikler	Anlatım, soru-cevap.
Öğrenme Süreci	*Anne ve bebek karşılıklı olarak yere oturur. *Anne, bebeğin önüne bebeğin tanıdığı kişilerin fotoğraflarını dizer. *Anne, bebeğine fotoğrafları göstererek fotoğraftaki kişiler hakkında konuşur. *Anne, bebeğe fotoğrafı parmakla işaret ederek “bak burada kimin resmi var”, ”bu dede, bu baba...”gibi fotoğraftaki kişinin kim olduğunu söyler. *Sonra anne, bebeğe “hani anne”, “hani baba” gibi sorular sorarak bebeğin kişileri fotoğrafta göstermesine fırsat verir.

	*Bebek, doğru fotoğrafı gösterdiğinde anne, “aferin benim oğluma/kızıma evet o’nın fotoğrafı diyerek bebeğe sarılır. *Bebek, tüm fotoğraflardaki kişilerin kim olduğunu cevapladığında oyun sonlandırılır. *Bebek isterse oyun tekrarlanır.
Güvenlik Önlemleri	Kullanılan fotoğrafın yeni ve tek kişiye ait olmasına dikkat edilmelidir.
Değerlendirme	1-Bebek, fotoğrafları incelerken neler yaptı? 2-Anne, bebeğin cevapları karşısında neler yaptı?
Etkinlik 3	"Benim Güzelim, Benim Değerlim"
Gelişim Göstergeleri	<i>Dil Gelişimi</i> 9.2.Kendisiyle konuşan kişiye farklı sesler çıkararak tepki verir. <i>Sosyal - Duygusal Gelişim</i> 9.2.Tanımadığı kişilerden utanır. 10.1.Kişi tercihi yapar.
Anneye Yönelik Amaçlar	A9. Bebeğin vücudu ile temas etme becerisini geliştirebilme.
Anne-Bebek Etkileşim Ögesi	Anne Duyarlılığı
Materyal	-
Süre	10 dk
Yöntem ve Teknikler	Anlatım, gösteri.
Öğrenme Süreci	*Anne, bebeği ile karşılıklı olarak rahat bir yere oturur. *Güvenli duygular sağlamak için anne, bebeğine aşağıdakileri söyler: Oh benim güzelim, Oh benim değerlim, bak burada kim var, bak burada kim var. Oh benim güzelim, Oh benim değerlim, O benim canım (bebeğin adını söyler). *Anne, bebeğini yakınında tutarak ona sıkıca sarılır. *Şiiri tekrarlayarak bebeğe sarıldığında onu yukarıda tutar ve sonra

	tekrar aşağıya indirir. *Anne, bebeğini sallar, onunla döner veya herhangi bir sevgi hareketini dener ve bebeğin farklı seslerle-hareketlerle tepki vermesini bekler. *Bebek, eğitimciye annesine verdiğiinden daha farklı tepki verir. *Bebek isterse oyun tekrarlanır.
Güvenlik Önlemleri	Düşme tehlikesine karşı bebek, kollarının altından sıkıca tutulmalıdır.
Değerlendirme	1-Bebek, annenin davranışlarına nasıl tepki verdi? 2-Anne, bebeğin davranışları karşısında neler yaptı?
Etkinlik 4	"Oyuncağı Bana Ver"
Gelişim Göstergeleri	Bilişsel Gelişim 10.1.Gözünün önünden kaldırılan nesneyi ilk saklanılan yerde arar. 12.1.Saklanan nesneyi birden fazla yerde arar. Dil Gelişimi 11.1.Nesneleri ve varlıkları ifade edebilmek için kendine özgü ses, sözcük ve benzeri ifadeler kullanır. 12.2.Tek sözcüklü cümle kurar. 12.3.Bir-on arasında sözcük söyler.
Anneye Yönelik Amaçlar	A2.Bebeği ile oyun oynayabileceği ortam oluşturabilme. A1.Bebeğin gelişimini desteklemek için uygun ortam oluşturabilme.
Anne-Bebek Etkileşim Ögesi	Anne Duyarlılığı Anne Karşılıklılığı
Materyal	Bebeğin sevdiği herhangi üç oyuncak.
Süre	15 dk
Yöntem ve Teknikler	Gösteri.
Öğrenme Süreci	*Anne, bebeği ile karşılıklı olarak yere oturur. *Oyuncakları bebeğin önüne dizer ve bebeğine “bu top, bu bebek, bu da araba” diyerek oyuncakların isimlerini söyler. *Sonra anne, bebeğine “bana topu ver” diyerek ismini söylediği oyuncak bebeğin kendisine vermesini ister. *Bebek, oyuncakların ismini kendine özgü sözcüklerle de söyler.

	*Bebek, annenin istediği oyuncacı verdiğinde anne, “aferin, çok güzel bu top” diyerek bebeğini alkışlar. *Anne, oyuncaklardan birini alarak arkasına saklar. *Anne, bebeğine oyuncanın nerede olduğunu sorar, sonra da oyuncacı arkasından alarak kendisine vermesini ister. *Anne, aynı oyuncacı daha sonra bebeğin arkasına saklar. *Anne, bebeğine oyuncanın nerede olduğunu sorar, sonra da oyuncacı arkasından alarak kendisine vermesini ister. *Bebek oyuncacı arkasından alıp verdiğinde anne, bebeğine “evet, oyuncak senin arkandaydı, aferin” der. *Diğer oyuncaklarla da aynı şekilde oynayarak oyunu sürdürür. *Oyunun sonunda anne, bebeğin oyuncaklarla oynamasına fırsat verir. *Bebek isterse oyun tekrarlanır.
Güvenlik Önlemleri	Anne, oyun süresince bebeğin yanından ayrılmamalıdır.
Değerlendirme	1-Bebek, oyuncakları bulmak için neler yaptı? 2-Anne, bebeğin oyuncakları bulmasını sağlamak için neler yaptı?

11. OTURUM

Etkinlik 1	“Çığlıklar”
Gelişim Göstergeleri	Bilişsel Gelişim 10.2.Yetişkinin yaptığı el ve vücut hareketlerini taklit eder. Sosyal-Duygusal Gelişim 11.2.Oyunlarında taklitleri kullanır. 12.2.Bağımsız hareket etmek ister.
Anneye Yönelik Amaçlar	A6.Bebeğin basit görevleri yerine getirmesini sağlayabilme. A16.Bebeğin bağımsız hareket etmesine fırsat verebilme.
Anne-Bebek Etkileşim Ögesi	Anne Duyarlılığı Anne Karşılıklılığı
Materyal	Yumuşak bir havlu.
Süre	10 dk
Yöntem ve	Anlatım, gösteri.

Teknikler	
Öğrenme Süreci	*Anne, bebeği ile birlikte rahat bir yere karşılıklı olarak oturur. *Anne bir havlu alarak yüzünü kapayacak şekilde başını örter. *Birkaç saniye sonra havluyu yüzünden çekerek “cee” diyerek yüzünü bebeğine gösterir. *Sonra anne havluyu bebeğin başına koyar ve havluyu indirerek “cee” der. *Anne, oyunun sonunda bebeğe sarılıp onu öper. *Bebek isterse oyun tekrarlanır.
Güvenlik Önlemleri	“Cee” denirken bebeği korkutmamaya dikkat edilmelidir.
Değerlendirme	1-Bebek, annesini taklit etmek için neler yaptı? 2-Anne, saklama davranışını gerçekleştirirken neler yaptı?
Etkinlik 2	“Eğlenceli İpler”
Gelişim Göstergeleri	Sosyal-Duygusal Gelişim 10.2.Oyuncak tercihi yapar. 12.3.Hoşuna giden hareketleri tekrar tekrar yapar. Kaba Motor Gelişim 9.2.Bir eliyle tutunarak diğer eliyle nesneyi alır. 11.2.Tek elinden tutulduğunda yürür. 12.1.Çömelme pozisyonundan ayağa kalkar.
Anneye Yönelik Amaçlar	A14.Bebeğin etkinliğe katılımını destekleyebilme. A.16.Bebeğin bağımsız hareket etmesine fırsat verebilme.
Anne-Bebek Etkileşim Ögesi	Anne Duyarlılığı Anne Karşılıklılığı
Materyal	Bebeğin sevdiği iki dolgu oyuncak (ördek ve fil).
Süre	15 dk
Yöntem ve Teknikler	Gösterip yaptırma.
Öğrenme Süreci	*Anne ve bebek geniş bir alana geçer. *Bebeğin sevdiği iki oyuncağın her birine anne birer ip bağlar. *Anne bebeğin bir elinden tutar ya da bebeğin bir eli ile herhangi eşyayı tutarak destek almasını diğer eliyle ise oyuncağa bağlı ipi

	eğilerek tutmasını sağlar. *Anne, oyuncacı yere koyar, ipin ucundan tutarak bebeğine oyuncacın nasıl çekildiğini gösterir. *Diğer oyuncacı bebeğe vererek bebeğin de oyuncacı annesi gibi çekmesini sağlar. *Anne, bebek oyuncacı çektiğinde “aferin benim kızıma/oğluma çok güzel çekiyor” diyerek bebeği alkışlar. *Bebek oyuncaklardan istediğini çekerek oynar. *Daha sonra anne, oyuncakları farklı yerlere koyar, bebekten oyuncakları getirmesini ister. *Bebek oyuncacı anneye getirdiğinde oyun sonlandırılır. *Bebek isterse oyun tekrarlanır.
Güvenlik Önlemleri	Anne oyun süresince bebeğin yanında bulunmalıdır.
Değerlendirme	1-Bebek, oyuncakları çekmek için neler yaptı? 2-Anne, bebeğe oyuncakları çekme davranışını göstermek için neler yaptı?
Etkinlik 3	"Trenim Geliyor"
Gelişim Göstergeleri	<i>Dil Gelişimi</i> 9.1.Dinlediği sesleri taklit eder. <i>Kaba Motor Gelişim</i> 12.2.Yardımsız yürür.
Anneye Yönelik Amaçlar	A1. Bebeği ile geçirdiği zamanı etkili kullanabilme.
Anne-Bebek Etkileşim Ögesi	Anne Duyarlılığı Anne Karşılıklılığı
Materyal	-
Süre	10 dk
Yöntem ve Teknikler	Anlatım, gösteri, rol oynama.
Öğrenme Süreci	*Anne, bebeği ile rahat bir yere oturur. *Anne, bebeğin çarpabileceği oyuncakları ve tüm engelleri oyun alanından kaldırır.

	*Anne, bebeğine tren olduklarını, odada geziye çıkacaklarını söyler. *Önce anne, bebeğin elinden tutarak ritimli bir şekilde odanın içinde yürür. *Yürürken diğer elini de tren düdüğü olarak yukarıya doğru kaldırır ve “çuh-çuh-vup-vuup” der. *Sonra bebeğin elini bırakır. *Anne bir eli tekrar düdük olarak kullanır ve “çuh-çuh-vup-vuup” diyerek yavaşça yürürler (Bebek desteksiz yürüyemiyorsa; anne bebeğin tek elinden tutarak onu desteklemeye devam eder.) *Bebek de anne gibi yürür. *Daha sonra anne, bebeğe “ben, büyük trenim, sen de küçük trensin, şimdi büyük tren küçük treni kovalayacak” diyerek ve bebeğin kaçmasını isteyerek onu kovalar (Desteksiz yürüyemeyen bebekleri anne destekler ve birlikte hızlıca yürürler.) *Yürüme sonrasında anne, bebeğine sarılarak onu öper. *Bebek isterse oyun tekrarlanır.
Güvenlik Önlemleri	Düşme tehlikesine karşı anne oyun süresince bebeğin yanından ayrılmamalıdır.
Değerlendirme	1-Bebek, yürümeyi nasıl gerçekleştirdi? 2-Anne, bebeğin yürümesi için neler yaptı?
Etkinlik 4	"Kitap Sevgisi"
Gelişim Göstergeleri	Bilişsel Gelişim 10.2.Yetişkinin yaptığı el ve vücut hareketlerini taklit eder. 11.4.Resimleri/fotoğrafları inceler. Dil Gelişimi 9.1.Konuşmadaki tonlamalara benzer sesler çıkarır. 11.1.Nesneleri ve varlıkları ifade edebilmek için kendine özgü ses, sözcük ve benzeri ifadeler kullanır. Sosyal-Duygusal Alan 11.2.Oyunlarında taklitleri kullanır.
Anneye Yönelik Amaçlar	A12.Etkinlik sırasında bebeği cesaretlendirebilme. A15.Bebekle etkileşime katılmaktan zevk alabilme.

Materyal	“Hayvanlar” isimli hikâye kitabı.
Süre	10 dk
Yöntem ve Teknikler	Gözlem, gösteri, rol oynama.
Öğrenme Süreci	*Anne ve bebeği karşılıklı olarak yere oturur. *Bebek, hikâye kitabındaki resimleri inceler. *Sonra hikâye kitabını anne alır. *Hikâyeyi okur ve okurken de resimleri işaret eder. *Anne, bebeği cesaretlendirir ve bebek de resimleri işaret eder. *Anne, kitap okurken hikâyede yer alan hayvanların seslerini çıkarır. *Bebek de benzer sesler çıkarır. *Bebek isterse oyun tekrarlanır.
Güvenlik Önlemleri	Bebeğin kitabı ağzına götürmemesine özen gösterilmelidir.
Değerlendirme	1-Bebek, hikâye kitabını incelerken neler yaptı? 2-Anne kitap okurken bebeği oyuna teşvik etmek için neler yaptı?

Ek 5. KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU KARAR FORMU

KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU KARAR FORMU

ARAŞTIRMANIN AÇIK ADI	Ev Merkezli Anne Bebek Etkileşim Programının Annelerin Duyarlılık ve Karşılıklı Etkileşim Davranışları ile Bebeğin Gelişimine Etkisi
VARSA ARAŞTIRMANIN PROTOKOL KODU	2014/72

DEĞERLENDİRİLEN BELGELER	Belge Adı	Tarihi	Versiyon Numarası	Dili
		ARAŞTIRMA PROTOKOLÜ		
	BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU			Türkçe ☐ İngilizce ☐ Diğer ☐
	OLGU RAPOR FORMU			Türkçe ☐ İngilizce ☐ Diğer ☐
	ARAŞTIRMA BROŞÜRÜ			Türkçe ☐ İngilizce ☐ Diğer ☐
DEĞERLENDİRİLEN DİĞER BELGELER	Belge Adı	Açıklama		
	SIGORTA	☐		
	ARAŞTIRMA BÜTÇESİ	☐		
	BIYOLOJİK MATERİYEL TRANSFER FORMU	☐		
	İLAN	☐		
	YILLIK BİLDİRİM	☐		
	SONUÇ RAPORU	☐		
	GÜVENLİLİK BİLDİRİMLERİ	☐		
	DİĞER:	☐		
KARAR BİLGİLERİ	Karar No:2014/72	Tarih: 21.05.2014		
	Yukarıda bilgileri verilen başvuru dosyası ile ilgili belgeler araştırmanın/çalışmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş ve uygun bulunmuş olup araştırmanın/çalışmanın başvuru dosyasında belirtilen merkezlerde gerçekleştirilmesinde etik ve bilimsel sakınca bulunmadığına toplantıya katılan etik kurul üye tam sayısının salt çoğunluğu ile karar verilmiştir. Klinik Araştırmalar Hakkında Yönetmelik kapsamında yer alan araştırmalar/çalışmalar için Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu'ndan izin alınması gerekmektedir.			

KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU	
ETİK KURULUN ÇALIŞMA ESASI	Klinik Araştırmalar Hakkında Yönetmelik, İyi Klinik Uygulamaları Kılavuzu
BAŞKANIN UNVANI / ADI / SOYADI:	Prof. Dr. Rıfat KARLIDAĞ

Unvanı/Adı/Soyadı	Uzmanlık Alanı	Kurumu	Cinsiyet	Araştırma ile ilişkisi	Katılım *	İmza
Prof. Dr. Rıfat KARLIDAĞ	Psikiyatri	İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi	E ☒ K ☐	E ☐ H ☒	E ☒ H ☐	
Prof. Dr. Metin GENÇ	Halk Sağlığı	İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi	E ☒ K ☐	E ☐ H ☐	E ☐ H ☐	
Prof. Dr. Saim YOĞULU	Biyoistatistik	İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi	E ☒ K ☐	E ☐ H ☐	E ☐ H ☐	
Prof. Dr. Türkan TOĞAL	Anesteziyoloji ve Rea.	İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi	E ☐ K ☒	E ☐ H ☒	E ☒ H ☐	
Doç. Dr. Ahmet KARADAĞ	Çocuk Sağlığı ve Hast.	İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi	E ☒ K ☐	E ☐ H ☐	E ☐ H ☐	
Doç. Dr. Aladdin POLAT	Fizyoloji	İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi	E ☒ K ☐	E ☐ H ☐	E ☐ H ☐	
Doç. Dr. H.Birgül CUMURCU	Psikiyatri	İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi	E ☐ K ☒	E ☐ H ☐	E ☐ H ☐	
Doç. Dr. Yusuf YAKUPOĞULLARI	Tıbbi Mikrobiyoloji	İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi	E ☒ K ☐	E ☐ H ☐	E ☐ H ☐	
Doç. Dr. Seda TAŞDEMİR	Tıbbi Farmakoloji	İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi	E ☐ K ☒	E ☐ H ☐	E ☐ H ☐	

Etik Kurul Başkanının
Unvanı/Adı/Soyadı: Prof. Dr. Rıfat KARLIDAĞ
İmza:

Not: Etik kurul başkanının her sayfada imzasının olması gerekmektedir.